

ศึกษาวิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์
AN ANALYTICAL STUDY OF COUNTING
THE NUMBER OF BHIKKHUPĀTIMOKKHA

นายประเทือง หัสแดง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐



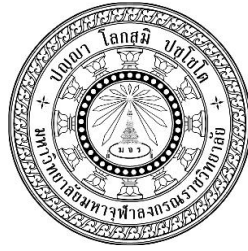
ศึกษาวิเคราะห์การนับจำนวนลักษณะทริกซ์ปาติโมกษ์

นายประเทือง หัสแดง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



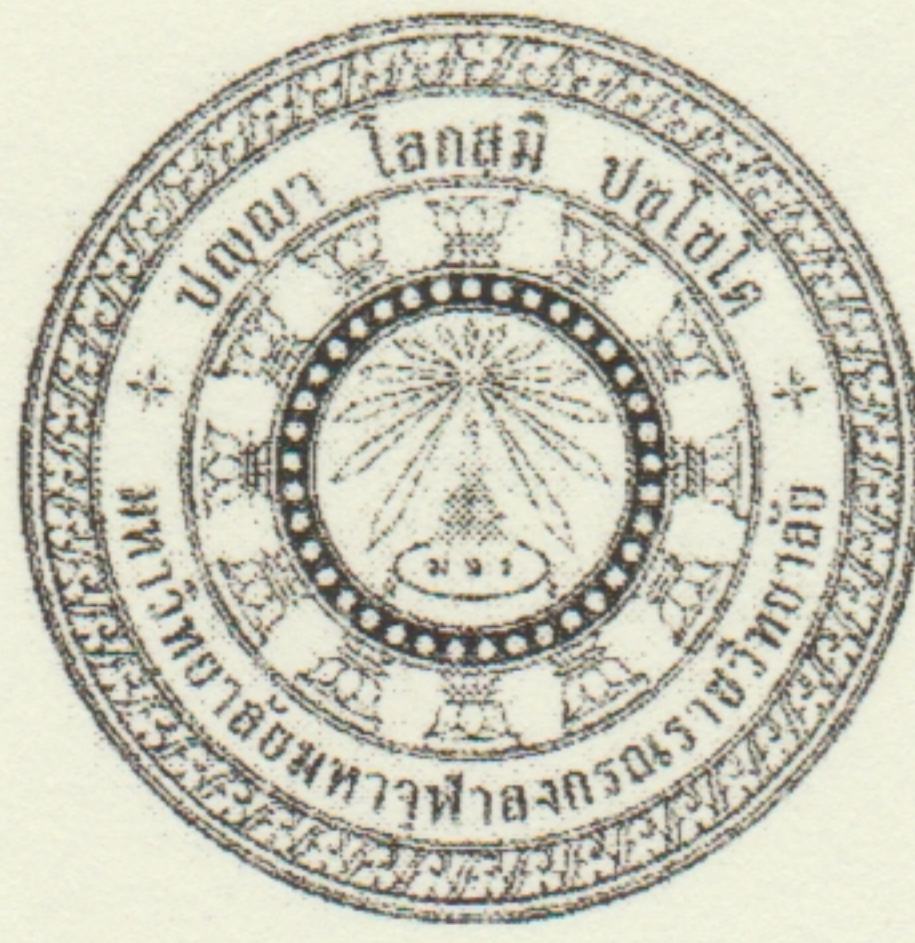
An Analytical Study of Counting
The Number of Bhikkhupātimokkha

Mr.Pratuang Hassadang

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Tipitaka Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E.2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“การศึกษาวิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

(พระราชปริยัตินี, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

กรรมการ

(พระมหาสุรศักดิ์ ปจจนตเสโน, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.สุเทพ พรมเลิศ)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

พระมหาสุรศักดิ์ ปจจนตเสโน, ดร.
ผศ.ดร.สุเทพ พรมเลิศ

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายประเทือง หัสแดง)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์
ผู้วิจัย : นายประเทือง หัสแดง
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาสุรศักดิ์ ปจฺจนตเสโน, ดร. ป.ธ.๗, พธ.บ. (บาลีสันสกฤต),
 ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา), M.Phil., Ph.D. (Buddhist Studies)
 : ผศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ, ป.ธ.๙, พธ.บ. (พระพุทธศาสนา),
 ศศ.ม. (จารึกภาษาไทย), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันที่สำเร็จการศึกษา ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นงานวิจัยเอกสารเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท ๒) เพื่อศึกษาความสำคัญของสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์

ผลการวิจัยพบว่าความหมายของพุทธบัญญัติคือ ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้วินัยสำหรับพระ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ พระบัญญัติที่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท และ พระบัญญัติที่ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบทว่าด้วยกฏระเบียบต่าง ๆ ความหมายของสิกขาบทคือ บทอันบุคคลพึงศึกษา ข้อศีล ข้อวินัยข้อหนึ่ง ๆ เป็นสิกขาบทหนึ่ง ๆ หรือมูลบัญญัติข้อที่ทรงตั้งไว้เดิม และอนุบัญญัติข้อที่ทรงตั้งเพิ่มเติมภายหลังรวมเป็นสิกขาบทหนึ่ง ๆ หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้และทรงประกาศเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระองค์ ในระยะแรกนั้น มีแต่เพียงพระธรรม ยังไม่ได้บัญญัติพระวินัย ต่อมาเมื่อมีผู้ที่เข้ามาบวชในพระศาสนามากยิ่งขึ้น ทำให้สังฆบางรูปประพฤติไม่เหมาะสม มีอาสวัฏฐานิยธรรมเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าจึงได้บัญญัติสิกขาบทพระปาติโมกข์ ดังที่พระองค์ได้ตรัสกับพระสารีบุตรว่าเมื่อมีอาสวัฏฐานิยธรรม ๔ ประการเกิดขึ้นในสังฆพระองค์จึงจะบัญญัติสิกขาบทเพื่อกำจัดอาสวัฏฐานิยธรรม การบัญญัติสิกขาบทมีขั้นตอน ๕ ขั้นตอน คือ ๑) มีเหตุเกิดขึ้น มีผู้เพ่งโทษติเตียน นำเรื่องไปกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ ๒) พระพุทธเจ้ามีรับสั่งเรียกภิกษุต้นเหตุเข้าพบเพื่อสอบถามและประชุมสงฆ์ ๓) ทรงตรัสถึงโทษที่ภิกษุนั้นได้กระทำลงไป ๔) ทรงตรัสถึงอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ และ ๕) ทรงมีรับสั่งประกาศให้ยกสิกขาบทที่บัญญัตินั้นขึ้นแสดง ตามด้วยสิกขาบทบัญญัติ ทรงบัญญัติสิกขาบทตามเหตุที่เกิดขึ้นครั้งละ ๑ สิกขาบท ต่อมาหากสิกขาบทที่บัญญัติไว้นั้นมีข้อที่ควรเพิ่มเติมหรืออาจมีข้อยกเว้นพระองค์จะทรงบัญญัติเพิ่มเติมเรียกว่าพระอนุบัญญัติ กรณีมีพระอนุบัญญัติให้นำสิกขาบทอนุบัญญัตินั้นขึ้นสู่อุทเทสแทนสิกขาบทเดิม

จากการศึกษาความสำคัญของสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์พบว่า สิกขาบทปาติโมกข์มีความสำคัญคือ เป็นเครื่องกำจัดอาสวัฏฐานิยธรรม เป็นความสำคัญในอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการรวมอยู่ในไตรสิกขา เป็นตัวแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่าการสวดแสดงภิกขุปาติโมกข์ในครั้งแรกนั้น ไม่มีระบุจำแนกจำนวนสิกขาบทในแต่ละกองอาบัติไว้ พบหลักฐานว่าช่วงเวลาหนึ่งของพุทธกาลมีจำนวนสิกขาบทที่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทสคือหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อ ในครั้งนั้นไม่มีหลักฐานชั้นพระบาลีพุทธพจน์จำแนกไว้ว่าในจำนวนนี้มีสิกขาบทข้อใดบ้าง บางท่านได้ทำการลงข้อสันนิษฐานและจำแนกว่าในจำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อนี้มีสิกขาบทข้อใดบ้าง ซึ่งอาจทำให้เกิดความผิดพลาดจากความเป็นจริงได้มาก ผู้ศึกษาพระไตรปิฎกบางท่านเข้าใจผิดว่าในปัจจุบันจำนวนสิกขาบทที่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทสมีเพียงหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อ จากการค้นคว้าวิจัยพบว่าในช่วงเวลาหนึ่งมีสิกขาบทจำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อดังที่กล่าวแล้ว และต่อมาพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเพิ่มเติมตามเหตุที่เกิดขึ้นครั้งละหนึ่งสิกขาบท จนถึงสิ้นพุทธกาลมีสิกขาบททั้งหมดที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้และต้องนำขึ้นสู่อุทเทส จำนวน ๒๒๐ สิกขาบท คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ และเสขียะ ๗๕ ในการสวดภิกขุปาติโมกข์นั้นได้นำวิธีการระงับอธิกรณ์ คืออธิกรณ์สมณะอีก ๗ ข้อ ขึ้นสู่อุทเทสด้วย รวมเป็นที่นิยมเรียกกันว่า ๒๒๗ ข้อ ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์เล่มที่ ๑ และ ๒ และคัมภีร์ปรีวารซึ่งเป็นพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๘

Thesis Title : An Analytical Study of Counting
The Number of Bhikkhupātimokkha

Researcher : Mr.Pratuang Hassadang

Degree : Master of Arts (Tipitaka Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Surasak Paccantaseno, Pali XII,
B.A. (Pali-Sanskrit), M.A. (Buddhist Studies),
M.Phil, Ph.D. (Buddhist Studies)
: Asst. Prof. Dr.Suthep Phromlert, Pali IX,
B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Thai Epigraphy),
Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : 11 January, 2018

Abstract

The Thesis is documentary research and is entitled “Analytical Study of Counting the Numbers of Bhikkhupātimokkha. It has 3 objectives: 1) to study the history of Bhikkhupātimokkha 2) to study the significance of Bhikkhupātimokkha and 3) to analyze the counting on the numbers of Bhikkhupātimokkha. The research found that the meaning of the Buddha’s promulgation is the rules that were laid down by the Blessed One. Vinaya, the rules for monks are divided into 2 types. The regulations composed by Buddha himself are called training rule (sikkhāpadas), while other rules concern the duties and regulations. Training rule is a matter of the proper regulations that should be followed. Sila precepts or Vinaya articles are fundamental regulations and Anupannatti (Final ruling) is additionally laid down by the Buddha. After his enlightenment and dissemination, only Dhammā existed. Vinaya was promulgated later on. Due to more interested persons entered into monastic order (Sangha), some of them were faithful while some were corrupt. Having Āsavatṭhānīyānaṃ dhammā (the factors leading to defilements), the Buddha then had to laid down training rules (sikkhāpadas). As his saying to Sariputta that because of four types of Āsavatṭhānīyānaṃ dhammā within Sangha, Vinaya would be laid down. There are five steps to lay down Vinaya: 1) there are arising causes, denouncements or issues reported to the

Buddha, 2) in order to investigate and gather Sangha, initial wrong doer was ordered to approach the Buddha, 3) Buddha blamed about the case done by that Bhikkhu, 4) ten benefits were mentioned, and 5) promulgating the case as sikkhāpada and sikkhapadapannatti. Each time one sikkhāpada is emphasized. Later on, if those regulations or Vinaya had the case to be amended or exempted, Buddha would add amendment or exception. It will be called Final ruling which replaced the former one. Having studied the significance of Bhikkhupātimokkha, it was found that it was so-called because it helps eliminate the Āsavatṭhānīyānaṃ dhammā and shows 10 benefits within the tisikkha as the representation of the Buddha and the root of Buddhism.

The results of study were also revealed that the oral recitation of pātimokkha for the first time has no evidence to identify the numbers of training rules (sikkhāpadas) precepts of apatti aggregate. But there were more than one hundred and fifty training rules raised for recitation. No evidence in Pāli shows what these numbers are. Someone hypothesize about these numbers and had the opinion that there were only one hundred and fifty training rules (sikkhāpadas) to be recited, which would be mistakes. However, this research shows that the Buddha has added more training rules later on. Up to the times he passed away, there were two hundred and twenty training rules, which composed of the four Defeats (pārājika), the thirteen Formal Meetings (samghādisesā), the two Undetermined (aniyatā), the thirty Forfeitures (nissaggiyā), the ninety-two minor matters (pācittiya), the four Confessions (pāṭidesanīyā), the seventy five Trainings (sekhiyā). In the oral recitation of Bhikkhupātimokkha, the seven rules for settling disputes (Adhikaranasamathā) were also added in recitation. Therefore, it is totally two hundred and twenty seven items as mentioned in Vinaya Pitaka Mahavibhagkha Vol. 1 and Vols. 2 and Parivara Vinaya Pitaka Vols. 8.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาจิตช่วยเหลือเกื้อกูลอนุเคราะห์จากหลาย ๆ ท่าน ผู้วิจัยมีความรู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจของทุกท่านเป็นอย่างสูง ขออนุญาตเอ่ยนามท่านเหล่านี้เพื่อเป็นการแสดงความขอบพระคุณ ดังต่อไปนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระปริยัติมณี, ผศ.ดร. (เทียบ สิริญาโณ, ป.ธ.๙) ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ พระศรีวินยาภรณ์,ดร. (สายรุ้ง อินทาวุธ, ป.ธ.๗) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่เมตตาแนะนำให้แก้ไขปรับปรุงให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ดร. ป.ธ.๗ ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และผศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ ป.ธ.๙ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่เมตตาให้คำแนะนำปรึกษาการค้นคว้าให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาชัยพร อมรปญโญ (ฤทธิ์กระจำง) ป.ธ.๔ พระนิสิต มจร. เมตตาตรวจอักษรภาษาบาลี พระภิกษุ Ven Nyanissara และ Ven Htay Rinda พระภิกษุชาวพม่า ซึ่งเป็นพระนิสิต มจร. อนุเคราะห์แปลพระไตรปิฎกฉบับบาลีและฉบับแปลอักษรพม่า พระภิกษุ Ven Kim Thuen พระนิสิตชาวเวียดนาม ภิกษุ Ven Teng Chamnan พระภิกษุ นิสิตชาวกัมพูชา อนุเคราะห์แปลพระไตรปิฎกฉบับบาลีเขมรและฉบับแปลอักษรเขมร ภิกษุ Ven Sumanaratana Thero พระภิกษุ นิสิตชาวศรีลังกา อนุเคราะห์แปลพระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรสิงห์และฉบับแปลอักษรสิงห์ ตลอดจนคณาจารย์ผู้สอนในสาขาพระไตรปิฎกศึกษาและกัลยาณมิตรทุกท่านที่ให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิกขาบท

คุณความดีที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์นี้ กระผมขออุทิศคุณความดีนั้นเพื่อบูชาคุณบุพการี มีบิดามารดาเป็นต้น และบูรพาจารย์ผู้มีอุปการคุณ ขอให้ทุกท่านจงมีส่วนในกุศลจริยานี้ และขอพระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจงสว่างรุ่งเรืองดุจดวงประทีปเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแด่พหุชนตลอดกาลนานเทอญ

นายประเทือง หัสแดง

วันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญแผนภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๖ ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๘
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๑๙
บทที่ ๒ ความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท	
๒.๑ ความหมายพุทธบัญญัติ	๒๐
๒.๒ ประเภทของพุทธบัญญัติ	๒๐
๒.๒.๑ พระบัญญัติที่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท	๒๐
๒.๒.๒ พระบัญญัติที่ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท	๒๑
๒.๒.๓ พระบัญญัติที่ต้องยกขึ้นสู่อุทเทสและไม่ต้องยกขึ้นสู่อุทเทส	๒๓
๒.๒.๔ ปันณัตติวัชชะ และ โลกวัชชะ	๒๙
๒.๓ ความหมายของสิกขาบท และ ปาติโมกข์	๓๐
๒.๔ กำเนิดปาติโมกข์	๓๑
๒.๕ ประเภทของปาติโมกข์	๓๒
๒.๕.๑ โอวาทปาติโมกข์	๓๒
๒.๕.๒ ภิกขุปาติโมกข์	๓๔
๒.๖ วิธีการบัญญัติสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์	๓๔
๒.๖.๑ ขั้นตอนในการบัญญัติสิกขาบท	๓๖
๒.๖.๒ การเพิ่มเติมหรือการมีข้อยกเว้นในสิกขาบท	๓๗
๒.๗ วินัยจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์	๓๙

๒.๘ จำนวนสิกขาบทที่ปรากฏในคัมภีร์วินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก	๔๐
๒.๘.๑ จำนวนสิกขาบทที่ปรากฏในคัมภีร์วินัยปิฎก	๔๐
๒.๘.๑.๑ ปาราชิกกัณฑ์	๔๒
๒.๘.๑.๒ สังฆาทิเสสกัณฑ์	๔๓
๒.๘.๑.๓ อนิยตกัณฑ์	๔๔
๒.๘.๑.๔ นิสสัคคียกัณฑ์	๔๕
๒.๘.๑.๕ ปาจิตตียกัณฑ์	๔๘
๒.๘.๑.๖ ปาฏิเทสนียกัณฑ์	๕๔
๒.๘.๑.๗ เสขียกัณฑ์	๕๔
๒.๘.๑.๘ อธิกรณสมณะ ๗ ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์	๖๕
๒.๘.๒ จำนวนสิกขาบทที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก	๖๗
๒.๙ ลำดับกาลเวลา การบัญญัติสิกขาบทปาติโมกข์	๗๒
๒.๑๐ การสวดปาติโมกข์	๗๕
๒.๑๐.๑ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้บริสุทธิ์ร่วมสวดและฟังปาติโมกข์	๗๕
๒.๑๐.๒ พุทธอนุญาตสวดปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน	๗๗
๒.๑๐.๓ แบบในการสวดปาติโมกข์	๗๘

บทที่ ๓ ความสำคัญของภิกษุปาติโมกข์

๓.๑ ความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องกำจัดอาสวัฏฐานียธรรม	๘๒
๓.๒ ความสำคัญในฐานะเป็นอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ	๘๕
๓.๓ ความสำคัญในฐานะรวมอยู่ในไตรสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา	๘๘
๓.๔ ความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า	๙๓
๓.๕ ความสำคัญในฐานะเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา	๙๕

บทที่ ๔ วิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์

๔.๑ ประเด็นปัญหาในการนับจำนวนสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์	๙๗
๔.๑.๑ ญัตติการรวบรวมสิกขาบทในการสังคายนาครั้งที่ ๑	๙๘
๔.๑.๒ คัมภีร์มีลินทปัญหฎีกา	๙๙
๔.๑.๓ กรณีหนังสือวินัยมุขของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ	๑๐๐
๔.๑.๔ กรณีการตัดสิกขาบทปาติโมกข์เหลือ ๑๕๐ ข้อ ของพระคัมภีร์ โสตถิณโล เจ้าอาวาสวัดนาป่าพง	๑๐๑
๔.๒ เกณฑ์ในการวิเคราะห์จำนวนสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์	๑๐๒
๔.๒.๑ มหาปเทศ ๔ ตามแนวพระวินัย	๑๐๕
๔.๒.๒ มหาปเทศ ๔ ตามแนวพระสูตร	๑๐๕
๔.๒.๓ หลักตัดสินพระธรรมวินัย ๘	๑๐๗

๔.๓	วิเคราะห์การนับสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์	๑๐๙
๔.๓.๑	วิเคราะห์จำนวนสิกขาบทที่มีในพระวินัย	๑๐๙
๔.๓.๒	วิเคราะห์จำนวนสิกขาบทที่ปรากฏในพระสูตร	๑๑๔
๔.๓.๓	วิเคราะห์จำนวนสิกขาบทในพระวินัยและพระสูตรสอดคล้อง ไม่ขัดแย้งกัน	๑๑๗
๔.๓.๔	วิเคราะห์วรรณกรรมยุคหลังพุทธกาลถึงปัจจุบัน	๑๒๓

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๒๗
๕.๑.๑	ความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท	๑๒๗
๕.๑.๒	ความสำคัญของสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์	๑๒๗
๕.๑.๓	วิเคราะห์ การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์	๑๒๘
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๓๐

บรรณานุกรม	๑๓๑
------------	-----

ภาคผนวก

ก – ราชกิจจานุเบกษา	๑๓๖
ข – ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ฯ ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์	๑๔๒

ประวัติผู้วิจัย	๑๔๗
-----------------	-----

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑. ตารางที่ ๑ แสดงการนับสิกขาบทปาติโมกข์ โดยตถาคตสาวโกและคณะ	๑๒
๒. ตารางที่ ๒ สิกขาบทสำหรับภิกษุ ๒๒๗ ภิกษุณี ๓๑๑ สิกขาบท	๑๓
๓. ตารางที่ ๓ เปรียบเทียบแสดงการแปลบาลีพุทธพจน์ ของสำนักต่าง ๆ	๗๑
๔. ตารางที่ ๔ แสดง วิตถารุทเทส (สวดโดยพิสดาร)	๑๑๑
๕. ตารางที่ ๕ จำนวนสิกขาบท ใน อุทเทส ๕ แบบ โดยพิสดาร ตามช่วงเวลา	๑๑๒
๖. ตารางที่ ๖ แสดงจำนวนสิกขาบท ใน สาธิมิท ... ทิยขตสิกขาบทสํ	๑๑๕
๗. ตารางที่ ๗ นับจำนวนสิกขาบทจากพุทธดำรัสบอกให้นำขึ้นสู่อุทเทส	๑๑๗
๘. ตารางที่ ๘ สิกขาบทจาก อาปัตติภยสูตร (การจำแนกของ กลุ่มตถาคตสาวโก)	๑๑๙
๙. ตารางที่ ๙ แสดงจำนวนสิกขาบทจากการทบทวนวรรณกรรม	๑๒๕
๑๐. ตารางที่ ๑๐ แสดงการนับจำนวนสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์แต่ละนิกายที่บันทึกไว้ในภาษาบาลี จีน สันสกฤต และทิเบต	๑๔๖

สารบัญแผนภาพ

เรื่อง

๑.พระบัญญัติ และ พระบัญญัติที่เรียกว่าสิกขาบท

หน้า

๒๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ภิกขา วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ที่ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าและอ้างอิงจากพระไตรปิฎกแปลภาษาไทยหลายฉบับ แต่ใช้หมายเลขอ้างอิงจากฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยการอ้างอิงนั้น ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ.มहा. (บาลี) ๑/๘๗/๒๔๕. หมายถึง พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ ข้อ ๘๗ หน้า ๒๔๕ และ อง.ทุก (บาลี) ๒๐/๘๕/๓๑๐ หมายถึงพระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ บาลีอักษรไทย ข้อที่ ๘๕ หน้าที่ ๓๑๐ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

คำย่อ	คำเต็ม		
วิ.มहा. (บาลี)	วินัยปิฎก	ภิกขุวิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มहा. (ไทย)	วินัยปิฎก	ภิกขุวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (บาลี)	วินัยปิฎก	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (บาลี)	วินัยปิฎก	จุฬวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ. (ไทย)	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (บาลี)	วินัยปิฎก	ปริวารวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ป. (ไทย)	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขุณฺธวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.สี. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มฺ. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.มฺ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มชฌิมปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อ. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.อ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
สํ.ส. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
สํ.ส. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.นิ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ม. (ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (บาลี)	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	เอกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)

อง.เอกก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ทุกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ทุก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (บาลี)	สุดตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ติกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.ติก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปัญจก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อ. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.จ. (ไทย)	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิทส	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ. (ไทย)	พระวินัยปิฎก	สมันปาสาทิกา	มหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.อ. (ไทย)	พระวินัยปิฎก	สมันปาสาทิกา	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ. (ไทย)	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย)	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มูลปณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย	มนโรธปุรณี	ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.อ. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย	มนโรธปุรณี	จตุกกนิบาตอรรถ	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.อ. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย	มนโรธปุรณี	อฏฐกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ก่งขา.อ. (ไทย)	ก่งขาวิตรณีอรรถกถาของปาติโมกข์			(ภาษาไทย)

ฎีกา

สารตถ.ฎีกา. (บาลี)	สารตถที่ปนีฎีกา			(ภาษาบาลี)
--------------------	-----------------	--	--	------------

ปกรณ์วิเสส

มิลินท. (บาลี)	มิลินทปัญหปรกรณ์			(ภาษาบาลี)
มิลินท. (ไทย)	มิลินทปัญหปรกรณ์			(ภาษาไทย)
วิสุทฺธิ. (ไทย)	วิสุทฺธิมรรคปรกรณ์			(ภาษาไทย)

ฎีกาปกรณ์วิเสส

มิลินท.ฎีกา. (บาลี)	มธรรตถปกาสนี	มิลินทปัญหฎีกา		(ภาษาบาลี)
---------------------	--------------	----------------	--	------------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประกาศพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๓๑ ตอนที่ ๑๓๐ ง ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗ อ้างประกาศมติมหาเถรสมาคม อาศัยอำนาจตามมาตรา ๑๕ ตรี (๔) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่กำหนดให้มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่รักษาลักษณะพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา จึงให้คณะสงฆ์ไทยถือปฏิบัติตามพระวินัยปิฎก ด้วยการสวดพระปาติโมกข์ ๒๒๗ สิกขาบท^๑ ทั้งนี้เหตุปัจจัยอันเนื่องมาจาก พระสงฆ์ในประเทศไทยมีแนวความคิดการสวดพระปาติโมกข์เป็นสองฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งถือเอาตามมติพระมหาเถระจากการประชุมสังคายนาสืบทอดต่อกันมาในพระไตรปิฎก ซึ่งตามประวัติการสังคายนานั้นพระอุบาลีเถระ ได้วิสัชนาไว้ว่า สิกขาบทปาติโมกข์ที่ต้องยกขึ้นแสดงคือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสดิยะทั้งหลาย ๗๕ และอธิกรณสมณะ ๗ รวม ๒๒๗ ข้อ^๒ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งอ้างอิงจำนวนสิกขาบทจากพระสูตรต้นตูปิฎกวัชชีปัตตสูตร ปฐมสิกขาสูตร ทุตติยสิกขาสูตร และ ตติยสิกขาสูตร^๓ โดยถือเอาตามคำแปลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับแปลไทยหลายฉบับที่ได้แปลจากบาลี “สาธิมิท...ทียทุตติกขาปทส” เป็นสำนวนแปลไทยว่า สิกขาบทจำนวน ๑๕๐ ถ้วน ภิกษุฝ่ายนี้ได้ยึดเอาคำแปลนี้พร้อมก็นำสิกขาบทจำนวน ๑๕๐ ข้อ ขึ้นสู่การสวดพระปาติโมกข์ โดยไม่นำสิกขาบท อนิยต ๒ และ เสดิยวัตร ๗๕ ขึ้นสวด ทำให้เกิดเป็นปัญหาความขัดแย้ง ต่อมาเมื่อมีผู้นำเรื่องราวดังกล่าวร้องเรียนไปยังมหาเถรสมาคม จนในที่สุดเมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๗ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประกาศมติมหาเถรสมาคม และต่อมาวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗ ประกาศโดยพระราชกิจจานุเบกษา

การบัญญัติสิกขาบทนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นตามเหตุการณ์ที่มีภิกษุ ภิกษุณี ผู้กระทำการอันไม่ควร ถูกชาวบ้าน ภิกษุผู้ละอายพากันเพ่งโทษ ตีเตียน นำเรื่องราวการกระทำอันไม่ควรนั้นไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเรียกมาสอบถามว่าได้กระทำจริงหรือไม่ ต่อจากนั้นได้ทรงดำหนิตีเตียน พร้อมกับตรัสถึงความเป็นคนเลียงยากแล้วบอกถึงอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการในการบัญญัติสิกขาบทนั้น ๆ และมีพระดำรัสบอกให้ยกสิกขาบทขึ้นแสดง บาลีพุทธพจน์คือ “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุตฺทิสฺเสยฺยาถ” แล้วตามด้วยสิกขาบทบัญญัติ ในช่วงเวลาเริ่มบัญญัติสิกขาบทนั้น หลังจากที่ได้บัญญัติสิกขาบทไว้แล้วยังมิได้มีการนำขึ้นสวดแสดงในวันอุโบสถ

^๑ ราชกิจจานุเบกษา ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗ หน้า ๑๘๑-๑๘๕. [ออนไลน์] แหล่งที่มา, <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2557/D/130/181.PDF>, [๑ กรกฎาคม ๒๕๕๙].

^๒ วิมหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๓๓๖, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๘/๕๑๒.

^๓ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐-๓๑๑, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๔, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๙/๓๑๗.

ครั้นในเวลาต่อมา จึงได้มีพุทธานุญาตให้นำสิกขาบทที่พระองค์ได้บัญญัติไว้แล้วนั้นขึ้นแสดงในวันอุโบสถ ดังมีประวัติพอสังเขปคือ

พระเจ้าพิมพิสารได้กราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าให้มีการประชุมสงฆ์และแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ ดังเช่นนักบวชเดียรฉัตร ลัทธิอื่น ๆ พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้มีการแสดงปาติโมกข์โดยนำสิกขาบทที่พระองค์บัญญัติไว้แล้วขึ้นแสดงในวันดังกล่าว อย่างไรก็ตามในการแสดงปาติโมกข์ในครั้งแรกนี้ ไม่มีหลักฐานว่า มีจำนวนสิกขาบทในกัณฑ์ใดบ้าง แต่ละกัณฑ์มีจำนวนเท่าใด จำนวนสิกขาบทที่ต้องนำมาแสดงรวมทั้งหมดก็ข้อ ประกอบด้วยข้อใดบ้าง มีเพียงพุทธดำรัสอนุญาตให้ภิกษุแสดงสิกขาบทในวันดังกล่าวคือ

ภิกษุทั้งหลาย เราหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ณ ที่นี้ได้เกิดความคิดขึ้นในใจ
 อย่างนี้ว่า ถ้ากระไร เราพึงอนุญาตสิกขาบทที่ได้บัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลาย
 ให้เป็นปาติโมกข์เทศของพวกเธอ ปาติโมกข์เทศนั้น
 ก็จักเป็นอุโบสถกรรมของพวกเธอ ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาต
 ให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงภิกษุทั้งหลาย ก็แลพวกเธอพึงยกขึ้นแสดงอย่างนี้^๔

จากพุทธดำรัสให้นำสิกขาบทขึ้นแสดงในการสวดพระปาติโมกข์ครั้งแรกนั้น พระองค์ตรัสไว้ชัดเจนว่าให้นำสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้วขึ้นแสดงแต่มิได้บอกจำนวนว่ามีจำนวนสิกขาบทใดบ้างที่ต้องยกขึ้นแสดง นั่นคือแสดงว่า ในขณะนั้นได้มีการบัญญัติสิกขาบทไว้ก่อนหน้านั้นจำนวนหนึ่งแล้ว และ ผู้วิจัยตั้งสังเกตไว้ว่า ขณะนั้นพระเจ้าพิมพิสารยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ข้อสังเกตเกี่ยวกับพระเจ้าพิมพิสารนี้จะได้นำเสนอรายละเอียดให้ทราบในบทที่ ๒ ข้อ ๒.๙ หน้า ๗๒-๗๕

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการร่วมสวดพระปาติโมกข์เป็นอย่างมาก ดังมีตัวอย่างพระองค์ทรงเสด็จไปบอกกับพระมหากัปปินะ ดังนี้

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระมหากัปปินะผู้หนึ่ง ณ ที่สมควรว่า
 กัปปินะเธอหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ได้เกิดความคิดคำนึงขึ้นในใจอย่างนี้ว่า
 เราควรไปทำอุโบสถหรือไม่ ควรไปทำสังฆกรรมหรือไม่ ที่จริง
 เราเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยความบริสุทธิ์อย่างยิ่ง อย่างนี้มิใช่หรือ
 ท่านพระมหากัปปินะ ทูลรับว่า ใช่ พระพุทธเจ้าข้า
 พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พราหมณ์ทั้งหลาย พวกเธอไม่สักการะ ไม่เคารพ
 ไม่นับถือ ไม่บูชาซึ่งอุโบสถ เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจักสักการะ
 เคารพ นับถือ บูชาซึ่งอุโบสถ พราหมณ์ เธอจงไปทำอุโบสถ จะไม่ไปไม่ได้
 เธอจงไปทำสังฆกรรม จะไม่ไปไม่ได้
 ท่านพระมหากัปปินะทูลรับพระดำรัสพระผู้มีพระภาคว่า ไป พระพุทธเจ้าข้า^๕

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๓/๒๐๙.

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๗/๒๑๔.

การสวดปาติโมกข์มีความสำคัญ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าความเห็นแตกต่างจำนวนสิกขาบทในการสวดพระปาติโมกข์ดังกล่าวมีประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยว่า จำนวนสิกขาบทที่ต้องนำมาสวดปาติโมกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นคือจำนวนเท่าใด มีสิกขาบทข้อใดบ้าง มีข้อสังเกตเกี่ยวกับสิกขาบทที่ต้องนำขึ้นแสดงอย่างไร เพื่อเป็นการรักษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง ให้เป็นไปตามพุทธประสงค์ ในการสวดแสดงสิกขาบทปาติโมกข์ให้ถูกต้องแม่นยำ โดยศึกษาความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท ความสำคัญของสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ และนำมาวิเคราะห์ให้เกิดความชัดเจนต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความสำคัญของสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ ความสำคัญของสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ วิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารหนังสือ คัมภีร์พระไตรปิฎก บาลีอักษรไทย พระไตรปิฎกแปลไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอื่น ๆ รวม ๔ ฉบับ อรรถกถาบาลีและแปลไทย พระไตรปิฎกแปลอักษรพม่า พระไตรปิฎกแปลอักษรสิงหล (ศรีลังกา) พระไตรปิฎกแปลอักษรเขมร พระไตรปิฎกฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ของอังกฤษ คัมภีร์พระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ศึกษาวิเคราะห์ หมายถึง การศึกษาวิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบทตามกรอบพระธรรมวินัย โดยหลักมหาปเทศ ๔ ในพระวินัย มหาปเทศ ๔ ในพระสูตร หลักการตัดสินพระธรรมวินัย ๘

๑.๕.๒ สิกขาบท หมายถึง การศึกษา การสำเหนียก การเรียน การฝึกฝนปฏิบัติ การเล่าเรียน ให้รู้เข้าใจ และฝึกปฏิบัติให้เป็นคุณสมบัติให้เกิดมีขึ้นในตน หรือให้ทำได้ ทำเป็น ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไปจนถึงขั้นสมบูรณ์ ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมบุคคล

๑.๕.๓ ปาติโมกข์ หมายถึง ประมวลบทบัญญัติและคำสอนที่เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ได้แก่ โอวาทปาติโมกข์ และ อาณาปาติโมกข์

๑.๕.๔ อุเทศ (อุเทศ) หมายถึง การยกสิกขาบทขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน

๑.๕.๕ ปาติโมกขุทเทส หมายถึง การยกหัวข้อปาติโมกข์ขึ้นสวดแสดง ทั้งโดยย่อและโดยพิสดาร

๑.๕.๖ อาสวัฏฐานิยธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งอาสวะ ความชั่วต่าง ๆ เช่นการกล่าวให้ร้ายคนอื่น ความเดือดร้อนและการจองจำ

๑.๖ ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ หนังสือ

๑) พระพุทธโฆษาจารย์ ได้รวบรวมอรรถกถาหมวดพระวินัยไว้ในคัมภีร์ สมันตปาสาทิกา ภาค ๑ ความว่า พระมหากัสสปะถามพระวินัยพระอุบาลีได้ตอบแล้ว จากนั้น พระธรรมสังคาคหเถระทั้งหลายยกปาราชิก ๔ สิกขาบทขึ้นสู่การสังคายนาแล้วตั้งชื่อว่า “นี่ชื่อว่าปาราชิกกัณฑ์” ยกสังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบทขึ้นสู่การสังคายนาแล้วตั้งชื่อว่า “นี่ชื่อว่า เตรสกัณฑ์” ยก ๒ สิกขาบท...ว่า “นี่ชื่อว่า อนิยต” ยก ๓๐ สิกขาบท...ว่า “...นิสสัคคียปาจิตติย” ยก ๙๒ สิกขาบท...ว่า “...ปาจิตติย” ยก ๔ สิกขาบท...ว่า “ปาฏิเทสนิยะ” ยก ๗๕ สิกขาบท...ว่า “...เสขิยะ” ยกธรรม ๗ ประการขึ้นสู่การสังคายนาแล้วตั้งชื่อว่า “นี่ชื่อว่าอภิรณสมถะ”^๖

๒) คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย ตถาคตผู้ทรงเป็นพระสัพพัญญู รู้กิจที่ควรทำในอนาคตด้วยพุทธญาณ กำหนดได้ว่า จักมีสิกขาบทที่เราต้องบัญญัติเท่านั้นในวัตรุเท่านั้น แล้วก็ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทให้หมดสิ้นเสีย ต่อเมื่อวัตรุ (เรื่องราว) เกิดขึ้นแล้ว ความเสื่อมยศปรากฏ ความผิดแพร่ไปมากมายแล้ว เมื่อคนทั้งหลายติเตียนแล้ว จึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายในกาลครั้งนั้น ๆ พระนาคเสนถวายวิสัชนาว่า “ขอถวายพระพร มหาบพิตร พระตถาคตทรงทราบความขึ้นนี้ว่า ในสมัยนี้ จักมีสิกขาบทที่เราต้องบัญญัติในสาวกเหล่านั้นอยู่ ๑๕๐ กว่าสิกขาบท แต่ทว่า พระตถาคตทรงมีพระดำรัสอย่างนี้ว่า ถ้าหากเราจะบัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๕๐ กว่าสิกขาบทในคราวเดียวกัน มหาชนก็จะถึงความพรั่นพรึงใจว่า สิกขาบทที่ต้องรักษาในพระศาสนานี้มีมากมาย เจ้าประคุณเอ๋ย การที่จะบวชในพระศาสนาของพระสมณโคตมเป็นกิจที่ทำได้ยากเสียจริงหนอ แม้อยากจะบวชก็ไม่กล้าจะบวช ทั้งจักไม่เชื่อคำของเราด้วย เมื่อไม่เชื่อถือนั้น พวกคนเหล่านั้นก็จักเป็นผู้ไปสู่อบาย (เพราะฉะนั้น) เมื่อมีวัตรุเกิดขึ้นแล้ว เราจักทำคนเหล่านั้นให้เข้าใจด้วยธรรมเทศนาแล้วจักบัญญัติสิกขาบท ในเมื่อมีโทษปรากฏแล้วเท่านั้น” การแปล ๑๕๐ กว่าสิกขาบท แปลจากบาลี สาสิกิ ทิยทณฺ สิกขาบทสํถํ ฌบฺบรวรรวมการแปลสมัยรัชกาลที่ ๓ แปลพระบาลีนี้ ไว้ว่าสิกขาบท ๑๕๐ กว่าสิกขาบท ฌบฺบมหามกุฏราชวิทยาลัย แปลว่าสิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน

๓) มรุตตลุปกาสิณี นาม มิลินทปัญหูกา ได้อธิบายขยายความหมายถึงคำที่เกี่ยวข้องกับจำนวนสิกขาบทไว้ว่า อณฺณ อุตตริ ทิยทณฺ สิกขาบทสตนติ ชุททานุชุททกโต อณฺณ อุตตริ

^๖ วิ.อ. (ไทย) ๑ หน้า ๑๘-๑๙.

^๗ มิลินท (ไทย) หน้า ๓๙๓. , หนังสือแปลสมัยรัชกาลที่ ๓ รวบรวมโดยกรมศิลปากร, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด ๒๕๕๐), แปลไทยหน้า ๔๐๐-๔๐๑. บาลี หน้า ๗๙๑-๗๙๒. ฌบฺบแปลมกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (๒๕๕๖) หน้า ๓๖๐ แปลบาลีนี้ว่า ๑๕๐ ถ้วน.

จตุปาราชิกเตรสสงฆาภิเสสเทวอนิยตธีสนิสสัคคิยทวานวุติปาจิตติยจตุปาฏิเทสนียสตตออิกรณสมณสิกขาปทสงฆาทิยทตสิกขาปทสคฺ. แพล สิกขาบท ๑๕๐ ข้อที่ยิ่งขึ้นไปอื่นจากสิกขาบทเล็กน้อย สิกขาบทที่ยิ่งขึ้นไปอื่นคือ ปาราชิก ๔ สังฆาภิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคิย ๓๐ ปาจิตติย ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ และออิกรณสมณะ ๗ นอกจากนี้ในหนังสือเล่มเดียวกันในหน้า ๑๐๓ กล่าวว่า ทิยทตสิกขาปทสคฺติ ปญจสคฺตติเสขิเย อปเนตฺวา เสสํ นวเสน ทิยทตสิกขาปทสคฺ เวทิตพฺพนฺติ” แพลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ข้อ เป็นสิกขาบทที่ยกเว้นเสขิยวัตร ๗๕^๔

๔) พระอมรารักรัชิต (อมโร เกิด) เขียนไว้ในหนังสือสัตตปัพพบุพพิสขาและบุพพิสขาวรรณนา ว่าด้วยอุทเทส คือ ในปาราชิกุทเทส ส่วนภิกษุมีสิกขาบท ๔ ส่วนภิกษุณีมี ๘ สิกขาบท ในสังฆาภิเสสอุทเทส ส่วนภิกษุมีสิกขาบท ๑๓ ส่วนภิกษุณีมี ๑๗ ในอนิยตอุทเทสมีสิกขาบท ๒ อนิยตอุทเทสนี้ ในภิกษุณีปาติโมกข์ไม่มี ในนิสสัคคิยอุทเทส ส่วนภิกษุ ๓๐ สิกขาบท ส่วนภิกษุณีก็ ๓๐ ในปาจิตติยอุทเทสส่วนภิกษุมี ๙๒ ส่วนภิกษุณี ๑๖๖ ในปาฏิเทสนียอุทเทส ส่วนภิกษุมีสิกขาบท ๔ ส่วนภิกษุณี ๘ ในเสขิยอุทเทส ส่วนภิกษุและภิกษุณีมี ๗๕ เหมือนกัน ในสมณอุทเทสไม่มีสิกขาบท มีแต่ธรรม ๗ ประการ คือสัมมุขาวินัยเป็นต้น ชื่อว่าสมณะเพราะเป็นของสำหรับบรรจ้อิกรณ ๔ มีวาทอิกรณเป็นต้นเท่านั้น กล่าวปาติโมกข์อุทเทสส่วนภิกษุ ๙ อุทเทส ส่วนภิกษุณี ๘ อุทเทสนั้นกล่าวตามชื่อซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์พระปาติโมกข์ ถ้าจะกล่าวโดยพุทธบัญญัติไซ้ มีอยู่ ๕ คือ นิทานอุทเทสเป็นที่ ๑ ปาราชิกุทเทสเป็นที่ ๒ สังฆาภิเสสอุทเทสเป็นที่ ๓ อนิยตอุทเทสเป็นที่ ๔ ตั้งแต่นิสสัคคิยอุทเทสไปจนสมณอุทเทสเป็นที่ ๕ ชื่อว่าวิตถารุทเทสเป็นที่ ๕ ดังนี้ ทรงบัญญัติเป็น ๕ นี้เพื่อจะให้รู้จักพระปาติโมกข์โดยย่อและโดยพิสดาร ในเวลาเมื่อมีอันตรายความนี้จักรู้แจ้งในอุโบสถกถาข้างหน้าโน้น^๕

๕) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เขียนไว้ในหนังสือวินัยมุข เล่ม ๑ ปีพุทธศักราช ๒๔๕๖ ว่า จะขอสาธกความนั้นด้วยบาลีในพระสูตรหนึ่งซึ่งแปลเอาแต่ใจความตามที่ต้องการดังนี้ "ภิกษุทั้งหลายสิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ย่อมมาสู่อุทเทส ตามพระสูตรนี้ยังจัดสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์เป็นสำคัญที่ว่าเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์บ้างก็มีเป็นสิกขาบทเล็กน้อยบ้างก็มี ในที่นี้จัดเอาสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ทั้งหมดเป็นสิกขาบทสำคัญก็กว้างกว่าในพระสูตรอยู่แล้ว สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ บาลีพระสูตรซึ่งแปลมาไว้ในที่นี้แสดงว่าสิกขาบทมาในพระปาติโมกข์มี ๑๕๐ ถ้วน นับให้ครบจำนวนได้ดังต่อไปนี้ ปาราชิก ๔ สังฆาภิเสส ๑๓ นิสสัคคิยปาจิตติย ๓๐ สุทธิกปาจิตติย ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ ออิกรณสมณะ ๗ รวมเป็น ๑๕๐ ถ้วน แต่ในพระปาติโมกข์ที่สวดกันอยู่และในคัมภีร์วิภังค์แห่งสิกขาบทแสดงว่ามี ๒๒๗ สิกขาบท คือเดิมอนิยต ๒ เสขิยวัตร ๗๕ ตามนัยนี้สันนิษฐานเห็นว่าชะรอยเดิมจะมีเพียง ๑๕๐ ถ้วน ตามที่กล่าวไว้ในพระสูตร ก่อนแต่ทำสังคายนาครั้งใดครั้งหนึ่งที่แจกอรธแห่งสิกขาบทซึ่งเรียกว่าบทภาชนะและสงเคราะห์เข้าเป็นส่วนอันหนึ่งแห่งคัมภีร์วิภังค์นั้นหรือในครั้งนั้นเองจะได้เดิมอนิยต ๒ และเสขิยวัตร ๗๕ เข้าด้วย ความข้อนี้ก็น่าเห็นจริงอย่างนั้นอนิยตสิกขาบทไม่ได้ปรับอับติลงเฉพาะ

^๔ มิลินท.ฎีกา (บาลี) หน้า ๔๐, ๑๐๓. พระมหาตปิฎกจุฬารายเถระ, มรุตตอปภาสิณี นาม มิลินทปณฎฎีกา , พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๑), หน้า ๔๐ , ๑๐๓.

^๕ พระอมรารักรัชิต (อมโร เกิด), สัตตปัพพบุพพิสขาและบุพพิสขาวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

เหมือนสิกขาบทอื่นเป็นสิกขาบทที่แฝงอยู่ ดังกาฬาคงจะเกิดขึ้นเพราะเรื่องภิกษุต้องหาว่าอยู่ในที่ลับ กับหญิงสองต่อสอง แต่สันนิษฐานลงเป็นหนึ่งไม่ได้ว่านั่งหรือยืนทำอะไรกันบ้างหรือไม่ ส่วนเสขียวัตร นั้นก็มีอยู่ในที่อื่นแล้วคือในวัตตขันธกะคัมภีร์จุฬวรรคและไม่ใช่ข้อใหญ่โตอะไรเป็นแต่เพียง อภิสมจารทั้งไม่ได้ปรับอาบัติไว้เฉพาะด้วย ในที่นี้ข้าพเจ้าจึงกล่าวสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ ตามนัยที่มาในพระวินัย

หนังสือเล่มเดียวได้แสดงถึงสิกขาบทในกัณฑ์ทั้งหลาย รวมจำนวน ๒๒๐ ข้อ และ อธิกรณสมณะ ๗ ข้อ หน้า ๒๑๖ พระองค์ท่านเขียนสรุปไว้ว่า สิกขาบทที่แสดงมานี้ มีจำนวน ๒๒๗ มีพระพุทธานุญาติให้สวดในที่ชุมนุมสงฆ์ในวันอุโบสถทุกกึ่งเดือน รวมเข้าทั้งนั้นเรียกว่าพระปาติโมกข์ ถ้าแบ่งบางประการ เรียกว่าสิกขาบทมาในพระปาติโมกข์ควรถือเป็นหลักพระวินัย หากจะติดขัดเพราะ กาลเทศะอย่างไร ก็ยังควรถืออยู่โดยบรรยายไม่ควรเลิกเสียทีเดียว ไม่เช่นนั้นจักไม่มีอะไรเป็นหลัก หมู่อันตั้งอยู่ด้วยไม่มีหลักย่อมไม่มั่นคงยั่งยืน ข้าพเจ้าจึงขอแนะนำไว้อย่างนี้^{๑๐}

๖) **พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจาโร)** ได้รวบรวมคำถามและคำตอบสำหรับนักธรรมชั้นตรีไว้ ในหนังสือ ประมวลปัญหาและเฉลยวินัยบัญญัติ (สำหรับนักธรรมชั้นตรี) ปี ๒๕๕๗ ดังนี้ คือ ถามสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์มีเท่าไร ? อะไรบ้าง ? ตอบ สิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์ ในพระสูตรแสดงว่ามี ๑๕๐ คือ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ ปาจิตติย ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗ แต่มีมาในพระปาฏิโมกข์ซึ่งใช้สวดกันอยู่ในบัดนี้ มี ๒๒๗ ข้อ คือ เตมือนียะ ๒ และ เสขียะ ๗๕^{๑๑}

๗) **สมเด็จพระญาณสังวร** ได้เขียนไว้ในหนังสือความเข้าใจเรื่องพระพุทธศาสนา ไว้ว่า ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงทำอุโบสถสังฆกรรมในวันจันทร์เพ็ญจันทร์ดับร่วมกับภิกษุสงฆ์ และพระองค์เองได้ทรงสวดพระโอวาทนี้ทรงแสดงพระโอวาทนี้เรื่อยมา ฉะนั้น พระโอวาทนี้จึงได้ตั้งชื่อว่า ปาติโมกข์ คือเป็นโอวาทที่เป็นปาติโมกข์ ทรงปฏิบัติอยู่ดังนี้เรื่อยมา จนกระทั่งได้มีภิกษุจำนวนมากขึ้น ในครั้งหนึ่งได้มีภิกษุที่ไม่บริสุทธิ์เข้ามานั่งปณอยู่ในพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงทราบว่ามีพระที่ไม่บริสุทธิ์เข้ามานั่งอยู่จึงไม่ทรงสวดปาติโมกข์ ไม่ทรงแสดงพระโอวาทนี้ ประทับนั่งเฉยจนล่วงปฐมยาม ก็ได้มีพระเถระกราบทูลเตือนว่า ล่วงปฐมยามแล้ว ขอทรงสวดปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงสวดจนถึงล่วงมัชฌิมยาม พระเถระกราบทูลเตือนว่าได้ล่วงมัชฌิมยามแล้วให้ทรงสวดปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงสวด จนถึงล่วงปัจฉิมยาม พระเถระก็ได้กราบทูลเตือนอีก พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงสวด พระโมคคัลลานะได้ทราบด้วยอำนาจของฤทธิ์ว่าใครเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ปณอยู่ในพระสงฆ์ ก็ได้จัดนำเอาผู้นั้นออกไป แต่ว่าก็เป็นเวลาอรุณรุ่งสว่างแล้ว

พระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภเรื่องนี้เป็นเหตุ จึงได้ทรงดัดที่จะเสด็จเข้าทำอุโบสถร่วมกับพระภิกษุด้วยพระองค์เอง ก็เป็นอันทรงดัดสวดพระโอวาทที่เป็นปาติโมกข์แต่ว่าทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ได้ประชุมกัน ทำอุโบสถตามลำพังของภิกษุสงฆ์เองและทรงบัญญัติให้สวดพระวินัย

^{๑๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข นักธรรมชั้นตรี**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๒-๒๔, ๒๑๖.

^{๑๑} พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจาโร), **ประมวลปัญหาและเฉลยวินัยบัญญัติ (สำหรับนักธรรมชั้นตรี)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗.

ที่ทรงบัญญัติแล้ว อันเป็นส่วนที่เรียกว่าอาทิพรหมจริยาลีกา คือเป็นข้อที่ควรศึกษาอันเป็นเบื้องต้นของพรหมจรรย์ ในขั้นแรกก็ประมาณ ๑๕๐ ข้อ สวดขึ้นเป็นปาติโมกข์ แต่ว่าต่อมาได้มีเพิ่มอนียต ๒ เสขยวัตร ๗๕ จึงรวมเป็น ๒๒๗ ข้อ

ฉะนั้น ลิกขาบทบัญญัติ ๒๒๗ ข้อนี้ จึงเรียกว่าเป็นลิกขาบทที่มาในปาติโมกข์ ซึ่งเมื่อถึงวันอุโบสถสังฆกรรม วันทร์เพ็ญ จันทรดับ พระสงฆ์ประชุมกันทำอุโบสถและฟังพระวินัยปาติโมกข์ คือลิกขาบท ๒๒๗ ข้อนี้สืบต่อมาจนถึงบัดนี้^{๑๒}

๘) พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ) ได้เขียนวิเคราะห์ไว้ในหนังสือ อริยสัจจากพระโอษฐ์ภาคปลาย ในปี ๒๕๐๒ ไว้ว่า ศิลสิกขาทั้งหมดแห่งมัคคอริยสัจ ตรัสไว้ด้วยถ้อยคำสั้น ๆ เพียง ๓ คำ ผู้ศึกษาพึงทราบว่ ระบบศิลปสิกขาแห่งมัคคอริยสัจนั้นพระองค์ตรัสสรุปไว้เพียง ๓ คำว่า สัมมาวาจา สัมมาคันธมนโต สัมมาอาชีโว ซึ่งกินความครอบคลุมถึงศิลปทั้งหมดของคฤหัสถ์ และศิลปของบรรพชิต ศิลของบรรพชิตนั้น เราในบัดนี้รู้จักกันแต่ในนามของภิกขุปาฏิโมกข์ และเข้าใจกันว่ามียู่ ๒๒๗ ลิกขาบท ซึ่งในครั้งพุทธกาลรู้จักกันแต่เพียง ๑๕๐ ลิกขาบท (ดังข้อความที่หน้า ๕๖๑ แห่งหนังสือเล่มนี้) การจัดเป็นระบบปาติโมกข์นั้นเป็นของเพ่งจัดในตอนหลัง เมื่อมีลิกขาบทพอที่จะจัดและต้องการให้นำมาสวดทุกกึ่งเดือน^{๑๓}

๙) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้รวบรวมความหมายศัพท์ ไว้ในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ กล่าวว่า ลิกขาบทคือ ข้อที่ต้องศึกษา, ข้อศีล, ข้อวินัย, บทบัญญัติข้อหนึ่ง ๆ ในพระวินัยที่ภิกษุพึงศึกษาปฏิบัติ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ศีล ๓๑๑ แต่ละข้อ ๆ เรียกว่าลิกขาบท เพราะเป็นข้อที่จะต้องศึกษา หรือเป็นบทฝึกอบรมตนของสาธุชน อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี ภิกษุ และภิกษุณี ตามลำดับ ปาฏิโมกข์คือ ชื่อคัมภีร์ที่ประมวลพุทธบัญญัติอันทรงตั้งขึ้นเป็นพุทธอาณา ได้แก่ อาทิพรหมจริยาลีกา มีพระพุทธานุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือนเรียกกันว่า พระสงฆ์ทำอุโบสถ คัมภีร์ที่รวมวินัยของสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ^{๑๔}

๑๐) สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้เขียนข้อความไว้ในหนังสือ พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน ตอนหนึ่งว่า “ตรัสสอนภิกษุวัชชีบุตร ผู้ปรารภว่าลิกขาบท ๑๕๐ (เท่าที่บัญญัติไว้ในครั้งนั้น แต่ต่อมายังทรงบัญญัติไว้มากกว่านั้น) ซึ่งมาสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน (คือที่สวดปาติโมกข์ทบทวนกันทุกกึ่งเดือน) มากไป ไม่สามารถจะรักษาได้ พระองค์ตรัสถามว่า เธอจะสามารถศึกษาในลิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขาได้หรือไม่ เมื่อกราบทูลตอบว่า รักษาได้ จึงตรัสว่า เมื่อเธอศึกษาอธิศีลเป็นต้นแล้วก็จะละ รากะ โทสะ โมหะ ได้ ไม่เสพอกุศล^{๑๕}

^{๑๒} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความเข้าใจเรื่องพระพุทธศาสนา, (นนทบุรี : ปัญญฉัตรบุ๊คส์ บายดิ้ง จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘๖.

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ), อริยสัจจากพระโอษฐ์ภาคปลาย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (ม.ป.พ : ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๙๐-๑๕๙๑.

^{๑๔} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๕, ๒๓๖, ๔๔๗.

^{๑๕} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๕๑๓.

๑๑) **อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์** ได้กล่าวถึงสิกขาบทปาฏิโมกข์ของนิกายมหายานที่ต้องนำมาสวดทุกกึ่งเดือน ว่ามีสิกขาบทรวม ๒๕๐ ข้อ คือ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสสัคคีย ปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๐ ปาฏิทสนียะ ๔ เสขียะ ๑๐๐ และ ธรรมเป็นเครื่องระงับอธิกรณ์ คือ อธิกรณ์สมณะ ๗ รวมเป็น ๒๕๐ สิกขาบท ในจำนวนนี้มีสิกขาบทที่แตกต่างจากนิกายเถรวาท คือ ปาจิตตีย์น้อยกว่านิกายเถรวาท ๒ ข้อ เสขียะมากกว่า ๒๕ ข้อ^{๑๖}

๑๒) **เสถียรพงษ์ วรรณปก** ได้แสดงความคิดเห็นบันทึกไว้ในหนังสือพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ว่า “พระวินัยปิฎกนั้นมีข้อสรุปที่พอจะให้จำง่ายก็คือ จะเป็นกี่เล่มก็ตาม สรุปแล้วมีเพียงสองคือ ประเด็นหลัก (อาทิพรหมจาริกสิกขา) กับประเด็นย่อย (อภิสมจาริกสิกขา) อันนี้เป็นข้อที่เราจะต้องทำความเข้าใจ อาทิพรหมจาริกสิกขา หมายถึง บัญญัติที่เป็นหลักแห่งชีวิตพรหมจรรย์ทั้งหมด พุดง่าย ๆ ว่า ที่มาในพระปาติโมกข์ทั้งหมด ส่วนอภิสมจาริกสิกขา เป็นเรื่องเกี่ยวกับมรรยาทสมบัติผู้ดีต่าง ๆ การกิน การเดิน พุดง่าย ๆ ว่าสิกขาบทพวกนี้มานอกพระปาติโมกข์ ปาติโมกข์มีข้อที่น่าคิดอยู่เรื่องหนึ่ง ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย ผมอยากจะฝากพระคุณเจ้าทั้งหลายให้ไปค้นด้วย ในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาตรเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๕๔๒ พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า สาธิกมัท ภิกขเว ทิยพุทธสิกขาบทสดี อนวทมาส อุตเทส อคจฺจติ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ร้อยแห่งสิกขาบทที่สองทั้งกึ่ง (ร้อยแห่งสิกขาบทที่สองทั้งกึ่งก็หมายถึง ๑๕๐) ที่สำเร็จประโยชน์ย่อมมาสู่อุเทศ ทุกกึ่งเดือน มีผู้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า ในข้อเท็จจริงสิกขาบทในพระปาติโมกข์น่าจะมี ๑๕๐ ข้อ ดังพุทธวจนะนี้ในตอนต้นมาเพิ่มเป็น ๒๒๗ ข้อ ในตอนหลัง ส่วนจะเพิ่มเมื่อไร เพิ่มหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วหรือว่า พระพุทธเจ้าทรงเพิ่มเอง อันนี้ฝากให้ท่านทั้งหลายไปค้นคว้าด้วย”^{๑๗}

๑๓) **พระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล และคณะผู้จัดทำ** อริยวินัย (รวบรวมจากพระไตรปิฎก) ได้ให้ความเห็นในคำชี้แจงก่อนอ่านหน้า ๒๗ ไว้ว่า สิกขาบทที่มาจากพระปาติโมกข์นั้นปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดไว้ครบทุกอาบัติ คือระบอบอาบัติโดยตรง ๔ กอง ได้แก่อาบัติ ปาราชิก สังฆาติเสส ปาจิตตีย์ (ทั้งนิสสัคคียปาจิตตีย์ ที่ต้องสละของเสียก่อนจึงปลงอาบัติ และ สุทธิกปาจิตตีย์) และ ปาฏิทสนียะ มีอาบัติที่ไม่ได้ระบุไว้โดยตรงอีก ๓ กอง ซึ่งเป็นความผิดของสิกขาบทในพระปาติโมกข์บางข้อ ที่ทรงปรับโทษแบบลดระดับในกรณีที่มีการกระทำผิด ในลักษณะที่แตกต่างออกไปจากสิกขาบทที่บัญญัติไว้เพียงเล็กน้อยได้แก่อาบัติอุลลัจจัย อาบัติทุกกฏ อาบัติทุกภาสิต สิกขาบทที่มาจากพระปาติโมกข์นี้ ยกเว้นอนียตและเสขียะ จัดเป็นอาทิพรหมจาริกสิกขา ส่วนอนียต และ เสขียะ และสิกขาบทจำนวนมากที่มานอกพระปาติโมกข์ล้วนเป็น อภิสมจาริกสิกขา มีทั้งที่ทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามและข้ออนุญาต ในกรณีที่เป็นการห้าม ถ้าภิกษุล่วงละเมิดไม่ปฏิบัติตาม ทรงปรับอาบัติทุกกฏหรือปรับตามควร เช่น ปาจิตตีย์ หรือปรับสูงขึ้นไปถึงอุลลัจจัย และมีบันทึกลงในหมายเหตุหน้า ๓๑ กล่าวไว้ว่า ในพระไตรปิฎก สยามรัฐ ๐๓.๒๐/๒๔๗/๕๒๔ มีพระพุทธดำรัสตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สิกขาบทร้อยห้าสิบสิกขาบทนี้ ย่อมมาสู่อุเทศ (การยกขึ้นแสดงในท่ามกลางสงฆ์) ทุกกึ่งเดือนตามลำดับ อันกุลบุตร

^{๑๖} อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, **พระพุทธศาสนามหายาน**, สภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์หมามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๗, ๒๓๘.

^{๑๗} เสถียรพงษ์ วรรณปก, **พระไตรปิฎกวิเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ชันดำการพิมพ์ , ๒๕๔๖), หน้า ๒๗-๒๘.

ผู้ปรารถนาประโยชน์พากันศึกษาอยู่ในสิกขาบทเหล่านั้น” จากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นทราบว่า ในครั้งพุทธกาลสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์หรือที่เรียกว่าอาทิพรหมจาริกสิกขาบท มี ๑๕๐ ข้อ คือไม่รวมอนียต ๒ และ เสขยวัตร ๗๕ มิใช่มี ๒๒๗ ตามที่เข้าใจกันในบัดนี้ ดังนั้น อนียต และ เสขยวัตร ควรจะจัดอยู่ในอภิสมจาริกสิกขาบท แต่เนื่องจากพระไตรปิฎกปัจจุบันได้จัดอนียตและเสขยวัตรไว้ในคัมภีร์ภิกขุวิภังค์ภาค ๑ และ ภาค ๒ ตามลำดับ การจัดของหนังสือเล่มนี้อันวัตรตามพระไตรปิฎก จึงได้จัดไว้ตามนั้น^{๑๘}

๑๔) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงเหตุผลพร้อมอธิบายการแปลบาลี สาสิกมิตฺ ฃนเต ทิยทฺตสิกขาปทสฺส ไว้ในหนังสือ พระไตรปิฎกอยู่ที่นี้ อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา และสรุปไว้ในตอนท้าย ว่า มีบาลีในพระไตรปิฎกตัวจริง เป็นหลักยืนยันไว้ให้ตรวจสอบได้ทันทีคือ “สาสิกมิตฺ ฃนเต ทิยทฺตสิกขาปทสฺส” และเมื่อทั้งสำรวจและตรวจสอบแล้ว ก็เป็นอันว่าพึงแปลพระบาลีประโยคนี้นว่า “สิกขาบท ๑๕๐ ทั้งยังมีเกินขึ้นไปอีกนี้”^{๑๙}

๑๕) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายการแปลบาลีพุทธพจน์ “สาสิกมิตฺ ฃนเต ทิยทฺตสิกขาปทสฺส อนวทฺตมาสํ อุทฺเทสํ อากจฺจติ ” ไว้ในหนังสือรู้จักพระไตรปิฎกให้ชัดให้ตรง ไว้ว่า แปลเป็นภาษาไทยแบบยกศัพท์อย่างง่าย ๆ ว่า “ฃนเต” ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ “ทิยทฺตสิกขาปทสฺส” สิกขาบท ๑๕๐ สาสิกมิตฺ=สาสิก + อิทฺ ...นี้ “อากจฺจติ” ย่อมมา “อุทฺเทสํ” สู่อุเทศ/การสวด “อนวทฺตมาสํ” ทุกกึ่งเดือน โดยเฉพาะคำแปลภาษาไทยดังนี้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ สิกขาบท ๑๕๐...นี้ ย่อมมาสู่อุเทศ/การสวด ทุกกึ่งเดือน จุดพิจารณา หรือคำที่เป็นปัญหาขึ้นคือ “สาสิก” ซึ่งที่นี้ว่างคำแปลไว้โดยทำ...ไว้ ตรงนี้หรือคำบาลีนี้ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย (คือฉบับที่แปลเป็นภาษาไทย) ซึ่งปัจจุบันมีประมาณ ๔ ฉบับ/ชุด แปลเหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง พระไตรปิฎกภาษาไทย ที่สืบมาแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ (คำแปลสะสมกันมานาน) ชุดดังกล่าว นั้น แปลบาลีอันเป็นพุทธพจน์ตรงนี้ว่า “สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน นี้” ส่วนพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับอื่น ๆ ซึ่งเกิดตามมาจากภายหลัง และตามปกติ มักแปลตามพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงนั้น ในกรณีนี้ บางฉบับก็แปลเหมือนฉบับหลวง แต่บางฉบับแปลว่า “สิกขาบท ที่สำคัญ ๑๕๐ นี้” บางฉบับนั้นในที่นี้นำบาลีพุทธวจนะนี้ไปอ้างอิงแห่งหนึ่งแปลว่า “๑๕๐ สิกขาบท ที่สำเร็จประโยชน์ นี้” “สาสิก” นี้ เป็นคำบาลีในภาษาสามัญคำหนึ่ง โดยทั่วไป ในคัมภีร์ทั้งหลายจึงไม่ค่อยอธิบายแต่ก็จะเห็นว่า คำ สาสิก นี้มีความหมายตรงกับ เท่ากับ หรือในจำพวกเดียวกับ “สาติเรก” (มีส่วนเกิน) “ปโร”(กว่า) “อุตฺตรี ”(เพิ่มขึ้นไป) บางทีมาด้วยกันดังเป็นชุด บางทีก็ใช้อธิบายกัน สาสิก คือ สห + อธิก แปลว่าพร้อมด้วยส่วนเกินมีข้อที่มากขึ้นไปหรือมีเศษบาลีพุทธวจนะตรงนี้จะแปลว่า “สิกขาบท ๑๕๐ กับทั้งที่เกินออกไป นี้”หรือแปลสั้น ๆ ว่า “สิกขาบท ๑๕๐ มีเศษ นี้”^{๒๐}

^{๑๘} พระคัมภีร์ โสติถิลและคณะผู้จัดทำ, อริยวินัย (รวบรวมจากพระไตรปิฎก), พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา, ๒๕๔๘), คำชี้แจงก่อนอ่านหน้า ๒๗, ๓๑.

^{๑๙} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระไตรปิฎกอยู่ที่นี้ อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพ็ดแอนด์โฮม, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐.

^{๒๐} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), รู้จักพระไตรปิฎกให้ชัดให้ตรง, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๒-๔.

๑๖) พระคันธสाराภังค์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร) ได้เขียนไว้ว่า ศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ทราบกันดีว่าศีลของพระภิกษุมี ๒๒๗ ข้อ โดยมีสิกขาบท ๒๒๐ ข้อ นับรวมอธิกธมมสังกะ ๗ ข้อ เป็น ๒๒๗ ข้อ (อธิกธมมสังกะเป็นวิธีระงับอธิกธมมคือเรื่องวิวาทในสงฆ์ จึงไม่นับเป็นสิกขาบท แต่ได้นำมาสวดในพระปาติโมกข์เช่นเดียวกัน) ศีล ๒๒๗ ข้อเหล่านั้นคือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนินยต ๒ นิสสัคคีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขียะ ๗๕ และอธิกธมมสังกะ ๗ ในปัจจุบันมีบางท่านกล่าวว่า “สิกขาบทมี ๑๕๐ ข้อถ้วน” แต่ความจริงแล้วต้องแปลว่า “สิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อ” จึงจะถูกตามหลักภาษาและพระวินัย ข้อความที่กล่าวว่า “สิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อ พบใน พระสูตร ๔ สูตร คือ ๑. วัชชีปุตตสูตร (อง.ติก.๒๐/๘๕/๒๒๔) ตรัสไว้ในขณะประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ปามหาวันเขตกรุงเวสาลี ๒. สิกขาสูตที่ ๑ (อง.ติก.๒๐/๘๗/๒๒๕) ไม่ปรากฏสถานที่ตรัสพระสูตรนี้ ๓. สิกขาสูตที่ ๒ (อง.ติก. ๒๐/๘๘/๒๖) ไม่ปรากฏสถานที่ตรัสพระสูตรนี้ ๔. สิกขาสูตที่ ๓ (อง.ติก. ๒๐/๘๙/๒๒๘) ไม่ปรากฏสถานที่ตรัสพระสูตรนี้ ดังข้อความว่า สาธิกมิต์ ... ทิยพณสิกขาบทสํ อโนวพตมาสํ อุทเทสํ อาคัจฉติ. สิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อนี้ถึงการสวดทุกกึ่งเดือน ในวัชชีปุตตสูตร มีคำว่า ภนเต (ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ) อยู่ท้าย สาธิกมิต์ เพราะเป็นข้อความที่ภิกษุกราบทูลพระพุทธเจ้า ส่วนในสิกขาสูตทั้ง ๓ สูตร มีคำว่า ภิกขเว (ภิกษุทั้งหลาย) อยู่ท้าย สาธิกมิต์ เพราะเป็นข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสด้วยพระองค์เอง และสันนิษฐานว่าพระสูตรทั้ง ๔ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในเวลาใกล้เคียงกัน เพราะมีจำนวนสิกขาบทเท่ากัน สาธิกมิต์ คำนี้แปลตามศัพท์ว่า “พร้อมทั้งส่วนเกินกับส่วนเกิน” หมายความว่า มากกว่าจำนวนที่กล่าวไว้ ๑๕๐ จึงหมายถึง จำนวน ๑๕๐ กว่า^{๑๑}

๑๗) รังษี สุนทนต์ ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา ว่า ภาษาบาลีเป็นภาษาที่สำคัญในการรักษาไว้ซึ่งคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท จึงได้รักษาภาษาบาลีไว้โดยการสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรศึกษาภาษาบาลี มิใช่แต่ในดินแดนที่พระพุทธศาสนาเถรวาทเจริญรุ่งเรืองที่ให้ความสำคัญแก่ภาษาบาลี ในดินแดนที่ไม่มีพระภิกษุสามเณรบวชเรียนภาษาบาลี แต่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาทก็ได้ให้ความสำคัญกับภาษาบาลีเช่นกัน เมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๔๗ พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริธโร) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กับคณะ ได้ไปทัศนศึกษาแถบประเทศทางยุโรปแล้วไปเยี่ยมชมสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society) ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ได้รับฟังหลักการของสมาคมบาลีปกรณ์ที่กำหนดไว้ว่า ผู้ที่จะศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาท ต้องศึกษาภาษาบาลีก่อน ผู้ที่จะศึกษาพระพุทธศาสนาแบบอักษริยวาท (มหายาน) ต้องศึกษาภาษาสันสกฤตก่อน^{๑๒}

๑๘) คณะบรรณาการผู้พัฒนาเนื้อหาวิชาพระพุทธธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึงสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ คือ สิกขาบทที่มาในพระสูตร (สุตตันตปิฎก)

^{๑๑} พระคันธสाराภังค์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร) และ พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัศน์ . บทความเพื่อพุทธวณะ ศีลสิกขาบท ๑๕๐-๒๒๗ พุทธวณะ รู้จัก รู้จริง รู้แจ้ง, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๗-๑๐.

^{๑๒} รังษี สุนทนต์, ความจำเป็นของการเรียนบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓.

มีเพียง ๑๕๐ ข้อ แต่ที่พระสงฆ์สวดในวันพระปาติโมกข์นั้นมีจำนวน ๒๒๗ ข้อ โดยถือเอาตามคัมภีร์วิภังค์แห่งสิกขาบท คือเพิ่ม อนียต ๒ และ เสขยวัตร ๗๕ รวมเป็น ๒๒๗ ข้อ^{๒๓}

๑๙) ตลาคตสาวโกและคณะ, หนังสือชื่อ อริยวินัย (รวบรวมศีลและสิกขาบททั้งหมดของภิกษุอันตลาคตบัญญัติแล้ว) ได้กล่าวไว้ในคำชี้แจงก่อนอ่าน หน้า ๘ ว่า ในพระไตรปิฎก บาลีสยามรัฐ ตึก.อ ๒๐/๒๙๗/๕๒๖ (อ้างอิงตามรูปแบบหนังสือวรรณกรรมต้นฉบับ) มีพระพุทธดำรัสตรัสว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้มาสู่อุเทศ (การยกขึ้นแสดงในที่ท่ามกลางสงฆ์) ทุกกึ่งเดือน ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาประโยชน์ศึกษากันอยู่

นอกจากนี้ ผู้จัดทำได้อ้างถึงหนังสือวินัยมุข ว่า “ในหนังสือวินัยมุข เล่ม ๑ หน้า ๒๕ พ.ศ. ๒๔๕๙ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ให้ความเห็นว่า บาลีพระสูตรซึ่งแปลมาไว้ในที่นี้แสดงว่า สิกขาบทมาในพระปาติโมกข์มี ๑๕๐ ถ้วน แต่ในพระปาติโมกข์ที่สวดกันอยู่และในคัมภีร์วิภังค์แห่งสิกขาบท แสดงว่ามี ๒๒๗ สิกขาบท คือเดิม อนียต ๒ และ เสขยวัตร ๗๕ ต่อจากนั้นผู้จัดทำหนังสือนี้ได้ให้ความเห็นต่อไปว่า ดังนั้น อนียต และ เสขยวัตร ควรจัดอยู่ในภาคอภิธมาจาริกสิกขาบท”^{๒๔} ห้ายเล่มหนังสืออริยวินัย (ตารางที่ ๒ หน้า ๑๑๑๑) การนับจำนวนสิกขาบทปาติโมกข์ในแต่ละนิกาย จากพระไตรปิฎก ในที่นี้ ผู้วิจัยนำมาแสดงเฉพาะสิกขาบทในนิกายเถรวาท และแนวคิดของคณะผู้ทำหนังสือที่อ้างว่า จากพุทธวจนะในพระสูตร ดังนี้

ตารางที่ ๑ แสดงการนับสิกขาบทปาติโมกข์ โดยตลาคตสาวโกและคณะ

สิกขาบทภิกษุปาติโมกข์	เถรวาท	จากพุทธวจนะในพระสูตร บาลี จตุกก อ ๒๑/๓๒๖/๒๔๔, อุปริ.ม.๑๔/๕๓/๕๗
ปาราชิก	๔	๔
สังฆาทิเสส	๑๓	๑๓
อนียต	๒	(-)
นิสสัคคียปาจิตตีย์	๓๐	๓๐
ปาจิตตีย์	๙๒	๙๒
ปาฏิเทสนียะ	๔	๔
อธิกรณสมณะ	๗	๗
รวม	๑๕๒	๑๕๐
เสขียะ	๗๕	(-)
รวม	๒๒๗	๑๕๐

^{๒๓} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มือ นักรธรรมชั้นตรี วิชา วินัยมุขและเบญจศีล-เบญจธรรม, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗.

^{๒๔} ตลาคตสาวโกและคณะ, อริยวินัย รวบรวมศีลและสิกขาบททั้งหมดของภิกษุอันตลาคตบัญญัติแล้ว, (ปทุมธานี : ม.ป.พ., ๒๕๕๙), หน้าคำชี้แจงก่อนอ่าน ๘-๙. และ ๑๑๑๑.

๒๐) **คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** หนังสือ พระวินัยปิฎก ได้สรุปไว้ว่า คัมภีร์มหาวิภังค์ ภาค ๒ มีเนื้อหาประกอบด้วยนิสสัคคียกัณฑ์ ๓๐ สิกขาบท ปาจิตตียกัณฑ์ ๙๒ สิกขาบท ปาฏิเทสนียกัณฑ์ ๔ สิกขาบท และเสขียกัณฑ์ ๗๕ สิกขาบท เป็น ๒๐๑ สิกขาบท รวมอธิกรณสมณะ ๗ เข้าด้วยเป็น ๒๐๘ สิกขาบท เมื่อรวมกับ ๑๙ สิกขาบทในคัมภีร์มหาวิภังค์ ภาค ๑ จึงเป็น ๒๒๗ สิกขาบท เป็นสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ ซึ่งภิกษุต้องยกขึ้นแสดงในที่ประชุมสงฆ์ ทุกกึ่งเดือน^{๒๕}

๒๑) **คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** หนังสือ พระไตรปิฎกวิเคราะห์ Tipitaka Analysis ได้เขียนถึงพระบัญญัติและสิกขาบทในพระปาติโมกข์ไว้ดังนี้ คือ ประเภทของพุทธบัญญัติ พระพุทธบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อหรือมาตราเรียกว่า สิกขาบท แปลว่าข้อที่ต้องศึกษา พระพุทธบัญญัติสำหรับภิกษุมี ๒๒๗ สิกขาบท พระพุทธบัญญัติสำหรับภิกษุณีมี ๓๑๑ สิกขาบท สิกขาบทเหล่านี้มาในพระปาติโมกข์

ตารางที่ ๒ สิกขาบทสำหรับภิกษุ ๒๒๗ ภิกษุณี ๓๑๑ สิกขาบท

อาบัติ	ภิกษุ	ภิกษุณี
ปาราชิก	๔	๘
สังฆาทิเสส	๑๓	๑๗
อนินยต	๒	-
นิสสัคคียปาจิตตีย์	๓๐	๓๐
ปาจิตตีย์	๙๒	๑๖๖
ปาฏิเทสนียะ	๔	๘
เสขียะ	๗๕	๗๕
อธิกรณสมณะ	๗	๗
รวม	๒๒๗	๓๑๑

สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์เหล่านี้ ยกเว้นเสขียะ จัดเป็นอาทิพรหมจาริกสิกขาบท ส่วนเสขียะ และ สิกขาบทจำนวนมากที่มานอกพระปาติโมกข์ จัดเป็นอาภิสมาจาริกสิกขา สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์เหล่านี้แต่เดิมตามบาลีพระสูตรมี ๑๕๐ สิกขาบท ต่อมาภายหลัง เพิ่ม อนินยต ๒ และ เสขียะ ๗๕ เข้าไป จึงรวมเป็น ๒๒๗^{๒๖}

๒๒) **พระมหาธิติพงศ์ อุดตมปญฺโญ** ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ภิกษุปาติโมกข์แปล (พร้อมมติกาสสำหรับวินิจัยสิกขาบท) มีสิกขาบททั้งหมดจำนวน ๒๒๐ ข้อ อธิกรณสมณะ ๗ ข้อ แสดง

^{๒๕} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระวินัยปิฎก (Vinaya Pitaka) ฉบับปรับปรุง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๑๘.

^{๒๖} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกวิเคราะห์ (Tipitaka Analysis)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

ความเห็นเพิ่มเติมไว้ว่า เสด็จวัตร ๗๕ สิกขาบท ต้องสวดทุกกึ่งเดือนเช่นเดียวกับอาบัติอื่นมีปาราชิก เป็นต้น เพราะมีข้อความปรากฏในพระบาลีตั้งแต่ปฐมปาราชิกว่า “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุทฺธิเสยฺยถ” “โย ปน ภิกขุ ภิกขุณฺํ สิกขาสาชีวสมาปนโน สิกขํ อปฺปจฺจกฺขาย ทฺวพฺพลํ อนาวิกตฺวา เมณฺณํ ธมฺมํ ปฏฺธิเสวเยย อนตฺมโส ตฺริจฺฉานคตฺตายปิ, ปาราชิโก โหติ อสฺวาสฺโสติ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล เธอทั้งหลายพึงยกขึ้นแสดงซึ่งสิกขาบทนี้ว่า “โย ปน ภิกขุ ภิกขุณฺํ สิกขาสาชีวสมาปนโน สิกขํ อปฺปจฺจกฺขาย ทฺวพฺพลํ อนาวิกตฺวา เมณฺณํ ธมฺมํ ปฏฺธิเสวเยย อนตฺมโส ตฺริจฺฉานคตฺตายปิ, ปาราชิโก โหติ อสฺวาสฺโส” และใน เสด็จเย ประมวลทลวรคสิกขาบทแรก เป็นต้น ก็ปรากฏข้อความดังกล่าวเหมือนในปฐมปาราชิก ว่า เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุทฺธิเสยฺยถ “ปริมณฺทลํ นีวาเสสสามิตี สิกขา กรณียาติ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล เธอทั้งหลายพึงยกขึ้นแสดงซึ่งสิกขาบทนี้ว่า “ปริมณฺทลํ นีวาเสสสามิตี สิกขา กรณียา”

ฉะนั้น จะเห็นว่า ก่อนที่จะขึ้นสิกขาบททุก ๆ ข้อ จะมีข้อความที่ปรากฏเหมือนกันว่า “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุทฺธิเสยฺยถ” แปลว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แล เธอทั้งหลายพึงยกขึ้นแสดงซึ่งสิกขาบทนี้ว่า” แสดงว่าสิกขาบททุก ๆ ข้อ รวมถึงเสด็จด้วย ต้องสวดทุกครึ่งเดือน จะตัดออกไม่ได้เป็นอันขาด ยกเว้นมีเหตุจำเป็น จึงจะสวดพระปาติโมกข์ย่อได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าให้ตัดทิ้งไป^{๒๗}

๒๓) พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ตอบคำถามทางสถานีโทรทัศน์ กองทัพบกช่อง ๗ เรื่องศีลของพระภิกษุว่ามี ๒๒๗ หรือ ๑๕๐ ข้อ, สรุปเนื้อความคือ ศีลสิกขาบท ปาติโมกข์ของภิกษุ นั้น พระพุทธเจ้าได้บัญญัติเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามการกระทำความผิดของพระ และเมื่อมีการบัญญัติก็ได้มีการประกาศให้ทราบ (คล้ายกับการประกาศใช้กฎหมายของบ้านเมืองผ่านราชกิจจานุเบกษา) จนถึงสิ้นพุทธกาลรวบรวมสิกขาบทของพระภิกษุได้จำนวน ๒๒๐ ข้อ รวมกับ อธิกรณสมณะอีก ๗ รวมเป็นทั้งหมดจำนวน ๒๒๗ ข้อ ของภิกษุณี ๓๑๑ ข้อ ทั้งนี้ มตินี้ ได้รับการยอมรับร่วมกันตั้งแต่ครั้งปฐมสังคายนาโดยพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป นับตั้งแต่ปีที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานมาจนถึงปัจจุบัน ๒๕๕๗ ปี ประเทศที่นับพุทธศาสนาเถรวาท ที่นับถือพระไตรปิฎกภาษาบาลี ทุกประเทศไม่มีข้อสงสัยจำนวนสิกขาบท ๒๒๗ ในพระปาติโมกข์ โดยยึดถือเอาตามพระวินัยปิฎก^{๒๘}

๒๔) พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธินุญยากกร) : ได้ตอบคำถามนักข่าวผ่านสถานีโทรทัศน์ Thai PBS News ดังนี้ว่า เวลาที่ พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ในสูตรนี้ ในเสขสูตร พระพุทธเจ้าพยายามจะอธิบายในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เวลาที่พระพุทธเจ้าเดินทางไปในที่ต่าง ๆ แล้วเจอเรื่องปัญหาเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าก็บัญญัติไล่หลังไปเรื่อย ๆ พระสูตรนี้อยู่ในบางช่วงของเวลาที่พระพุทธเจ้ากำลังเผยแผ่ศาสนาพุทธและบัญญัติได้ ๑๕๐ ข้อ ฉะนั้น คำว่า สาทิกิ มันมีอะไรมากกว่านั้น มันไม่ได้แปลว่าถ้วน ฉะนั้นเวลาที่เรา

^{๒๗} พระมหาธีรพงศ์ อุตตมปณฺโณ, *ภิกษุปาติโมกข์แปล* (พร้อมมามาติกาสำหรับวินัยฉัยสิกขาบท), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๖๐), หน้า ๕๘ และ ๖๖๘.

^{๒๘} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). *เรื่องศีลของพระภิกษุว่ามี ๒๒๗ หรือ ๑๕๐ ข้อ*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=_avLvafibmk, [๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙].

ตีความหลักการหรือพระไตรปิฎกสิ่งสำคัญที่เราไม่ควรหลงลืมก็คือคำว่าบาลี”^{๒๙}

๑.๖.๒ งานวิทยานิพนธ์

๑) **พระจักรกริช ปิยธมโม (โสภณ)** ได้สรุปไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การสวดพระปาติโมกข์ในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย ว่า พัฒนาการของการสวดพระปาติโมกข์สมัยพุทธกาลช่วงมัชฌิมโพธิกาลพระพุทธเจ้าได้อนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ทำอุโบสถยกพระปาติโมกข์ขึ้นในทุกวัน ๑๔ คำ และ ๑๕ คำ ในระยะแรกพระพุทธเจ้าได้แสดงโอวาทปาติโมกข์ก่อนซึ่งเป็นคำสอนต่อมาได้แสดงอาณัติปาติโมกข์ซึ่งเป็นสิกขาบทหรือข้อวินัย ๑๕๐ ข้อในลำดับแรกแล้วก็เป็น ๒๒๗ ข้อเป็นลำดับหลัง^{๓๐}

๒) **พระอุบล กตปุญโญ (แก้ววงษ์ล้อม)** ได้สรุปไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลที่มีต่อสังคมไทย ว่า ศีลเป็นหลักความประพฤติทางกาย วาจา และการเลี้ยงชีพสุจริตโดยมีเจตนาเป็นเครื่องประพฤติดังนั้นจากทุจริต เพื่ออบรมจิตใจให้ตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย การฝึกอบรมตน ในทางที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกายกับใจ ศีลเมื่อประพฤติตรงตามหลักการสภาพจิตใจจะเป็นอิสระจากตัณหา คุณธรรมที่มีฐานมาจากศีลย่อมมีคุณค่าที่รักษาและส่งเสริมคุณภาพของจิตใจ ประโยชน์ที่ต้องการจากศีล คือการควบคุมความประพฤติ ป้องกันไม่ให้ตกไปสู่ความชั่ว จิตใจสงบจากกิเลส เป็นสมาธิที่ส่งคุณค่า สอนปัญญาที่เกื้อกูลแก่การกำจัดอวิชชา และความบริสุทธิ์หลุดพ้น ดังนั้น ศีลจึงเป็นหลักความประพฤติที่ต่อเนื่องกันตามเหตุผล เป็นระบบจริยธรรม เพราะผู้ปฏิบัติจะประพฤติได้ถูกต้องก็ต่อเมื่อมีความเข้าใจในระบบและเหตุผลที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานอยู่ด้วยการปลูกฝังให้มีศีลด้วยการเรียนรู้มีสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดีการสั่งสอนที่ถูกต้องก็ต่อเมื่อมีความเข้าใจในระบบและเหตุผลที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานอยู่ด้วยการปลูกฝังให้มีศีล ด้วยการเรียนรู้มีสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี การสั่งสอนที่ถูกต้องนำหลักการมาประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่องด้วยความไม่ประมาท ศีลในทางด้านสังคม ซึ่งมุ่งเน้นฝ่ายของวินัยย่อมครอบคลุมการจัดระเบียบด้านนอกทั้งหมดรวมถึงข้อกำหนดกฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียมและข้อปฏิบัติ กิจกรรมทั้งหลายของหมู่ชน ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และสภาพที่ควรจัดได้ให้ความสัมพันธ์กับด้านจิตใจส่งผลออกมาสู่สังคม คุณค่าของศีลทางสังคม คือ สร้างความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยการปรับการแสดงออกทางกาย วาจา ให้เรียบร้อยเกื้อกูลในความเป็นอยู่ร่วมกันด้วยดี จิตใจของสมาชิกในสังคมประกอบด้วยเมตตาและกรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติกิจต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ตั้งงามโดยลำดับจนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต ศีลจึงมีความเข้มงวดกวดขันเคร่งครัด หยิบ ประณีต ด้วยเหตุผลที่ต้องสัมพันธ์เกื้อกูลในการปฏิบัติธรรม นั่นคือความสงบใจ

^{๒๙} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยกร), **ชี้แจงกรณีลัดศีลเหลือ ๑๕๐ ข้อ**, Thai PBS News [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=F_uw7bhs40E (เวลา ๓:๐๑-๓:๔๐ น.) [๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

^{๓๐} พระจักรกริช ปิยธมโม (โสภณ), “ศึกษาวิเคราะห์การสวดพระปาติโมกข์ในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๕.

เป็นไปเพื่อสมาธิ แม้เพียง ศิล ๕ ที่ประพุดอย่างถูกต้อง ก็จัดว่าเป็นผู้มีศีลอย่างบริบูรณ์สำหรับสมาชิกในสังคมปัจจุบัน^{๓๑}

๓) พระบุญเกิด อิทธิมนโต (ชูบุตร) ได้สรุปไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาภิกขุปาติโมกข์ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ว่าภิกขุปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่าการกำเนิดและพัฒนาการภิกขุปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาเริ่มตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าวิปัสสีพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ๖ เดือนต่อหนึ่งครั้ง แต่การบัญญัติสิกขาบทยังไม่มีการบัญญัติส่วนการทำอุโบสถก์ทำใน ที่แห่งเดียวเท่านั้น คือ ในอุทยานเขมมฤคทายวัน ต่อมาถึงสมัยพุทธกาลจึงได้มีการบัญญัติภิกขุปาฏิโมกข์ไว้ และทรงแสดงเพียงครั้งเดียวต่อจากนั้นก็ทรงให้สาวกเป็นผู้แสดงภิกขุปาฏิโมกข์ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ข้อวินัยของพระภิกษุที่เกี่ยวข้องด้วยภิกขุปาฏิโมกข์ คำว่าภิกขุปาฏิโมกข์ หมายถึง สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลาย หรือศีลของภิกษุสงฆ์ ซึ่งทำให้บุคคลผู้รักษาคัมภีรศีลดีแล้ว ย่อมไม่ตกไปสู่อบาย ความสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ คือ มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของพระภิกษุ ทำให้พระภิกษุให้ระลึกถึงศีลของตน อันจักเป็นประโยชน์ต่อพระภิกษุให้ได้ศึกษาทบทวนพระวินัยที่เป็นหลักปฏิบัติ ประเภทของปาฏิโมกข์ มี ๒ ประการ คือ โอวาทปาฏิโมกข์ กับ อาณาปาฏิโมกข์ เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับศีลของภิกษุ และนางภิกษุณี การปรับอาบัติ บทลงโทษ และอาณัติสงฆ์ของการเข้าร่วมสังฆกรรมการสวดและฟังภิกขุปาฏิโมกข์^{๓๒}

๔) พระครูปลัดอาทิตย์ อดุลเวที (ของดี) ได้สรุปไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒ ว่า งานวิจัยนี้ เป็นการทวียจัยเชิงเอกสารและเชิงสำรวจ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล รวมทั้งแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) ที่สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม ตลอดจนศึกษาทัศนคติและระดับความพึงพอใจของพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒ ที่มีต่อแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้หลักการปกครองโดยสามัคคีธรรมเป็นที่ตั้ง ให้ความสำคัญเสมอภาคในหมู่คณะ ทรงมอบหมายภาระหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์แก่พระสาวกให้เหมาะสมกับฐานะตำแหน่งหน้าที่ที่ยกย่องตามฐานะ แต่พระพุทธองค์ก็ได้ทรงมอบความเป็นใหญ่ในการปกครองให้กับใคร นอกจากพระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว ภายหลังพุทธกาลการบริหารปกครองคณะสงฆ์ยังยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก แต่มีรูปแบบการบริหารปกครองที่สอดคล้องกับของฝ่ายบ้านเมืองในยุคสมัยนั้น ๆ

^{๓๑} พระอุบล กตปุณโย (แก้ววงศ์ล้อม), “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลที่มีต่อสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้าบทคัดย่อ.

^{๓๒} พระบุญเกิด อิทธิมนโต (ชูบุตร), “การศึกษาภิกขุปาติโมกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้าบทคัดย่อ.

ปัจจุบันนี้ การปกครองคณะสงฆ์ไทยนอกจากจะยึดหลักพระธรรมวินัยแล้ว ยังอิงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติเถรสมาคม ในการสนับสนุนส่งเสริมการบริหารคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในหมู่คณะสงฆ์และป้องกันภัยอันตรายจากภายนอกที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรคณะสงฆ์^{๓๓}

๕) **เกียรติศักดิ์ พันธวงศ์** ได้สรุปไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่า การศึกษาวิจัย เรื่องศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทตามหลักอริยวินัยวิธีระงับอริยวินัย และกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ (๒) เพื่อศึกษาหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแห่งราชอาณาจักรไทย (๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดวินัยในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแห่งราชอาณาจักรไทยและ (๔) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบหลักการและกระบวนการลงโทษผู้กระทำความผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมสมัยปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า หลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทสมัยพุทธกาลนั้น อริยวินัยและวิธีระงับอริยวินัยเป็นวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในแง่ของพระวินัยและเป็นการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ อริยวินัยแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท และวิธีระงับอริยวินัยแบ่งออกเป็น ๗ ประเภท ส่วนการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ในปัจจุบันคือกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นการถอดแบบมาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝ่ายอาณาจักร ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นการจัดการความขัดแย้ง เป็นการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม และเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดของฝ่ายอาณาจักรสำหรับใช้ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากศีลธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ศาสนา และกฎเกณฑ์ข้อบังคับตามลำดับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสมาชิกในสังคม ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นเป็นไปโดยราบรื่น สอนองความต้องการของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

การศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายอาญา ในประเด็นอริยวินัยและวิธีระงับอริยวินัยพบว่ามีความเหมือนกันและความแตกต่างกัน ๔ ประการคือ (๑) กระบวนการฟ้อง (๒) กระบวนการ

^{๓๓} พระครูปลัดอาทิตย อดตเวที (ของดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้าบทคัดย่อ.

พิจารณา (๓) กระบวนการพิพากษา (๔) กระบวนการระงับโทษ และในประเด็นกฎหมายของมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงโทษกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ พบว่ามีความเหมือนและความแตกต่างกัน ๔ ประการ คือ (๑) องค์ประกอบของการฟ้อง (๒) ขั้นตอนการพิจารณา (๓) ประเภทยุติกรรมหลักฐาน (๔) วิธีบังคับตามคำวินิจฉัย

สำหรับรูปแบบการลงโทษผู้กระทำความผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมกับสังคมสงฆ์และสังคมไทย พบว่าอธิกรณ์และวิธีระงับอธิกรณ์เป็นการออกแบบที่มีเป้าหมายเพื่อ “ป้องกัน” “ป้องปราม” “ปราบปราม” อธิกรณ์ที่จะเกิดขึ้น กำลังเกิดขึ้นและเกิดขึ้นแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบของการระงับอธิกรณ์แต่ละชุดวิธีนั้นมุ่งตรงไปที่เป้าหมายใหญ่นั้นก็คือ “ความสันติแห่งสังคมสงฆ์หรือสังฆสมาคม” ดังนั้นหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงสมควรอย่างยิ่งที่ต้องนำหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพุทธศาสนาเถรวาทมาประยุกต์ใช้เป็นหลักสูตรการศึกษา จะทำให้เกิดความโปร่งใส ยุติธรรม เทียงธรรม และเกิดสันติสุขแก่สังคมโดยรวมต่อไป^{๓๔}

๖) **วิวรรธ สายแสง** ได้สรุปไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง ชื่อการศึกษาเปรียบเทียบพระวินัยของภิกษุกับภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ไว้ว่า จากการศึกษาการเปรียบเทียบพระวินัยของภิกษุกับภิกษุณี ในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีปาจิตตีย์ ผู้วิจัยพบความสำคัญของอาบัติปาจิตตีย์ ดังต่อไปนี้ ปาจิตตีย์เฉพาะของฝ่ายภิกษุที่ต้องรับปฏิบัติมี ๒๒ สิกขาบท มีสิกขาบทที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับภิกษุณี ๑๐ สิกขาบท เช่น สิกขาบทที่ ๑ แห่งโอวาทวรรคว่า “ภิกษุไม่ได้รับแต่งตั้งสอนภิกษุณี ต้องอาบัติปาจิตตีย์” และต้องอาบัติปาจิตตีย์ซึ่งเป็นการกระทำของภิกษุเอง โดยเฉพาะ เช่น ในสิกขาบทที่ ๑ แห่ง รตนวรรค ว่า “ภิกษุไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้าเข้าไปในพระตำหนักที่บรรทมที่พระราชประทับอยู่กับพระมเหสี ต้องอาบัติปาจิตตีย์” ปาจิตตีย์ที่เป็นสิกขาบทใช้ด้วยกันคือ ภิกษุและภิกษุณี ต้องรับปฏิบัติร่วมกัน ๗๐ สิกขาบท ซึ่งเป็นอาบัติที่เพศใดก็ตามไม่ว่าชายหรือหญิงล่วงละเมิดแล้วต้องอาบัติปาจิตตีย์เหมือนกัน เช่น ในสิกขาบทที่ ๑ แห่งมุสาวาทวรรคว่า “ภิกษุ (ภิกษุณี) กล่าวเท็จทั้งที่รู้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์” ปาจิตตีย์เฉพาะของฝ่ายภิกษุณีที่ต้องรับปฏิบัติมีจำนวน ๙๖ สิกขาบท ซึ่งเกี่ยวข้องกับภิกษุณีโดยเฉพาะทั้งที่เป็นการกระทำของภิกษุณีเอง เช่น ในสิกขาบทที่ ๑ แห่งลสฺสนวรรคว่า “ภิกษุณีฉันกระเทียม ต้องอาบัติปาจิตตีย์” และเกี่ยวกับสภาพร่างกายของผู้หญิงโดยเฉพาะ เช่น ในสิกขาบทที่ ๑๓ แห่ง ฉัตตูปาหนวรรคว่า “ภิกษุณีไม่มีผ้ารัดถันเข้าไปในหมู่บ้าน ต้องอาบัติปาจิตตีย์” ในจำนวนสิกขาบทของฝ่ายภิกษุและฝ่ายภิกษุณีนั้น เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะเห็นว่า สิกขาบทที่ภิกษุณีจะพึงรักษามีมากกว่าของภิกษุ เพราะมีสิกขาบทที่จำกัด

^{๓๔} เกียรติศักดิ์ พันธวงศ์, “ศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้าบทคัดย่อ.

เฉพาะความเป็นหญิงจริงร่วมอยู่ด้วยทั้งนี้ก็ผลคือความเป็นระเบียบของคณะสงฆ์และความสงบสุขทั้งฝ่ายภิกษุและภิกษุณี^{๓๕}

๗) พระมหาเอนก มหคฺชปณฺโณ (ปัตโตสง) ได้สรุปไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์การล่วงละเมิดพระพุทธานุญาตของภิกษุณีพคฺคีย์ ผลการวิจัยสรุปว่า พระพุทธานุญาตหมายถึงกฎระเบียบข้อบังคับที่พระพุทธเจ้าตั้งไว้เพื่อปกครองภิกษุให้ประพฤติเรียบร้อยดีงาม ถือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา เรียกว่า “พระวินัย หรือศีล ๒๒๗ ข้อ” ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่มีพระภิกษุประพฤติไม่ถูกต้องเหมาะสมหรือประพฤติเสียหายขึ้นจนชาวบ้านพากันตำหนิโทษนา ทรงแรับทราบแล้วจึงให้ประชุมสงฆ์ได้สวนได้ความจริงแล้วจึงทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามไว้^{๓๖}

จากการทบทวนวรรณกรรม (หนังสือ) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ได้นำมากล่าวถึงแล้วนี้ โดยส่วนมากท่านได้รวบรวมเขียนถึงจำนวนสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์จำนวน ๒๒๐ และอธิกธมฺมสมณ ๗ ที่ปรากฏตามหลักฐานในพระวินัยปิฎก โดยมีได้ทำการวิเคราะห์ว่ามีวิธีการนับจำนวนสิกขาบทว่า มีวิธีการนับอย่างไร ในงานวิจัยนี้จะได้ทำการวิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบทที่มีมาในพระวินัยปิฎก เปรียบเทียบกับพระพุทธานุญาตที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระสูตร โดยแสดงให้เห็นว่าหลักเกณฑ์ในการนับอย่างไร มีการใช้การเชื่อมโยงในการนับทั้งในพระวินัยและพระสูตรอย่างไร ลำดับเหตุการณ์ในการบัญญัติสิกขาบทและเปรียบเทียบจำนวนสิกขาบททั้งที่มีมาในพระวินัยและพระสูตร โดยใช้หลักตัดสินพระธรรมวินัยคือหลักมหาปเทศ ๔ ที่มีมาในพระวินัย หลักมหาปเทศ ๔ ที่มีมาในพระสูตร และหลักพิจารณาธรรม ๘ ที่มีมาทั้งในพระวินัยและพระสูตร

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการศึกษา เป็นการศึกษาวิจัย โดยค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร คัมภีร์ หนังสือต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ พระไตรปิฎกแปลไทย (การอ้างอิง เล่ม ข้อ หน้าในงานวิจัยนี้ อ้างจากหนังสือพระไตรปิฎก หมายถึงอ้างอิงจาก ฉบับมหาจุฬาฯ) คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับหลวง คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏฯ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒๕๔๙ (มหาเถรสมาคมจัดพิมพ์) พระไตรปิฎกแปล ภาษาอังกฤษ ของสมาคมบาลีปกรณ์ (Pāli Text Society) พระไตรปิฎกแปล ภาษาเมียนมา (พม่า) พระไตรปิฎกแปล ภาษา ศรีลังกา

๑.๗.๒ ข้อมูลเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ คัมภีร์ อรรถกถาบาลี อรรถกถาแปลไทย

๑.๗.๓ ข้อมูลชั้นอรรถโนมติ หนังสือ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิกขาบทปาติโมกข์

^{๓๕} วิวรรธ สายแสง, “การศึกษาเปรียบเทียบพระวินัยของภิกษุกับภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเฉพาะกรณีปาจิตตีย์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้าบทคัดย่อ.

^{๓๖} พระมหาเอนก มหคฺชปณฺโณ (ปัตโตสง), “การศึกษาวิเคราะห์การล่วงละเมิดพระพุทธานุญาตของภิกษุณีพคฺคีย์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้าบทคัดย่อ.

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจาก ๑.๗.๑ , ๑.๗.๒ และ ๑.๗.๓ หลังจากนั้นจึงได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา ความหมาย พร้อมกับใช้หลักตรวจสอบความถูกต้องของพระธรรมวินัยตามหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงให้ไว้ คือ หลักมหาปเทศ ๔ ที่มีมาในพระวินัยและพระสูตร ตลอดจนหลักพิจารณาวิจิตรธรรม ๘ ประการ แล้วนำข้อมูลที่ได้นั้นสรุปเพื่อได้คำตอบจากการค้นคว้าวิจัย ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบความสำคัญของภิกขุปาติโมกข์
- ๑.๘.๓ สามารถวิเคราะห์ การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์

บทที่ ๒

ความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท ประวัติความเป็นมาในการสวดพระปาติโมกข์ จำนวนสิกขาบทที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ก่อนอื่นขอแนะนำความเข้าใจเกี่ยวกับ พุทธบัญญัติ วินัยบัญญัติ การสวดพระปาติโมกข์ ตลอดจนถึงแบบในการสวดพระปาติโมกข์ ตามลำดับดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายพุทธบัญญัติ

พุทธบัญญัติ ความหมาย ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้, วินัยสำหรับพระ วินัยความหมาย ระเบียบแบบแผนสำหรับฝึกฝนควบคุมความประพฤติของบุคคลให้มีชีวิตที่ดำรงเจริญก้าวหน้าและควบคุมหมู่ชนให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อยดีงาม ประมวลบทบัญญัติข้อกำหนดสำหรับควบคุมความประพฤติไม่ให้เสื่อมเสียและฝึกฝนให้ประพฤติดีงามเป็นคุณเกื้อกูลยิ่งขึ้น แบ่งเป็น ๒ อย่างคือ ๑. อนุสาวรีย์วินัย วินัยของผู้ครองเรือน สำหรับบรรพชิตหรือวินัยของพระสงฆ์ และ ๒. อาคิริยวินัย วินัยของผู้ครองเรือน หรือเรียกว่าวินัยของชาวบ้าน^๑

พระบัญญัติ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มคือ พระบัญญัติทั่วไป และพระบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงมีรับสั่งเฉพาะลงไปว่าคือสิกขาบทที่ต้องยกขึ้นแสดงในการสวดพระปาติโมกข์^๒

๒.๒ ประเภทของพุทธบัญญัติ

หลักฐานจาก วินัยเปยยาล^๓ พระพุทธเจ้าได้บอกแสดงผลในการบัญญัติสิกขาบทและพระบัญญัติอื่นๆ มีเหตุผลเดียวกัน แต่ได้จำแนกไว้ชัดเจนว่า พระบัญญัติของพระองค์ประเภทใดที่เรียกว่าสิกขาบท ประเภทใดเรียกว่าพระบัญญัติที่ไม่เรียกว่าสิกขาบท กล่าวคือ

๒.๒.๑ พระบัญญัติที่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท

วินัยเปยยาล ข้อ ๒๐๑ พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงเหตุผลในการบัญญัติ และยังได้แยกประเภทของพระบัญญัติที่ทรงเรียกว่าสิกขาบท มีพระบาลีว่า

“เทวเม ภิกขเว อตถวเส ปฏิจจ ตถาคเตน สาวกานํ สิกขาปทํ ปณฺณตฺตํ”
แปลว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : บจก.เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗๑.

^๒ ดูรายละเอียดใน อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๒๐๑-๒๐๒/๑๓๔-๑๓๗.

^๓ ดูรายละเอียดใน อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๒๐๑-๒๐๒/๑๓๔-๑๓๗.

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตบัญญัติสิกขาบทแก่เหล่าสาวก
โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ

ทรงแบ่งอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ รวม ๑๐ คู่ คือ

- ๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
- ๑) เพื่อข่มบุคคลผู้เกื้อยาก ๒) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
- ๑) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๒) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- ๑) เพื่อปิดกั้นเวรทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๒) เพื่อกำจัดเวรทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- ๑) เพื่อปิดกั้นโทษทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๒) เพื่อกำจัดโทษทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- ๑) เพื่อปิดกั้นภัยทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๒) เพื่อกำจัดภัยทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- ๑) เพื่อปิดกั้นอกุศลธรรมทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๒) เพื่อกำจัดอกุศลธรรมทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- ๑) เพื่ออนุเคราะห์คฤหัสถ์ ๒) เพื่อตัดฝักฝายของภิกษุผู้ปรารถนาชั่ว
- ๑) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๒) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่ไม่เลื่อมใสแล้ว
- ๑) เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม ๒) เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย

พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนก พระบัญญัติที่เรียกว่า “สิกขาบท” ออกมาจากพระบัญญัติที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้น

๒.๒.๒ พระบัญญัติที่ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท

ต่อเนื่องจากข้อ ๒.๒.๑ ส่วนพระบัญญัติอื่น ๆ (วินยเปยยาล ข้อ ๒๐๒-๒๓๐) ทรงจำแนกเหตุผลในการบัญญัติพระบัญญัติไว้โดยรวม และ ทรงจำแนกพระบัญญัติออกเป็น ๒ ประเภทคือ ๑. เรียกว่าพระบัญญัติทั่วไปที่ไม่มีคำว่าสิกขาบทกำกับไว้ และ ๒. พระบัญญัติสิกขาบท รวมถึงการบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติม (พระอนุบัญญัติ) เท่านั้น ที่พระองค์เรียกว่าสิกขาบท มีพระบาลี คือ

ปาติโมกข์ ปณฺณตฺ...	บัญญัติปาติโมกข์แก่เหล่าสาวก ...
ปาติโมกข์ทุทเทสา ปณฺณตฺตา...	บัญญัติการสวดปาติโมกข์ (ปาติโมกข์ทุทเทส) ...
ปาติโมกข์ภูฏปณฺ ปณฺณตฺตฺ...	บัญญัติการงดสวดปาติโมกข์ ...
ปวารณา ปณฺณตฺตา...	บัญญัติปวารณา ...
ปวารณาภูฏปณฺ ปณฺณตฺตฺ...	บัญญัติการงดปวารณา ...
ตชชนียกมฺ ปณฺณตฺตฺ...	บัญญัติตชชนียกรรม ...
นียสกกมฺ ปณฺณตฺตฺ...	บัญญัตินียสกรรม ...
ปพพาชนียกมฺ ปณฺณตฺตฺ...	บัญญัติปพพาชนียกรรม ...

ปฏิสารณียกมมํ ปณฺณตฺ...	บัญญัติปฏิสารณียกรรม ...
อุกฺเขปณียกมมํ ปณฺณตฺ...	บัญญัติอุกฺเขปณียกรรม ...
ปริวาสทานํ ปณฺณตฺ...	บัญญัติการให้ปริวาส ...
มุลาเยปฏิกสสนํ ปณฺณตฺ ...	บัญญัติการชักเข้าหาอาบัติเดิม ...
มานตฺตทานํ ปณฺณตฺ...	บัญญัติการให้มานต์ ...
อพฺภานํ ปณฺณตฺ...	บัญญัติอโผภาน ...
โอสารณํ ปณฺณตฺ...	บัญญัติการเรียกเข้าหมู่ ...
นิสสารณํ ปณฺณตฺ...	บัญญัติการขับออกจากหมู่ ...
อุปสมฺปทา ปณฺณตฺตา...	บัญญัติการอุปสมบท ...
ภตฺติกมมํ ปณฺณตฺ...	บัญญัติญัตติกรรม ...
ภตฺติทุติยกมมํ ปณฺณตฺ...	บัญญัติญัตติทุติยกรรม ...
ภตฺติจจตุตถกมมํ ปณฺณตฺ...	บัญญัติญัตติจตุตถกรรม ...
อปฺปณฺณตฺเต ปณฺณตฺ...	บัญญัติสิกขาบทที่ยังไม่ได้บัญญัติ ...
ปณฺณตฺเต อนฺนปฺปณฺณตฺ...	บัญญัติเพิ่มเติมสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้ว...
สมฺมุขาวินโย ปณฺณตฺโต...	บัญญัติสมมุขาวินัย ...
สตีวินโย ปณฺณตฺโต...	บัญญัติสตีวินัย ...
อมุหฺหวินโย ปณฺณตฺโต...	บัญญัติอมุหฺหวินัย ...
ปฏฺญญาตกรณํ ปณฺณตฺ...	บัญญัติปฏฺญญาตกรณะ ...
เยภฺยุยสิกา ปณฺณตฺตา...	บัญญัติเยภฺยุยสิกา ...
ตสฺสปาปิยสิกา ปณฺณตฺตา...	บัญญัติตสฺสปาปิยสิกา ...
ติณฺนตฺถารโก ปณฺณตฺโต	บัญญัติติณฺนตฺถารกะ ...

จากพระบัญญัตินี้แสดงไว้ชัดเจนว่า พุทธบัญญัติ (วินัย) ตามข้อ ๒๐๒-๒๓๐ ทั้งหมดนี้ ทรงเรียกว่าพระบัญญัติทั้งสิ้น ซึ่งรวมพระบัญญัติที่เรียกว่าสิกขาบท ที่ต้องนำสู่การสวดแสดงในพระปาติโมกข์ตามข้อ ๒๐๑ ไว้ด้วย แต่พระบัญญัติเกี่ยวกับอธิกรณสมณะ ๗ ข้อนั้น พระพุทธเจ้ามิได้เรียกว่าสิกขาบท ผู้วิจัยคัดลอกตัวอย่างพระดำรัสเกี่ยวกับพุทธบัญญัติแสดงเพียงเท่านั้นเพื่อให้เข้าใจการจำแนกความแตกต่างระหว่างพระบัญญัติที่เรียกว่าสิกขาบท และพระบัญญัติทั่วไป นอกจากนี้ ตัวอย่างการใช้สัญลักษณ์ ฯลฯ ที่มาในพระบาลี ยังแสดงให้เห็นว่า สอดคล้องกับการใช้สัญลักษณ์ย่อ (เพยยาล) เนื้อความที่เหมือนกันนี้ที่ปรากฏหลายสิกขาบทในเสขยิกัณฑ์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ศึกษาได้พิจารณาว่ามีความสอดคล้องตรงกันกับที่ปรากฏในการบัญญัติสิกขาบทในเสขยิกัณฑ์ซึ่งจะได้เขียนถึงในหมวดสิกขาบทเสขยิกัณฑ์ในหัวข้อต่อไป

พระดำรัสที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตอบคำถามพระสารีบุตร เมื่อครั้งที่พระสารีบุตรกราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ที่ปรากฏในเวรัญชกัณฑ์^๔ ว่า “จงรอไปก่อนเถิดสารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก...” ครั้งนั้นอยู่

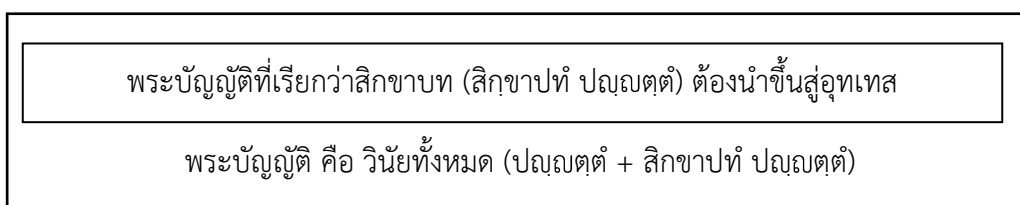
^๔ วิมฺหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

ในพรรษาที่ ๑๒ ยังไม่มีสิกขาบท แต่ก่อนหน้านั้นพระองค์บัญญัติพระบัญญัติข้ออื่นแล้วเช่น บัญญัติการบรรพชาอุปสมบทด้วยวิธีไตรสรณคมน์^๕ ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นให้อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม^๖ มีหลักฐานอ้างอิงได้ว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์อยู่ในช่วงเวลาพรรษาแรก ทรงมีพุทธานุญาตให้บรรพชาสามเณรราหุลด้วยวิธีไตรสรณคมน์^๗ นอกจากนี้ในการบรรพชาสามเณรนั้น ทรงมีพระบัญญัติ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลาย ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาตไม่พึงให้บรรพชารูปใดให้บรรพชา ต้องอาบัติทุกกฏ”

จากข้อมูลที่น่าเสนาะมานี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติขึ้นนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ พระบัญญัติที่มีคำเรียกว่าสิกขาบท มีปรากฏหลักฐานเหตุปัจจัยในการบัญญัติอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ เล่มที่ ๒ และเล่มที่ ๓ และพระบัญญัติที่ไม่มีคำว่าสิกขาบท มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ เล่มที่ ๕ เล่มที่ ๖ และเล่มที่ ๗ ตลอดจนถึงข้อเว้นขาดของภิกษุที่เรียกว่า จุลศีล มัชฌิมศีลและมหาศีล มีมาในทีฆนิกายเล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๓ (พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๓) พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ถึงเล่มที่ ๑๑

โดยสรุปคือ พระบัญญัติแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) พระบัญญัติที่เรียกว่า สิกขาบท ที่ต้องนำขึ้นสู่การสวดพระปาติโมกข์ และ ๒.) พระบัญญัติทั้งหมด ทรงเรียกว่าพระบัญญัติ คือรวมทั้งพระบัญญัติที่ไม่ต้องนำขึ้นสู่การสวดพระปาติโมกข์และพระบัญญัติที่ทรงเรียกว่าสิกขาบท แสดงภาพให้เข้าใจดังนี้

แผนภาพที่ ๑ พระบัญญัติ และ พระบัญญัติที่เรียกว่าสิกขาบท



๒.๒.๓ พระบัญญัติที่ต้องยกขึ้นสู่อุทเทส และไม่ต้องยกขึ้นสู่อุทเทส

พระบัญญัติที่มีพระดำรัสเรียกว่า “สิกขาบท” ต้องยกขึ้นสู่อุทเทส คือยกสู่การสวดพระปาติโมกข์ ผู้วิจัยจะได้แสดงตัวอย่างในการบัญญัติสิกขาบทบางสิกขาบทนั้นมีทั้งพระบัญญัติที่ไม่ต้องยกขึ้นสู่อุทเทสและพระบัญญัติที่เรียกว่าสิกขาบทที่ต้องยกขึ้นสู่อุทเทส ตัวอย่าง เช่น อัญญาตกวิญญูตติสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ^๘ กล่าวคือ พระบัญญัติที่แสดงตัวอย่างต่อไปนี้ มี ๒ ส่วนคือ ส่วนที่ไม่ต้องยกขึ้นสู่อุทเทส (การสวดพระปาติโมกข์) คือ

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ถูกโจรชิงจีวร หรือจีวรหาย

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

^๖ วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๙-๗๐/๙๗-๙๘.

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๔-๑๖๗.

^๘ ดูรายละเอียดใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๑๕-๕๑๗/๓๙-๔๒.

ออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติได้
 ถ้าวัดที่ภิกษุไปถึงก่อน มีจีวรประจำวิหาร ผ้าปูเตียง ผ้าปูพื้น
 หรือผ้าปลอกฟูกของสงฆ์ ก็พึงถือเอาผ้าของสงฆ์ไปห่ม
 โดยตั้งใจว่า เมื่อเราได้จีวรแล้วจะนำมาคืน ดังนั้นก็ควร
 ถ้าไม่มีจีวร ประจำวิหาร ผ้าปูเตียง ผ้าปูพื้นหรือผ้าปลอกฟูกของสงฆ์
 ควรใช้หญ้าหรือใบไม้ปกปิดมา อนึ่ง ภิกษุไม่พึงเปลือยกายเดินมา
 ภิกษุใดเปลือยกายเดินมา ต้องอาบัติทุกกฏ^๙

และต่อมาในคราวเดียวกันนั้นทรงมีพระบัญญัติส่วนที่ ๒ พระบัญญัตินี้ต้องนำขึ้นสู่การ
 สวดพระปาติโมกข์ เนื่องจากมีคำเรียกว่าสิกขาบท อีกทั้งมีพระดำรัสให้ยกสิกขาบทขึ้นแสดง คือ มี
 พระดำรัสว่า “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุทฺธิเสยฺยถ” แปลว่า “แล้วรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลาย
 ยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้” ตามด้วยสิกขาบทบัญญัติ คือ “อนึ่ง ภิกษุใดออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์
 ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ นอกสมณ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ สมัยในข้อนั้น คือ ภิกษุถูกขัง
 จีวรไป หรือจีวรสูญหาย นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”^{๑๐}

พิจารณาได้ว่าพระบัญญัตินี้แบ่งเป็น ๒ ส่วนคือส่วนหนึ่งมีปรับอาบัติทุกกฏไม่มีคำเรียกว่า
 สิกขาบทไม่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส (การสวดแสดงในพระปาติโมกข์) และอีกส่วนหนึ่งเรียกว่าสิกขาบท
 ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส ตามที่พระดำรัสของพระองค์ว่า “รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง
 ดังนี้” คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอธิบายว่า

พระผู้มีพระภาคครั้งทรงแสดงอนิสงส์แห่งการบัญญัติสิกขาบทอย่างนี้แล้ว
 เมื่อจะทรงแสดงกิจที่ภิกษุทั้งหลายพึงทำในสิกขาบทนั้น จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย
 พวกเธอพึงยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง การแสดงนี้มีความหมายคือ มีอนิสงส์ที่
 พระพุทธเจ้าชี้แจงอย่างนี้ขึ้นแสดงไว้ในปาติโมกข์เทศอย่างนี้ พึงเล่าเรียนจำไว้ และ
 บอกแก่ภิกษุ อื่น ๆ^{๑๑}

จากคำอธิบายของคัมภีร์สมันตปาสาทิกานี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าพระบัญญัติที่มีพระดำรัสว่า
 “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุทฺธิเสยฺยถ” นี้คือพระบัญญัติที่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทสแล่นคือความ
 แตกต่างจากพระบัญญัติอื่น ๆ ที่ไม่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส

ต่อไปผู้วิจัยจะนำเสนอตัวอย่างพระบัญญัติ ที่พระพุทธเจ้าไม่มีพระดำรัสเรียกนำหน้าว่า
 คือสิกขาบท ที่ปรากฏมาในพระวินยปิฎกเล่มที่ ๔ ถึงเล่มที่ ๗ จะยกตัวอย่างมาพอสังเขป ทั้งนี้ การ
 ประกาศเป็นพระบัญญัติทรงมีการเรียกประชุมสงฆ์มีขั้นตอนแบบเดียวกันกับการบัญญัติสิกขาบท แต่
 มีข้อแตกต่างจากสิกขาบทคือ ที่พระพุทธเจ้าเรียกว่าสิกขาบทมีคำบอกให้ยกขึ้นแสดง ส่วนพระบัญญัติ
 ที่กล่าวถึงในพระวินยปิฎกเล่มที่ ๔ ถึงเล่มที่ ๗ นี้ ไม่มีคำเรียกว่าสิกขาบทและไม่มีพระดำรัสบอกให้

^๙ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑๗/๓๙-๔๒.

^{๑๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑๘/๓๙-๔๒.

^{๑๑} วิ.อ. (ไทย) ๑ / ๓๙/๓๓๑.

ยกขึ้นแสดง ตัวอย่างเช่น ปณามิตกถา ว่าด้วยพวกสัตถิวิหาริกไม่ประพฤติชอบในอุปัชฌาย์ทั้งหลาย
ต่อมาพระพุทธเจ้าได้ทรงเรียกประชุมสงฆ์ ทรงดำหนิว่า

ภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ โฉนพวกสัตถิวิหาริก จึงไม่ประพฤติชอบในอุปัชฌาย์
ทั้งหลายเล่า ครั้นทรงดำหนิแล้ว ทรงแสดงธรรมีกถารับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า
ภิกษุทั้งหลาย สัตถิวิหาริกจะไม่ประพฤติชอบในอุปัชฌาย์ไม่ได้
รูปใดไม่ประพฤติชอบ ต้องอาบัติทุกกฏ
...สมัยนั้น สัตถิวิหาริกทั้งหลายถูกประณามแล้ว ก็ยังไม่ยอมขอขมาอุปัชฌาย์
ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ
พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สัตถิวิหาริกขอขมาอุปัชฌาย์
สัตถิวิหาริกทั้งหลาย ก็ยังไม่ยอมขอขมาอุปัชฌาย์อยู่เช่นเดิม
ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ
พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตถิวิหาริกถูกประณามแล้ว
จะไม่ขอขมาอุปัชฌาย์ไม่ได้ รูปใดไม่ขอขมา ต้องอาบัติทุกกฏ
สมัยนั้น อุปัชฌาย์ทั้งหลายถูกสัตถิวิหาริกขอขมา ก็ยังไม่ยอมให้ขมา
ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ
พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้อุปัชฌาย์รับการขอขมา
อุปัชฌาย์ทั้งหลายก็ยังไม่ยอมให้ขมาอยู่เช่นเดิม พวกสัตถิวิหาริก
พากันหลีกไปเสียบ้าง สึกเสียบ้าง ไปเข้าริตเตยรณียเสียบ้าง
ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ
พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌาย์ผู้ที่สัตถิวิหาริกขอขมา
จะไม่รับการขอขมาไม่ได้ รูปใดไม่รับการขอขมา ต้องอาบัติทุกกฏ
สมัยนั้น อุปัชฌาย์ทั้งหลายประณามสัตถิวิหาริกผู้ประพฤติชอบ
ไม่ประณามสัตถิวิหาริกผู้ประพฤติมิชอบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้
ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า
ภิกษุทั้งหลาย สัตถิวิหาริกผู้ประพฤติชอบ อุปัชฌาย์ไม่พึงประณาม
รูปใดประณาม ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย สัตถิวิหาริกผู้ไม่ประพฤติชอบ
อุปัชฌาย์จะไม่ประณามไม่ได้ รูปใดไม่ประณาม ต้องอาบัติทุกกฏ^{๑๒}

ตัวอย่างพระบัญญัติทรงห้ามคนเป็นโรคติดต่อบรรพชา “ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรง
แสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้ถูกโรค
๕ ชนิดเปียดเบียน ไม่พึงให้บรรพชา รูปใดให้บรรพชา ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๑๓}

โรค ๕ ชนิดคือ (๑) โรคเรื้อน (๒) โรคฝี (๓) โรคกลาก (๔) โรคมองคร่อ (๕) โรคลมบ้าหมู

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๘/๙๒-๙๔.

^{๑๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๙/๑๔๔.

ตัวอย่างพระบัญญัติ อลัชชินิสสยวัตถุ ว่าด้วยการให้นิสสัยแก่ภิกษุอลัชชี เรื่องทรงห้ามการให้นิสสัยแก่ภิกษุอลัชชี

สมัยนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ให้นิสสัยแก่พวกภิกษุอลัชชี ภิกษุทั้งหลาย จึงกราบทูลเรื่องนี้ให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงให้นิสสัยแก่พวกภิกษุอลัชชีรูปใดให้ ต้องอาบัติทุกกฏ สมัยนั้น พวกภิกษุอยู่อาศัยพวกภิกษุอลัชชี ไม่นานนักแม้ภิกษุพวกนั้นก็กลายเป็นภิกษุอลัชชี เป็นภิกษุเลวทราม ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนี้ให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงอยู่อาศัยพวกภิกษุอลัชชีรูปใดอยู่ ต้องอาบัติทุกกฏ^{๑๔}

กฎระเบียบข้อปฏิบัติบางประการที่เฉพาะเจาะจงเช่นเรื่องให้พระครูอุปัชฌาย์ ต้องบอกอภิกษุ ๔ ให้ผู้บวชใหม่ทราบในวันอุปสมบท ดังนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้อุปสมบทแล้วให้มีภิกษุ เป็นเพื่อน และให้บอกอภิกษุ ๔”^{๑๕}

พระบัญญัติที่ยกตัวอย่างมานี้ ไม่มีคำที่เรียกว่าสิกขาบทไม่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส พระบัญญัติที่เป็นกฎระเบียบวิธี จำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับการสวดพระปาติโมกข์ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบทไม่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส เช่น “ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงปักษ์ละ ๓ ครั้ง รูปใดยกขึ้นแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงปักษ์ละ ๑ ครั้ง คือ ในวัน ๑๔ คำ หรือวัน ๑๕ คำ”^{๑๖}

พระบัญญัติเกี่ยวกับการสมมติสีมาไม่มีคำเรียกว่าสิกขาบท ตัวอย่างคือ “ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงสมมติสีมาใหญ่เกินไป ๔ โยชน์บ้าง ๕ โยชน์บ้าง ๖ โยชน์บ้าง รูปใดสมมติ ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้สมมติสีมาประมาณ ๓ โยชน์เป็นอย่างยิ่ง”^{๑๗}

พระบัญญัติทรงห้ามยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยย่อไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยย่อ
ภิกษุสงฆ์หมู่ใดยกขึ้นแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๑๘}
“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เมื่อจะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง
ไม่พึงจงใจสวดไม่ให้ได้ยิน รูปใดสวดไม่ให้ได้ยิน ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๑๙}
“ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง
ในบริษัทที่มีคฤหัสถ์อยู่ด้วย รูปใดยกขึ้นแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๒๐}

^{๑๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๐/๑๘๗-๑๘๘.

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๙/๑๙๗-๑๙๙.

^{๑๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๓.

^{๑๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๙/๒๑๖.

^{๑๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๙/๒๑๖.

^{๑๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๔/๒๓๕.

พระบัญญัติให้พระภิกษุที่ไม่รู้จักปาติโมกข์ต้องไปเรียนปาติโมกข์ไม่มีคำเรียกว่าสิกขาบท
ดังมีตัวอย่างพระดำรัสว่า ให้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นพึงส่งภิกษุรูปหนึ่งไปยังอาวาสใกล้เคียง
พอจะกลับมาทันในวันนั้น ด้วยสั่งว่า

ท่าน ท่านจงไปเรียนปาติโมกข์โดยย่อหรือโดยพิสดารมาเถิด
ต่อมาภิกษุทั้งหลายได้มีความคิดดังนี้ว่า “จะส่งภิกษุรูปไหนไปหนอ
จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบพระผู้มีพระภาครับสั่งว่า
ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระบัญชาภิกษุนวกะไป
ภิกษุนวกะทั้งหลายถูกภิกษุเถระบัญชาแล้วไม่ยอมไป
ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มี
พระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่เป็นไ้ถูกพระเถระบัญชาแล้ว
จะไม่ไปไม่ได้ รูปใดไม่ไป ต้องอาบัติทุกกฏ^{๒๑}

พระบัญญัติเกี่ยวกับว่าด้วยทรงห้ามใช้รองเท้า ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท ในหมวดนี้
มีพระบัญญัติหลายพระบัญญัติ ยกตัวอย่างพระบัญญัติห้ามสวมรองเท้าในขณะเดินจงกรม ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเราผู้ศาสดาไม่สวมรองเท้าเดินจงกรม
เมื่อภิกษุผู้เถระทั้งหลายก็ไม่สวมรองเท้าเดินจงกรม
โณโมฆบุรุษเหล่านั้นจึงสวมรองเท้าเดินจงกรมเล่า
แท้จริงพวกคฤหัสถ์ผู้มุ่งห่มผ้าขาว ก็ยังมีความเคารพยำเกรง
ประพาศติสมาเสมอในอาจารย์ เพราะได้ศึกษาศิลปะอันเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต
การที่พวกเธอบวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้
พึงมีความเคารพยำเกรงประพาศติสมาเสมอในอาจารย์
ในภิกษุรุ่นอาจารย์ ในอุปัชฌาย์ ในภิกษุรุ่นอุปัชฌาย์
ก็จะงดงามในธรรมวินัยนี้แน่ การกระทำของโณโมฆบุรุษเหล่านั้น
มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ฯลฯ
ครั้นทรงดำหนิแล้วทรงแสดงธรรมมีถาถารับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า
ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออาจารย์ เมื่อภิกษุรุ่นอาจารย์ เมื่ออุปัชฌาย์
เมื่อภิกษุรุ่นอุปัชฌาย์ ไม่สวมรองเท้าเดินจงกรม ภิกษุไม่พึงสวมรอง
เท้าเดินจงกรม รูปใดสวมเดินจงกรม ต้องอาบัติทุกกฏ
ภิกษุทั้งหลาย อนึ่งภิกษุไม่พึงสวมรองเท้าในอาราม รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ^{๒๒}

กรณีพระบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการสวมรองเท้านี้มีข้อยกเว้น คือมีพุทธานุญาตให้สวม
รองเท้าได้ในเหตุอันควร ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท เช่น กรณีมีภิกษุเท้าแตก ดังนี้ “พระผู้มีพระ

^{๒๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๔/๒๓๖.

^{๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๕/๒๓๘-๒๓๙.

^{๒๒} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๘/๑๘.

ภาคทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุแล้ว รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้มีเท้าเจ็บ เท้าแตก หรืออาพาธเป็นหน่อที่เท้าสวมรองเท้าได้”^{๒๓}

พระบัญญัติเกี่ยวกับการจับสัมผัสสัตว์แม้ว่าในการจับสัมผัสสัตว์นั้นจะเป็นเหตุนำไปสู่อาบัติที่ยิ่งขึ้นไป เช่น นำไปสู่การฆ่าสัตว์ แต่การจับสัมผัสในสัตว์นั้นไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบทดังตัวอย่างต่อไปนี้

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จับแม่มดที่กำลังข้ามแม่น้ำจิริวดีที่เขาบ่าง จับที่ หูบ่าง จับที่คอบ่าง จับที่หางบ่าง ขึ้นขี่หลังบ่าง มีความกำหนดจับองค์กำเนตบ่าง กดลูกโค จนจนน้ำตายบ่าง ต่อมาพระบัญญัติว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงจับแม่มดทั้งหลายที่เขา รูปใดจับต้องอาบัติทุกกฏ... ไม่พึงจับที่หู ... ไม่พึงจับที่คอ ... ไม่พึงจับที่หาง ... ไม่พึงขึ้นขี่หลัง รูปใดขึ้นขี่หลัง ต้องอาบัติทุกกฏ
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมิจิตกำหนดไม่พึงจับองค์กำเนต (แม่มด)
รูปใดจับ ต้องอาบัติถุลลัจจัย ภิกษุไม่พึงฆ่าลูกโครูปใดฆ่า พึงปรับอาบัติตามธรรม^{๒๔}

พระบัญญัติที่มีปรับอาบัติปาจิตตีย์ แต่ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท ไม่มีพระดำรัสรับสั่งให้นำขึ้นสู่อุทเทส จึงไม่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส เช่นกรณีภิกษุก่อความบาดหมางกันและต้องปวารณาในวันปวารณา ตัวอย่างเช่น

ภิกษุทั้งหลาย ก็ในกรณีนี้ ภิกษุหลายรูปเคยเห็นเคยคบกันมา
เข้าจำพรรษาในอาวาสแห่งหนึ่ง ภิกษุเหล่านี้ผู้ก่อความบาดหมาง
ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ก่อความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์
ก็เข้าจำพรรษา ณ ที่ใกล้เคียงกับภิกษุเหล่านั้นด้วยประสงค์ว่า
ในวันปวารณาพวกเราจักงดปวารณาของพวกภิกษุที่เข้าจำพรรษาเหล่านั้นเสีย ดังนี้
ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเหล่านั้นทำ ๒ (และ) ๓ อุโบสถ
ให้เป็นอุโบสถวัน ๑๔ คำด้วยประสงค์ว่า ไฉนพวกเราพึงปวารณาก่อนภิกษุพวกนั้น
ภิกษุทั้งหลายถ้าภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณาอยู่ ภิกษุซึ่งงดปวารณา
ของภิกษุผู้ไม่เป็นไข้ ภิกษุนั้นพึงถูกว่ากล่าว ว่า ท่านกำลังเป็นไข้
ภิกษุใช้พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ไม่อดทนในการชกถาม
ท่าน ขอท่านจงรอนกว่าจะหายเป็นไข้ ท่านหายไข้แล้ว เมื่อจำนงจึงค่อยโจท ดังนี้
ถ้าภิกษุนั้นถูกว่ากล่าวอย่างนี้ ยังขึ้นโจท ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะไม่เอื้อเฟื้อ
ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณาอยู่ ภิกษุผู้ไม่เป็นไข้ซึ่งงดปวารณา
ของภิกษุไข้ ภิกษุนั้นพึงถูกว่ากล่าว ว่า ท่าน ภิกษุนี้อายุกำลังเป็นไข้
อันผู้เป็นไข้พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ไม่อดทนในการชกถาม
ท่าน ขอท่านจงรอนกว่าภิกษุนี้อายุกำลังเป็นไข้

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๘/๑๘.

^{๒๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๒/๒๕.

ท่านจางจึงค่อยโจทภิกษุผู้หายไข้แล้วนั้น ดังนี้
 ถ้าภิกษุนั้นถูกว่ากล่าวอย่างนี้ ยังขึ้นโจท ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะไม่เอื้อเพื่อ
 ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณาอยู่ ภิกษุซึ่งดปวารณาของภิกษุไข้
 ภิกษุไข้ที่ถูกว่ากล่าว ว่า พวกท่านกำลังเป็นไข้ ภิกษุไข้พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
 ไม่อดทนในการซักถาม ท่าน ขอท่านจงรอนกว่าจะหายเป็นไข้
 ท่านหายไข้แล้ว เมื่อจางจึงค่อยโจทภิกษุนั้นผู้หายไข้แล้ว ดังนี้
 ถ้าภิกษุไข้ที่ถูกว่ากล่าวอย่างนี้ ยังขึ้นโจท ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะไม่เอื้อเพื่อ
 ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุเหล่านั้นกำลังปวารณาอยู่ ภิกษุผู้ไม่เป็นไข้
 ดปวารณาของภิกษุผู้ไม่เป็นไข้ สงฆ์พึงสอบสวนสืบสวนทั้ง ๒ ฝ่ายแล้ว
 ปรับอาบัติตามธรรม ปวารณาเถิด^{๒๕}

จากตัวอย่างพระบัญญัติที่ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท ไม่มีพระดำรัสให้ยกขึ้นสู่อุทเทส
 ที่ผู้วิจัยได้นำมาแสดงไว้เพียงบางส่วน มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ เล่มที่ ๕ เล่มที่ ๖ และ
 เล่มที่ ๗ (ยังมีอีกจำนวนมากที่ผู้วิจัยไม่ได้นำมาแสดงไว้) แม้ว่าจะมีการปรับอาบัติไว้แต่ไม่มีคำเรียกว่า
 สิกขาบทและอีกทั้งไม่มีพระดำรัสรับสั่งให้ยกขึ้นสู่อุทเทส พระบัญญัติจำนวนมากนี้ไม่ต้องนำขึ้นสู่
 อุทเทส ซึ่งแตกต่างจากสิกขาบทที่มาในพระวินยปิฎกเล่มที่ ๑ และ ๒ มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท
 และมีรับสั่งให้ยกขึ้นแสดงในอุทเทส (การสวดพระปาติโมกข์) สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเรียก
 สิกขาบทที่ต้องยกขึ้นสู่อุทเทสว่า สิกขาบทมาในพระปาติโมกข์^{๒๖}

๒.๒.๔ ปณณัตติวัชชะ และ โลกวัชชะ

อีกนัยหนึ่ง คัมภีร์ปริวารได้กล่าวไว้ในปริโยสานคาถาว่า บัญญัติตามประเภทของอาบัติ
 เป็น ๒ ประเภทคือพระบัญญัติที่มีอาบัติเป็น ปณณัตติวัชชะ และ โลกวัชชะ^{๒๗} คัมภีร์สมันตปาสาทิกา
 อธิบายความไว้ในอนุบัญญัติปาราชิกข้อที่ ๑ ว่า “สิกขาบทมี ๒ อย่างคือ โลกวัชชะและปณณัตติวัชชะ
 ใน ๒ อย่างนั้น สิกขาบทในฝ่ายสจิตตกะมีจิตเป็นอกุศลชื่อว่าโลกวัชชะ สิกขาบทที่เหลือชื่อว่า
 ปณณัตติวัชชะ”^{๒๘} ความหมายของ ปณณัตติวัชชะ คือ อาบัติที่เป็นโทษทางพระบัญญัติ คนสามัญ
 ทำเข้าไม่เป็นความผิดความเสีย เป็นผิดเฉพาะแก่ภิกษุ โดยฐานละเมิดพระบัญญัติ เช่น ฉันทอาหารใน
 เวลาวิกาล ขุดดิน ใช้จีวรที่ไม่ได้พินทุ นุ่งนอนบนเตียงตั้งที่ไม่ได้ตรึงเท้าให้แน่น เป็นต้น^{๒๙} ความหมาย
 ของโลกวัชชะคือ อาบัติที่เป็นโทษทางโลก คนสามัญที่มีใช้ภิกษุทำเข้าก็เป็นความผิดความเสียหาย

^{๒๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๔๐/๓๘๖-๓๘๙.

^{๒๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข นักธรรมชั้นตรี พิมพ์ครั้งที่ ๒,
 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๓, ๒๖ และ ๒๑๖.

^{๒๗} วิ.ป. (ไทย) ๘/หน้า ๗๒๑.

^{๒๘} วิ.อ. (ไทย) ๑/๔๒/๓๓๔.

^{๒๙} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่
 ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๔.

เช่น โจรกรรม ข่มามนุษย์ ทบตีกัน ด่ากัน เป็นต้น บางทีว่าเป็นข้อเสียหายที่ชาวโลกเขาติเตียน ถือว่าไม่เหมาะสมกับสมณะ เช่น ดื่มสุรา เป็นต้น

๒.๓ ความหมายของสิกขาบท และ ปาติโมกข์

สิกขาบท (สิกขาปท) พึงทราบวินิจฉัยดังนี้ ที่ชื่อว่าสิกขา เพราะเป็นสิ่งที่อันบุคคลพึงศึกษา ที่ชื่อว่าบท เพราะเป็นเหตุถึงบทแห่งสิกขา ชื่อว่าสิกขาบท อธิบายว่าอุบายเป็นเหตุบรรลุสิกขา อีกอย่างหนึ่ง ท่านอธิบายว่า “เป็นรากเหง้า เป็นที่อาศัย เป็นที่พำนัก”^{๓๐}

สิกขา ความหมาย ปฏิบัติอันบุคคลพึงศึกษา ปฏิบัติอันเขาพึงศึกษา ทางดำเนินอันบุคคลพึงศึกษา ข้อที่ควรศึกษา ข้อปฏิบัติที่ควรศึกษา วิชาอันบุคคลพึงศึกษา หัวข้อที่ควรศึกษา^{๓๑}

สิกขา ความหมาย การศึกษา การสำเนียง การเรียน การฝึกฝนปฏิบัติ การเล่าเรียนให้รู้เข้าใจ และฝึกหัดปฏิบัติให้เป็นคุณสมบัติที่เกิดขึ้นในตนหรือให้ทำได้ทำเป็น ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไปจนถึงความสมบูรณ์ ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมพัฒนาบุคคล^{๓๒}

สิกขาบท ความหมาย ข้อที่ต้องศึกษา ข้อศีล ข้อวินัย บทบัญญัติข้อหนึ่ง ๆ ในพระวินัย ที่ภิกษุพึงศึกษาปฏิบัติ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ศีล ๓๑๑ แต่ละข้อ ๆ เรียกว่าสิกขาบท เพราะเป็นข้อที่จะต้องศึกษา หรือเป็นบทฝึกฝนอบรมตนเองของสาธุชน อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี ภิกษุ และภิกษุณี^{๓๓}

สิกขาบท ความหมาย บทอันบุคคลพึงศึกษา ข้อศีล ข้อวินัยข้อหนึ่ง ๆ เป็นสิกขาบทหนึ่ง ๆ หรือมูลบัญญัติข้อที่ทรงตั้งไว้เดิม และอนุบัญญัติ ข้อที่ทรงตั้งเพิ่มเติมภายหลัง รวมเป็นสิกขาบทหนึ่ง ๆ สิกขาบทมีความหมายแคบหมายเอาเฉพาะศีล ส่วนสิกขาหมายเอา ศีล สมาธิ ปัญญา^{๓๔}

ปาติโมกข์ ความหมาย นี่เป็นเบื้องต้น นี่เป็นประธาน นี่เป็นประมุขแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกว่า ปาติโมกข์^{๓๕}

Pātimokkha means : this is the beginning, this is the head (this derivative pātimokkha from mukka “is quite impossible), this is the foremost of states that are good ; therefore it is called Pātimokkha.”^{๓๖}

^{๓๐} วิ.อ. (ไทย) ๑ หน้า ๓๒๗.

^{๓๑} ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พันตรี. พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เรื่องปัญญา, ๒๕๔๐), หน้า ๗๔๒.

^{๓๒} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๔๖.

^{๓๓} เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๔๗.

^{๓๔} ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พันตรี. อ้างแล้วหน้าเดียวกัน.

^{๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๕/๒๑๐.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ให้ความหมาย ปาฏิโมกข์ คือ ชื่อคัมภีร์ที่ประมวลพุทธบัญญัติ อันทรงตั้งขึ้นเป็นพุทธอาณา ได้แก่ อาทิพรหมจริยการศึกษา มีพระพุทธานุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ ทุกกึ่งเดือน เรียกกันว่า พระสงฆ์ทำอุโบสถ, คัมภีร์ที่รวมวินัยของสงฆ์ เรียกภิกขุปาฏิโมกข์ มี ๒๒๗ ข้อ และสำหรับภิกษุณีเรียก ภิกษุณีปาฏิโมกข์ มีสิกขาบท ๓๑๑ ข้อ^{๓๖}

ปาติโมกข์ หมายถึงศีลที่เป็นสิกขาบท ปลดปล่อยบุคคลผู้พิทักษ์ ผู้รักษาศีลนั้นให้หลุดพ้น จากทุกข์ มีทุกข์ในอบายเป็นต้น^{๓๗}

คัมภีร์วิสุทธิมรรคโดยพระพุทธโฆษาจารย์ ให้ความหมาย ปาติโมกข์ คือศีล (ที่บัญญัติไว้) ด้วยสิกขาบทอันเป็นจาริตตะ (ข้อประพฤติ) และวาริตตะ (ข้อห้าม) โดยแท้จริงแล้วศีลนั้นย่อม คุ่มครองผู้รักษาให้พ้นไปจากทุกข์ มีทุกข์ในอบายเป็นต้น เหตุนี้จึงเรียกว่าปาติโมกข์

พระคันธสาราภิงค์อธิบายเพิ่มเติมในหนังสือนี้ไว้ว่า ตามคำอธิบายข้างต้น คำว่า ปาติ โมกข์ มีรูปวิเคราะห์ว่า ปาติ รกขตติ ปาติ ผู้รักษาชื่อว่า ปาติ (ปา ธาตุ < ปาลเน = รักษา> + ตี ปัจจัยในกัตตุสาธนะ) , ปาติ โมกฺเขติ อาปายิกาทิ หุทุกฺเขหิติ ปาติโมกฺขํ สภาวะยังผู้รักษาให้พ้นจาก ทุกข์ในอบายเป็นต้น (ปาติ บทหน้า + โมกฺข ธาตุ < โมจเน = พ้น > + เณ การิตปัจจัย + ณ ปัจจัย ในเหตุกัตตุสาธนะ)

โดยเหตุที่ ปาติโมกข์ นั้น มาจาก ปาติ ศัพท์ + โมกฺข ศัพท์ ดังคัมภีร์อรรถกถากล่าวไว้ ข้างต้น ไม่ใช่มีศัพท์เดิมมาจาก ปติ บทหน้า แล้วจึงแปลง ปติ เป็น ปฏิ แต่มาจาก ปาติ ศัพท์เป็นบท หน้า ดังนั้น จึงไม่ควรมีรูปว่า ปาฏิโมกข์ ดังที่นิยมใช้กันในเมืองไทยปัจจุบัน แต่ที่ประเทศพม่าใช้เป็น ปาติโมกข์ ตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาจนปัจจุบัน^{๓๘}

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีความประสงค์เขียนคำว่าปาติโมกข์ ตามความเห็นของพระคันธ สาราภิงค์ ที่มาในหนังสือวิสุทธิมรรคแปล แต่การคัดลอกผลงานจากวรรณกรรมอ้างอิงต้นฉบับนั้น ผู้วิจัยยังคงใช้คำเดิมที่ผู้ประพันธ์วรรณกรรมนั้น ๆ ได้ใช้เขียนอยู่เดิม เช่น ถ้าวรรณกรรมเล่มนั้นใช้คำว่า ปาฏิโมกข์ ผู้วิจัยก็คัดลอกคำเดิมคือปาฏิโมกข์มาตามเดิมเพื่อคงรูปแบบอักษรจากต้นฉบับ

๒.๔ กำเนิดปาติโมกข์

กำเนิดพระปาติโมกข์ มีขึ้นครั้งแรก เรียกว่าโอวาทปาติโมกข์ มีอธิบายว่า หมายถึง โอวาทปาติโมกข์ซึ่งประกอบด้วยคาถา ๓ คาถามี ขนฺตี ปรมิ ตโป ตีติกฺขา เป็นต้น ที่พระพุทธเจ้าแต่ ละพระองค์ทรงแสดงเอง^{๓๙} เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๙ เดือน คือในวัน

^{๓๖} Pali Text Society, The Book of The Discipline, Mahavibhanga vols.IV, tr by I.B.Horner., 5th Reprinted, (Great Britain : Antony Rowe Ltd, 1993), p. 133.

^{๓๗} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : บจก.เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า๒๓๕-๒๓๖.

^{๓๘} วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑๔/๒๖.

^{๓๙} วิสุทธิ. (ไทย), แปลโดย พระคันธสาราภิงค์ (สมลักษณ์ คนธสาโร), (กรุงเทพมหานคร : ประยูร สารสินไทย การพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๘๕.

^{๔๐} ที.ม.อ. (ไทย) ๙๐/๗๖, วิ.อ. (ไทย) ๑/๑๔/๑๙๐-๑๙๒.

เพ็ญเดือน ๓ เรียกกันว่าวันมาฆบูชา ดังมีพระพุทธดำรัสไว้ในมหาปทานสูตร ว่า “บัดนี้เรามีการประชุมพระสาวกครั้งเดียว (เอโก สาวกานํ สนิปาโต) มีภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป พระสาวกที่เข้าประชุมล้วนแต่เป็นพระชีนาสพ”^{๔๑}

หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้และเผยแผ่พระธรรมคำสอนได้ยี่สิบพรรษาแล้ว^{๔๒} จึงมีพุทธานุญาตให้มีการแสดงสิกขาบทปาติโมกข์ โดยเริ่มจากเหตุการณ์ที่พระเจ้าพิมพิสารได้ทูลขอให้พระพุทธเจ้า ให้มีการประชุมสงฆ์และแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ ดังเช่นนักบวชเดียรฉัตรยัถิอื่น ๆ พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้มีการแสดงปาติโมกข์โดยนำสิกขาบทที่พระองค์บัญญัติไว้แล้วขึ้นแสดงในวันดังกล่าว คือ

ภิกษุทั้งหลาย เราหนักใจอยู่ในที่สงัด ณ ที่นี้ได้เกิดความคิดขึ้นในใจ
อย่างนี้ว่า ถ้ากระไร เราพึงอนุญาตสิกขาบทที่ได้บัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลาย
ให้เป็นปาติโมกข์เทศของพวกเธอ ปาติโมกข์เทศนั้น ก็จักเป็นอุโบสถกรรม
ของพวกเธอ ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง”^{๔๓}

๒.๕ ประเภทของปาติโมกข์

ปาติโมกข์ที่ปรากฏหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นแบ่งแยกได้เป็น ๒ ประเภท คือ โอวาทปาติโมกข์และ อาณาปาติโมกข์ สำหรับอาณาปาติโมกข์นั้นแบ่งออกเป็น ๒ คือ ภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์ ในที่นี้ผู้วิจัยจะนำมาแสดงเฉพาะภิกขุปาติโมกข์

๒.๕.๑ โอวาทปาติโมกข์

คือหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธพจน์ ๓ คาถากึ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป ประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย ณ พระเวฬุวนาราม ในวันเพ็ญเดือน ๓ ที่เราเรียกกันว่า วันมาฆบูชา มีประวัติการเริ่มแสดงครั้งแรกดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น อย่างไรก็ตามการแสดงโอวาทปาติโมกข์นี้ พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ว่า แม้ในสมัยพระพุทธเจ้าองค์ก่อนนี้ทุกพระองค์ ก็มีการแสดงโอวาทปาติโมกข์เช่นกัน คือ

พระวิปัสสีพุทธเจ้ามีการประชุมพระสาวก ๓ ครั้ง พระสิขีพุทธเจ้า มีการประชุมพระสาวก ๓ ครั้ง พระเวสสภูพุทธเจ้า มีการประชุมพระสาวก ๓ ครั้ง พระกุกสันธพุทธเจ้า มีการประชุมพระสาวกครั้งเดียวพระโกนาคมนพุทธเจ้า มีการประชุมพระสาวกครั้งเดียวพระกัสสปพุทธเจ้า มีการประชุมพระสาวกครั้งเดียว การประชุมของพระพุทธเจ้าพุทธโคดม มีการประชุมพระสาวกครั้งเดียว มีภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป พระสาวกที่เข้าประชุมล้วนแต่เป็นพระชีนาสพ โอวาทปาติโมกข์ประกอบด้วย ธรรม ๓ คาถากึ่ง ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงแสดง คือ

^{๔๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๐/๕.

^{๔๒} วิ.อ. (ไทย) ๑/๑๗/๒๖๙.

^{๔๓} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๓๓/๒๐๙.

ขณฺตี ปรมํ ตโป ตีติกขา นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
 น หิ ปพฺพชิตํ ปรูปฺฆาตํ สมโณ โหติ ปรี วิหฺเรนฺโต ฯ
 สพฺพปาปสฺส อกรรมํ กุสลสฺสุปสมฺปทา สจฺจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ ฯ
 อนุปวาโท อนุปฆาโต ปาติโมกฺเข จ สํวโร มตฺตตณฺญา จ ภตฺตสมิํ ปนฺตณฺจ สยนาสนํ
 อธิจฺจิตเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธานสาสนนฺติ ฯ^{๔๔}

ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม
 ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ
 การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว
 นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์
 ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
 การประกอบความเพียรในอธิจิต นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๔๕}

โอวาททั้ง ๓ นี้ หมายถึง การสำรวมในศีลเพื่อการละเว้นบาปทั้งปวง บำเพ็ญสมณะและ
 วิปัสสนาเพื่อบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม และชำระจิตให้ผ่องแผ้วเพื่อบรรลุผล อนึ่งการกล่าวถึงการ
 ละเว้นบาปทั้งปวงนั้นมิได้บอกเฉพาะเจาะจงว่ามีข้อผิดหรือข้อดีอะไรบ้าง นั่นคือแสดงให้เห็นว่า
 ผู้ที่เข้ามาบวชนั้นรู้โดยปริยายว่าบาปทั้งปวงอันได้แก่ ความชั่ว, ความร้าย, ความชั่วร้าย, กรรมชั่ว,
 กรรมลามก, อกุศลธรรมที่ส่งให้ถึงความเดือดร้อน, สภาพที่ทำให้ถึงคติอันชั่ว, สิ่งที่ทำให้จิตให้ตกสู่ที่ชั่ว
 คือ ทำให้เลวลง ให้เสื่อมลง โดยสรุปคือผู้ที่เข้ามาบวชควรละเว้นบาปทั้งทางกาย วาจา และใจ
 มุ่งรักษาความบริสุทธิ์เพื่อสู่เป้าหมายทำความหลุดพ้นไปจากทุกข์ ความมุ่งหวังในความบริสุทธิ์ของผู้
 ที่เข้ามาบวชนั้นดังมีพระพุทธดำรัสกับพระสารีบุตรในเวรัญชกัณฑ์ (พรรษาที่ ๑๒)^{๔๖} ว่า “สารีบุตร ก็
 ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสนียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมอง บริสุทธิ์ผุดผ่อง ดำรงอยู่ในสารคุณ แท้จริงในภิกษุ
 ๕๐๐ รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่อนอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวัน
 ข้างหน้า”^{๔๗} คือเวลานั้นยังไม่มีสิกขาบท แต่พระภิกษุที่เข้ามาบวชก็ยังไม่มัวหมอง คือยังไม่มีภิกษุรูป
 ใดที่ปฏิบัติตนให้เกิดโทษ ยังไม่มีอาสวัฏฐานิยธรรม เกิดขึ้นกับภิกษุ คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอธิบายว่า
 “อาสวัฏฐานิยธรรมคือ ธรรมเหล่าใดอันอาสวะทั้งหลายพึงตั้งอยู่คือไม่ผ่านเลยไป จึงชื่อว่าอาสวะ
 เพราะเหตุที่วิติกมมธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะทั้งหลายที่เป็นไปในปัจจุบันและสัมปรายภพ เป็น
 ทุกขาสวะก็ดี เป็นกิเลสอาสวะก็ดี เป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ ความชั่วต่าง ๆ เช่นการกล่าวให้ร้ายคนอื่น
 ความเดือดร้อนและการจองจำ”^{๔๘} แสดงให้เห็นว่าภิกษุผู้เข้ามาบวชนับตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และ

^{๔๔} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓-๔๔.

^{๔๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑.

^{๔๖} อง.อฎฐก.อ. (ไทย) หน้า ๓๓๕.

^{๔๗} วิมหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๔.

^{๔๘} วิ.อ. (ไทย) ๑/๒๑/๒๗๖.

เผยแพร่ว่าพระศาสนาจนถึงพรรษาที่ ๑๒ นั้น มีความเพียรในการปฏิบัติตนตามแนวคำสอนในโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งถือว่าเป็นแม่บท บทคำสอนสำคัญที่รวมไว้ซึ่งคุณธรรมทั้งปวง

๒.๕.๒ ภิกขุปาติโมกข์

คือการรวบรวมนำเอาสิกขาบทสำหรับพระภิกษุ ที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้แล้ว นำขึ้นแสดงในการปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน เกี่ยวกับการแสดงภิกขุปาติโมกข์นี้ ผู้วิจัยได้เขียนแสดงข้อความไว้ในบทที่ ๑ หัวข้อ ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตให้แสดงสิกขาบทปาติโมกข์ เหตุปรารภจากพระเจ้าพิมพิสารทูลขอให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรมในวันอุโบสถ เหมือนอย่างกับ นักบวชต่างลัทธิปฏิบัติ มีขึ้นครั้งแรกหลังพรรษาที่ ๒๐ ดังมีพุทธพจน์ว่า

อิธ มยห์ ภิกขเว รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส
 เอวํ เจตฺสวํ ปรีวิตกโก อุทปาทิ
 ยนฺนุนาหํ ยานิ มยา ภิกขุณํ ปณฺณตตานิ สิกขาปทานิ ตานิ เนสํ ปาติโมกฺขทุทฺเทสํ
 อนุชานเยยฺย โส เนสํ ภวิสฺสตี อุโปสถกมฺมนติ
 อนุชานามิ ภิกขเว ปาติโมกฺขํ อุททิสฺสิตุ ๖ เอวณฺจ ปน ภิกขเว อุททิสฺสิตพฺพ ๖^{๔๙}
 ภิกษุทั้งหลายเราหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ณ ที่นี้ได้เกิดความคิดขึ้นในใจอย่างนี้ว่า
 ถ้ากระไร เราพึงอนุญาตสิกขาบทที่ได้บัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลาย
 ให้เป็นปาติโมกข์พิเศษของพวกเธอ
 ปาติโมกข์พิเศษนั้น ก็จักเป็นอุโบสถกรรมของพวกเธอ
 ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงภิกษุทั้งหลาย
 ก็แลพวกเธอพึงยกขึ้นแสดงอย่างนี้^{๕๐}

หมายถึงการนำสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้แล้วนำขึ้นแสดงทบทวนทุกกึ่งเดือน เพื่อให้รู้ว่าเป็นสิกขาบทที่ต้องฝึกหัด ฝึกฝนขัดเกลาตน การนำสิกขาบทขึ้นแสดงในครั้งนี้ไม่มีหลักฐานแสดงจำนวนสิกขาบทในการยกขึ้นสู่พระปาติโมกข์ไว้ แต่เมื่อสิ้นพุทธกาลมีจำนวนทั้งหมด ๒๒๐ ข้อ รวมกับอธิกรณสมณะอีก ๗ ข้อ นิยมเรียกรวมกันว่า สิกขาบท ๒๒๗ ดังจะได้แสดงวิธีการนับในบทต่อไป นอกจากภิกขุปาติโมกข์แล้วยังมีภิกขุณีปาติโมกข์ซึ่งมีสิกขาบทจำนวน ๓๐๔ ข้อ และอธิกรณสมณะ ๗ ข้อ รวม ๓๑๑ ข้อ

๒.๖ วิธีการบัญญัติสิกขาบทในปาติโมกข์

เหตุการณ์ครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปเมืองเวรัญชา (ปรากฏในเวรัญชกัณฑ์) ในครั้งนั้น พระสารีบุตรได้กราบทูลถามถึงความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาและห่วงใยความยั่งยืน และได้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ปรากฏข้อความ แสดงเหตุผลกับพระสารีบุตรว่า จะบัญญัติสิกขาบทเพื่อกำจัด อาสวัฏฐานิยธรรม เมื่อมีอาสวัฏฐานิยธรรมเกิดขึ้นในสงฆ์

^{๔๙} วิมหา. (บาลี) ๔/๑๓๓/๑๔๗.

^{๕๐} วิมหา. (ไทย) ๔/๑๓๓/๒๐๙.

อัสวัญฐานิยธรรม^{๕๑} ๔ ประการเกิดขึ้นในสงฆ์ อัสวัญฐานิยธรรมนั้น คือ

- ๑) เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะมีภิกษุชวชนาน
- ๒) เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะแพร่หลาย
- ๓) เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะมีลาภสักการะมาก
- ๔) เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะความเป็นพหูสูต

อัสวัญฐานิยธรรมข้อที่ ๔ นี้ ไม่พบใน พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐและฉบับหลวง แต่พบใน ฉบับ มจร. (ใช้เพื่อการอ้างอิงในการเขียนวิจัยนี้) ฉบับ มหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ (อังกฤษ) เมื่อใดก็ตามที่มีอัสวัญฐานิยธรรม ๔ ประการนี้ปรากฏในในหมู่ สงฆ์ นั่นคือเหตุปัจจัยให้ พระพุทธเจ้าจะนำมาบัญญัติสิกขาบทเพื่อขจัดอัสวัญฐานิยธรรมเหล่านั้น

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท เมื่อมีเหตุที่พระภิกษุ (รวมถึงภิกษุณี) ได้กระทำ ได้ ประพฤติ อันเป็นเหตุให้มีอัสวัญฐานิยธรรมเกิดขึ้นแล้ว พระองค์ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ล่วงหน้า แม้ว่าผู้ที่ศึกษาต่อมาในภายหลังจะพิจารณาเห็นว่าสิกขาบทบางข้อที่มีโทษปิดกั้นมรรคผลนิพพาน เช่นบางท่านอาจมีความเห็นว่าปฐมปาราชิกเป็นต้นนั้นควรบัญญัติไว้ล่วงหน้าเพื่อป้องกันมิให้ภิกษุ พลังผลอละเมิดกระทำการแต่พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า^{๕๒}

ตัวอย่างการบัญญัติสิกขาบทปฐมปาราชิกมีพระสุทินเป็นเหตุ เกิดขึ้นในพรรษาที่ ๒๐ ของ พระพุทธเจ้า (พระสุทินบวชในพรรษาที่ ๑๒ ของพระผู้มีพระภาค ในพรรษาที่ ๒๐ เข้าไปบิณฑบาตยัง ตระกูลญาติ)^{๕๓} ไม่เห็นโทษของการเสพเมถุน ต่อมาได้เสพเมถุนตามคำร้องขอของโยมมารดา เพื่อให้มีบุตรไว้สืบสกุล ดังมีกล่าวไว้ใน บัญญัติปฐมปาราชิก หลังจากที่ยอมมารดาขอให้พระสุทินมี บุตรเป็นผู้สืบเชื้อสายไว้พระสุทินได้ตอบตกลงกับโยมมารดา ว่า “โยม เรื่องนี้อาตมาพอจะทำได้ แล้วจับขันอธิษฐานรยา พาเข้าปามหาวัน เพราะยังมิได้บัญญัติสิกขาบท จึงเห็นว่าไม่มีโทษ ได้เสพเมถุนธรรม กับอธิษฐานรยา ถึง ๓ ครั้ง นางตั้งครรภ์เพราะเหตุนี้”^{๕๔}

การที่พระสุทินเห็นว่าการเสพเมถุนนี้ไม่มีโทษ มีอธิบายว่า “เมื่อยังไม่เห็นโทษที่พระผู้มี พระภาคเมื่อจะแสดงสิกขาบทแสดงไว้ในบัดนี้ จึงมีความสำคัญว่าไม่มีโทษ ถ้าพระสุทินรู้ว่าข้อนี้ไม่ควร ทำ หรือว่าจะเป็นไปเพื่อตัดราก พระสุทินเป็นกุลบุตรบวชด้วยศรัทธา แม้จะสิ้นชีวิตมีการเสพเมถุนนั้น เป็นเหตุก็ไม่พึงทำ แต่เมื่อยังไม่เห็นโทษในการเสพเมถุน จึงมีความสำคัญว่าไม่มีโทษ”^{๕๕}

กรณีตัวอย่างการเสพเมถุนธรรมของพระสุทินนั้น แสดงให้เห็นว่า การกระทำของ พระสุทินมีอัสวัญฐานิยธรรม เกิดขึ้นเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้านำมาซึ่งการบัญญัติสิกขาบท

การเสพเมถุนนี้เป็นอันตรายิทธิกรรม ตัวอย่างที่นำมาอธิบายอันตรายิทธิกรรมมีมาในพระ บาลีพระไตรปิฎก คือ เหตุเกิดกับพระอริสฺสุท พระรูปนี้เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก รู้แต่อันตรายิทธิกรรม

^{๕๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓-๑๔.

^{๕๒} วิ.อ. (ไทย) ๑/๒๑/๒๗๘-๒๗๙.

^{๕๓} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๑/๓๐๔.

^{๕๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๖/๒๔.

^{๕๕} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๕/๓๑๑.

บางส่วน เพราะเหตุที่ท่านไม่ฉลาดเรื่องวินัย จึงไม่รู้เรื่องอันตรายกกรรมแห่งการล่วงละเมิดพระวินัย บัญญัติ ดังนั้น ครั้งที่ท่านอยู่ในที่หลีกเร้นจึงได้เกิดความคิดอย่างนี้ว่า “บุคคลผู้ครองเรือนเหล่านี้ บริโภคคามคุณ ๕ อยู่ เป็นโสดาบันก็มี สกทาคามีก็มี อนาคามีก็มี แม้ภิกษุทั้งหลายก็เห็นรูปที่น่าชอบใจ ซึ่งจะพึงรู้ได้ทางจักขุ ฯลฯ ถูกต้องการสัมผัสที่จะพึงรู้ได้ด้วยกาย ... สัมผัสของสตรีจึงไม่ควรอย่างนั้น ... สิ่งเหล่านั้นสมควรแน่นอน ท่านเกิดทิฏฐิบาปขึ้นมาแล้ว ชัดแย้งกับพระสัพพัญญุตญาณว่า “โณ พระผู้มีพระภาคจึงบัญญัติปฐมปาราชิกสิกขาบทไว้ด้วยอุตสาหะใหญ่ ดูก็นมหาสมุทรร ในกามเหล่านี้ไม่มีโทษ”^{๕๖}

ความเข้าใจผิดเรื่องการเสพเมถุนธรรมของพระอริยฐานะ แสดงให้เห็นถึงความไม่เข้าใจเรื่อง ความแตกต่างของการรักษาศีล วินัย ของฆราวาสผู้ครองเรือน กับ ภิกษุผู้ออกจากเรือน

๒.๖.๑ ขั้นตอนในการบัญญัติสิกขาบท

การบัญญัติสิกขาบทเมื่อใดนั้น ผู้ที่รู้ว่าเมื่อใดและผู้ที่อำนาจเด็ดขาดคือพระพุทธเจ้า ดังมี พระดำรัสกับพระสารีบุตรว่า “จงรอไปก่อนเถิดสารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบท นั้น” เมื่อมีเหตุที่พระภิกษุ (รวมถึงภิกษุณี) ได้กระทำการอันเป็นเหตุให้เกิดอาสวักขณียธรรม ทั้ง ๔ ประการ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้น ต่อมาพระภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา รวมถึงนักบวชต่างลัทธิ พากัน ดำหนิ ประนาม โพนทะนาเพ่งโทษ ตีเตียน นำเรื่องที่เกิดขึ้นไปทูลสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากนั้นพระพุทธเจ้าทราบแล้วจึงมีรับสั่งให้เรียกภิกษุต้นเหตุขึ้นเข้าพบเพื่อสอบถามเรื่องราวที่เกิดขึ้น ในงานวิจัยนี้แบ่งขั้นตอนในการบัญญัติสิกขาบทไว้ ๕ ขั้นตอน ดังนี้ คือ

- ขั้นตอนที่ ๑ มีเหตุเกิดขึ้น มีผู้เพ่งโทษตีเตียน นำเรื่องไปทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ
 - ขั้นตอนที่ ๒ พระพุทธเจ้ามีรับสั่งเรียกภิกษุต้นเหตุเข้าพบเพื่อสอบถามและประชุมสงฆ์
 - ขั้นตอนที่ ๓ ทรงตรัสถึงโทษที่ภิกษุนั้นได้กระทำลงไป
 - ขั้นตอนที่ ๔ ทรงตรัสถึงอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ
 - ขั้นตอนที่ ๕ ทรงมีรับสั่ง ประกาศให้ยกสิกขาบทที่บัญญัติขึ้นขึ้นแสดง
- ตามด้วยสิกขาบทบัญญัติ

ตัวอย่างขั้นตอนทั้ง ๕ ในการบัญญัติปฐมปาราชิก^{๕๗}

ขั้นตอนที่ ๑ หลังจากเกิดเหตุพระสุทินเสพเมถุนธรรมกับบอดิตถรรรยาแล้วเกิดการตีเตียน เพ่งโทษของหมู่เพื่อนภิกษุ มีหลักฐานปรากฏว่า “ภิกษุผู้เป็นเพื่อนเหล่านั้นดำหนิพระสุทินโดย ประการต่าง ๆ แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ”

ขั้นตอนที่ ๒ พระพุทธเจ้ามีรับสั่งเรียกภิกษุต้นเหตุเข้าพบเพื่อสอบถามและประชุมสงฆ์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามท่านพระสุทินว่า “สุทิน ทราบว่า เธอเสพเมถุนธรรมกับบอดิตถรรรยาจริงหรือ” พระสุทินทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้า ข้า”

ขั้นตอนที่ ๓ ทรงตรัสถึงโทษที่ภิกษุนั้นได้กระทำลงไป คือ

^{๕๖} วิ.อ. (ไทย) ๒/๔๑๗/๕๑๐-๕๑๑.

^{๕๗} วิ.มท. (ไทย) ๑/๓๙-๔๒/๒๗-๓๑.

โมฆบุรุษ การกระทำของเธอไม่สมควร ไม่ค่อยตาม ไม่เหมาะสม
 ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำเลย เธอบวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้ว
 โฉนจึงไม่สามารถประพาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ตลอดชีวิตเล่า
 เราแสดงธรรมโดยประการต่าง ๆ เพื่อคลายความกำหนด มิใช่เพื่อความกำหนด
 เพื่อความพราก มิใช่เพื่อความประกอบไว้
 เพื่อความไม่ถื้อมัน มิใช่เพื่อความถื้อมัน มิใช่หรือ
 เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อคลายความกำหนด เธอก็ยังจะคิดเพื่อความกำหนด
 เราแสดงธรรมเพื่อความพราก เธอก็ยังจะคิดเพื่อความประกอบไว้ เราแสดงธรรมเพื่อ
 ความไม่ถื้อมัน เธอก็ยังจะคิดเพื่อมีความถื้อมัน เราแสดงธรรมโดยประการต่าง ๆ
 เพื่อสํารอการะ เพื่อสร้างความเมา เพื่อดับความกระหาย เพื่อถอนความอาลัย
 เพื่อตัดวัฏฏะ เพื่อความสิ้นตันทา เพื่อคลายความกำหนด เพื่อดับทุกข์
 เพื่อนิพพาน มิใช่หรือ เราบอกการละกาม การกำหนดรู้ความสำคัญในกาม
 การกำจัดความกระหายในกาม การเพิกถอนความตริภิกขุในกาม
 การระงับความกลัดกลุ้มเพราะกามไว้โดยประการต่าง ๆ มิใช่หรือ

ขั้นตอนที่ ๔ ทรงตรัสถึงอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ ตัวอย่างการตรัสถึงอำนาจ
 ประโยชน์ ๑๐ ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจ
 ประโยชน์ ๑๐ ประการ (แสดงไว้ที่บทที่ ๓ ข้อ ๓.๒)

ขั้นตอนที่ ๕ ทรงมีรับสั่ง ประกาศให้ยกสิกขาบทที่บัญญัติขึ้นขึ้นแสดง ตามด้วยสิกขาบท
 บัญญัติ ตัวอย่างสิกขาบทนี้คือ “เวยยจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุททิสเยยาล” แปลว่า “รับสั่งให้ภิกษุ
 ทั้งหลายนยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้” ก็ ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”

๒.๖.๒ การเพิ่มเติมหรือการมีข้อยกเว้นในสิกขาบท

ถ้ามีการกระทำผิดที่อยู่ในหมวดสิกขาบทเดียวกันแต่ผู้ละเมิดได้กระทำโดยมีเหตุปัจจัยอื่น
 เพิ่มเติม พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทในข้อนั้นเพิ่มเติมเรียกว่าอนุบัญญัติ เช่น กรณีการเสพเมถุน
 นี้ ได้มีพระภิกษุกระทำการเสพเมถุนกับลิงตัวเมีย ต่อมาพระพุทธเจ้าจึงได้มีอนุบัญญัติเพิ่มเติม
 (กระบวนการในการบัญญัติสิกขาบทเป็นไปตามลำดับที่ได้กล่าวมาแล้ว) ตัวอย่างสิกขาบทปฐม
 ปาราชิกที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้ “เวยยจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุททิสเยยาล” แปล ; รับสั่งให้
 ภิกษุทั้งหลายนยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ ตามด้วยสิกขาบท (พระอนุบัญญัติ) “อนึ่ง ภิกษุใดเสพ
 เมถุนธรรม โดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”

ปาราชิก คือเป็นผู้พ่ายแพ้ ถึงความปราชัย คือ เป็นผู้เคลื่อนไหว พลัดตก เหมินห่างจากพระ
 สัทธรรม^{๕๘}

ตัวอย่างการบัญญัติสิกขาบทในหมวดเสขิกกัณฑ์ ปริมาณทวารวค สิกขาบทที่ ๑^{๕๙} ว่าด้วย

^{๕๘} สารตถ.ฎีกา. (ไทย) ๒/๕๕/๑๐๓-๑๐๔.

^{๕๙} วิมพา. (ไทย) ๒/๕๗๖/๖๔๔-๖๕๐.

เรื่องการ นุ่งห่มเรียบริ้อย

ขั้นตอนที่ ๑ มีเหตุเกิดขึ้น คือ เนื่องจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ครองอันตราสกย้อยข้างหน้าข้างหลังบ้าง ต่อมามีการเพ่งโทษติเตียน คือ พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณามโทษนะว่า โฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงครองอันตราสกย้อยข้างหน้าข้างหลังบ้าง เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคมาแล้ว มีผู้นำเรื่องที่เกิดขึ้นไปทูลให้พระพุทเจ้าทรงทราบ คือ ภิกษุทั้งหลายได้ยินพวกชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มกน้อย ฯลฯ พากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โฉนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ จึงครองอันตราสกย้อยข้างหน้าข้างหลังบ้างแล้ว” ครั้นภิกษุทั้งหลายตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ขั้นตอนที่ ๒ พระพุทเจ้ามีรับสั่งเรียกภิกษุต้นเหตุเข้าพบ ประชุมสงฆ์ คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ แล้วรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า พวกเธอครองอันตราสกย้อยข้างหน้าข้างหลังบ้าง จจริงหรือ” พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทูลรับว่า “จริง พระพุทเจ้าข้า”

ขั้นตอนที่ ๓ ทรงตรัสถึงโทษที่ภิกษุนั้นได้กระทำลงไป คือ พระผู้มีพระภาคพุทเจ้าทรงตำหนิว่า “โมฆบุรุษทั้งหลาย โฉนพวกเธอจึงครองอันตราสกย้อยข้างหน้าข้างหลังบ้างแล้ว โมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ”

ขั้นตอนที่ ๔ ทรงตรัสถึงอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ

ขั้นตอนที่ ๕ ทรงมีพระดำรัสรับสั่ง “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยถ” แปลแล้วจึง “รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้” ต่อจากนั้นจึงตามด้วยสิกขาบทบัญญัติ (พระบัญญัติ) คือ “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักครองอันตราสกให้เรียบริ้อย”

พระดำรัส พระบาลีว่า “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยถ” แปลไทย “รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้” พระไตรปิฎกแปลภาษาอังกฤษ ฉบับของสมาคมบาลีปกรณ์ได้แปลจากบาลีเป็นภาษาอังกฤษไว้ว่า “Monks, thus this course of training should be set forth”^{๖๐} แปลตรงกันกับภาษาไทย ผู้วิยัยการแปลฉบับภาษาอังกฤษมาเปรียบเทียบกับเพื่อแสดงว่า การแปลพระวินัยสิกขาบทเป็นภาษาอื่นที่มีพระดำรัสให้ยกขึ้นสู่อุทเทสนั้นสอดคล้องกับพระไตรปิฎกแปลไทย (พระบัญญัติทั่วไปที่ไม่เรียกว่าสิกขาบทที่ไม่ต้องยกขึ้นสู่อุทเทสนซึ่งไม่มีพระดำรัสนี้)

พระพุทเจ้าทรงเรียกว่าสิกขาบท นั้นคือพระบัญญัติที่ต้องยกขึ้นแสดงเฉพาะเจาะจงชัดเจนว่าคือ “สิกขาบท” ผู้วิยัยจะได้แสดงให้ทราบถึงความแตกต่างจากพระบัญญัติอื่น ๆ ที่พระพุทเจ้าได้บัญญัติไว้แล้ว แต่ไม่ต้องนำขึ้นสวดในพระปาติโมกข์ คือ พระบัญญัติดังกล่าวที่

^{๖๐} Pali Text Society, *The Book of The Discipline (Sutavibhanga) vol.1*, tr. by I.B.Horner., 2nd Reprinted, (Great Britain : Antony Rowe Ltd, 1992), p. 40.

พระพุทธเจ้าไม่เรียกว่าสิกขาบท ไม่มีพระดำรัสว่า “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมิ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยยาถ” คือไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบทพร้อมทั้งไม่มีรับสั่งให้นำขึ้นสวดฯ พระบัญญัติที่ไม่มีพระดำรัสดังกล่าวนี้มีมาในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๔ เล่มที่ ๕ เล่มที่ ๖ และเล่มที่ ๗ ขั้นตอนในการบัญญัติมีลักษณะเดียวกันกับการบัญญัติสิกขาบท คือ มีภิกษุผู้ทำเหตุเกิดขึ้น มีผู้ติเตียน พระพุทธเจ้าทรงสอบถามเหตุที่เกิดจากภิกษุผู้กระทำเหตุนั้นพร้อมกับตำหนิเพื่อแนะนำแก้ไขเหตุดังกล่าวตามด้วยพระบัญญัติ ดังเช่นตัวอย่างนี้

มาณพคนหนึ่งเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายขอบรรพชา
 ภิกษุทั้งหลายได้บอกนิสสัยแก่เขาก่อนบวช เขากล่าวอย่างนี้ว่า
 ท่านขอรับ ถ้าบวชแล้ว ท่านทั้งหลายจะพึงบอกนิสสัยแก่กระผม
 กระผมก็จะยินดี บัดนี้กระผมจักไม่บวชขอรับ
 เพราะวานิสสัยเป็นสิ่งที่น่าชังน่าเกลียดสำหรับกระผม
 ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค
 ให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า
 ภิกษุทั้งหลายไม่พึงบอกนิสสัยก่อนบวช รูปใดบอกต้องอาบัติทุกกฏ
 ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้บอกนิสสัยพออุปสมบทเสร็จ^{๖๑}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระบัญญัติที่พระพุทธเจ้าไม่มีคำเรียก “สิกขาบท” นี้ มีจำนวนมาก ปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก มหาวรรคเล่มที่ ๔ เล่มที่ ๕ และ จุลวรรคเล่มที่ ๖ เล่มที่ ๗

ขั้นตอนในการบัญญัติสิกขาบท ๕ ขั้นตอน ผู้มีอำนาจเด็ดขาดคือพระพุทธเจ้า โดยทรงสอบถามเหตุที่เกิดขึ้น ตรัสถึงโทษที่เกิดขึ้น ตรัสถึงความเป็นคนเลี้ยยาก เมื่อพระภิกษุผู้กระทำผิดยอมรับว่าได้กระทำการอันไม่ควรไปแล้วจึงกล่าวอานิสงสในความยอมรับ คือไม่กดขี่โดยผลการพร้อมกับตรัสถึงอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ (ได้เขียนรวบรวมไว้ในบทที่ ๓ ข้อ ๓.๒) และ มีพระดำรัสว่า “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมิ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยยาถ” แปลว่า “รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้” ผู้วิจัยจัดเรียงลำดับเป็นข้อ ๆ ไว้ เพื่อให้ผู้ที่ศึกษาได้เข้าใจลำดับขั้นตอนในการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้า ซึ่งลำดับการบัญญัติสิกขาบททั้ง ๕ ขั้นตอนนี้พบว่ามีมาในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ คือปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท อนียต ๒ สิกขาบท และวินัยปิฎกเล่มที่ ๒ คือ นิสสัคคยปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๔๒ สิกขาบท ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท และ เสขยวัตร ๗๕ สิกขาบท (เสขยวัตรมีจำนวนสิกขาบทที่มีพระดำรัสรับสั่งฯ นี้ ๘ สิกขาบท ที่เหลืออีกจำนวน ๖๗ สิกขาบท ใช้คำสัญลักษณ์ ฯลฯ) รวมทั้งหมด ๒๒๐ สิกขาบท

๒.๗ วิธีนับจำนวนสิกขาบทปาติโมกข์

การนับจำนวนสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในเบื้องต้นที่ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมจากหลักฐานที่ปรากฏมาในพระไตรปิฎก อรรถกถา และหนังสือ ตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ

^{๖๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๔/๑๐๒.

ที่เกี่ยวข้องกับสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์นั้น มีหลักฐานกล่าวไว้ว่า มีจำนวน ๒๒๐ สิกขาบท รวมกับ อธิกรณสมณะอีก ๗ ต่อมานิยมเรียกรวมกันว่าสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ (ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนว่าเริ่มเรียกว่า สิกขาบท ๒๒๗ ข้อตั้งแต่เมื่อใด) กรณีที่มีบางท่านได้นับจำนวนสิกขาบทได้ ๑๕๐ ข้อ โดยนำตัวเลข มาจากพระสูตร แล้วอ้างอิงจำนวนข้อบัญญัติสิกขาบทในหมวดต่าง ๆ จากพระวินัยมารวมกันให้ได้ จำนวน ๑๕๐ ข้อนั้น ผู้วิจัยจะได้ทำการค้นคว้าวิจัยเพื่อนำเสนอต่อไปว่าการนับจำนวนสิกขาบทใน ภิกขุปาติโมกข์นั้น มีวิธีการนับอย่างไร นั้น ดังแสดงในหัวข้อต่อไป

๒.๘ จำนวนสิกขาบท ที่ปรากฏในคัมภีร์วินัยปิฎก พระสูตรตันตปิฎก

๒.๘.๑ จำนวนสิกขาบท ที่ปรากฏในคัมภีร์วินัยปิฎก

การศึกษาวินัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการนับจำนวนสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกขาน ว่าสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติ โดยไม่รวมถึงพระบัญญัติวินัยอื่น ๆ ที่ไม่มีคำว่าสิกขาบทซึ่งมีอยู่ เป็นจำนวนมากเข้าไว้ด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอข้อสังเกตไว้ในบทที่ ๑ , ๒ และ ๓ ไว้แล้วว่า สิกขาบทที่ นับเนื่องในภิกขุปาติโมกข์นั้น (กรณีสิกขาบทของภิกษุณีก็นับเช่นเดียวกัน) จะมีพระดำรัสไว้ว่า สิกขาบทที่หยักขึ้นแสดง ดังมีพระบาลีว่า “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปํ อุตฺถิเสยฺยถ”

หลักฐานที่มีรวบรวมไว้ในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๒ สรุปไว้ในคำนิคมท้ายเล่ม ว่า

ท่านทั้งหลาย นิทาน ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว

ธรรม คือ ปาราชิก ๔ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว

ธรรม คือ สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว

ธรรม คือ อนินยต ๒ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว

ธรรม คือ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว

ธรรม คือ ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว

ธรรม คือ ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว

ธรรม คือ เสขียะทั้งหลาย ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว

ธรรม คือ อธิกรณสมณะ ๗ ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว

สิกขาบทของพระผู้มีพระภาคนั้นมีเท่านี้ มาในสูตร

นับเนื่องในสูตร มาสู่วาระ ที่จะพึงยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับ

ทุกกึ่งเดือน พวกเราทั้งหมดพึงพร้อมเพรียงกันร่วมใจกันไม่วิวาทกัน

ศึกษาในพระสูตรนั้นเทอญ^{๖๒}

พระไตรปิฎก ฉบับโรมันสคริปต์ อักษรภาษาอังกฤษของสมาคมบาลีปกรณ์ เนื้อความ บาลีตรงกัน^{๖๓}

^{๖๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/(คำนิคม) /๗๓๗.

^{๖๓} Theravāda Bhik-khu-pāti-mokkha, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://suttacentral.net/pi/pi-tv-bu-pm#as7>, [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๐].

แสดงให้เห็นถึงหลักฐานจำนวนสิกขาบทในคํานิคมท่ายพระไตรปิฎกไทย เล่มที่ ๒ นี้
ตรงกันกับพระไตรปิฎกฉบับของสมาคมบาลีปกรณ์ประเทศอังกฤษ

หลักฐานที่มีรวบรวมไว้ในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๓ แสดงจำนวนสิกขาบทของภิกษุณี สรุปไว้
ในคํานิคมท่ายเล่ม ว่า

แม่เจ้าทั้งหลาย นิทาน ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว คือ
ธรรม คือ ปาราชิก ๘ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
ธรรม คือ สังฆาทิเสส ๑๗ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
ธรรม คือ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
ธรรม คือ ปาจิตตีย์ ๑๖๖ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
ธรรม คือ ปาฏิเทสนียะ ๘ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
ธรรม คือ เสขียะทั้งหลาย ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
ธรรม คือ อธิกรณสมณะ ๗ ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว
สิกขาบทของพระผู้มีพระภาคนั้นมีเท่านั้นในสูตร นับเนื่องในพระสูตร
มาสู่วาระที่จะพึงยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับทุกกิ่งเดือน
พวกเราทั้งหมดพึงพร้อมเพรียงกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน
ศึกษาในพระสูตรนั้นเทอญ^{๖๔}

ผู้วิจัย ได้นำจำนวนสิกขาบทของภิกษุณีมาแสดงเพื่อประโยชน์ในการเปรียบเทียบการนับ
จำนวนสิกขาบทในโอกาสต่อไป

หลักฐานที่ปรากฏจำนวนสิกขาบทของภิกษุปาติโมกข์ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๘ ดังนี้
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

สิกขาบทของภิกษุมาสู่อุทเทสทุกวันอุโบสถ
(ยกขึ้นสวดทุกวันอุโบสถ) รวม ๒๒๐ สิกขาบท
ของภิกษุณีมาสู่อุทเทสทุกวันอุโบสถ รวม ๓๐๔ สิกขาบท
สิกขาบทของภิกษุที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุณี มี ๔๖ สิกขาบท
สิกขาบทของภิกษุณีที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุ มี ๑๓๐ สิกขาบท
สิกขาบทของทั้งสองฝ่ายที่ไม่ทั่วไป มี ๑๗๖ สิกขาบท
สิกขาบทของทั้งสองฝ่ายที่ศึกษาร่วมกัน มี ๑๗๔ สิกขาบท
สิกขาบทของภิกษุ ๒๒๐ สิกขาบท มาสู่อุทเทสทุกวันอุโบสถ
เธอจงพึงสิกขาบทเหล่านั้น ตามลำดับต่อไป
ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสสัคคีย์ ๓๐ ขุททกะ ๙๒
ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขียะ ๗๕
สิกขาบทของภิกษุ ๒๒๐ สิกขาบทเหล่านี้มาสู่อุทเทสทุกวันอุโบสถ^{๖๕}

^{๖๔} วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/คํานิคม/๔๐๑.

พระไตรปิฎกแปลภาษาอังกฤษของสมาคมบาลีปกรณ์ แปลความจากบาลีเป็น
ภาษาอังกฤษ ไว้ตรงกัน^{๖๖}

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงจำนวนสิกขาบทที่เป็นอสาธารณสิกขาบทของภิกษุและภิกษุณี
ดังนี้

อสาธารณสิกขาบทของภิกษุ สิกขาบทของภิกษุที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุณี
มี ๔๖ สิกขาบท เธอจงฟังสิกขาบทเหล่านั้น ตามลำดับต่อไป
สังฆาติเสส ๖ รวมกับอนิยต ๒ สิกขาบท เป็น ๘
นิสสัคคีย์ ๑๒ รวมกันเป็น ๒๐ ขุททกะ ๒๒ ปาฏิเทสนียะ ๔
สิกขาบทของภิกษุที่ไม่ทั่วไปกับภิกษุณีนี้ รวม ๔๖ สิกขาบท

จำนวนสิกขาบทที่รวบรวมและสรุปไว้ในคัมภีร์วินัยปิฎกเล่มที่ ๒ และ เล่มที่ ๘ ที่ได้นำมา
แสดงแล้วนี้ ต่อไปจะได้นำเสนอรายละเอียดว่า ในแต่ละหมวดหมู่ของสิกขาบทนั้นประกอบไปด้วย
สิกขาบทว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับอะไรบ้าง หลังจากที่มีเหตุการณ์ภิกษุมีความประพฤติอันไม่เหมาะสม
เกิดขึ้นเป็นเหตุให้พระพุทธรเจ้าต้องบัญญัติสิกขาบทโดยดำเนินการตามขั้นตอนของการบัญญัติ
สิกขาบท ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไว้อย่างละเอียดแล้วในบทที่ ๒ ผู้วิจัยจะนำมากล่าวซ้ำคือพระดำรัสที่
พระพุทธรเจ้าประกาศบอกให้ยกสิกขาบทขึ้นแสดง คือคำว่า “แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยก
สิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้” แปลจากพระบาลีว่า “เอวญจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” และ
กาลต่อมาหากมีสิกขาบทใดได้มีพระอนุบัญญัติ บางสิกขาบทนั้นมีอนุบัญญัติหลายครั้ง ผู้วิจัยจะนำ
พระอนุบัญญัติที่สุด มาแสดงเป็นตัวอย่าง

๒.๘.๑.๑ ปาราชิกกัณฑ์ ประกอบด้วย ปาราชิกจำนวน ๔ สิกขาบท ทุกสิกขาบทมี
พระดำรัส “เอวญจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” คือคำบอกให้ยกสิกขาบทขึ้นแสดง
ยกตัวอย่างหนึ่งสิกขาบท ดังนี้คือ

ปาราชิกข้อที่ ๑

“เอวญจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ”^{๖๗}

“แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้”^{๖๘}

โย ปน ภิกขุ ภิกขุณฺํ สิกขาสาชีวสมาปนโน

สิกขํ อปฺปจฺจกฺขาย ทฺพฺพลํ อนาวิกตฺวา

เมณฺณ ฌมฺมํ ปฏฺิเสเวยฺย อนตฺมโส ตฺริจฺฉานคตฺตายปิ

^{๖๕} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๘/๕๑๒-๕๑๓.

^{๖๖} Pali Text Society, *The Book of The Discipline* (parivara) vols.VI, tr by I.B.Horner. 3rd Reprinted, (Great Britain : Antony Rowe Ltd, 1993), p. 239. Two hundred and twenty rules of training for monks come up for recitation on Ovservance days : listen to these as the really are : the four Defeats, the Formal meeting which come to thirteen, there are the two Undetermined, exactly thirty Forteitures, and ninety-two minor matters, four Confessions, seventy-five trainings.

^{๖๗} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๓/๒๙.

^{๖๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๓/๓๒.

ปาราชิกโก โหติ อสวาโสติ^{๖๙}

อนึ่ง ภิกษุใดถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาขีของภิกษุทั้งหลาย
ไม่บอกคั่นสิกขา ไม่เปิดเผยความท้อแท้
เสพเมณธรรมโดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย
ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้^{๗๐}

พระดำรัส “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” มีทุกสิกขาบทในการบัญญัติ
สิกขาบทสังฆาติเสส ผู้วิจัยได้นำการอ้างอิงการบัญญัติสิกขาบทเรียงลำดับเช่นเดียวกับสิกขาบทข้อที่
๑ ดังต่อไปนี้

สิกขาบทปาราชิกข้อที่ ๒ ว่าด้วยภิกษุถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้^{๗๑}

สิกขาบทปาราชิกข้อที่ ๓ ว่าด้วยการพรากชีวิตมนุษย์^{๗๒}

สิกขาบทปาราชิกข้อที่ ๔ ว่าด้วยการอวดอุตริมนุสธรรมที่ไม่มีในตน^{๗๓}

สรุปปาราชิกมีสิกขาบทจำนวน ๔ ข้อ

ปาราชิก ๔ สิกขาบทเหล่านี้เป็นมูลแห่งการตัดรากเหง้า (ขาดจากความเป็นภิกษุ)

อย่างไม่ต้องสงสัย^{๗๔}

๒.๘.๑.๒ สังฆาติเสสกัณฑ์ ประกอบด้วย สังฆาติเสสจำนวน ๑๓ สิกขาบท ทุกสิกขาบท
มีพระดำรัส “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” คือคำบอกให้ยกสิกขาบทขึ้นแสดง
ยกตัวอย่างหนึ่งสิกขาบท ดังนี้คือ

สังฆาติเสสข้อที่ ๑ สุกกวิสสุตฺติสิกขาบท ว่าด้วยการจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน

“เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ”^{๗๕}

“แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้”^{๗๖}

“สยฺเจตนิกา สุกกวิสสุตฺติ อณฺณตร สุปินฺนตา สงฆาติเสโสติ”^{๗๗}

ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน เป็นสังฆาติเสส ยกเว้นไว้แต่ฝน^{๗๘}

พระดำรัส “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” ทุกสิกขาบทในการบัญญัติ
สิกขาบทสังฆาติเสส ผู้วิจัยได้นำการอ้างอิงการบัญญัติสิกขาบทเรียงลำดับเช่นเดียวกับสิกขาบทข้อที่
๑ ดังต่อไปนี้

^{๖๙} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๔/๓๐.

^{๗๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔/๓๒.

^{๗๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๙๐-๙๑/๘๐.

^{๗๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๐-๑๗๑/๑๔๐-๑๔๑.

^{๗๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๗/๑๘๓.

^{๗๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๓/๒๔๘., วิ.ป. (ไทย) ๘/๖/๘.

^{๗๕} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๓๔/๑๖๙.

^{๗๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๔/๒๕๑.

^{๗๗} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๓๖/๑๖๙.

^{๗๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๖/๒๕๒.

สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๒ กายสังคคสิกขาบท ว่าด้วยการถูกต้องกายกับมาตุคาม^{๗๙}
 สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๓ พุฏฐุลลวจาสิกขาบท ว่าด้วยการพูดเกี่ยวหญิง^{๘๐}
 สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๔ อัตตคามปาริจริยสิกขาบท ว่าด้วยการให้บำเรอความใคร่

ของตน^{๘๑}

สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๕ สัญจริตตสิกขาบท ว่าด้วยการชักสื่อ^{๘๒}
 สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๖ ภูมิการสิกขาบท ว่าด้วยการก่อสร้างภูมิ^{๘๓}
 สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๗ วิหารการสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหาร^{๘๔}
 สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๘ ปฐมพุมภูทิสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษ^{๘๕}
 สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๙ พุติยพุมภูทิสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษ^{๘๖}
 สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ สังฆเภทสิกขาบท ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน^{๘๗}
 สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ สังฆเภทานวุตตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประพฤติตาม

กล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์^{๘๘}

สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๒ พุพพจสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเป็นควายาก^{๘๙}
 สิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๓ กุลทุสกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล^{๙๐}
 รวมสิกขาบทที่มีในสังฆาติเสสกัณฑ์ สังฆาติเสสกัณฑ์มี ๑๓ สิกขาบท

๒.๘.๑.๓ อนียตกัณฑ์ ประกอบด้วย อนียตจำนวน ๒ สิกขาบท ทุกสิกขาบทมีพระดำรัส
 “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาล” คือคำบอกให้ยกสิกขาบทขึ้นแสดง ยกตัวอย่างหนึ่ง
 สิกขาบท ดังนี้คือ

อนียตสิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง

“เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาล”^{๙๑}

“แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้”^{๙๒}

โย ปน ภิกขุ มาตุคามเนน สทธี เอโก เอกาย โรโห ปฏิจฺจนเนน

^{๗๙} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๖๙-๒๗๐/๒๙๒-๒๙๓.

^{๘๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๘๓-๒๘๔/๓๑๖.

^{๘๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๐-๑๙๑/๓๒๙.

^{๘๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๐๐-๓๐๑/๓๔๓-๓๔๔.

^{๘๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๗-๓๔๘/๓๘๓.

^{๘๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๖๕-๓๖๖/๔๐๒-๔๐๓.

^{๘๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๔-๓๘๕/๔๑๙.

^{๘๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙๑-๓๙๒/๔๓๑-๔๓๒.

^{๘๗} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๑๐-๔๑๑/๔๔๔-๔๔๕.

^{๘๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๑๗-๔๑๘/๔๔๙-๔๕๐.

^{๘๙} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๒๔-๔๒๕/๔๕๕.

^{๙๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๓๕-๔๓๖/๔๖๖-๔๖๗.

^{๙๑} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๔๓/๓๓๓.

^{๙๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๓/๔๗๔.

อาสเน อลงกมมนิเย นิสชชํ กปเปยฺย ตเมนํ สทฺเธยฺยวจสา
 อุปาสิกา ทิสฺวา ติณฺณํ ฌมมานํ อญฺญตเรณ วทฺเขย
 ปาราชิกเณ วา สงฺฆาติเสเสน วา ปาจิตฺติเณ วา
 นิสชชํ ภิกฺขุ ปฏฺิขานมาโน ติณฺณํ ฌมมานํ อญฺญตเรณ กาเรตฺพุทฺโ
 ปาราชิกเณ วา สงฺฆาติเสเสน วา ปาจิตฺติเณ วา เยน วา
 สา สทฺเธยฺยวจสา อุปาสิกา วทฺเขย เตน โส ภิกฺขุ กาเรตฺพุทฺโ
 อยํ ฌมโม อนิยโตติ^{๙๓}

ก็ ภิกษุใดนั่งบนอาสนะที่กำลังในที่ลับพอจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง
 อุปาสิกามีวาทะเชื่อถือได้ ได้เห็นภิกษุนั่งกับมาตุคามนั้นแล้ว
 กล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๓ อย่าง คือ
 ปาราชิก สังฆาติเสส หรือ ปาจิตตีย์
 ภิกษุนั้นย่อมรับการนั่ง พึงถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง
 บรรดาอาบัติ ๓ อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาติเสส หรือปาจิตตีย์
 อีกอย่างหนึ่งอุปาสิกามีวาทะเชื่อถือนั้น กล่าวโทษด้วยอาบัติใด
 ภิกษุนั้นพึงถูกปรับด้วยอาบัตินั้น อาบัตินี้ชื่อว่า อนิยต^{๙๔}

อนิยตสิกขาบทที่ ๒ มีพระดำรัส “เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิสฺเสยฺยาถ”^{๙๕}
 เช่นเดียวกันกับสิกขาบทที่ ๑

อนิยตกัณฑ์มี ๒ สิกขาบท คือ

๑. ปฐมอนิยตสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง
๒. ทุตติยอนิยตสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับกับหญิงสองต่อสอง^{๙๖}

๒.๘.๑.๔ นิสสัคคียปาจิตตียกัณฑ์ มี ๓ วรรค แต่ละวรรคมี ๑๐ สิกขาบท รวม ๓๐
 สิกขาบท ทุกสิกขาบทมีพระดำรัส “เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิสฺเสยฺยาถ” คือคำบอกให้ยก
 สิกขาบทขึ้นแสดง ยกตัวอย่างหนึ่งสิกขาบท ดังนี้คือ

นิสสัคคียปาจิตตีย์ จีวรวรรค มีจำนวน ๑๐ สิกขาบท

ปฐมสิกขาบท (สิกขาบทที่ ๑) ว่าด้วยกฐินเคาะข้อที่ ๑

“เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิสฺเสยฺยาถ”^{๙๗}

“แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้”^{๙๘}

^{๙๓} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๔๔/๓๓๓.

^{๙๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๔/๔๗๔-๔๗๕.

^{๙๕} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๔๕๒/๓๓๗.

^{๙๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๕๘/๔๘๔.

^{๙๗} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๔๖๑/๒.

^{๙๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖๑/๓.

“นิมิตจิวรสมัย ภิกขุณา อุพทสมมี กจินเ ทสาหปรม
 อติเรกจิวร ธาเรตพพํ ตํ อติกกามยโต นิสสคคิยํ ปาจิตตียนติ^{๙๙}
 “เมื่อจิวรของภิกษุสำเร็จแล้ว เมื่อภณินเดาะแล้ว
 ภิกษุพึงทรงอติเรกจิวรไว้ได้ ๑๐ วันเป็นอย่างมาก
 ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสคคิยปาจิตตีย์”^{๑๐๐}

พระดำรัส “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุททิสเยยยาถ” ทุกสิกขาบทในการบัญญัติ
 สิกขาบทนิสสคคิยปาจิตตีย์ ผู้วิจัยได้นำการอ้างอิงการบัญญัติสิกขาบทเรียงลำดับเช่นเดียวกับ
 สิกขาบทข้อที่ ๑ ดังต่อไปนี้

- สิกขาบทที่ ๒ อุทโทสิตสิกขาบท ว่าด้วยภณินเดาะข้อที่ ๒^{๑๐๑}
 สิกขาบทที่ ๓ ตตติยภณินสิกขาบท ว่าด้วยภณินเดาะข้อที่ ๓ เรื่องภิกษุรับอากาลจิวร^{๑๐๒}
 สิกขาบทที่ ๔ ปุราณจิวรสิกขาบท ว่าด้วยการให้ชกจิวรเก่า^{๑๐๓}
 สิกขาบทที่ ๕ จิวรปฏิกคณสิกขาบท ว่าด้วยการรับจิวร^{๑๐๔}
 สิกขาบทที่ ๖ อัญญาตกวิญญุตติสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ^{๑๐๕}
 สิกขาบทที่ ๗ ตตตตติรสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอจิวรเกิน^{๑๐๖}
 สิกขาบทที่ ๘ อุปกขณสิกขาบท ว่าด้วยคนตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจิวร^{๑๐๗}
 สิกขาบทที่ ๙ พุติยอุปกขณสิกขาบท ว่าด้วยคนตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจิวร ข้อที่ ๒^{๑๐๘}
 สิกขาบทที่ ๑๐ ราชสิกขาบท ว่าด้วยทรัพย์เป็นค่าจิวรที่พระราชเป็นต้นให้พูด

นำมาถวาย^{๑๐๙}

- นิสสคคิยปาจิตตีย์ โกสิยวรรค มีจำนวน ๑๐ สิกขาบท
 สิกขาบท ที่ ๑ โกสิยสิกขาบท ว่าด้วยการทำสังฆัตถิโยใหม่^{๑๑๐}
 สิกขาบท ที่ ๒ สุทธกาฬสิกขาบท ว่าด้วยการทำสังฆัตถิโยโดยใช้ขนเจียมด้าล้วน^{๑๑๑}
 สิกขาบท ที่ ๓ เทวภาคสิกขาบท ว่าด้วยการทำสังฆัตถิโยโดยใช้ขนเจียมด้า ๒ ส่วน^{๑๑๒}

^{๙๙} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๔๖๒/๒.

^{๑๐๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖๒/๓.

^{๑๐๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๗๔-๔๗๕/๑๑.

^{๑๐๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๙๘-๔๙๙/๒๐-๒๑.

^{๑๐๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๐๓-๕๐๔/๒๗.

^{๑๐๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑๐-๕๑๑/๓๕.

^{๑๐๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑๗-๕๑๘/๔๒.

^{๑๐๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๒๒-๕๒๓/๔๗.

^{๑๐๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๒๗-๕๒๘/๕๒.

^{๑๐๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๒-๕๓๓/๕๘.

^{๑๐๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๗-๕๓๘/๖๕-๖๖.

^{๑๑๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๔๒-๕๔๓/๗๒.

^{๑๑๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๔๗-๕๔๘/๗๕-๗๖.

^{๑๑๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๕๒-๕๕๓/๗๙-๘๐.

- สิกขาบท ที่ ๔ ฉัพพัชฌสิกขาบท ว่าด้วยการเก็บสันถัตไว้ ๖ ปี^{๑๑๓}
 สิกขาบท ที่ ๕ นิสีทนสันถตสิกขาบท ว่าด้วยการทำสันถัตสำหรับรอนั่ง^{๑๑๔}
 สิกขาบท ที่ ๖ เอฬกโถมสิกขาบท ว่าด้วยการรับชนเจียม^{๑๑๕}
 สิกขาบท ที่ ๗ เอฬกโถมโธวาปนสิกขาบท ว่าด้วยการให้ชักชนเจียม^{๑๑๖}
 สิกขาบท ที่ ๘ รุกขสิกขาบท ว่าด้วยการรับรุกขะ^{๑๑๗}
 สิกขาบท ที่ ๙ รุกขสังโฆหารสิกขาบท ว่าด้วยการ แลกเปลี่ยนรุกขะ^{๑๑๘}
 สิกขาบท ที่ ๑๐ กยวิกกยสิกขาบท ว่าด้วยการซื้อขาย^{๑๑๙}

นิสัคคียปาจิตติย ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร มีจำนวน ๑๐ สิกขาบท ดังนี้

- สิกขาบท ที่ ๑ ปัตตสิกขาบท ว่าด้วยบาตร^{๑๒๐}
 สิกขาบท ที่ ๒ อุณปัญจพันธนสิกขาบท ว่าด้วยบาตรมีรอยซ่อมหย่อนกว่า ๕ แห่ง^{๑๒๑}
 สิกขาบท ที่ ๓ เกสัชชสิกขาบท ว่าด้วยเกสัช^{๑๒๒}
 สิกขาบท ที่ ๔ วัสสิกสาฎกสิกขาบท ว่าด้วยผ้าอาบน้ำฝน^{๑๒๓}
 สิกขาบท ที่ ๕ จีวรัจฉินทนสิกขาบท ว่าด้วยการให้จีวรแล้วชิงเอาคืน^{๑๒๔}
 สิกขาบท ที่ ๖ สุตตวิญญุตตสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอด้วย^{๑๒๕}
 สิกขาบท ที่ ๗ มหาเปสการสิกขาบท ว่าด้วยการส่งช่างทอจีวร^{๑๒๖}
 สิกขาบท ที่ ๘ อัจเจกจีวรสิกขาบท ว่าด้วยอัจเจกจีวร^{๑๒๗}
 สิกขาบท ที่ ๙ สาสังกสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะป่าที่น่าหวาดระแวง^{๑๒๘}
 สิกขาบท ที่ ๑๐ ปริณตสิกขาบท ว่าด้วยการน้อมลาก^{๑๒๙}

๑๑๓ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๖๐-๕๖๑/๘๕.
 ๑๑๔ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๖๖-๕๖๗/๙๒-๙๓.
 ๑๑๕ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๑-๕๗๒/๙๗.
 ๑๑๖ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๖-๕๗๗/๑๐๒.
 ๑๑๗ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๒-๕๘๓/๑๐๘.
 ๑๑๘ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๗-๕๘๘/๑๑๒-๑๑๓.
 ๑๑๙ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๓-๕๙๔/๑๑๘.
 ๑๒๐ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๐-๖๐๑/๑๒๓.
 ๑๒๑ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๑-๖๑๒/๑๓๐.
 ๑๒๒ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๑-๖๒๒/๑๔๒-๑๔๓.
 ๑๒๓ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๖-๖๒๗/๑๔๗-๘.
 ๑๒๔ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๑-๖๓๒/๑๕๓.
 ๑๒๕ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๖-๖๓๗/๑๕๗.
 ๑๒๖ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๑-๖๔๒/๑๖๓.
 ๑๒๗ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๗-๖๔๘/๑๖๘.
 ๑๒๘ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๒-๖๕๓/๑๗๔.
 ๑๒๙ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๗-๖๕๘/๑๘๐.

๒.๘.๑.๕ ปาจิตตยิกัณห์ มี ๙ วรรค จำนวน ๙๒ สิกขาบท ทุกสิกขาบทมีพระดำรัส “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยถ” คือคำบอกให้ยกสิกขาบทขึ้นแสดง ยกตัวอย่างหนึ่ง สิกขาบท ดังนี้คือ

ปาจิตตยิกัณห์ มุสาวาทวรรค จำนวน ๑๐ สิกขาบท
 สิกขาบทที่ ๑ มุสาวาทสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวเท็จ

“เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยถ”^{๑๓๐}

“แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้”^{๑๓๑}

“สมปขนมุสาวาทะ ปาจิตตยินฺติ”^{๑๓๒}

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้^{๑๓๓}

มีพระดำรัส “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยถ” ทุกสิกขาบท ในการบัญญัติสิกขาบทนีสัคคียปาจิตตีย์ ผู้วิจัยได้นำการอ้างอิงการบัญญัติสิกขาบทเรียงลำดับเช่นเดียวกับ สิกขาบทข้อที่ ๑ ดังต่อไปนี้

สิกขาบทที่ ๒ โอมสวาทสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวเสียดสี^{๑๓๔}

สิกขาบทที่ ๓ เปสฺสญฺญสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวส่อเสียด^{๑๓๕}

สิกขาบทที่ ๔ ปทโสธัมมสิกขาบท ว่าด้วยการให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ^{๑๓๖}

สิกขาบทที่ ๕ สหเสยฺยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกัน^{๑๓๗}

สิกขาบทที่ ๖ พุติยสหเสยฺยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกันข้อที่ ๒^{๑๓๘}

สิกขาบทที่ ๗ ธัมมเทศนาสิกขาบท ว่าด้วยการแสดงธรรม^{๑๓๙}

สิกขาบทที่ ๘ ภูตาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอุตตริมนุสสรธรรมที่มีจริง^{๑๔๐}

สิกขาบทที่ ๙ พุฏฺฐลลาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอาบัติชั่วหยาบ^{๑๔๑}

สิกขาบทที่ ๑๐ ปฐฺวีวณฺณสิกขาบท ว่าด้วยการขุดดิน^{๑๔๒}

^{๑๓๐} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๑/๑๐๓.

^{๑๓๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑/๑๘๖.

^{๑๓๒} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๒/๑๐๓.

^{๑๓๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒/๑๘๖.

^{๑๓๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๓-๑๔/๒๐๑.

^{๑๓๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๖-๓๗/๒๒๕.

^{๑๓๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๔-๔๕/๒๓๓-๒๓๔.

^{๑๓๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๐-๕๑/๒๓๘-๒๓๙.

^{๑๓๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๕-๕๖/๒๔๓.

^{๑๓๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒-๖๓/๒๔๙.

^{๑๔๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๘-๖๙/๒๕๕.

^{๑๔๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๘-๗๙/๒๗๐.

^{๑๔๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๔-๘๕/๒๗๓.

ปาจิตตยิกัณห์ ภูตคามวรรค จำนวน ๑๐ สิกขาบท

สิกขาบทที่ ๑ ภูตคามสิกขาบท ว่าด้วยการพรากพืชคาม^{๑๔๓}

สิกขาบทที่ ๒ อัญญาทกสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวกลบเกลื่อน^{๑๔๔}

สิกขาบทที่ ๓ อุชฌาปนสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวให้เพ่งโทษ^{๑๔๕}

สิกขาบทที่ ๔ ปฐมเสนาสนสิกขาบทว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ ๑^{๑๔๖}

สิกขาบทที่ ๕ ทุตยเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ ๒^{๑๔๗}

สิกขาบทที่ ๖ อนุปัชชสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าไปแทรกแซง^{๑๔๘}

สิกขาบทที่ ๗ นิกกัฏฐนสิกขาบท ว่าด้วยการฉุดลากออก^{๑๔๙}

สิกขาบทที่ ๘ เวหาสกุฎิสิกขาบทว่าด้วยกุฏิชั้นลอย^{๑๕๐}

สิกขาบทที่ ๙ มหัลลภิกขุสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหารใหญ่^{๑๕๑}

สิกขาบทที่ ๑๐ สัปปาณสิกขาบท ว่าด้วยสิ่งมีชีวิต^{๑๕๒}

ปาจิตตยิกัณห์ โอวาทวรรค หมวดว่าด้วยโอวาท มีจำนวน ๑๐ สิกขาบท

สิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณี^{๑๕๓}

สิกขาบทที่ ๒ อตถังคตสิกขาบท ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณีในเวลาที่ดีงาม^{๑๕๔}
 อัสตงแล้ว^{๑๕๕}

สิกขาบทที่ ๓ ภิกขุอุปสยสิกขาบท ว่าด้วยการไปสั่งสอนภิกษุณีถึงที่สำนัก^{๑๕๖}

สิกขาบทที่ ๔ อามิสสิกขาบท ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณีเพราะเห็นแก่อามิส^{๑๕๗}

สิกขาบทที่ ๕ จีวรทานสิกขาบท ว่าด้วยการถวายจีวร^{๑๕๘}

สิกขาบทที่ ๖ จีวรสีพนสิกขาบท ว่าด้วยการเย็บจีวรให้ภิกษุณี^{๑๕๙}

สิกขาบทที่ ๗ สังฆิธานสิกขาบท ว่าด้วยการชักชวนเดินทางร่วมกัน^{๑๖๐}

^{๑๔๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๙-๙๐/๒๗๘.

^{๑๔๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๙๗-๙๘/๒๘๔.

^{๑๔๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๐๔-๑๐๕/๒๘๘-๒๘๙.

^{๑๔๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๐๘-๑๐๙/๒๙๑-๒๙๒.

^{๑๔๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๑๔-๑๑๕/๒๙๕-๒๙๖.

^{๑๔๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๑๙-๑๒๐/๒๙๙-๓๐๐.

^{๑๔๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๒๔-๑๒๕/๓๐๓.

^{๑๕๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๒๙-๑๓๐/๓๐๖-๓๐๗.

^{๑๕๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๓๔-๑๓๕/๓๐๙-๓๑๐.

^{๑๕๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๓๙-๑๔๐/๓๑๓-๓๑๔.

^{๑๕๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๔๕-๑๔๖/๓๑๘.

^{๑๕๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๕๓-๑๕๔/๓๒๘.

^{๑๕๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๕๙-๑๖๐/๓๓๒.

^{๑๕๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๖๔-๑๖๕/๓๓๖.

^{๑๕๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๗๐-๑๗๑/๓๔๑.

^{๑๕๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๗๕-๑๗๖/๓๔๔.

สิกขาบทที่ ๘ นาวาภิรูหนสิกขาบท ว่าด้วยการโดยสารเรือลำเดียวกัน^{๑๖๐}
 สิกขาบทที่ ๙ ปริปาจิตสิกขาบทว่าด้วยการฉันทินพิณพาทที่ภิกษุณีแนะนำ
 ให้จัดเตรียม^{๑๖๑}

สิกขาบทที่ ๑๐ รโหณิสัสสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ^{๑๖๒}

ปาจิตตยกัณห์ โภชนวรรค หมวดว่าด้วยโภชนะ มี ๑๐ สิกขาบทคือ

สิกขาบทที่ ๑ อวสถปิณทสิกขาบทว่าด้วยการฉันทินภัตตาหารในที่พักแรม^{๑๖๓}

สิกขาบทที่ ๒ คณโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการฉันทินคณโภชนะ^{๑๖๔}

สิกขาบทที่ ๓ ปริมปรโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการฉันทินปริมปรโภชนะ^{๑๖๕}

สิกขาบทที่ ๔ กาณมาตุสิกขาบท ว่าด้วยมารดาของนางกาณา^{๑๖๖}

สิกขาบทที่ ๕ ปฐมปวารณาสิกขาบท ว่าด้วยการบอกห้ามภัตตาหารข้อที่ ๑^{๑๖๗}

สิกขาบทที่ ๖ ทุตติยปวารณาสิกขาบท ว่าด้วยการบอกห้ามภัตตาหารข้อที่ ๒^{๑๖๘}

สิกขาบทที่ ๗ วิกาลโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการฉันทินโภชนะในเวลาวิกาล^{๑๖๙}

สิกขาบทที่ ๘ สันนิธิการกสิกขาบท ว่าด้วยการสะสมโภชนะ^{๑๗๐}

สิกขาบทที่ ๙ ปณิตโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอโภชนะอันประณีต^{๑๗๑}

สิกขาบทที่ ๑๐ ทนต์โปณสิกขาบท ว่าด้วยการรับประเคนอาหารนอกจากน้ำและ
 ไม่ชำระฟัน^{๑๗๒}

ปาจิตตยกัณห์ อเจลกวรรค หมวดว่าด้วยนักรบวชเปลือย มีจำนวน ๑๐ สิกขาบท

สิกขาบทที่ ๑ อเจลกสิกขาบท ว่าด้วยนักรบวชเปลือย^{๑๗๓}

สิกขาบทที่ ๒ อโยชนสิกขาบท ว่าด้วยการส่งกลับ^{๑๗๔}

สิกขาบทที่ ๓ สโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าไปแทรกแซงในที่ที่มีคน ๒ คน^{๑๗๕}

^{๑๕๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๘๑-๑๘๒/๓๔๘-๓๔๙.

^{๑๖๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๘๗-๑๘๘/๓๕๓-๓๕๔.

^{๑๖๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๙๓-๑๙๔/๓๕๘.

^{๑๖๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๙๘-๑๙๙/๓๖๑.

^{๑๖๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๐๔-๒๐๕/๓๖๗.

^{๑๖๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๑๖-๒๑๗/๓๗๖.

^{๑๖๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๒๔-๒๒๕/๓๘๓.

^{๑๖๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๓๑-๒๓๒/๓๘๙-๓๙๐.

^{๑๖๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๓๗-๒๓๘/๓๙๕.

^{๑๖๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๔๒-๒๔๓/๓๙๕-๔๐๐.

^{๑๖๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๔๗-๒๔๘/๔๐๕.

^{๑๗๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๕๒-๒๕๓/๔๐๘.

^{๑๗๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๕๘-๒๕๘/๔๑๑.

^{๑๗๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๖๔-๒๖๕/๔๑๕.

^{๑๗๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๖๙-๒๗๐/๔๒๐.

^{๑๗๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๗๔-๒๗๕/๔๒๔.

สิกขาบทที่ ๔ รโหปฏิจันนสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับมีสิ่งกำบัง^{๑๗๖}

สิกขาบทที่ ๕ รโหนิสัชชสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ^{๑๗๗}

สิกขาบทที่ ๖ จาริตตสิกขาบท ว่าด้วยการเที่ยวสัญจรไป^{๑๗๘}

สิกขาบทที่ ๗ มหานามสิกขาบท ว่าด้วยพระเจ้ามahanamasakayase^{๑๗๙}

สิกขาบทที่ ๘ อวยุตตเสนาสิกขาบท ว่าด้วยกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ^{๑๘๐}

สิกขาบทที่ ๙ เสนาวาสสิกขาบท ว่าด้วยการพักอยู่ในกองทัพ^{๑๘๑}

สิกขาบทที่ ๑๐ อวยโยธิกสิกขาบท ว่าด้วยการไปดูสนามรบ^{๑๘๒}

ปาจิตตยกัณห์ สุราปานวรรคหมวดว่าด้วยการดื่มสุรา มีจำนวน ๑๐ สิกขาบท คือ

สิกขาบทที่ ๑ สุราปานสิกขาบท ว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัย^{๑๘๓}

สิกขาบทที่ ๒ อังคุลิปโตทกสิกขาบท ว่าด้วยการใช้นิ้วมือจิกกันและกัน^{๑๘๔}

สิกขาบทที่ ๓ หัสสธัมมสิกขาบทว่าด้วยการเล่นน้ำ^{๑๘๕}

สิกขาบทที่ ๔ อนาทรียสิกขาบท ว่าด้วยความไม่เอื้อเฟื้อต่อคำตักเตือน^{๑๘๖}

สิกขาบทที่ ๕ ภิงสาปนสิกขาบท ว่าด้วยการทำให้ตกใจ^{๑๘๗}

สิกขาบทที่ ๖ โชติกสิกขาบท ว่าด้วยการก่อไฟผิง^{๑๘๘}

สิกขาบทที่ ๗ นหานสิกขาบท ว่าด้วยการสร่งน่านอกสมัย^{๑๘๙}

สิกขาบทที่ ๘ ทุพพัณณกรณสิกขาบท ว่าด้วยการทำจิ๋วใหม่ให้เสียสี^{๑๙๐}

สิกขาบทที่ ๙ วิกัปปนสิกขาบท ว่าด้วยการวิกัปปจิ๋ว^{๑๙๑}

สิกขาบทที่ ๑๐ จีวรอปนิธานสิกขาบท ว่าด้วยการซ่อนจีวร^{๑๙๒}

^{๑๗๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๗๙-๒๘๐/๔๒๘.

^{๑๗๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๘๔-๒๘๕/๔๓๑-๔๓๒.

^{๑๗๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๘๙-๒๙๐/๔๓๔-๔๓๕.

^{๑๗๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๙๘-๒๙๙/๔๔๑.

^{๑๗๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๐๕-๓๐๖/๔๔๘.

^{๑๘๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๑๒-๓๑๓/๔๕๒-๔๕๓.

^{๑๘๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๑๗-๓๑๘/๔๕๕-๔๕๖.

^{๑๘๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๒๒-๓๒๓/๔๕๙.

^{๑๘๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๒๖-๓๒๗/๔๖๕.

^{๑๘๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๓๐-๓๓๑/๔๖๗.

^{๑๘๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๓๕-๓๓๖/๔๗๑.

^{๑๘๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๔๐-๓๔๑/๔๗๓.

^{๑๘๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๔๕-๓๔๖/๔๗๖.

^{๑๘๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๕๒-๓๕๓/๔๘๐.

^{๑๘๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๖๒-๓๖๓/๔๘๗.

^{๑๙๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๖๗-๓๖๘/๔๙๐-๔๙๑.

^{๑๙๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๗๒-๓๗๓/๔๙๔.

^{๑๙๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๗๗-๓๗๘/๔๙๘.

ปาจิตติยกัณฑ์ สัปตภาณวรรค หมวดว่าด้วยสัตว์มีชีวิต มีจำนวน ๑๒ สิกขาบท
 สิกขาบทที่ ๑ สัตถุจิจจสิกขาบท ว่าด้วยความจงใจปลงชีวิตสัตว์^{๑๙๓}
 สิกขาบทที่ ๒ สัปตภาณสิกขาบท ว่าด้วยการบริโภคน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต^{๑๙๔}
 สิกขาบทที่ ๓ อุกโกฏนสิกขาบท ว่าด้วยการรื้อฟื้นอธิกรณ์ขึ้นมาพิจารณาใหม่^{๑๙๕}
 สิกขาบทที่ ๔ พุฏฐุลลสิกขาบท ว่าด้วยการปกปิดอาบัติชั่วหยาบ^{๑๙๖}
 สิกขาบทที่ ๕ อุณวิสตวิสสสิกขาบท ว่าด้วยการอุปสมบทให้บุคคลมีอายุ

หย่อนกว่า ๒๐ ปี^{๑๙๗}

สิกขาบทที่ ๖ เถยยสัตถสิกขาบท ว่าด้วยการเดินทางไกลร่วมกับพ่อค้าเกวียน
 ผู้เป็นโจร^{๑๙๘}

สิกขาบทที่ ๗ สังฆิธานสิกขาบท ว่าด้วยการชักชวนเดินทางไกลร่วมกับมาตุคาม^{๑๙๙}
 สิกขาบทที่ ๘ อริฏฐสิกขาบท ว่าด้วยพระอริฏฐะกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค^{๒๐๐}
 สิกขาบทที่ ๙ อุกขิตตสัมโมคสิกขาบท ว่าด้วยการคบหาภิกษุที่ถูกลงโทษ

อุกเขปนียกรรม^{๒๐๑}

สิกขาบทที่ ๑๐ กัณฏกสิกขาบท ว่าด้วยสมณทูตเสด็จออกกัณฏกะถูกสงฆ์นาสนะ^{๒๐๒}

ปาจิตติยกัณฑ์ สหธรรมิกวรรค หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤติกัมม มีจำนวน

๑๐ สิกขาบท

สิกขาบทที่ ๑ สหธรรมิกสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวตักเตือนผู้ร่วมประพฤติกัมม
 โดยชอบธรรม^{๒๐๓}

สิกขาบทที่ ๒ วิเลขนสิกขาบท ว่าด้วยความยุ่งยากแห่งสิกขาบท^{๒๐๔}
 สิกขาบทที่ ๓ โมहनสิกขาบท ว่าด้วยการทำให้ผู้อื่นหลง^{๒๐๕}
 สิกขาบทที่ ๔ ปหารสิกขาบท ว่าด้วยการทำร้ายเพื่อนภิกษุ^{๒๐๖}
 สิกขาบทที่ ๕ ตลสัตติกสิกขาบท ว่าด้วยการเงื่อนหอกคือฝ่ามือขึ้นทำที่ว่าจะทำร้าย^{๒๐๗}

๑๙๓ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๘๒-๓๘๓/๕๐๑-๕๐๒.

๑๙๔ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๘๗-๓๘๘/๕๐๔.

๑๙๕ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๙๒-๓๙๓/๕๐๖-๕๐๗.

๑๙๖ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๙๗-๓๙๘/๕๑๐.

๑๙๗ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๐๒-๔๐๓/๕๑๕.

๑๙๘ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๐๗-๔๐๘/๕๑๙.

๑๙๙ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๑๒-๔๑๓/๕๒๒.

๒๐๐ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๑๗-๔๑๘/๕๒๘.

๒๐๑ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๒๓-๔๒๔/๕๓๓.

๒๐๒ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๒๘-๔๒๙/๕๓๓-๕๔๐.

๒๐๓ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๓๓-๔๓๔/๕๔๕.

๒๐๔ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๓๘-๔๓๙/๕๔๙.

๒๐๕ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๔๓-๔๔๔/๕๕๒.

๒๐๖ วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๔๙-๔๕๐/๕๕๖-๕๕๗.

- สิกขาบทที่ ๖ อมูลสิกขาบท ว่าด้วยการใส่ความด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล^{๒๐๘}
 สิกขาบทที่ ๗ สัจจสิกขาบท ว่าด้วยการจงใจก่อความรำคาญ^{๒๐๙}
 สิกขาบทที่ ๘ อุปัสสุตติสิกขาบท ว่าด้วยการแอบฟังภิกษุทะเลาะกัน^{๒๑๐}
 สิกขาบทที่ ๙ กัมมปฏิพาหนสิกขาบท ว่าด้วยการคัดค้านกรรมที่ถูกต้อง^{๒๑๑}
 สิกขาบทที่ ๑๐ ฉันทอหัตตวาทมนสิกขาบท ว่าด้วยการไม่ให้ฉันทะแล้วไปเสีย^{๒๑๒}
 สิกขาบทที่ ๑๑ ทัพพสิกขาบท ว่าด้วยการถวายเป็นพระที่พหุมลบุตร^{๒๑๓}
 สิกขาบทที่ ๑๒ ปริณามนสิกขาบท ว่าด้วยการน้อมลามที่เป็นของสงฆ์ไปเพื่อบุคคล^{๒๑๔}

ปาจิตติยกัณห์ รตนวรรค หมวดว่าด้วยรัตนะ

- สิกขาบทที่ ๑ อันเตปฐสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าเขตพระราชฐานชั้นใน^{๒๑๕}
 สิกขาบทที่ ๒ รตนสิกขาบท ว่าด้วยการเก็บรัตนะที่เจ้าของลืมไว้^{๒๑๖}
 สิกขาบทที่ ๓ วิกาลคามปเวสนสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล^{๒๑๗}
 สิกขาบทที่ ๔ สัจจสิกขาบท ว่าด้วยการทำกล่องเข็มด้วยกระดูกเป็นต้น^{๒๑๘}
 สิกขาบทที่ ๕ มัจจุปฐสิกขาบท ว่าด้วยการทำเตียงและตั้ง^{๒๑๙}
 สิกขาบทที่ ๖ ตูโลนัทธสิกขาบท ว่าด้วยการทำเตียงตั้งหุ้มนุ่น^{๒๒๐}
 สิกขาบทที่ ๗ นิสีทนสิกขาบท ว่าด้วยการทำฝารองนั่ง^{๒๒๑}
 สิกขาบทที่ ๘ กัณฐุปฏิจฉาติสิกขาบท ว่าด้วยการทำผ้าปิดผี^{๒๒๒}
 สิกขาบทที่ ๙ วัสสิกสาฎกสิกขาบท ว่าด้วยการทำผ้าอาบน้ำฝน^{๒๒๓}
 สิกขาบทที่ ๑๐ นันทสิกขาบท ว่าด้วยพระนันทะ^{๒๒๔}

^{๒๐๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๕๔-๔๕๕/๕๖๐.

^{๒๐๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๕๕-๔๖๐/๕๖๒.

^{๒๐๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖๔-๔๖๕/๕๖๖.

^{๒๑๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๖๙-๔๗๐/๕๖๘-๕๖๙.

^{๒๑๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๗๔-๔๗๕/๕๗๒.

^{๒๑๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๗๙-๔๘๐/๕๗๔-๕๗๕.

^{๒๑๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๘๔-๔๘๕/๕๗๗-๕๗๘.

^{๒๑๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๘๙-๔๙๐/๕๘๒.

^{๒๑๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๙๗-๔๙๘/๕๙๐.

^{๒๑๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๐๔-๕๐๕/๕๙๖.

^{๒๑๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑๑-๕๑๒/๖๐๒-๖๐๓.

^{๒๑๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๑๖-๕๑๗/๖๐๖.

^{๒๑๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๒๑-๕๒๒/๖๐๘.

^{๒๒๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๒๖-๕๒๗/๖๑๑-๖๑๒.

^{๒๒๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๒-๕๓๓/๖๑๕.

^{๒๒๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๓๗-๕๓๘/๖๑๗-๖๑๘.

^{๒๒๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๔๒-๕๔๓/๖๒๐-๖๒๑.

^{๒๒๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๔๗-๕๔๘/๖๒๓-๖๒๔.

๒.๘.๑.๖ ปาฏิเทสนียกัณฑ์ มีจำนวน ๔ สิกขาบท ทุกสิกขาบทในกัณฑ์นี้มีพระดำรัส “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” แปล “แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้” ยกตัวอย่างดังนี้

สิกขาบทที่ ๑ ปฐมปาฏิเทสนียสิกขาบท ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ

“เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ”^{๒๒๕}

“แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้”^{๒๒๖}

โย ปน ภิกฺขุ อณฺดาติกา ย ภิกฺขุณียา อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐาย หตฺถโต
 ขาพนียํ วา โภชนียํ วา สหตฺถา ปฏิกฺคเหตฺวา ขาเทยฺย วา
 ภูณฺเชยฺย วา ปฏฺิเทเสตฺพพฺ เตน ภิกฺขุณา คารยฺหํ อาวุโส ธมฺมํ
 อาปฺขซี อสฺปายํ ปาฏิเทสนียํ ตํ ปฏฺิเทเสมีติ^{๒๒๗}

ก็ ภิกษุได้รับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองจากมือของภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ
 ผู้เข้าไปในละแวกบ้าน เคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคินว่า

“ท่าน กระผมต้องธรรมคือปาฏิเทสนียะ

เป็นธรรมที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคินธรรมนั้น”^{๒๒๘}

พระดำรัส “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” ทุกสิกขาบทในการบัญญัติ
 สิกขาบทปาฏิเทสนียะ ผู้วิจัยได้นำการอ้างอิงการบัญญัติสิกขาบทเรียงลำดับเช่นเดียวกับสิกขาบทข้อ
 ที่ ๑ ดังต่อไปนี้

สิกขาบทที่ ๒ ทุตติยาปาฏิเทสนียสิกขาบท ว่าด้วยการไม่ห้ามภิกษุณีผู้คอยบงการ^{๒๒๙}

สิกขาบทที่ ๓ ตติยาปาฏิเทสนียสิกขาบทว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันในที่ที่ไม่ได้รับ
 นิมนต์ไว้ก่อน^{๒๓๐}

สิกขาบทที่ ๔ จตุตถปาฏิเทสนียสิกขาบท ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันจากทายก
 ที่ไม่ได้แจ้งไว้ก่อน^{๒๓๑}

๒.๘.๑.๗ เสขียกัณฑ์ มี ๗ วรรค จำนวน ๗๕ สิกขาบท หลักฐานชั้นบาลีพระไตรปิฎก
 มีพระดำรัส “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” แปล “แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยก
 สิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้” จำนวน ๘ สิกขาบท และใช้สัญลักษณ์ ฯลฯ (เพยฺยาถ) จำนวน ๖๗
 สิกขาบท

^{๒๒๕} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๕๕๒/๓๖๗.

^{๒๒๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๕๒/๖๒๘.

^{๒๒๗} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๕๕๓/๓๖๗.

^{๒๒๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๕๓/๖๒๘.

^{๒๒๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๕๗-๕๕๘/๖๓๒-๖๓๓.

^{๒๓๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๖๕-๕๖๖/๖๓๘.

^{๒๓๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๑-๕๗๒/๖๔๓-๖๔๔.

ปริณทลวรรค หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย จำนวน ๑๐ สิกขาบท
สิกขาบทที่ ๑ ครองอันตราสกให้เรียบร้อย

“เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ”^{๒๓๒}

“แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้”^{๒๓๓}

“ปริณทลํ นิวาเสสสามิตี สิกฺขา กรณียา ฯ”^{๒๓๔}

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักครองอันตราสกให้เรียบร้อย^{๒๓๕}

สิกขาบทที่ ๒ หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตะวัน

อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์

ครอง อุตตราสงค์ย้อยข้างหน้าข้างหลังบ้าง ฯลฯ

“ปริณทลํ ปารุปีสสามิตี สิกฺขา กรณียา ฯ”^{๒๓๖}

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักครองอุตตราสงค์ให้เรียบร้อย^{๒๓๗}

สิกขาบทที่ ๓ หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย ฯลฯ^{๒๓๘}

ใช้สัญลักษณ์ ฯลฯ แทน พระดำรัส “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ”

สิกขาบทที่ ๔ หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักปกปิดกายให้ดี นั่งในละแวกบ้าน^{๒๓๙}

สิกขาบทที่ ๕ หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักสำรวจดี ไปในละแวกบ้าน^{๒๔๐}

สิกขาบทที่ ๖ หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักสำรวจดี นั่งในละแวกบ้าน^{๒๔๑}

สิกขาบทที่ ๗ หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักทอดจักษุลง ไปในละแวกบ้าน^{๒๔๒}

สิกขาบทที่ ๘ หมวดว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย ฯลฯ

พึงสำเหนียกว่า เราจักมีจักษุทอดลง นั่งในละแวกบ้าน^{๒๔๓}

^{๒๓๒} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๕๗๖/๓๘๐.,

^{๒๓๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๖/๖๕๐.

^{๒๓๔} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๕๗๖/๓๘๐.

^{๒๓๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๖/๖๕๐.

^{๒๓๖} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๕๗๗/๓๘๑.

^{๒๓๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๗/๖๕๑.

^{๒๓๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๘/๖๕๒.

^{๒๓๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๙/๖๕๓.

^{๒๔๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๐/๖๕๓.

^{๒๔๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๑/๖๕๕.

^{๒๔๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๒/๖๕๖.

^{๒๔๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๓/๖๕๗.

สิกขาบทที่ ๙ หมวตว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เวิกผ้า ไปในละแวกบ้าน^{๒๔๔}

สิกขาบทที่ ๑๐ หมวตว่าด้วยการนุ่งห่มเรียบร้อย ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นั่งเวิกผ้าในละแวกบ้าน^{๒๔๕}

อุชัคคิภววรรค หมวตว่าด้วยการหิ้วเราะ จำนวน ๑๐ สิกขาบท

สิกขาบทที่ ๑ ครั้งนั้น พวกภิกษุณัปปัคคีย์หิ้วเรหาดังไปในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่หิ้วเรหาดัง ไปในละแวกบ้าน^{๒๔๖}

สิกขาบทที่ ๒ หมวตว่าด้วยการหิ้วเราะ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณัปปัคคีย์นั่งหิ้วเรหาดังในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นั่งหิ้วเรหาดังในละแวกบ้าน^{๒๔๗}

สิกขาบทที่ ๓ หมวตว่าด้วยการหิ้วเราะ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณัปปัคคีย์ตะโกนเสียงดังไปในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักพูดเสียงเบา ไปในละแวกบ้าน^{๒๔๘}

สิกขาบทที่ ๔ หมวตว่าด้วยการหิ้วเราะ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณัปปัคคีย์นั่งตะโกนเสียงดังในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักนั่งพูดเสียงเบาในละแวกบ้าน^{๒๔๙}

สิกขาบทที่ ๕ หมวตว่าด้วยการหิ้วเราะ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณัปปัคคีย์เดินโคลงกายไปในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินโคลงกายไปในละแวกบ้าน^{๒๕๐}

สิกขาบทที่ ๖ หมวตว่าด้วยการหิ้วเราะ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณัปปัคคีย์นั่งโคลงกายในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นั่งโคลงกายในละแวกบ้าน^{๒๕๑}

สิกขาบทที่ ๗ หมวตว่าด้วยการหิ้วเราะ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณัปปัคคีย์เดินแกว่งแขนห้อยแขนไปในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินแกว่งแขนไปในละแวกบ้าน^{๒๕๒}

สิกขาบทที่ ๘ หมวตว่าด้วยการหิ้วเราะ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณัปปัคคีย์นั่งแกว่งแขนห้อยแขนในละแวกบ้าน ฯลฯ

^{๒๔๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๔/๖๕๘.

^{๒๔๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๕/๖๕๙.

^{๒๔๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๖/๖๖๐.

^{๒๔๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๗/๖๖๑.

^{๒๔๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๘/๖๖๒.

^{๒๔๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๘๙/๖๖๓.

^{๒๕๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๐/๖๖๔.

^{๒๕๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๑/๖๖๕.

^{๒๕๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๒/๖๖๖.

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่นั่งแกว่งแขนในละแวกบ้าน^{๒๕๓}

สิกขาบทที่ ๙ หมวดว่าด้วยการหัวเราะ.

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพาศิยเดนิโคลงศีระทำคอปป์ไปในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่เดินโคลงศีระไปในละแวกบ้าน^{๒๕๔}

สิกขาบทที่ ๑๐ หมวดว่าด้วยการหัวเราะ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพาศิยนี้้งโคลงศีระทำคอปป์ในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่นั่งโคลงศีระในละแวกบ้าน^{๒๕๕}

ขัมถกวรรค หมวดว่าด้วยการเท้าสะเอว จำนวน สิกขาบท

สิกขาบทที่ ๑ หมวดว่าด้วยการเท้าสะเอว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพาศิยเดนิเท้าสะเอวไปในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่เดินเท้าสะเอวไปในละแวกบ้าน^{๒๕๖}

สิกขาบทที่ ๒ หมวดว่าด้วยการเท้าสะเอว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพาศิยนี้้งเท้าสะเอวในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่นั่งเท้าสะเอวในละแวกบ้าน^{๒๕๗}

สิกขาบทที่ ๓ หมวดว่าด้วยการเท้าสะเอว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพาศิยเดนิคลุมศีระไปในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่เดินคลุมศีระไปในละแวกบ้าน^{๒๕๘}

สิกขาบทที่ ๔ หมวดว่าด้วยการเท้าสะเอว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพาศิยนี้้งคลุมศีระในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่นั่งคลุมศีระในละแวกบ้าน^{๒๕๙}

สิกขาบทที่ ๕ หมวดว่าด้วยการเท้าสะเอว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพาศิยเดนิกระหย่งไปในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่เดินกระหย่งไปในละแวกบ้าน^{๒๖๐}

สิกขาบทที่ ๖ หมวดว่าด้วยการเท้าสะเอว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพาศิยนี้้งรัดเข้าในละแวกบ้าน ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่นั่งรัดเข้าในละแวกบ้าน^{๒๖๑}

สิกขาบทที่ ๗ หมวดว่าด้วยการเท้าสะเอว

^{๒๕๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๓/๖๖๗.

^{๒๕๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๔/๖๖๘.

^{๒๕๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๕/๖๖๙.

^{๒๕๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๖/๖๗๐.

^{๒๕๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๗/๖๗๑.

^{๒๕๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๘/๖๗๒.

^{๒๕๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๙๙/๖๗๓.

^{๒๖๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๐/๖๗๔.

^{๒๖๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๑/๖๗๕.

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์รับบิณฑบาตโดยไม่ให้ความสำคัญ
ทำที่เหมือนจะทิ้ง ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจกัรับบิณฑบาตโดยเคารพ^{๒๖๒}

สิกขาบทที่ ๘ หมวดว่าด้วยการทำเสอะเวย

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์รับบิณฑบาตมองดูที่นั่น ๆ

เมื่อเขากำลังเกลี่ย (บิณฑบาต) บ้าง เสร็จไปแล้วบ้าง ก็ยังไม่รู้สึกตัว ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจกัให้ความสำคัญในบาตรขณะรับบิณฑบาต^{๒๖๓}

สิกขาบทที่ ๙ หมวดว่าด้วยการทำเสอะเวย

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์เมื่อรับบิณฑบาต รับเอาแต่แกงเท่านั้น ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจกัรับบิณฑบาตพอเหมาะกับแกง^{๒๖๔}

สิกขาบทที่ ๑๐ หมวดว่าด้วยการทำเสอะเวย

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์รับบิณฑบาตล้นขอบปากบาตร ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจกัรับบิณฑบาตเสมอขอบปากบาตร^{๒๖๕}

สักกัจจวรรค หมวดว่าด้วยความเคารพ จำนวน ๑๐ สิกขาบท

สิกขาบทที่ ๑ หมวดว่าด้วยความเคารพ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ฉันบิณฑบาตโดยไม่เคารพ ทำเหมือนไม่อยากจะฉัน ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจกัฉันบิณฑบาตโดยเคารพ^{๒๖๖}

สิกขาบทที่ ๒ หมวดว่าด้วยความเคารพ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ฉันบิณฑบาตมองดูไปที่นั่น ๆ

เมื่อเขากำลังเกลี่ย (บิณฑบาต) เสร็จไปแล้วบ้าง ก็ยังไม่รู้สึกตัว ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจกัให้ความสำคัญในบาตรขณะฉันบิณฑบาต^{๒๖๗}

สิกขาบทที่ ๓ หมวดว่าด้วยความเคารพ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ฉันบิณฑบาตเจาะลงในที่นั่น ๆ ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจกัฉันบิณฑบาตไปตามลำดับ^{๒๖๘}

สิกขาบทที่ ๔ หมวดว่าด้วยความเคารพ

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์เมื่อฉันบิณฑบาต ฉันเฉพาะแกงมาก ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจกัฉันบิณฑบาตพอเหมาะกับแกง^{๒๖๙}

^{๒๖๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๒/๖๗๖.

^{๒๖๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๓/๖๗๗.

^{๒๖๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๔/๖๗๘.

^{๒๖๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๕/๖๘๐.

^{๒๖๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๖/๖๘๑.

^{๒๖๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๗/๖๘๒.

^{๒๖๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๘/๖๘๓.

^{๒๖๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๙/๖๘๔.

สิกขาบทที่ ๕ หมวดว่าด้วยความเคารพ สิกขาบทที่ ๕

ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันทบิณฑบาตขยุ้มลงแต่ยอด ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันทบิณฑบาตขยุ้มลงแต่ยอด^{๒๗๐}

สิกขาบทที่ ๖ หมวดว่าด้วยความเคารพ

ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้ข้าวสุกกกลมแกงบ้าง กับข้าวบ้าง

เพราะอยากได้มาก ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ใช่ข้าวสุกกกลมแกงบ้างหรือกับข้าว

เพราะอยากได้มาก^{๒๗๑}

สิกขาบทที่ ๗ หมวดว่าด้วยความเคารพ

“เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ”^{๒๗๒}

“แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้”^{๒๗๓}

“น สุปฺปํ วา โອหนํ วา อคฺคิลาโน อตฺตโน อตฺถาย

วิญญาเปตฺวา ญฺญชฺชิสฺสามิตี สิกฺขา กรณียา ฯ”^{๒๗๔}

พึงทำความสำเหนียกว่า เราไม่เป็นไข้

จักไม่ออกปากขอแกงบ้างหรือข้าวสุกมานั้นส่วนตัว^{๒๗๕}

สิกขาบทที่ ๘ หมวดว่าด้วยความเคารพ

ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์มุ่งตำหนิ จึงมองดูบาตรของภิกษุเหล่าอื่น ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่มุ่งตำหนิ มองดูบาตรของภิกษุเหล่าอื่น^{๒๗๖}

สิกขาบทที่ ๙ หมวดว่าด้วยความเคารพ

ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำคำข้าวใหญ่ ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่เกิน^{๒๗๗}

สิกขาบทที่ ๑๐ หมวดว่าด้วยความเคารพ

ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำคำข้าวยาว ฯลฯ

พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักทำคำข้าวให้กลม^{๒๗๘}

กพพรรรค หมวดว่าด้วยคำข้าว มีจำนวน ๑๐ สิกขาบท

สิกขาบทที่ ๑ หมวดว่าด้วยคำข้าว

^{๒๗๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๐/๖๘๕.

^{๒๗๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๑/๖๘๖.

^{๒๗๒} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๑๓/๔๐๐.

^{๒๗๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๓/๖๘๘.

^{๒๗๔} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๑๓/๔๐๐

^{๒๗๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๓/๖๘๘.

^{๒๗๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๔/๖๙๐.

^{๒๗๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๕/๖๙๑.

^{๒๗๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๖/๖๙๒.

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ อ้าปากรอคำข้าวที่ยังไม่ถึงปาก ฯลฯ

“น อนาคตุ กพเพ มุขทวาริ วิวริสสามิติ สีภา กรณียา ฯ”^{๒๗๙}

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่อ้าปากรอคำข้าวที่ยังไม่ถึงปาก^{๒๘๐}

สิกขาบทที่ ๒ หมวตว่าด้วยคำข้าว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ขณะกำลังฉัน สอดมือทั้งหมดเข้าในปาก ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า ขณะกำลังฉัน เราจักไม่สอดมือทั้งหมดเข้าในปาก^{๒๘๑}

สิกขาบทที่ ๓ หมวตว่าด้วยคำข้าว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์พูดคุยทั้ง ๆ ที่ในปากมีคำข้าว ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า ขณะที่ในปากมีคำข้าว เราจักไม่พูดคุย^{๒๘๒}

สิกขาบทที่ ๔ หมวตว่าด้วยคำข้าว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ฉันโยนคำข้าว ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่ฉันโยนคำข้าว^{๒๘๓}

สิกขาบทที่ ๕ หมวตว่าด้วยคำข้าว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ฉันกัดคำข้าว ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่ฉันกัดคำข้าว^{๒๘๔}

สิกขาบทที่ ๖ หมวตว่าด้วยคำข้าว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ฉันอาหารทำกระพุงแก้มตุ่ย ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่ฉันอาหารทำกระพุงแก้มตุ่ย^{๒๘๕}

สิกขาบทที่ ๗ หมวตว่าด้วยคำข้าว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ฉันสลัดมือ ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่ฉันสลัดมือ^{๒๘๖}

สิกขาบทที่ ๘ หมวตว่าด้วยคำข้าว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ฉันโปรยเมล็ดข้าว ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่ฉันโปรยเมล็ดข้าว^{๒๘๗}

สิกขาบทที่ ๙ หมวตว่าด้วยคำข้าว

ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ฉันแลบลิ้น ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจกว่า เราจักไม่ฉันแลบลิ้น^{๒๘๘}

^{๒๗๙} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๑๗/๔๐๓.

^{๒๘๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๗/๖๙๓.

^{๒๘๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๘/๖๙๔.

^{๒๘๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑๘/๖๙๕.

^{๒๘๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๐/๖๙๖.

^{๒๘๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๑/๖๙๗.

^{๒๘๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๒/๖๙๘.

^{๒๘๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๓/๖๙๙.

^{๒๘๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๒๔/๗๐๐.

แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้

“น สติธกัม ปตฺตโธวณฺ อนุตรมเร ฉนฺทเทสสามิตี สิกขา กรณียา ฯ”^{๒๙๘}

พึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่เฝ้าล้างบาตรที่มีเมลิ็ดข้าวในละแวกบ้าน^{๒๙๙}

สิกขาบทที่ ๗ หมายความว่าด้วยการฉันทังชู้ต ฯ

“เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยถ”

แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้

“น ฉตฺตปาณิสฺส อคิลานสฺส ธมฺมํ เทสฺสสามิตี สิกขา กรณียา ฯ”^{๓๐๐}

พึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้กินร่วม^{๓๐๑}

สิกขาบทที่ ๘ หมายความว่าด้วยการฉันทังชู้ต ฯ

ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนถือไม้พลอง ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้ถือไม้พลอง^{๓๐๒}

สิกขาบทที่ ๙ หมายความว่าด้วยการฉันทังชู้ต ฯ

ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนถือคัสตรา ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้ถือคัสตรา^{๓๐๓}

สิกขาบทที่ ๑๐ หมายความว่าด้วยการฉันทังชู้ต ฯ

ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้ถืออาวุธ ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้ถืออาวุธ^{๓๐๔}

ปาทุการรรค หมายความว่าด้วยเชิงเท้า จำนวน ๑๕ สิกขาบท

สิกขาบทที่ ๑

ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนผู้สวมเชิงเท้า ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้สวมเชิงเท้า^{๓๐๕}

สิกขาบทที่ ๒ หมายความว่าด้วยเชิงเท้า

“ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนสวมรองเท้า ฯลฯ

พึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้สวมรองเท้า”^{๓๐๖}

สิกขาบทที่ ๓ หมายความว่าด้วยเชิงเท้า

“ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนอยู่ในยาน ฯลฯ

^{๒๙๘} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๓๒/๔๑๑.

^{๒๙๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๒/๗๑๐.

^{๓๐๐} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๓๔/๔๑๒.

^{๓๐๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๔/๗๑๓.

^{๓๐๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๕/๗๑๔.

^{๓๐๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๖/๗๑๕.

^{๓๐๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๗/๗๑๖.

^{๓๐๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๘/๗๑๗.

^{๓๐๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๓๙/๗๑๘.

- พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้อยู่ในยาน”^{๓๐๗}
- สิกขาบทที่ ๔ หมวตว่าด้วยเชิงเท้า
- “ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพหุคิยแสดงธรรมแก่คนผู้อยู่บนที่นอน ฯลฯ
- พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้อยู่บนที่นอน”^{๓๐๘}
- สิกขาบทที่ ๕ หมวตว่าด้วยเชิงเท้า
- “ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพหุคิยแสดงธรรมแก่คนที่นั่งรัดเข่า ฯลฯ
- พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้นั่งรัดเข่า”^{๓๐๙}
- สิกขาบทที่ ๖ หมวตว่าด้วยเชิงเท้า
- “ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพหุคิยแสดงธรรมแก่คนผู้โปกศิระชะ ฯลฯ
- พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้โปกศิระชะ”^{๓๑๐}
- สิกขาบทที่ ๗ หมวตว่าด้วยเชิงเท้า
- “ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพหุคิยแสดงธรรมแก่คนผู้คลุมศิระชะ ฯลฯ
- พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้คลุมศิระชะ”^{๓๑๑}
- สิกขาบทที่ ๘ หมวตว่าด้วยเชิงเท้า
- “ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพหุคิยนั่งบนพื้นดินแสดงธรรมแก่คนผู้นั่งบนอาสนะ ฯลฯ
- พึงทำความสำเหนียกว่า เรานั่งที่พื้นดิน
- จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้นั่งบนอาสนะ”^{๓๑๒}
- สิกขาบทที่ ๙ หมวตว่าด้วยเชิงเท้า
- “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยถ”
- “แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้”
- “น นิเจ อาสเน นิสิตฺวา อุจฺเจ อาสเน นิสินฺนสฺส
- อคิลานสฺส ธมฺมํ เทเสสฺสามิตี สิกฺขา กรณียา ฯ”^{๓๑๓}
- “พึงทำความสำเหนียกว่า เรานั่งบนอาสนะต่ำ
- จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้นั่งบนอาสนะสูง”^{๓๑๔}
- สิกขาบทที่ ๑๐ หมวตว่าด้วยเชิงเท้า
- “ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพหุคิยยืนแสดงธรรมแก่คนผู้นั่งอยู่ ฯลฯ
- พึงทำความสำเหนียกว่า เรายืนอยู่จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้นั่งอยู่”^{๓๑๕}

^{๓๐๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๐/๗๑๙.

^{๓๐๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๑/๗๒๐.

^{๓๐๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๒/๗๒๑.

^{๓๑๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๓/๗๒๒.

^{๓๑๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๔/๗๒๓.

^{๓๑๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๕/๗๒๔.

^{๓๑๓} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๔๗/๔๒๑.

^{๓๑๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๗/๗๒๗.

^{๓๑๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๘/๗๒๘.

สิกขาบทที่ ๑๑ หมวดว่าด้วยเชียงเท้า

“ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์เดินอยู่ข้างหลัง แสดงธรรมแก่คนผู้เดินไปข้างหน้า ฯลฯ
 พึงทำความสำเหนียกว่า เราเดินอยู่ข้างหลัง
 จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้เดินไปข้างหน้า”^{๓๑๖}

สิกขาบทที่ ๑๒ หมวดว่าด้วยเชียงเท้า

“ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์เดินอยู่นอกทางแสดงธรรมแก่คนผู้เดินไปในทาง ฯลฯ
 พึงทำความสำเหนียกว่า เราเดินไปนอกทาง
 จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นผู้ใช้ผู้เดินในทาง”^{๓๑๗}

สิกขาบทที่ ๑๓ หมวดว่าด้วยเชียงเท้า

“ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ยืนถ่ายอุจจาระบ้าง ถ่ายปัสสาวะบ้าง ฯลฯ
 พึงทำความสำเหนียกว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ยืนถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ”^{๓๑๘}

สิกขาบทที่ ๑๔ หมวดว่าด้วยเชียงเท้า

“ครั้งนั้น พวกภิกษุณีพคคีย์ถ่ายอุจจาระบ้าง ปัสสาวะบ้าง
 บ้วนน้ำลายบ้าง ลงบนของเขียว ฯลฯ
 พึงทำความสำเหนียกว่า เราไม่เป็นไข้จักไม่ถ่ายอุจจาระ
 ปัสสาวะหรือบ้วนน้ำลาย ลงบนของเขียว”^{๓๑๙}

สิกขาบทที่ ๑๕ หมวดว่าด้วยเชียงเท้า

“เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิสฺเสยฺยาถ”
 แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้
 “น อุทฺเท อคฺคิลาโน อุจฺจารํ วา ปสฺสาวํ วา เขฬํ วา กริสฺสามิตี สิกฺขา กรณียา ฯ”^{๓๒๐}
 พึงทำความสำเหนียกว่า เราไม่เป็นไข้
 จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือ บ้วนน้ำลายลงในน้ำ”^{๓๒๑}

สิกขาบทที่มีในเสขยิกัณฑ์นี้มีทั้งหมด ๗๕ สิกขาบท มีพระดำรัส “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิสฺเสยฺยาถ” จำนวน ๘ สิกขาบท ใช้สัญลักษณ์ ฯลฯ แทนพระดำรัสว่า “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิสฺเสยฺยาถ” จำนวน ๖๗ สิกขาบท

อธิบายตัวอย่างการบันทึกในพระไตรปิฎก การบัญญัติสิกขาบทในเสขยิกัณฑ์ ใช้สัญลักษณ์ ฯลฯ แทน พระดำรัสว่า “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิสฺเสยฺยาถ” ดังนี้ คือ การบันทึกเนื้อความในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับการบัญญัติสิกขาบทในข้อนี้ ใช้สัญลักษณ์มาในพระไตรปิฎกบาลีว่า ฯเปฯ พระไตรปิฎกฉบับแปลไทยเขียนเป็นสัญลักษณ์ ฯลฯ เชิงอรรถ

^{๓๑๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๔๙/๗๒๙.

^{๓๑๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๐/๗๓๐.

^{๓๑๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๑/๗๓๑.

^{๓๑๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๒/๗๓๒.

^{๓๒๐} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๖๕๔/๔๒๕.

^{๓๒๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๔/๗๓๔.

พระไตรปิฎก (วินัยปิฎกแปลไทย) เล่มที่ ๒ บันทึกไว้ว่าหมายถึง ข้อความที่ย่อไว้มีความเต็มเหมือน ปริณทลวรรค สิกขาบทที่ ๑ ข้อ ๕๗๖ เปลี่ยนแต่เนื้อความเฉพาะของแต่ละสิกขาบท^{๓๒๒} การใช้ สัญลักษณ์ เปียลที่พบในพระไตรปิฎกฉบับ มจร. นี้ มีลักษณะเดียวกันกับพระไตรปิฎกฉบับอื่น เช่น ฉบับแปลไทยฉบับหลวง ใช้สัญลักษณ์ “...”^{๓๒๓} พระไตรปิฎกแปลไทยฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒๕๔๙ ใช้สัญลักษณ์ “...”^{๓๒๔} ฉบับโรมันสคริปต์ของสมาคมบาลีปกรณ์ใช้สัญลักษณ์ “... pe”^{๓๒๕} ฉบับ แปลภาษาอังกฤษของสมาคมบาลีปกรณ์ประเทศอังกฤษใช้สัญลักษณ์ “... “...” ”^{๓๒๖}

๒.๘.๑.๘ อธิกรณสมถะ ๗ เครื่องระงับอธิกรณ

อธิกรณสมถะ ๗ จัดอยู่ในพระบัญญัติทั่วไป ที่ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท แต่ปรากฏ หลักฐานในการนำขึ้นสู่อุทเทส สรุปไว้ในตอนท้ายของคัมภีร์มหาวิงค์เล่มที่ ๒ คัมภีร์ภิกขุณีวิงค์ นอกจากนี้ยังมีกล่าวไว้ในพระสูตร ดังนี้

เพื่อระงับอธิกรณที่เกิดขึ้นแล้ว ๑) พึงให้สัมมุขาวินัย ๒) พึงให้สติวินัย ๓) พึงให้อมุพหวินัย ๔) พึงให้ปฏินญาตกรรมะ ๕) พึงให้เยภยยสิกา ๖) พึงให้ตัสสปาปิยสิกา ๗) พึงให้ติณวัตถการกะ
ท่านทั้งหลาย ธรรมคืออธิกรณสมถะ ๗ อย่าง ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว”^{๓๒๗}

ความหมายของ อธิกรณสมถะ ๗

- ๑) สัมมุขาวินัย คือวิธีตัดสินที่พึงทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ธรรม และวัตถุ บัญญัติที่พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี^{๓๒๘}
- ๒) สติวินัย คือวิธีตัดสินที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก บัญญัติที่เขตกรุงราชคฤห์เกี่ยวกับเรื่อง สามเณรทัพนัลบุตรผู้ได้บรรลุพระอรหัตผล ถูกใส่ความ^{๓๒๙}
- ๓) ออมุพหวินัย คือวิธีตัดสินที่ให้แกภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว^{๓๓๐}
- ๔) ปฏินญาตกรรมะ คือวิธีตัดสินโดยปรับโทษตามคำสารภาพ^{๓๓๑}
- ๕) เยภยยสิกา คือวิธีตัดสินโดยอาศัยเสียงข้างมาก^{๓๓๒}

^{๓๒๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒ เชียงรณหน้า ๖๕๑.

^{๓๒๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๑๙/๗๘๒.

^{๓๒๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๗/๗๔๒. [ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒๕๔๙]

^{๓๒๕} Dutiya-pariman-dala-sikkhā-pada [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://suttacentral.net/pi/pi-tv-bu-vb-sk2> [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๐].

^{๓๒๖} Pali Text Society, *The Book of The Discipline* (Suttavibhanga) vols.III, tr. by I.B.Horner. 3rd reprinted, (Great Britain : Antony Rowe Ltd, 1993), p. 121.

^{๓๒๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖, วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๒๔๒/๔๐๐, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๘-๓๓๙, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๔๖/๕๔-๕๕, อ.ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๘๔/๑๗๙.

^{๓๒๘} ุรายละเอียดใน วิ.จุ. (ไทย) ๖/๑๘๕-๑๘๘/๒๙๕-๒๙๙.

^{๓๒๙} ุรายละเอียดใน วิ.จุ. (ไทย) ๖/๑๘๙-๑๙๕/๓๐๐-๓๐๙.

^{๓๓๐} ุรายละเอียดใน วิ.จุ. (ไทย) ๖/๑๙๖-๑๙๙/๓๐๙-๓๑๔.

^{๓๓๑} ุรายละเอียดใน วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๐๐-๒๐๑/๓๑๕-๓๑๘.

๖) ตัสมปาปิยสิกขา คือวิธีตัดสินโดยปรับโทษแก่ผู้ทำความผิด^{๓๓๓}

๗) ตินวัตถการกะ คือวิธีตัดสินโดยวิธียอมความ ตามศัพท์แปลว่า
ระเบียบดังกลบไว้ด้วยหญ้า^{๓๓๔}

อธิกรณสมณะ ๗ นี้ มีกล่าวถึงการบัญญัติ จำแนกโดยพิสดารในพระวินัยโดยที่ไม่ได้
รวบรวมการบัญญัติไว้ในมหาวิภังค์ ซึ่งเป็นข้อแตกต่างจากการรวบรวมสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์
และมีกล่าวถึงในพระสูตร นำมาแสดงให้ทราบถึงวิธีการระงับอธิกรณ์ ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในสงฆ์ มี
จำแนกเป็นข้อ ๆ ครบทั้ง ๗ ข้อในพระสูตร เป็นพระบัญญัติเพียง ๗ ข้อที่ไม่มีพระดำรัสเรียกว่า
สิกขาบทแต่มีการนำเข้าสู่อุทเทส

เพื่อความเข้าใจการใช้เปยยาละ “ ฯลฯ ” ในการบันทึกสิกขาบทในเสฉยักกัณฑ์ ว่านี่คือการใช้
แทนคำว่า “ เหวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยยาถ ” นอกจากมีมาในพระวินัยแล้ว ผู้วิจัยจะ
ได้นำเสนอข้อเปรียบเทียบ ตัวอย่างการใช้ ฯลฯ ในพระสูตรต้นตปิฎก พบว่ามีการใช้สัญลักษณ์ดังกล่าว
จำนวนมากในการบันทึกคำสอนที่ซ้ำกัน คำของพระพุทธเจ้าที่มีความหมายเดียวกัน ที่ปรากฏใน
พระวินัยปิฎกและพระสูตรต้นตปิฎกเช่น อาทิตตปริยายสูตร^{๓๓๕} ปัจจยสูตร^{๓๓๖} ภิกขุสูตร^{๓๓๗}
พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ วินยเปยยาละ ซึ่งได้นำมาแสดงไว้ในงานวิจัยนี้ หัวข้อ ๒.๒ หน้า ๒๒-๒๓

จำนวนสิกขาบทที่มาในพระวินัยปิฎก มีอาบัติ ๗ กอง คือ ปาราชิก สังฆาติเสส อุลลัจจัย
ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และ ทุพภาสิต ในจำนวน ๗ กองนี้ แบ่งเป็น ครุกาบัติ และลหุกาบัติ
ครุกาบัติ คืออาบัตินหนัก ได้แก่ ปาราชิก ถ้าภิกษุล่วงละเมิดจะได้รับโทษหนักสุดคือขาดจากความเป็น
ภิกษุ โทษหนักปานกลางคือ สังฆาติเสสถ้าภิกษุล่วงละเมิดต้องอยู่ปริวาสกรรม ส่วนลหุกาบัติ แปลว่า
โทษเบา มี ๕ กองคือ อุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และ ทุพภาสิต การออกจากอาบัติเบา
นั้นใช้วิธีการแสดงอาบัติกับภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก็สำเร็จได้

หัวข้อ ๒.๘.๑ นี้ ผู้วิจัยได้นำการบัญญัติสิกขาบทในทุกกัณฑ์มาแสดงไว้โดยยกตัวอย่างการ
บัญญัติที่มีพระดำรัสให้ยกสิกขาบทขึ้นแสดงกัณฑ์ละ ๑ สิกขาบท ส่วนสิกขาบทอื่น ๆ นอกจากนี้
นำมาแสดงไว้แต่เพียงหัวข้อพร้อมกับแหล่งอ้างอิงซึ่งผู้ที่สนใจค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติมสามารถเข้าไปดู
รายละเอียดได้ สิกขาบทที่รวบรวมได้คือ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสัคคียปาจิตตีย์
๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ และ เสฉียะ ๗๕ โดยที่ในแต่ละกัณฑ์ได้แสดงไว้ว่า พระพุทธเจ้า
ทรงมีพระดำรัสด้วยพระองค์ว่า “ เหวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยยาถ ” แปลว่า “ ภิกษุ
ทั้งหลายพึงยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง ” รวมทุกกัณฑ์ มีจำนวนสิกขาบท ๒๒๐ สิกขาบท นอกจากนี้ได้นำ
อธิกรณสมณะ ๗ มาแสดงไว้แล้วด้วย

^{๓๓๒} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๒-๒๐๔/๓๑๘-๓๒๐.

^{๓๓๓} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๕-๒๑๑/๓๒๐-๓๒๖.

^{๓๓๔} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๒-๒๑๔/๓๒๖-๓๓๐.

^{๓๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๔/๖๓-๖๕.

^{๓๓๖} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๐/๓๔-๓๖.

^{๓๓๗} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๘/๕๕-๕๖.

ผู้วิจัยได้นำตัวอย่างการแปลบาลีพระไตรปิฎกจากฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ประเทศอังกฤษ มาแสดงไว้ด้วยเพื่อให้ทราบว่า มีการรวบรวมจำนวนสิกขาบทและแปลไว้ตรงกันกับ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ผู้วิจัยใช้ในการอ้างอิงสำหรับงานวิจัยนี้

๒.๘.๒ จำนวนสิกขาบทที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

จากการค้นคว้าศึกษาพบว่า มีพระดำรัสกล่าวถึง การบัญญัติสิกขาบทในพระสุตตันตปิฎก ไว้แต่พอสังเขป แต่มีได้จำแนกแจกแจงเหตุ นิทาน โดยพิสดารดังเช่นในพระวินยปิฎก ตัวอย่างเช่น วินยเปยยาสูตร (ตัวอย่างที่นำมาแสดงในหัวข้อ ๒.๒.๑ และ ๒.๒.๒) ได้กล่าวถึงการจำแนกพระบัญญัติออกเป็น ๒ ประเภทคือพระบัญญัติที่ทรงเรียกว่าสิกขาบท และพระบัญญัติทั่วไป ตัวอย่างในพระสูตรอื่น ๆ เช่น มีพระดำรัสเหตุที่ทำให้ พระสังฆกรรมจะอันตรธานเพราะภิกษุไม่รักษาสิกขาบท ตรัสอานิสงส์ของการปฏิบัติสำรวมระวังรักษาสิกขาบท แม้ว่าจะสิกขาบทมีอยู่เป็นอันมาก แต่มีภิกษุจำนวนน้อยที่ดำรงอยู่ในอหัตถผล เช่นใน ภัททาลิสูตร^{๓๓๘} พระมหากัสสปะสนทนากับพระอานนท์เกี่ยวกับการบัญญัติสิกขาบทในจีวรสูตร^{๓๓๙} ว่า พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอำนาจประโยชน์เท่าไรหนอ จึงทรงบัญญัติการขบฉัน ๓ หมวต ในตระกูลทั้งหลายไว้ พระอานนท์ตอบว่า พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๓ ประการจึงได้ทรงบัญญัติการขบฉัน ๓ หมวตในตระกูลทั้งหลายไว้ คือ ๑) เพื่อข่มบุคคลผู้เกียจคร้าน ๒) เพื่อความอยู่ผาสุกของเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๓) เพื่ออนุเคราะห์ตระกูลมิให้เหล่าภิกษุผู้มีความปรารถนาชั่ว อาศัยพรรคพวกทำลายสงฆ์ให้แตกกัน “พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๓ ประการนี้ จึงทรงบัญญัติการขบฉัน ๓ หมวตในตระกูลทั้งหลายไว้” พักกุลลเถรจรรย์พทุตสูตร^{๓๔๐} ว่าด้วยอัจริยธรรมของพระพักุลเถระ ได้แสดงธรรมโดยพิสดารแก่อติตสหายปริพาชกชื่ออเจลกัสสปะ ว่า ท่านตั้งแต่บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา นั้นท่านได้สำรวมระวังในสิกขาบทยังความเลื่อมใสต่ออติตสหายและอุปสมบทจนในที่สุดอติตสหายได้บรรลุปะระกัณฐะ นอกจานี้มีพระดำรัสที่ตรัสถึงอานิสงส์ คุณประโยชน์ของการสำรวมระวังรักษาสิกขาบททั้งหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในบทที่ ๓ ข้อ ๓.๓

หลักอุปทานิยธรรมในพระวินยปิฎก^{๓๔๑} และในมหาปริณิพพานสูตร^{๓๔๒} ทรงบอกให้พระอานนท์เรียกประชุมสงฆ์และพระองค์ได้กล่าวหลักธรรม ภิกขุอุปทานิยธรรม มี ๗ ประการ ในประการที่ ๓ นั้น พระองค์ได้กล่าวถึงการปฏิบัติรักษาสิกขาบท ไว้ดังนี้ “ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่บัญญัติสิ่งที่เรามีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นตามสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แล้ว”

หนังสืออริยวินัย (หนังสือทบทวนวรรณกรรมในบทที่ ๑ เลขที่ ๑๔ หน้า ๑๑ และ ๑๒) โดยตถาคตสาวโกและคณะ ของมูลนิธิพุทธโฆษาจารย์ ได้อ้างอิงพุทธพจน์จากพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๑

^{๓๓๘} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๕-๑๔๘/๑๕๐-๑๖๔.

^{๓๓๙} ดูรายละเอียดใน ส.น. (ไทย) ๑๖/๑๕๔/๒๕๖-๒๖๐.

^{๓๔๐} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๐๙-๒๑๒/๒๔๒-๒๔๖.

^{๓๔๑} วิ.ม. (ไทย) ๒/๕๖๕-๕๖๖/๙๑.

^{๓๔๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒.

(พระสูตรต้นปิฎกเล่มที่ ๑๓) บาลี จตุกก.อ. ๒๑/๓๒๖/๒๔๔ ซึ่งการอ้างอิงข้อมูลจากพระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ สยามมกุฎราชวิทยาลัย (เล่ม/หน้า/ข้อ) ตรงกับ อาปัตติภยสูตร^{๓๔๓} ในพระไตรปิฎกฉบับ มจร. โดยคณะผู้จัดทำ (ตถาคตสาวโกและคณะ) ได้ให้นิยามความหมายและนำมาอ้างว่าในสูตรดังกล่าวนี้ได้แสดงว่ามีจำนวนสิกขาบทที่ต้องนำขึ้นสู่การสวดพระปาติโมกข์นั้นมีจำนวน ๑๕๐ สิกขาบท โดยรวมอธิกรณสมถะ ๗ ไว้ด้วย (ถ้าไม่นับอธิกรณสมถะ ๗ จะมีสิกขาบทเพียง ๑๔๓ ข้อ) ทั้งนี้ผู้วิจัยเข้าใจว่าการที่คณะผู้จัดทำหนังสือดังกล่าวได้จำแนกจำนวนสิกขาบทลงในสูตรดังกล่าวนั้นก็เพื่อให้ได้จำนวนสิกขาบทปาติโมกข์ตรงกับข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จากการค้นคว้าศึกษาพบว่าพระพุทธรูปในสูตรนี้ได้บอกแสดงถึงจำนวนสิกขาบท มิได้จำแนกชื่อสิกขาบทแต่เป็นสูตรที่กล่าวถึงภัยจากอาบัติปาราชิกทั้งหลาย ภัยจากอาบัติสังฆาติเสสทั้งหลาย ภัยจากอาบัติปาจิตตีย์ทั้งหลาย และภัยจากอาบัติปาฏิฐาณียะทั้งหลาย

ข้อความของสิกขานิสังสสูตร^{๓๔๔} ว่าด้วย พรหมจรรย์มีสิกขาเป็นอันสงฆ์ประกอบด้วย อภิสมาจาริกสิกขา และ อาทิพรหมจาริกสิกขา คือ

อภิสมาจาริกสิกขา เราบัญญัติแก่สาวกทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส

เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่เลื่อมใสแล้ว

อภิสมาจาริกสิกขาเราบัญญัติแล้วแก่สาวกเพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส

เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่เลื่อมใสแล้วด้วยโดยวิธีใด ๆ

สาวกนั้นไม่ทำสิกขานั้นให้ขาด ไม่ให้ทะลุ ไม่ให้ต่าง ไม่ให้พร้อย

สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายโดยวิธีนั้น ๆ

อีกอย่างหนึ่ง อาทิพรหมจาริกสิกขา เราบัญญัติแก่สาวกทั้งหลายเพื่อความ

สิ้นไปแห่งทุกข์โดยชอบทุกประการ อาทิพรหมจาริกสิกขาเราบัญญัติแล้วแก่สาวก

ทั้งหลายเพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์โดยชอบทุกประการโดยวิธีใด ๆ สาวกนั้นไม่ทำ

สิกขานั้นให้ขาด ไม่ให้ทะลุ ไม่ให้ต่าง ไม่ให้พร้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท

ทั้งหลายโดยวิธีนั้น ๆ พรหมจรรย์มีสิกขาเป็นอันสงฆ์ เป็นอย่างนี้แล

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สูตรที่นำมาแสดงนี้ ไม่ได้จำแนกสิกขาบทไว้

ผู้วิจัยนำพระพุทธรูปจาก สามคามสูตร^{๓๔๕} ซึ่งตรงกับพระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ (สยามมกุฎราชวิทยาลัย) ที่คณะผู้จัดทำ (ตถาคตสาวโกและคณะ) หนังสืออริยวินัย (หนังสือทบทวนวรรณกรรมในบทที่ ๑ เลขที่ ๑๔ หน้า ๑๑ และ ๑๒) ของมูลนิธิพุทธโฆษาจารย์ อ้างอิงพุทธรูปจากพระไตรปิฎก บาลี อปปริ.ม.๑๔/๕๓/๕๗. (หมายถึงอ้างจากฉบับสยามรัฐ เล่ม / หน้า / ข้อ) ว่าด้วยอธิกรณและวิธีระงับอธิกรณ ผู้รวบรวมวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้นนี้คงหมายถึง อธิกรณสมถะ ๗ ข้อ ว่าด้วยอธิกรณและวิธีระงับอธิกรณ เหตุที่พระพุทธรูปเจ้าแสดงพระสูตรนี้แก่พระอานนท์เพราะหลังจาก

^{๓๔๓} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๔/๓๖๑-๓๖๔.

^{๓๔๔} ตูรายละเอียดยใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๔/๓๖๔-๓๖๖.

^{๓๔๕} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๔๖/๕๕.

ที่ การถึงแก่กรรมของนิครนถ์ นาฏบุตรนั้น นิครนถ์ทั้งหลายได้แตกกันเป็น ๒ ฝ่าย ต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกัน^{๓๔๖} พระองค์ทรงมุ่งหมายให้สงฆ์ไม่แตกแยก ประสงค์สามัคคี กันจึงได้บอกแสดงวิธีระงับอธิกรณ์ คืออธิกรณ์สมณะ ๗ ข้อแก่พระอานนท์

วิชชีปุตสูตร^{๓๔๗} ปฐมสิกขาสูตร^{๓๔๘} พุตยสิกขาสูตร^{๓๔๙} ตติยสิกขาสูตร^{๓๕๐} พระพุทธเจ้ากล่าวถึงจำนวนสิกขาบทที่ต้องนำมาสวดในพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน ดังมีพระบาลีพุทธพจน์ว่า “สาธิมิหิ...ทียพตสิกขาปทสโต อนวพตมาส อุตเทส อาคจจติ” จากพระบาลีพุทธพจน์นี้ได้มีประเด็นที่สร้างความเห็นที่แตกต่างเรื่องจำนวนสิกขาบท อันมีสาเหตุปัจจัยมาจากการแปลพระบาลีดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอการแปลบาลีพุทธพจน์นี้ไว้ในหนังสือทบทวนวรรณกรรมลำดับที่ ๑๙ หน้า ๑๑ และ ๑๒ และรวบรวมการแปลจากหนังสือพระไตรปิฎกแปลไทยหลายฉบับ ฉบับแปลภาษาต่างประเทศหลายฉบับ วรรณกรรมของผู้ที่ค้นคว้าศึกษาพระวินัย ยุคหลังพุทธกาลจนถึงปัจจุบันที่ได้แปล พระบาลีพุทธพจน์ “สาธิมิหิ...ทียพตสิกขาปทสโต” พระอาจารย์บางท่านได้อธิบายการแปลไว้โดยพิสดาร เช่น วรรณกรรมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) วรรณกรรมของพระคันธสาราภิวร (พระมหาสมลักษณ์ คนธสโร) วรรณกรรมที่ผู้วิจัยได้รวบรวมและยกตัวอย่างมานี้มีความหมายทั้งเหมือนและต่างกัน คือ

ฉบับหลวง แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้^{๓๕๑}

ฉบับมหาจุฬาฯ แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้^{๓๕๒}

ฉบับมหาจุฬาฯ แปลว่า สิกขาบทที่สำคัญ ๑๕๐ นี้^{๓๕๓}

ฉบับเฉลิมพระเกียรติ แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้^{๓๕๔}

ฉบับพม่า แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อ^{๓๕๕}

ฉบับศรีลังกา แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อ^{๓๕๖}

^{๓๔๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๑/๕๐.

^{๓๔๗} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๑.

^{๓๔๘} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.

^{๓๔๙} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๔.

^{๓๕๐} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๙/๓๑๗.

^{๓๕๑} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๔/๒๑๙, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๖/๒๒๐, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๗/๒๒๐, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๘/๒๒๓. [พระไตรปิฎกแปลไทยฉบับหลวง]

^{๓๕๒} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๑, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๔, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๙/๓๑๗.

^{๓๕๓} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๔/๒๑๙, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๖/๒๒๐, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๗/๒๒๐, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๘/๒๒๓.

^{๓๕๔} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๙๙๖/๓๕๒, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๙๙๘/๓๕๔, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๙๙๙/๓๕๖, อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๐๐๐/๓๕๙.

^{๓๕๕} Angutaranikaya Samanavagga vol. 1., (Yangon : Buddha Sasana publisher), p. 249, 250, 251, 253.

ฉบับเขมร แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ สำเร็จแล้วนี้^{๓๕๗}

ฉบับภาษาอังกฤษ Pali Text “more than a hundred and fifty rules”^{๓๕๘}

Bhikkhu Bodhi 2012 “more than a hundred and fifty training rules”^{๓๕๙}

เว็บไซต์ www.suttacentral.net : ซึ่งเป็นเว็บไซต์รวบรวมคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษไว้ว่า “more than 150 training rules”^{๓๖๐}

อรรถกถา วัชชีปุตตสูตร ได้อธิบายขยายความ ไว้ว่า คำว่า วัชชีบุตร (วัชชีปุตตโก) ได้แก่ บุตรของราชตระกูลวัชชี คำว่า สิกขาบท ๑๕๐ (ทียทตสิกขาบทสต) ได้แก่ สิกขาบท ๑๕๐ ข้อ ภิกษุวัชชีบุตรหมายเอาสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ในสมัยนั้นนั้นแลจึงกล่าวคำนี้ว่า สิกขาบท ๑๕๐ (ทียทตสิกขาบทสต)^{๓๖๑}

คณะผู้แปลมิลินทปัญหา ในสมัยรัชกาลที่ ๓ แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ กว่า^{๓๖๒}

มิลินทปัญหา (ไทย) ฉบับ มจร. แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน^{๓๖๓}

คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย ฉบับ มจร. แปลว่า ๑๕๐ กว่าสิกขาบท^{๓๖๔}

พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) แปลว่า “สิกขาบท ๑๕๐ มีเศษนี้”^{๓๖๕}

พระคันธสาราภิวังศ์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร) แปลว่า สิกขาบทเกินกว่า ๑๕๐^{๓๖๖}

จากการค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ จำนวนสิกขาบทที่พบมาในพระสูตรต้นตปิฎก (พระสูตร) ต่างๆดังที่ได้กล่าวมาแล้วจำนวน ๔ พระสูตร คือ วัชชีปุตตสูตร ปฐมสิกขสูตร ทุตตสิกขสูตร และ ตติยสิกขสูตร นอกจากนี้ วรรณกรรมบางฉบับที่ผู้วิจัยนำมาแสดงไว้ในบททวนวรรณกรรมเช่นหนังสือ

^{๓๕๖} Buddha Jayanti Tripitaka Series, *Anguttanikaya* (I) vols 18., (Sri Lanka : Dharma Chakka Child Foundation B.E.2550), p. 408-417.

^{๓๕๗} The Buddhidh Institute Phnom Penh, *Suttata Pitaka* (Tripitaka vols 41), (Japan : Hirosaki Sogo Printing Ltd, 1994), p. 321, 324, 327, 331.

^{๓๕๘} Pali Text Society. *The Book of The Gradual Saying* .(*Anguttara-nikāya*) vol 1.,tr by F.L.Wood Ward .Reprinted 6th, (Great Britain : Antony Rowe Ltd, Chippenham,Wiltshire 1995), p. 210, 211.

^{๓๕๙} Pali Text Society. *The Numerical Discourses of the Buddha*. (*Anguttara-nikāya*). tr by Bhikkhu Bodhi., (USA : Wisdom Publications. 2012), p. 316, 317, 318, 320.

^{๓๖๐} The Vajjian Monk [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://suttacentral.net/en/an3.84>, <https://suttacentral.net/en/an3.86>, [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๐].

^{๓๖๑} อ.ต.อ. มโนรณปุณนิ ภาค ๒ หน้า ๓๒๒.

^{๓๖๒} **มิลินทปัญหา** (หนังสือแปลสมัยรัชกาลที่ ๓) รวบรวมจัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐๐-๔๐๑. บาลี หน้า ๗๙๑-๗๙๒.

^{๓๖๓} มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย , **มิลินทปัญหา** (ไทย), พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๖๐.

^{๓๖๔} มิลินท. (ไทย) หน้า ๓๙๓.

^{๓๖๕} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **รู้จักพระไตรปิฎกให้ชัดให้ตรง**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : เจริญดีการพิมพ์ ๒๕๕๙), หน้า ๔.

^{๓๖๖} พระคันธสาราภิวังศ์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร). **บทความเพื่อพุทธวณะ ๖**, หน้า ๗-๑๐.

อริยวินัยของพระคฤทธิ โสติฬโธและคณะฯ ได้มีกล่าวอ้างสิกขาบทจาก อาปัตติภยสูตร สิกขานิสังสสูตร สาคามสูตร ไม่พบการจำแนกสิกขาบทไว้ในพระสูตรดังกล่าวไว้ในชั้นบาลี พระไตรปิฎก รวมถึงในคัมภีร์มิลินทปัญหา ก็ได้จำแนกสิกขาบทไว้ จึงไม่สามารถทราบได้แน่ชัดว่าในจำนวนดังกล่าวนี้มีสิกขาบทข้อใด

ตารางที่ ๓ เปรียบเทียบแสดงการแปลบาลีพุทธพจน์ ของสำนักต่าง ๆ

บาลี “สาธิกมิตฺ...ทียพฺพสิกขาปทสฺส” Pāli Roman “Sādhikamidam...diyaddhasikkhāpadasatam”

สำนักแปล		คำแปล	หมายเหตุ
อรรถกถา		ทียพฺพสิกขาปทสนฺติ สิกขาปทสนฺติ ปณฺณสาธิกํ สิกขาปทสฺส ฯ ตสฺมี สมเย ปณฺณตฺตสิกขาปทาเนว สนฺธาเยตํ วุตตํ	สิกขาบท ๑๐๐ เกินไป ๕๐ ข้อ กล่าวระบุถึงสิกขาบทที่ ทรงบัญญัติไว้ในเวลานั้น
มิลินทปัญหา		อุตฺตริ ทียพฺพสิกขาปทสฺส	๑๕๐ กว่าข้อ
		สาธิกํ ทียพฺพสิกขาปทสฺส	๑๕๐ กว่าข้อ (แปลใน ร.๓) ๑๕๐ ถ้วน (มมร.แปล) ๑๕๐ กว่าข้อ (มจร.แปล)
มิลินทปัญหา ฎีกา		อณฺณมปิ อุตฺตริ ทียพฺพสิกขาปทสฺส สิกขาบท ๑๕๐ ข้อที่ยิ่งขึ้นไปอื่น จากสิกขาบทเล็กน้อย	จำแนกว่าหมายถึง ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสสัคคีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ และ อธิกรณ สมณะ ๗ (รวม ๑๕๒)
พระไตรปิฎกแปลไทยฉบับหลวง		สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้	มีเชิงอรรถอธิบายว่า ในขณะที่ตรัสนั้นมีสิกขาบท เท่านั้น และต่อมาทรงบัญญัติ เพิ่มเป็น ๒๒๐ ข้อ รวมกับ อธิกรณสมณะอีก ๗ รวมเป็น ๒๒๗ ข้อ
มหามกุฏราชวิทยาลัย		สิกขาบท ๑๕๐ ที่สำคัญนี้	
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย		สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้	
มหาเถรสมาคม ๒๕๔๙		สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้	
พระไตรปิฎกแปลฉบับพม่า		สิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อ	
พระไตรปิฎกแปลฉบับศรีลังกา		สิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อ	
พระไตรปิฎกแปลฉบับเขมร		สิกขาบท ๑๕๐ สำเร็จแล้วนี้	
Pāli Text	F.L.Woodward	more than a hundred and fifty rules	
	Bhikkhu Bodhi	more than a hundred and fifty training rules	
	https://suttacentral.net	more than 150 training rules	
พระไตรปิฎกแปลฉบับ เขมร		สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน	

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน	สันนิษฐานและ จำแนกไว้ว่า หมายถึง ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ นิสสัคคีย์ ๓๐ ปาจิตติย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ และ อธิกรณสมณะ ๗
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)	สิกขาบท ๑๕๐ มีเศษนี้ (ทั้งยังมีเกินขึ้นไปอีกนี้)	
พระมหาสมณลักษณะ คนธसारโ	สิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อ	

การที่ผู้วิจัยได้นำตัวอย่างการแปลพระบาลี “สาธิกมิท .. ทิยทตฺตสิกขาปทสฺต” มาจากหลายประเทศ หลายสถาบันนี้ พบว่า พระไตรปิฎกฉบับ ศรีลังกา พม่า ภาษาอังกฤษของสมาคมบาลีปกรณ์ แปลไว้ตรงกัน สำหรับในประเทศไทยนั้นมีลำดับการแปลแตกต่างกันคือ ในพระไตรปิฎก ๔ ฉบับ แปลว่า ๑๕๐ ถ้วน แต่ในการแปลคัมภีร์มิลินทปัญหาแปลบาลีคำเดียวกันนี้ว่าเกินกว่า ๑๕๐ บางสำนักแปลไว้ว่า ๑๕๐ ถ้วน มีข้อสังเกตว่าพระไตรปิฎกแปลฉบับ มจร.แปลบาลีนี้ว่า ๑๕๐ ถ้วน แต่ มิลินทปัญหา ฉบับแปลของ มจร. แปลบาลีนี้ว่า เกินกว่า ๑๕๐ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ และ พ.ศ. ๒๕๕๘ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๓๖๗} และพระมหาสมณลักษณะ คนธसारโ^{๓๖๘} ได้เขียนหนังสืออธิบายการแปล ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอไว้แล้วในบททวนวรรณกรรม บทที่ ๑ การจะสรุปว่าควรยึดถือคำแปลของสำนักใดนั้นไม่ใช่ยึดถือเอาตามจำนวนของสำนักที่แปลไว้ตรงกันแต่ควรเลือกเชื่อถือสำนักที่แปลตามหลักบาลีไวยากรณ์ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาตามหลักการแปลบาลีแล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นด้วยกับการแปลของพระไตรปิฎกฉบับภาษาอังกฤษ Pali Text Society ฉบับศรีลังกา ฉบับพม่า และการอธิบายของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) คือ แปลว่า สิกขาบทเกินกว่า ๑๕๐

๒.๙ ลำดับกาลเวลา การบัญญัติสิกขาบท

ผู้วิจัยได้รวบรวมจำนวนสิกขาบทที่พระพุทธเจ้ามีรับสั่งให้ยกขึ้นแสดงในการสวดพระปาติโมกข์รวมทั้งสิ้น ๒๒๐ สิกขาบท ดังได้รวบรวมแสดงไว้แล้วในข้อ ๒.๘ การบัญญัติสิกขาบท มีขึ้นหลังจากที่ภิกษุได้กระทำความผิดอันมีเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ แต่พระบัญญัติมีขึ้นโดยเหตุเพราะมีภิกษุกระทำให้ไม่สมควรและบางข้อมีขึ้นเพื่อเป็นการอำนวยการความสะดวกแก่หมู่สงฆ์เช่นเรื่องว่าด้วยการบรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์^{๓๖๙} ในการบัญญัติสิกขาบทนั้นมีได้มีผู้ใดบันทึก

^{๓๖๗} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) , พระไตรปิฎกอยู่ที่นี้ อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์เพ็ชร์แอนดโฮม, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐, รู้จักพระไตรปิฎกให้ชัดให้ตรง, หน้า ๒-๔.

^{๓๖๘} พระคันธสาราภิวงศ์ (พม.สมณลักษณะ คนธसारโ) และ พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัศน์. บทความเพื่อพุทธวณะ ศีลสิกขาบท ๑๕๐-๒๒๗ พุทธวณะ รู้จัก รู้จริง รู้แจ้ง, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๗-๑๐.

^{๓๖๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

จำแนก ไว้ว่า สิกขาบทข้อใดบัญญัติก่อน สิกขาบทข้อใดบัญญัติภายหลัง ในที่นี้ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมลำดับเหตุการณ์ เท่าที่มีข้อมูลหลักฐาน ดังต่อไปนี้

- ๑) พระสารีบุตร ได้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ในครั้งนั้นมีข้อมูลมาในอรรถกถาว่า ตรงกับพรรษาที่ ๑๒ (ขณะนั้นยังไม่มีสิกขาบท) แต่มีพระบัญญัติเรื่องการอุปสมบท
- ๒) พระเจ้าพิมพิสารทูลขอให้แสดงธรรมในวันอุโบสถ ต่อมาพระพุทธเจ้ามีพุทธานุญาตให้ภิกษุนำสิกขาบทที่พระองค์ได้บัญญัติไว้แล้วขึ้นสู่พุทธเส (ไม่ทราบว่ามีจำนวนสิกขาบทเท่าใด)
- ๓) มีจำนวนสิกขาบทปรากฏในอังคุตตรนิกายติกนิบาต ว่ามีจำนวน ที่ต้องนำขึ้นสู่พุทธเส จำนวน “สาธิมิที่...ทียทตสิกขาปทสตี” แปลว่า สิกขาบทเกินกว่า ๑๕๐ ข้อ ซึ่งไม่มีใครทราบได้ว่าในจำนวนนี้มีสิกขาบทข้อใดบ้าง ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมหลักฐานแสดงไว้แล้วในหัวข้อ ๒.๘.๒
- ๔) การบัญญัติสิกขาบทที่มีเหตุปัจจัยจากความประพฤติของพระเทวทัต จำนวน ๔ สิกขาบท คือ สังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ สังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ (พระโกกาลิกะและพวกประพฤติตาม กล่าวสนับสนุนพระเทวทัต หลังจากมีพระบัญญัติสังฆาติเสสข้อ ๑๐) ปาจิตตีย์ข้อ “อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ฉนบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภัตตาหารที่คฤหัสถ์ปรารภไว้ก่อน” และ “ภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉนคนโภชนะนอกสมณ สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

มีข้อสังเกตอันควรศึกษาเพิ่มเติมว่า การบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสข้อ ๑๐ สังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ และปาจิตตีย์ว่าด้วย “ภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉนคนโภชนะนอกสมณ สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ นี่เป็นสมัยในข้อนั้น” บัญญัติขึ้นหลังจากที่พระเจ้าพิมพิสารสวรรคตไปแล้ว จากเหตุการณ์ที่พระเทวทัตกระทำการยุยงให้พระเจ้าอชาตศัตรูกระทำปิฎฆาตพระบิดา หลังจากนั้นพระเทวทัตคิดจะตั้งตนเป็นใหญ่ เป็นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ และต่อมาจึงบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ พระเทวทัตเสื่อมลาภ มีประวัติกล่าวไว้ในการบัญญัติสิกขาบทปาจิตตีย์ข้อนี้ว่า “ครั้งนั้น พระเทวทัตพร้อมกับบริษัทเสื่อมลาภสักการะ จึงพากันออกปากขอมภัตตาหารในตระกูลทั้งหลายมานัน”^{๓๗๐} อยู่ในช่วงเวลาพรรษาที่ ๓๗ มีหลักฐานบันทึกในหนังสือ Dictionary of Pali Proper Names^{๓๗๑} บันทึกไว้ว่า ก่อนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานประมาณ ๘ ปี พระเทวทัตมีความริษยาพระพุทธเจ้า ได้พยายามสร้างความนิยมให้พระเจ้าอชาตศัตรูอุปถัมภ์ตนเพื่อหวังลาภสักการะ นั่นคือ มีหลักฐานบันทึกไว้ว่า เหตุการณ์เกิดขึ้นประมาณพรรษาที่ ๓๗ ซึ่งสอดคล้องกับประวัติของพระเจ้าพิมพิสาร^{๓๗๒} มีข้อความอธิบายว่า “หลังจากพระพุทธเจ้าฉนภัตตาหารที่พระเจ้าพิมพิสาร ได้จัดถวายแล้ว พระเจ้าพิมพิสารได้หลั่งน้ำจากเหยือกทองคำบนพระหัตถ์ของพระพุทธเจ้าและอุทิศถวายวัดเวฬุวัน ให้กับพระพุทธเจ้าและพระสาวกของพระพุทธเจ้าจากช่วงเวลานั้นจนถึงช่วงสุดท้ายของการสวรรคต คือระยะเวลาสามสิบเจ็ดปีพระเจ้าพิมพิสารได้

^{๓๗๐} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๒๐๔/๓๗๐.

^{๓๗๑} G.P.Malalasekera,D.Litt, **Dictionary of Pali Proper Names** vols II, (Deli : Motilal Banarsidass Publishers Private Ltd, 2007), p.1107.

^{๓๗๒} G.P.Malalasekera,D.Litt, **Dictionary of Pali Proper Names** vols II, (Deli : Motilal Banarsidass Publishers Private Ltd, 2007), p.1107. P.285-286.

กระทำ บำรุง ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทุกวิถีทางให้เจริญรุ่งเรือง” นั่นคือตามหลักฐานนี้พอเป็นที่ประจักษ์ได้ว่า การบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ และ สังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ รวมถึงปาจิตติย ๑ ข้อ ได้บัญญัติขึ้นประมาณหรือหลังพรรษาที่ ๓๗ ของพระพุทธเจ้า ส่วนสิกขาบทปาจิตติยอีกข้อหนึ่ง คือ “อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ ฉนฺนินชบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม ต้องอาบัติปาจิตติย เว้นไว้แต่ภัตตาหารที่คฤหัสถ์ปรารภไว้ก่อน” เหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทข้อนี้ มีกล่าวถึงพระราहुล สันนิษฐานว่า บัญญัติสิกขาบทข้อนี้ ช่วงเวลาพรรษาที่ ๒๑ จนถึงพรรษาที่พระราहुลปรินิพพาน ไม่พบหลักฐานว่าพระราहुลปรินิพพานในพรรษาใด

ข้อสังเกต การบัญญัติสิกขาบท เกี่ยวกับสามเณรราहुลมี ๑ สิกขาบทคือ “อนึ่ง ภิกษุใดนอนรวมกันกับอนุสัมบันเกิน ๒-๓ คืบ ต้องอาบัติปาจิตติย” สิกขาบทข้อนี้ทรงบัญญัติขึ้นในขณะที่พระราहुลยังเป็นสามเณร คือสามเณรราहुลบรรพชาเมื่อพระชนมายุ ๗ พรรษา นั่นคือก่อนพรรษาที่ ๑๓ ถึง ๑๔ ของพระราहुล คือในช่วงเวลาที่ท่านพระราहुลยังเป็นสามเณร มีโอกาสเป็นไปได้ว่าสิกขาบทนี้ทรงบัญญัติก่อนที่จะมีพุทธาณุญาตการสวดแสดงพระปาติโมกข์

๕) พระดำรัสบอกถึงจำนวนปาติโมกข์เทศมี ๕ ผู้วิจัยเข้าใจว่า พระดำรัสนี้ได้ตรัสไว้หลังจากบัญญัติสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ครบตามที่มีบันทึกไว้ หรือในคราวที่ใกล้เสด็จดับขันธปรินิพพานเนื่องจากได้กล่าวถึงสิกขาบทที่สำคัญที่ได้บัญญัติและจำแนกไว้ ๑๙ สิกขาบท (การสวดแบบที่ ๑ ถึง ๔) คือ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ และอนียต ๒ ส่วนการสวดโดยพิสดารในแบบที่ ๕ นั้นต้องพิจารณาจากการรวบรวมสิกขาบทจากพระวินยปิฎกเล่มที่ ๒ ตามการจำแนกของพระเถระผู้ได้ทำการสังคายนา ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในข้อ ๔.๓.๑ หน้า ๑๐๙ ถึง ๑๑๓ ของงานวิจัยนี้

ตัวอย่างการสวดปาติโมกข์ของพระเทวทัตในที่มีคฤหัสถ์ร่วมอยู่ด้วย “สมัยนั้นพระเทวทัตยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงในบริษัทที่มีคฤหัสถ์อยู่ด้วย ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงในบริษัทที่มีคฤหัสถ์อยู่ด้วย รูปใดยกขึ้นแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๓๗๓} จากตัวอย่างนี้ผู้ศึกษาพระไตรปิฎกจะสามารถระบุได้ใหม่ว่าในครั้งนั้นมีสิกขาบทกี่ข้อ ผู้วิจัยมีความเห็น ดังนี้ คือ

๑) ถ้าเหตุการณ์นี้เกิดก่อนที่พระเทวทัตกระทำสังฆเภทและต่อมาพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสส ข้อที่ ๑๐ และ ต่อ ๆ มาทรงบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ การสวดปาติโมกข์ของพระเทวทัตในครั้งนี้ ย่อมไม่มีสิกขาบทสังฆาติเสสทั้ง ๒ ข้อนี้ นั่นแสดงว่าในการสวดพระปาติโมกข์ในช่วงเวลานั้น ยังไม่มีสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ และ ๑๑

๒) ถ้าเหตุการณ์เกิดขึ้นหลังจากที่พระเทวทัตกระทำสังฆเภทสำเร็จแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ แล้ว แต่ถ้ายังไม่เกิดเหตุการณ์การบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ เรื่องพระโกกาลิกะและพวกประพฤติตาม กล่าวสนับสนุนพระเทวทัต ยังไม่มีเหตุ นิทานเพื่อการบัญญัติ สังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ คือพระสังฆทานุวัตตกลีกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประพฤติตาม กล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ การสวดพระปาติโมกข์ของพระเทวทัตในครั้งนี้ย่อมมีสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ แต่ยังไม่มียกสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๑

^{๓๗๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๔/๒๓๖.

๓) ถ้าเหตุการณ์เกิดขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทสังฆาทิเสสข้อที่ ๑๐ และ ข้อที่ ๑๑ แล้ว การสวดพระปาติโมกข์ของพระเวททัตย์่อมมีสิกขาบททั้ง ๒ ข้อนี้ แต่ก็ยังมีประเด็นควรสงสัยอีกว่า มีสิกขาบทข้อที่ ๑๒ และ ๑๓ หรือไม่

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ในการสวดพระปาติโมกข์ของพระเวททัตย์ในครั้งนี้ ผู้ที่รู้ว่าจำนวนสิกขาบทที่ต้องยกขึ้นสู่อุทเทสในเวลานั้นว่ามีจำนวนเท่าใด คือพระพุทธเจ้าและพระภิกษุผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ในช่วงเวลานั้น แต่เนื่องจากไม่มีผู้ใดบันทึกและจำแนกไว้ ทำให้ผู้ที่ศึกษารุ่นหลังไม่สามารถระบุ จำแนกสิกขาบทได้เลยว่าการสวดพระปาติโมกข์ในครั้งนั้นมีจำนวนสิกขาบทกี่ข้อ และในแต่ละกองอาบัตินั้นมีสิกขาบทกี่ข้อ จำนวนสิกขาบทนี้จะใช้จำนวนเดียวกันกับเนื้อความพุทธพจน์ที่มาในพระสูตรเช่นวัชชีปุตตสูตร ว่ามีจำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อหรือไม่ ถ้าเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากวัชชีปุตตสูตร อาจมีจำนวนสิกขาบทที่มากกว่าหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อ ซึ่งอาจมีจำนวนรวมเป็น ๑๗๐ ข้อ หรือ ๑๘๐ ข้อ หรือ ๒๐๐ ข้อก็อาจเป็นไปได้ เหตุการณ์ที่ยกตัวอย่างมานี้ ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นถึงลำดับกาลเวลาในการบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติม และเมื่อบัญญัติเพิ่มเติมพระพุทธองค์ก็จะทรงมีพระดำรัสให้ภิกษุสงฆ์สาวกได้ทราบว่ามีสิกขาบทที่บัญญัติขึ้นสู่อุทเทสในการสวดพระปาติโมกข์ครั้งต่อ ๆ ไป ผู้วิจัยยกตัวอย่าง เช่นแต่เดิม วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ มีสิกขาบท จำนวน ๒๐๐ สิกขาบท ต่อมาในวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีพรรษาเดียวกันพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมตามเหตุที่เกิดขึ้นอีก ๑ สิกขาบท ในการสวดพระปาติโมกข์ในครั้งต่อไปคือวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ จำนวนสิกขาบทในการสวดต้องนำสิกขาบทที่บัญญัติใหม่นี้รวมเข้าไปด้วย รวมเป็น ๒๐๑ สิกขาบท เป็นต้น การเพิ่มขึ้นของจำนวนสิกขาบทเช่นนี้มีจนถึงสิกขาบทสุดท้ายคือสิกขาบทที่ ๒๒๐ ซึ่งผู้วิจัยไม่พบหลักฐานว่าคือสิกขาบทใด

การที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระบัญญัติห้ามสวดพระปาติโมกข์ในที่มคฤหัสถ์นี้ ไม่มีพระดำรัสว่าคือสิกขาบทที่ต้องยกขึ้นแสดง พระบัญญัตินี้จึงไม่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส

๒.๑๐ การสวดปาติโมกข์

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการสวดปาติโมกข์ ผู้ร่วมสวดและฟังต้องเป็นภิกษุผู้บริสุทธิ์ รายละเอียดขั้นตอนพิธีกรรมต่าง ๆ ผู้วิจัยมีได้นำมาแสดงไว้ ต่อไปนี้จะนำเสนอหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๒.๑๐.๑ ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้บริสุทธิ์ร่วมสวดและฟังปาติโมกข์

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการสวดพระปาติโมกข์เป็นอย่างมาก ดังตัวอย่างที่เคยนำมาเขียนถึงกรณีพระมหากัปปิยะแม้ว่าเป็นพระอรหันต์แล้วก็ยังทรงกำชับให้ร่วมสวดพระปาติโมกข์^{๓๗๔} ทรงพิจารณาเห็นคุณประโยชน์ของการบัญญัติและการสวดแสดงสิกขาบท สมดังที่พระองค์ได้กล่าวไว้ว่า สิกขาบทนี้จะเป็นเครื่องมือในการกำจัดอาสวัฏฐานิยธรรม

^{๓๗๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๗/๒๑๔.

ในระยะแรกที่มีพุทธานุญาตให้มีการสวดพระปาติโมกข์นั้น พระพุทธเจ้าทรงเข้าร่วมในพิธีดังกล่าวด้วย แต่ต่อมาเมื่อภิกษุผู้เข้าร่วมพิธีเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ พระองค์จึงได้ประกาศไม่ร่วมทำพิธีนี้กับภิกษุทั้งหลายให้ภิกษุทั้งหลายร่วมกันสวดพระปาติโมกข์ โดยกำหนดกฎระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อให้พิธีกรรมดำเนินไปโดยความเรียบร้อยและมีความสามัคคีของหมู่คณะ ดังมีพระดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เราจะไม่ทำอุโบสถ
ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ภิกษุทั้งหลาย ตั้งแต่นี้ไปพวกเธอพึงทำอุโบสถ
เพียงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงเอง ภิกษุทั้งหลาย มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส
ที่เราจะทำอุโบสถ จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงในบริษัทที่ไม่บริสุทธิ์
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีอาบัติติดตัวไม่พึงฟังปาติโมกข์ รูปใดฟัง ต้องอาบัติทุกกฏ
ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้งดปาติโมกข์แก่ภิกษุผู้มีอาบัติติดตัวนั้น^{๓๗๕}

พิจารณาจากพุทธดำรัสนี้ แสดงชัดเจนว่าการร่วมสวดสิกขาบทปาติโมกข์ พระองค์เน้นถึงความบริสุทธิ์ของภิกษุทุกรูป ก่อนการเริ่มพิธีจึงเปิดโอกาสให้ภิกษุแสดงความบริสุทธิ์ดังพุทธดำรัสว่า “ท่านรูปใดมีอาบัติ ท่านรูปนั้นพึงเปิดเผย เมื่อไม่มีอาบัติพึงนิ่ง” พระภิกษุผู้เข้ามาบวชในพระศาสนาควรต้องเรียนรู้สิกขาบทปาติโมกข์ ในเขตวัดใดไม่มีภิกษุผู้ที่สามารถจำสิกขาบท พระองค์ก็ให้พระภิกษุในวัดนั้น ๆ เดินทางไปเรียนไปสอบถามจากพระที่อยู่ห่างไกลออกไป หรืออาจต้องไปจำพรรษาอยู่ที่วัดอื่นที่มีพระภิกษุสามารถจำสิกขาบทปาติโมกข์ ดังมีพระพุทธานุญาตว่า ในกรณีนี้ในอาวาสแห่งหนึ่ง ภิกษุอยู่จำพรรษาหลายรูปเป็นผู้โง่เขลา ไม่ฉลาด ไม่รู้จักอุโบสถหรือวิธีทำอุโบสถหรือปาติโมกข์หรือวิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ภิกษุเหล่านั้นพึงส่งภิกษุรูปหนึ่งไปยังอาวาสใกล้เคียงพอจะกลับมาทันในวันนั้น ด้วยพระดำรัสรับสั่งว่า

ท่าน ท่านจงไปเรียนปาติโมกข์โดยย่อหรือโดยพิสดารมาเถิด
ถ้าได้อย่างนั้น นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ พึงส่งภิกษุรูปหนึ่งไปใช้เวลา ๗ วัน
ด้วยสั่งว่า ท่าน ท่านจงไปเรียนปาติโมกข์โดยย่อหรือโดยพิสดารมาเถิด
ถ้าได้อย่างนั้น นั่นเป็นการดี ถ้าไม่ได้ ภิกษุเหล่านั้น
ไม่พึงจำพรรษาอยู่ในอาวาสนั้น ถ้าจำพรรษาอยู่ ต้องอาบัติทุกกฏ^{๓๗๖}

พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตให้สวดปาติโมกข์โดยนำสิกขาบทที่พระองค์ได้บัญญัติไว้แล้วขึ้นแสดง ดังนี้

ถ้ากระไร เราพึงอนุญาตสิกขาบทที่ได้บัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายให้เป็น
ปาติโมกข์พิเศษของพวกเธอ ปาติโมกข์พิเศษนั้นก็จักเป็นอุโบสถกรรมของพวกเธอ
ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง
ภิกษุทั้งหลาย ก็แลพวกเธอพึงยกขึ้นแสดงอย่างนี้
ภิกษุผู้ฉลาดสามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่า
ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้าถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว

^{๓๗๕} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๖/๒๘๕.

^{๓๗๖} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๖๓/๒๔๕.

สงฆ์พึงทำอุโบสถพึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง อะไรเป็นบุพพกิจของสงฆ์
 ท่านทั้งหลายพึงบอกปาริสุทธิ ข้าพเจ้าจักยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง
 พวกเราบรรดาที่มีอยู่ทั้งหมดจงฟังให้ดี จงใส่ใจปาติโมกข์นั้น
 ท่านรูปใดมีอาบัติ ท่านรูปนั้นพึงเปิดเผย เมื่อไม่มีอาบัติพึงนั่ง
 ด้วยความเป็นผู้หนึ่ง ข้าพเจ้าจักทราบบว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์
 ก็การสวดประกาศถึง ๓ ครั้ง ในบริษัทเช่นนี้เป็นเหมือนการเปิดเผยอาบัติ
 ของภิกษุแต่ละรูปที่ถูกถาม ก็เมื่อกำลังสวดประกาศถึงครั้งที่ ๓
 ภิกษุใดระลึกได้ ยังไม่ยอมเปิดเผยอาบัติที่มีอยู่
 สัมปชานมุสาวาทย่อมมีแก่ภิกษุรูปนั้น ท่านทั้งหลาย
 ก็สัมปชานมุสาวาท พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นธรรมที่ทำอันตราย
 เพราะฉะนั้น ภิกษุต้องอาบัติแล้วระลึกได้ หวังความบริสุทธิ์
 ก็พึงเปิดเผยอาบัติที่มีอยู่ เพราะเปิดเผยอาบัติแล้ว
 ความผาสุกย่อมมีแก่ภิกษุรูปนั้น^{๓๗๗}

พระพุทธเจ้ายังทรงให้ความสำคัญกับผู้ร่วมพิธีต้องเป็นผู้บริสุทธิ์ การปกปิดอาบัติไว้คือผู้ไม่
 บริสุทธิ์นั้นถือเป็นธรรมที่ทำอันตราย พิธีกรรมในการทำอุโบสถนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีของ
 หมู่สงฆ์ ดังมีพุทธดำรัสเกี่ยวกับเรื่องการทำอุโบสถที่ชอบธรรมและไม่ชอบธรรมไว้ มี ๔ อย่าง ทรง
 กำชับให้ภิกษุสำเหนียกว่าจักทำอุโบสถกรรมที่พร้อมเพียงกันโดยชอบธรรม คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา
 อธิบายว่า ถ้าภิกษุ ๔ รูป อยู่ด้วยกัน ๓ รูปนำปาริสุทธิของรูปหนึ่งมาแล้วสวดพระปาติโมกข์ หรืออยู่
 ด้วยกัน ๓ รูป ๒ รูปนำปาริสุทธิของรูปหนึ่งมาแล้วทำปาริสุทธิอุโบสถ อุโบสถชื่อว่าเป็นวรรคโดยชอบ
 ธรรม แต่ถ้าภิกษุ ๔ รูป อยู่ในวิหารเดียวกัน ทุกรูปประชุมกันสวดพระปาติโมกข์ ๓ รูปทำปาริสุทธิ
 อุโบสถ ๒ รูปทำปาริสุทธิอุโบสถแยกกันและกัน อุโบสถกรรมชื่อว่าพร้อมเพียงโดยธรรม^{๓๗๘}

๒.๑๐.๒ พุทธบัญญัติสวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน

การสวดพระปาติโมกข์นี้มีพุทธบัญญัติให้สวดทุกกึ่งเดือน ดังมีพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
 เราอนุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงปักษ์ละ ๑ ครั้ง คือ ในวัน ๑๔ ค่ำ หรือวัน ๑๕ ค่ำ”^{๓๗๙} คัมภีร์
 สมันตปาสาทิกาอธิบายว่า ปักษ์หนึ่งมี ๑๔ วันบ้าง ๑๕ วันบ้าง : ๑ ปีมี ๓ ฤดูคือ (๑) ฤดูร้อน ตั้งแต่
 แรม ๑ ค่ำเดือน ๔ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ (๒) ฤดูฝน ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน
 ๑๒ (๓) ฤดูหนาว ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๑๒ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๔ ๑ ฤดูมี ๘ ปักษ์ ปักษ์ ๑๔ วัน
 มี ๒ ครั้ง คือปักษ์ที่ ๓ และปักษ์ที่ ๗ ปักษ์ ๑๕ วัน มี ๖ ครั้ง^{๓๘๐} และนอกจากนี้ยังมีพุทธดำรัสไว้ว่า

^{๓๗๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๓/๒๐๙-๒๑๐.

^{๓๗๘} วิ.อ. (แปล) ๓/๑๔๙/๑๕๑.

^{๓๗๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๓.

^{๓๘๐} วิ.อ. (ไทย) ๓/๓๖/๑๐๖.

วันอุโบสถมีเพียง ๒ คือ “ภิกษุทั้งหลาย วันอุโบสถนี้มี ๒ วัน คือ วัน ๑๔ ค่ำและวัน ๑๕ ค่ำ ภิกษุทั้งหลาย วันอุโบสถมี ๒ วันเหล่านี้แล”^{๓๘๑}

จำนวนสิกขาบทที่ต้องนำขึ้นแสดงในการสวดครั้งแรกนี้ไม่ได้กล่าวไว้ มีความเป็นไปได้ว่าจำนวนสิกขาบทเพิ่มขึ้นตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติม นั่นคือเมื่อใดก็ตามที่พระองค์บัญญัติสิกขาบทเพิ่มก็ต้องนำสิกขาบทนั้นเพิ่มเข้าไปในการสวดพระปาติโมกข์ สิกขาบทใดที่ต้องนำขึ้นสวดพระพุทธเจ้า จะทรงมีพระดำรัสว่า “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมิ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาล” ต่อจากนั้นภิกษุที่ได้ฟังการบัญญัติสิกขาบทนั้น ๆ เพิ่มเติมก็ต้องจดจำเรียนรู้ รวบรวมเพิ่มเข้าไปในการสวดปาติโมกข์

๒.๑๐.๓ แบบในการสวดปาติโมกข์

ขั้นตอนวิธีการสวด ประกอบด้วยเรื่องที่สำคัญที่ควรศึกษาทำความเข้าใจเพิ่มเติม เช่น พระพุทธานุญาตสี่มา การกำหนดเขตสี่มา การกำหนดโรงอุโบสถ การสมมติโรงอุโบสถ การถอนสี่มา ลักษณะอพัทธสี่มา ลำดับการลงประชุมของพระเถระและพระนวกะ การทำอุโบสถร่วมกันกับพระภิกษุหลายวัด ฯลฯ^{๓๘๒} ผู้วิจัยไม่ได้นำรายละเอียดมากกล่าวถึง แต่ที่จะนำมาเขียนแสดงไว้ในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยคือ แบบอย่างในการสวดปาติโมกข์ มี ๕ แบบ ดังมีพระพุทธดำรัสไว้คือ

ภิกษุทั้งหลาย การยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงนี้มี ๕ แบบ คือ

- ๑) ภิกษุยกนิทานขึ้นแสดงจบแล้ว ฟังสวดอุทเทสที่เหลือนด้วยสุตบ
นี่เป็นการยกปาติโมกข์แบบที่ ๑
 - ๒) ยกนิทานขึ้นแสดง ยกปาราชิก ๔ ขึ้นแสดงจบแล้ว ฟังสวดอุทเทสที่เหลือนด้วยสุตบ นี่เป็นการยกปาติโมกข์แบบที่ ๒
 - ๓) ยกนิทานขึ้นแสดง ยกปาราชิก ๔ ขึ้นแสดง ยกสังฆาติเสส ๑๓ ขึ้นแสดงจบแล้ว ฟังสวดอุทเทสที่เหลือนด้วยสุตบ นี่เป็นการยกปาติโมกข์แบบที่ ๓
 - ๔) ยกอนิยต ๒ ขึ้นแสดงจบแล้ว ฟังสวดอุทเทสที่เหลือนด้วยสุตบ นี่เป็นการยกปาติโมกข์แบบที่ ๔
 - ๕) ยกขึ้นแสดงโดยพิสดารทั้งหมด นี่เป็นการยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแบบที่ ๕
- ภิกษุทั้งหลาย การยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงมี ๕ แบบเหล่านี้แล”^{๓๘๓}

พระไตรปิฎกแปลฉบับสมาคมบาลีปกรณ์อังกฤษ แปลบาลีพุทธพจน์นี้ ความหมายเดียวกัน ^{๓๘๔} คือ

^{๓๘๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔๙/๒๒๖.

^{๓๘๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔๑-๑๔๙/๒๑๗-๒๒๗.

^{๓๘๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๒๘-๒๒๙, วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๓๔/๖๑๕.

^{๓๘๔} The Pāli Text Society, **The Book of The Discipline** (Mahavagga) vols.IV., tr.by I.B.Horner, 5th Reprinted, (Great Britain : Antony Rowe Ltd, 1993), p. 147.

Then it occurred to monks :

“Now, how many ways for the recital of the Pātimokkha are there ?” .

They told this matter to the Lord. He said :

“Monks, there are these five (ways for the) recital of the Pātimokkha :
having recited the provenance, the rest may be announced
as though it had been (already) heard;

this is the first (way for the) recital of the Pātimokkha.

Having recited the provenance, having recited the four offences
involving defeat, the rest may be announced as though
it had been (already) heard ;

this is the second (way for the) recital of the Pātimokkha.

Having recited the provenance, having recited the four offences
involving defeat, having recited the thirteen offences entailing a formal
meeting of the Order, the rest may be announced as though
it had been (already) heard;

this is the third (way for the) recital of the Pātimokkha.

Having recited the provenance, having recited the four offences
involving defeat, having recited the thirteen offences entailing a formal
meeting of the Order, having recited the two undetermined offences,
the rest may be announced as though it had been (already) heard; this
is the fourth (way for the) recital of the Pātimokkha. Recital in full is the
fifth. Monks, these are the five (ways for the) recital of the Pātimokkha.

ผู้วิจัยได้นำการแปลพระไตรปิฎกฉบับภาษาอังกฤษของสมาคมบาลีปกรณ์มาแสดงไว้เพื่อให้เห็นว่า แบบในการสวดนั้นตรงกันกับฉบับ มจร. อีกทั้งแสดงไว้ชัดเจนว่า ต้องนำ อนียต ๒ ขึ้นสู่อุทเทส นำประเด็นนี้มากล่าวถึงเนื่องจากมีความเห็นที่แตกต่างกันเรื่องการนำสิกขาบทอนียตขึ้นสู่อุทเทส การสวดแบบที่ ๑ ถึง ๔ เรียกว่าการสวดแบบย่อ มีพุทธอนุญาตให้สวดแบบย่อได้เมื่อมีเหตุ ๑๐ ประการ คือ พระราชาเสด็จมา โจรมาปล้น ไฟไหม้ น้ำหลาจะมา คนมามาก ผีเข้าสิงภิกษุ สัตว์ร้ายเข้ามา งูเลื้อยเข้ามา ภิกษุจะถึงแก่ชีวิต และมีอันตรายแก่พรหมจรรย์ นอกจากเหตุ ๑๐ ประการที่กล่าวมานี้ ยังมีเหตุอื่นที่ทรงมีพุทธอนุญาตให้สวดย่อคือ เมื่อในอาวาสแห่งหนึ่ง ในวันอุโบสถนั้น มีภิกษุอยู่ด้วยกันหลายรูป ล้วนเป็นผู้โง่เขลา ไม่ฉลาด ภิกษุเหล่านั้นไม่รู้จักอุโบสถ หรือวิธีทำอุโบสถ หรือปาติโมกข์ หรือวิธียกปาติโมกข์ขึ้นแสดง พระพุทธเจ้าทรงให้ส่งภิกษุไปเรียนยังอาวาสใกล้เคียง พอจะกลับมาทันในวันนั้น ด้วยสั่งว่า “ท่าน ท่านจงไปเรียนปาติโมกข์โดยย่อหรือโดยพิสดารมาเถิด”^{๓๘๕}

โดยสรุป การสวดพระปาติโมกข์ย่อ มีพุทธานุญาตให้สวดย่อได้ ในเมื่อมีเหตุจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ในเหตุ ๒ อย่าง คือ ๑) ไม่มีภิกษุจำปาติโมกข์ได้จนจบ ให้สวดเท่าอุทเทสที่จำได้ ๒) เกิดเหตุฉุกเฉินขัดข้องที่เรียกว่าอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งในอันตรายทั้ง ๑๐ กำลังสวดอุทเทสใดค้างอยู่ เลิกอุทเทสนั้นกลางคันได้ และพึงย่อตั้งแต่อุทเทสนั้นไปด้วยสุดบท คือ บทที่เคยได้สดับมาแล้วในขณะที่ฟังหัวข้อของคำเริ่มเรื่อง ทั้งนี้ยกเว้นนิทานอุทเทสซึ่งต้องสวดให้จบ สมมติว่าสวดปาราชิกอุทเทสจบแล้ว ถ้าสวดย่อตามแบบที่ท่านวางไว้ จะได้ดังนี้

“สุตา โข อายสมนเตหิ เตรส สงฆาติเสสา ธมมา
 สุตา โข อายสมนเตหิ เทว อนิยตา ธมมา ฯเปฯ
 ลงท้ายว่า เอตตํ ทสส ภควโต ฯเปฯ สิกขิตัพพ” ^{๓๘๖}

แบบที่วางไว้เดิมนี่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ไม่ทรงเห็นด้วยในบางประการ และทรงมีพระมติว่า ควรสวดย่อดังนี้ (สวดปาราชิกอุทเทสจบแล้ว สวดคำท้ายทีเดียว)

“อุทฺธิฏฺฐํ โข อายสมนโต นิทานํ อุทฺธิฏฺฐา จตตารो ปาราชิกา ธมมา
 สุตา เตรส สงฆาติเสสา ธมมา ฯเปฯ
 สุตา สตตาทิกรณสมถา ธมมา เอตตํ ฯเปฯ สิกขิตัพพ” ^{๓๘๗}

คัมภีร์ สมณตปาสาทิกาอธิบาย ว่า ยกนิทานขึ้นแสดงจบแล้วพึงสวดอุทเทสที่เหลือด้วยสุดบท (นิทานํ อุทฺธิสิตฺวา อวเสสํ สุเตน สาเวตัพพ) ความว่า ครั้นสวดนิทานนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ฯลฯ เพราะเปิดเผยอาบัติแล้ว ความผาสุกย่อมมีแก่ภิกษุรูปนั้น แล้วพึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ายกนิทานขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าขอถามท่านทั้งหลายในธรรมเหล่านั้น ฯลฯ ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้ แล้วสวดอุทเทสที่เหลือด้วยสุดบทอย่างนี้ว่า ธรรมคือปาราชิก ๔ สิกขาบทอันท่านทั้งหลายฟังแล้ว ฯลฯ ไม่วิวาทพึงศึกษา พึงทราบปาติโมกข์อุทเทส ๔ ที่เหลือโดยนัยนี้ ^{๓๘๘}

ผู้วิจัยนำเสนอตัวอย่างการสวดปาติโมกข์ย่อ ไว้ ๒ แบบคือ แบบที่ ๑ นิทานอุทเทส และแบบที่ ๔ อนิยตุทเทส ดังนี้

ตัวอย่างการสวดปาติโมกข์ย่อ แบบที่ ๑ นิทานอุทเทส คือแสดงนิทานอุทเทสจบแล้ว ก็พึงบอกโดยสูตร (พระบาลี) อันเคยได้ฟังมาแล้วแต่ก่อนแล้วว่า

อุทฺธิฏฺฐํ โข ปนายสมนโต นิทานํ
 สุตา โข ปนายสมนเตหิ จตตารो ปาราชิกา ธมมา
 สุตา เตรส สงฆาติเสสา ธมมา
 สุตา เทว อนิยตา ธมมา
 สุตา ตีส นิสสคฺคิยา ปาจิตติยา ธมมา

^{๓๘๖} พระพุทธโฆษาจารย์, กังขาวิตรณีย์ คัมภีร์อรรถกถาของปาติโมกข์ (๑) , แปลโดย พระคันธสาราภิวงศ์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร), (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๕.

^{๓๘๗} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมฉบับพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒ (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๖.

^{๓๘๘} วิ.อ. (ไทย) ๓ /๑๕๐/๑๕๑-๑๕๒.

สุตา เทวนวุติ ปาจิตติยา ฌมมา
 สุตา จตตารุ ปาฏิเทสนียา ฌมมา
 สุตา เสขียา ฌมมา
 สุตา สตต อธิกรณสมถา ฌมมา
 เอตตํ ตสส ภควโต สุตตาคํ สุตตปริยาปนํ อนวทมมาสํ อุทเทสํ อากัจฉติ,
 ตตถ สพเพหเว สมคฺเคหิ สมโมทนาเนหิ อวิวทมานะหิ สิกฺขิตพฺพํ.

ตัวอย่างการสวดปาติโมกข์ย่อแบบที่ ๔ อนียตฺตเทส คือ แสดงตั้งแต่ต้นจนจบอนียตแล้ว ก็พึงบอกละโดยสูตรอันเคยได้ฟังมาแล้วแต่ก่อนแล้วว่า

อุทฺธิฏฺฐํ โข ปนายสมนฺโต นิทานํ
 อุทฺธิฏฺฐา จตตารุ ปาราชิกา ฌมมา
 อุทฺธิฏฺฐา เตรส สงฆาทีเสสา ฌมมา
 อุทฺธิฏฺฐา เทว อนียตา ฌมมา
 สุตา โข ปนายสมนฺเตหิ ตีสํ นิสสคฺคิยา ปาจิตติยา ฌมมา
 สุตา เทวนวุติ ปาจิตติยา ฌมมา
 สุตา จตตารุ ปาฏิเทสนียา ฌมมา
 สุตา เสขียา ฌมมา
 สุตา สตต อธิกรณสมถา ฌมมา
 เอตตํ ตสส ภควโต สุตตาคํ สุตตปริยาปนํ อนวทมมาสํ อุทเทสํ อากัจฉติ,
 ตตถ สพเพหเว สมคฺเคหิ สมโมทนาเนหิ อวิวทมานะหิ สิกฺขิตพฺพํ^{๓๘๙}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แบบอย่างในการสวดพระปาติโมกข์ที่มาในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๔ ที่ได้นำมาแสดงนี้ พระพุทธเจ้าได้มีพระดำรัสไว้ในช่วงเวลาสิ้นพุทธกาล คือมีจำนวนสิกขาบทบัญญัติที่ต้องนำขึ้นสวดแสดงในพระปาติโมกข์ตามพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ทรงรับสั่งไว้ว่า “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาบทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑ และ ๒ รวมทั้งหมด ๒๒๐ ข้อ ผู้วิจัยได้แสดงรายละเอียดไว้แล้วในข้อที่ ๒.๘ ส่วนในช่วงเวลาที่เริ่มมีพุทธบัญญัติให้สวดพระปาติโมกข์ และช่วงกลาง จนถึงก่อนบัญญัติสิกขาบทข้อที่สุตนั้น จำนวนสิกขาบทในแต่ละอุทเทสที่ต้องยกขึ้นแสดงยังไม่ที่สุต คือต้องยกสิกขาบทเพิ่มขึ้นเป็นระยะตามที่มีพระบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติม หากมีการสวดย่อ การบอกจำนวนสุตบทที่เคยได้ฟังมาก่อนก็จักต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย

^{๓๘๙} พระพุทธโฆษาจารย์, กังขาวิตรณิ คัมภีร์อรรถกถาของปาติโมกข์ (๑), แปลโดย พระคันธสาราภิวงศ์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร), (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๘.

บทที่ ๓

ความสำคัญของสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์

ความสำคัญของสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติขึ้นนั้นเพื่อประโยชน์ในแง่ของการรักษาพระศาสนาให้ดำรงอยู่นาน ประโยชน์เพื่อผู้ฝึกตนและประโยชน์แก่หมู่คณะ ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

๓.๑ ความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องกำจัดอาสวัฏฐานิยธรรม

อาสวะ ความหมาย ธรรมเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ธรรมเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปในภพทั้ง ๓๑ ภพ กิเลสเครื่องหมักดอง^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) แปลความหมายไว้ว่า กิเลสที่หมักหมมหรือดองอยู่ในสันดาน ไหลซึมซ่านไปย้อมจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่าง ๆ มี ๓ อย่าง คือ ๑) กามาสวะ อาสวะคือกาม ๒) ภวาสวะ อาสวะคือภพ ๓) อวิชชาสวะ อาสวะคืออวิชชา^๒

อาสวัฏฐานิยธรรม อรรถกถาจารย์ท่านแปลความไว้ว่า ธรรมเป็นที่ตั้งอาสวะ ความชั่วต่าง ๆ เช่น การกล่าวให้ร้ายคนอื่น ความเดือดร้อน และการจองจำ^๓ การกล่าวร้ายผู้อื่น การฆ่า การจองจำ เป็นต้น และทุกขใจในอบายชนิดต่าง ๆ รวมทั้งการลวงละเมตติสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้^๔ เหตุปัจจัยให้เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม ๔ ประการ คือ

- ๑) เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะมีภิกษুবวชนาน
- ๒) เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะแพร่หลาย
- ๓) เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะมีลาภสักการะมาก
- ๔) เมื่อสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะความเป็นพหูสูต^๕

ในตอนท้ายพระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ชัดเจนว่า

“และมีอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างเกิดในสงฆ์ ตลาคตจะบัญญัติสิกขาบท
จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น”

เมื่อได้ก็ตามที่มีอาสวัฏฐานิยธรรม ๔ ประการนี้ปรากฏในในหมู่สงฆ์ นั่นคือเหตุปัจจัยทำให้พระพุทธเจ้าจะนำมาบัญญัติสิกขาบทเพื่อขจัดอาสวัฏฐานิยธรรมเหล่านั้น

อาสวัฏฐานิยธรรม คือ ธรรมเหล่าใดอันอาสวะทั้งหลายพึงตั้งอยู่ คือไม่ผ่านเลยไป อธิบายว่า วิติกมธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะทั้งหลายที่เป็นไปในปัจจุบันและสัมปรายภพก็ดีเป็นทุกขาสวะ

^๑ ประยุทธ์ หลงสมบุญ.พันธุ์ , พจนานุกรม มคอ - ไทย , พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เรื่องปัญญา , ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๔.

^๒ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : บจก.เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕๑-๕๕๒.

^๓ วิ.อ. (ไทย) ๑/๒๑/๑๙๗.

^๔ ม.ม.อ. ๒/๑๔๕/๑๑๕, อ้างใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๑.

^๕ วิ.ม.ท. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓-๑๔, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๑.

ก็ดี เป็นกิเลสสาสวะก็ดี มีการกล่าวร้ายผู้อื่น ความเดือดร้อน การฆ่า และการจองจำเป็นต้นก็ดี เป็นทุกข์พิเศษในอบายก็ดี เป็นเหตุแห่งอาสวะที่เป็นไปในปัจจุบันเป็นต้นเหล่านั้น^๖

ตัวอย่างพระบัญญัติสิกขาบท ว่าด้วยเภสัช “ก็ เภสัชใดควรลิ้มสำหรับภิกษุผู้เป็นไข้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมันน้ำผึ้ง น้ำอ้อย ภิกษุรับประทานเภสัชนั้นแล้วเก็บไว้ฉันได้ ๗ วันเป็นอย่างมากให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย”^๗ ต้นเหตุเกิดจากพระเถระ ท่านพระปิลินทวัจฉะ แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมอันยิ่งของมนุษย์ในบริษัทพร้อมทั้งพระราชาต่างพากันยินดีเลื่อมใส โดยยิ่ง แล้วได้นำเภสัชห้าคือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย มาถวายท่านพระปิลินทวัจฉะ แม้ตามปกติท่านก็ได้เภสัชห้าอยู่เสมอ ท่านจึงแบ่งเภสัชที่ได้ มาถวายบริษัท แต่บริษัทของท่านเป็นผู้มักมาก เก็บเภสัชที่ได้ มาไว้ในกระถางบ้าง ในหม้อน้ำบ้าง จนเต็ม แล้วบรรจุลงในหม้อกรองน้ำบ้าง ในถุ่ยบ้าง แขนงไว้ที่หน้าต่าง เภสัชเหล่านั้นก็เยิ้มซึม แม้จำพวกหนูก็เลื้อนกล่นไปทั่ววิหาร ชาวบ้านที่เดินเที่ยวชมไปตามวิหารพบเข้า ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียนโทษทนะนาว่าพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านั้นมีเรือนคลังในภายในเหมือนพระเจ้าพิมพิสาร จอมพลมครรัฐ ภิกษุทั้งหลายได้ยิน ชาวบ้านเหล่านั้นเพ่งโทษตีเตียนโทษทนะนา จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทดังที่ ยกตัวอย่างมานี้

ตัวอย่างสิกขาบทที่มีต้นเหตุบัญญัติมาจากพระเทวทัต ๔ สิกขาบทคือ สังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ และ ๑๑ ปาจิตติยอีก ๒ สิกขาบท พระเทวทัตตั้งตนเป็นใหญ่ ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ที่บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๙ หน้า ๗๒ ถึง ๗๕ ในงานวิจัยนี้.

ตัวอย่างสิกขาบทที่มีต้นเหตุมาจากพระอริฏฐะ ที่เข้าใจว่าตนเองเป็นผู้รู้ทั่วถึงธรรม (พหูสูต) จึงได้แสดงธรรมกล่าวต่อพระพุทธเจ้า ต่อมาพระพุทธเจ้าจึงได้บัญญัติสิกขาบท ว่า

“ก็ ภิกษุใดกล่าวอย่างนี้ว่า “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่อนอันตรายก็หาสามารถก่อน อันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่ ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ ว่า ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค ไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสอย่างนั้นท่าน พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมที่ ก่อนอันตรายว่าเป็นธรรมก่อนอันตรายไว้โดยประการต่าง ๆ และธรรมเหล่านั้นก็สามารถก่อนอันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริง” ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือน อย่างนี้ ก็ยังยืนยงอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณสาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละทิฏฐินั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณสาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละทิฏฐินั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่สละ ต้องอาบัติปาจิตติย”^๘

มีตัวอย่างพระพุทธพจน์มาในโอวาทสูตร พระมหากัสสป ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่ามี ภิกษุเป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน ไม่รับคำพราสสอนโดยเคารพ ได้เห็นภิกษุชื่อภณณะ สัทธินาฬิกของพระ อานนท์ และภิกษุชื่ออากิชิเกะ สัทธินาฬิกของพระอนนุทธะ ในพระธรรมวินัยนี้ กล่าวล่วงเกินกัน

^๖ วิ.อ. (ไทย) ๑/๒๑/๒๗๖.

^๗ วิ.มทา. (ไทย) ๒/๖๒๒/๑๔๓.

^๘ วิ.มทา. (ไทย) ๒/๔๑๘/๕๒๘.

และกันด้วยสุตะว่า “มาเถิดภิกษุใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน และใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน” ^๙

ตัวอย่างพระพุทธพจน์เกี่ยวกับภิกษุอรุณฐะที่เข้าใจผิดว่าตนเองเป็นผู้รู้เข้าใจในธรรม เป็นพหูสูต ภิกษุผู้ที่เข้าใจว่าตนเองจดจำพระธรรมคำสอนได้มาก ที่ผู้วิจัยได้นำมาแสดงนี้เป็นส่วนหนึ่งของอาสวัฏฐานิยธรรมที่เกิดกับภิกษุนั้น ๆ

สิกขาบทตถตถปาราชิกนั้นพระพุทธเจ้าได้แสดงมหาโจร ๕ จำพวก^{๑๐} สิกขาบทนี้ได้ตรัสไว้ครอบคลุมอาสวัฏฐานิยธรรมของภิกษุหลายประการ เช่นผู้บวชนาน ภิกษุหมู่ใหญ่ผู้มีบิรवारมาก ภิกษุผู้ต้องการลาภสักการะ ซึ่งเปรียบเสมือนดังมหาโจร พระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้ ๕ จำพวก คือ

ภิกษุทั้งหลาย มหาโจร ๕ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก คือ

- ๑) มหาโจรบางคนในโลกนี้ ประราธนาว่า เมื่อไรหนอ เราจึงจักมีบิรवार เป็นร้อยหรือเป็นพันห้อมล้อมแล้วท่องเที่ยวไปในคาม นิคม และราชธานี ทำการฆ่าเองสั่งให้ผู้อื่นฆ่า ตัด (มือเท้าผู้อื่น) เอง สั่งให้ผู้อื่นตัด เมา (บ้าน) เอง สั่งให้ผู้อื่นเมา ต่อมามหาโจรนั้นก็จะมีบิรवारเป็นร้อยหรือเป็นพันห้อมล้อมแล้วท่องเที่ยวไปในคาม นิคมและราชธานี ทำการฆ่าเอง สั่งให้ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง สั่งให้ผู้อื่นตัด เมาเอง สั่งให้ผู้อื่นเมาฉันทิ ภิกษุชั่วบางรูปในธรรมวินัยก็ฉันทิเหมือนกัน ประราธนาว่า เมื่อไรหนอ เราจักมีภิกษุบิรवारเป็นร้อยหรือเป็นพันห้อมล้อมแล้วท่องเที่ยวไปในคาม นิคม และราชธานี อันคฤหัสถ์และบรรพชิตสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ได้จีวร ปิณฑบาตเสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัช ต่อมา ภิกษุนั้นก็ได้มีภิกษุบิรवारเป็นร้อยหรือเป็นพันห้อมล้อมแล้วท่องเที่ยวไปในคาม นิคมและราชธานี อันคฤหัสถ์และบรรพชิตสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ได้จีวร ปิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ภิกษุทั้งหลาย
- นี่คือมหาโจรจำพวกที่ ๑ ที่มีปรากฏอยู่ในโลก
- ๒) ภิกษุทั้งหลาย ยังมีภิกษุชั่วบางรูปในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว อวดอ้างว่าเป็นของตน ภิกษุทั้งหลาย นี่คือมหาโจรจำพวกที่ ๒ ที่มีปรากฏอยู่ในโลก
- ๓) ภิกษุทั้งหลาย ยังมีภิกษุชั่วบางรูปในธรรมวินัยนี้ โจทเพื่อนภิกษุผู้บริสุทธิ์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ด้วยเรื่องที่ทำลายพรหมจรรย์อันไม่มีมูล ภิกษุทั้งหลาย นี่คือมหาโจรจำพวกที่ ๓
- ๔) ภิกษุทั้งหลาย ยังมีภิกษุชั่วบางรูปในธรรมวินัยนี้ สงเคราะห์ประจบคฤหัสถ์ด้วยครุภัณฑ์ของสงฆ์คืออาราม พื้นที่อาราม วิหาร พื้นที่วิหาร เตียง ตั่ง พูกหมอน หม้อ โลหะ อ่างโลหะ กระถางโลหะ กระทะโลหะ มีด ขวาน ผึ่ง จอบ สว่าน เภาวัลย์ ไม้ไผ่ หล้ามุงกระต่าย หล้าแฝก หล้าสามัญ ดินเหนียว

^๙ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๙/๒๔๓-๒๔๕.

^{๑๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๙๕/๑๘๐-๑๘๑.

เครื่องมือ เครื่องดิน ภูเขาทั้งหลาย นี่คือมหาโจรจำพวกที่ ๔
 ๕) ภูเขาทั้งหลาย ภูเขาผู้กล่าวอวดอุตริมนุสธรรมอันไม่มีอยู่ ไม่เป็นจริง
 จัดเป็นยอดมหาโจรในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก
 ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร
 เพราะภูเขานั้น ฉันทาอาหารของชาวบ้านด้วยไถยจิต

สมันตปาสาทิกา อธิบายเพิ่มเติมในมหาโจรจำพวกที่ ๑ ว่า บาปภูษณนี้เหมือนโจรที่ตัดที่
 ต่อเป็นต้น เพราะมิใช่จะล่องลง ๑ ตระกูล ๒ ตระกูลเท่านั้น ที่แท้ล่องลงมหาชน รับเอาปัจจัยสี่ ส่วน
 ภูเขาเหล่าใดเชี่ยวชาญพระสูตร เชี่ยวชาญพระอภิธรรม หรือทรงจำพระวินัย เมื่อภิกษาจารย์ไม่
 สมบูรณ์ ย่อมจาริกไปตามชนบท บอกบาป แสดงอรรถกถา ให้ชาวโลกเลื่อมใสด้วยการอนุโมทนาด้วย
 ธรรมกถา และด้วยความมีอิริยาบถเรียบร้อย ได้รับสักการะ ความเคารพ ความนับถือ ความบูชา
 ความยำเกรง ภูเขาเหล่านั้นพึงทราบทั่วกันว่า “ผู้สืบทอดแบบแผนและประเพณี จรรโลงพระศาสนาให้
 รุ่งเรือง”^{๑๑}

๓.๒ ความสำคัญในฐานะเป็นอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ

อำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ^{๑๒} พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุผลในการบัญญัติสิกขาบท
 คัมภีร์สมันตปาสาทิกา^{๑๓} ได้อธิบายความหมายของอำนาจประโยชน์ทั้ง ๑๐ ประการนี้ ไว้ดังนี้

๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ (สงฆสมุจฺจตฺตํ) เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข
 ตลอดกาลนาน ได้แก่ ภาวะที่สงฆ์ยอมรับว่าดี คือภาวะที่ยอมรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค
 ด้วยคำว่า “ดีละ พระพุทธเจ้าข้า” เหมือนที่ยอมรับพระราชดำรัสของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ใดยอมรับ
 พระดำรัสของพระตถาคต การยอมรับของผู้นั้นย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เกื้อกูล

๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ (สงฆผาสุกตฺตํ) เพื่อประโยชน์แก่ความอยู่เป็นสุข ด้วยความ
 เป็นอยู่ร่วมกัน.

๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก (ทุมฺมมฺกฺกนํ ปุคฺคฺลนํ นิคฺคหฺย) บุคคลผู้ทุศีลคือบุคคลผู้เก้อยาก
 ภูเขาเหล่าใดแม้จะให้ถึงความเป็นผู้เก้อยากได้โดยยาก กำลังล่องละเมิดหรือล่องละเมิดแล้วก็ไม่
 ละอาย เพื่อประโยชน์แก่การข่มภิกษุผู้เก้อยากได้โดยยาก ไม่ละอายเหล่านั้น จักอยู่ภิกษุเหล่านั้นเมื่อ
 ไม่มีสิกขาบทก็จักเบียดเบียนสงฆ์ด้วยคำว่า “เรื่องอะไรที่พวกท่านได้เห็น ได้ฟัง เรื่องอะไรที่พวกเราได้
 ทำแล้ว พวกท่านยกอาบัติไหนเพราะวัตถุอะไรข่มพวกเรา” แต่เมื่อมีสิกขาบท สงฆ์จักแสดงสิกขาบท
 ข่มภิกษุเหล่านั้นโดยธรรม โดยวินัย โดยสัตตสุสานน์ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า “เพื่อข่มบุคคล
 ผู้เก้อยาก”

๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม (เปสฺสณํ ภิกฺขุณํ ผาสุวิหฺรตฺตํ) เพื่อความ
 อยู่สำราญของเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม คือมีศีลเป็นที่รัก จักอยู่ภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก เมื่อไม่รู้สิ่ง

^{๑๑} วิ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๕/๖๕๕.

^{๑๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๖๖/๙๒, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๓๑/๓๘๙, วิ.มหา.
 (ไทย) ๒/๒๖๙/๔๒๐, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๖๗/๔๙๐, วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๗๐/๖๔๒.

^{๑๓} วิ.อ. (ไทย) หน้า ๓๒๗-๓๓๑.

ที่ควรทำและไม่ควรทำ สิ่งที่มีโทษและไม่มีโทษ ชัดคั่น ขอบเขต เมื่อพยายามเพื่อความบริบูรณ์แห่งไตรสิกขา สงสัยอยู่ ย่อมลำบาก ย่อมรำคาญ แต่ครั้งรู้สิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ สิ่งที่มีโทษและไม่มีโทษ ชัดคั่น ขอบเขต เมื่อพยายามเพื่อความบริบูรณ์แห่งไตรสิกขา สงสัยอยู่ก็ไม่ลำบาก ไม่รำคาญ ด้วยเหตุนี้ การบัญญัติสิกขาบทจึงเป็นไปเพื่อความอยู่สำราญของภิกษุเหล่านั้น อีกอย่างหนึ่งการข่มบุคคลผู้เก้อยากเป็นความอยู่สำราญของภิกษุเหล่านี้ ด้วยว่า เพราะอาศัยบุคคลผู้ทุศีล อุบาสกย่อมดำรงอยู่ไม่ได้ ปวราณาก็ดำรงอยู่ไม่ได้ สังฆกรรมก็หยุดชะงัก สามัคคีก็มีไม่ได้ ภิกษุทั้งหลายมีจิตเป็นสมาธิไม่ได้ จึงไม่อาจประกอบกิจมือุเทศ ปริบुจณา และกัมมัฏฐาน เป็นต้น แต่เมื่อข่มเหล่าบุคคลผู้ทุศีลแล้ว อุปัทวะแม้ทั้งหมดนี้ก็ย่อมไม่มี เมื่อนั้นเหล่าภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักย่อมอยู่สำราญ ในคำว่า “เพื่อความอยู่ผาสุกของเหล่าภิกษุผู้มีศีลงาม”

๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (ทิฐธมมิกานํ อาสวานํ สํวราย) ทุกข์ต่าง ๆ มีการประหารด้วยฝ่ามือ ประหารด้วยท่อนไม้ การตัดมือการตัดเท้า ความเสียชื่อเสียง ความเสื่อมยศและความเดือดร้อน เป็นต้น ที่ผู้ตั้งอยู่ในอสังวรจะพึงถึงในอัตภาพนั้น ชื่อว่าอาสวะอันเป็นไปในปัจจุบัน เพื่อป้องกันคือเพื่อปิดกั้นทางมาแห่งอาสวะอันเป็นไปในปัจจุบันเหล่านี้ด้วยการบัญญัติสิกขาบท

๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต (สมปรายิกานํ อาสวานํ ปฏินาตาย) ทุกข์ต่าง ๆ มีบาปกรรมที่ตนได้กระทำแล้วเป็นมูลเหตุ อันบุคคลผู้ตั้งอยู่ในความไม่สังวรเมื่อตายไป ย่อมถึงอบายมีนรกเป็นต้นในสัมปรายภพ ชื่อว่าอาสวะอันเป็นไปในอนาคต เพื่อประโยชน์แก่การกำจัด ท่านอธิบายว่า “เพื่อประโยชน์แก่การระงับ คือเพื่อประโยชน์แก่การเข้าไปสงบซึ่งอาสวะเหล่านั้น”

๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส (อปฺปสนฺนํ ปสาทาย) เมื่อมีการบัญญัติสิกขาบท มนุษย์ผู้ฉลาดแม้ที่ไม่เลื่อมใส ได้ทราบการบัญญัติสิกขาบท หรือได้เห็นภิกษุผู้ปฏิบัติตามพระบัญญัติก็ย่อมเลื่อมใสว่า “สมณะ ศากยบุตรเหล่านี้ เป็นผู้เว้นไกลจากอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เช่นการเสพเมถุน ความขัดเคืองและความหลงของมหาชนในโลกอยู่ ทำกิจที่ทำได้ยาก คือทำการหนัก” เหมือนพราหมณ์มีฉาภิภูมิจึงทรมองดูไตรเพท เห็นคัมภีร์ในพระวินัยปิฎกแล้วเกิดความเลื่อมใส ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า “เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส”

๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว (ปสนฺนํ ภิกฺขุโยภาวาย) แม้กุลบุตรทั้งหลายที่เลื่อมใสในพระศาสนาแล้ว ได้ทราบการบัญญัติสิกขาบท หรือได้เห็นภิกษุทั้งหลายปฏิบัติตามสิกขาบทตามที่ทรงบัญญัติไว้ ย่อมเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปว่า “น่าเลื่อมใสจริง พระคุณเจ้าผู้ตามรักษา วินัยสังวร อันเป็นพรหมจรรย์มีภัตตอาหารมื่อเดียวตลอดชีวิต ชื่อว่าได้ทำกิจที่ทำได้ยาก ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า “เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใส”

๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม (สทฺธมฺมภูจิตฺตยา) ศีลธรรมคือธรรมของสัตบุรุษมี ๓ อย่าง คือ ๑) ปริยัติศีลธรรม ศีลธรรมคือสิ่งที่พึงเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์ ๒) ปฏิบัติศีลธรรม ศีลธรรมคือสิ่งที่พึงปฏิบัติ ได้แก่ไตรสิกขา ๓) ปฏิเวธศีลธรรม ศีลธรรมคือผลที่พึงบรรลุ ได้แก่ มรรคผลและนิพพาน^{๑๔} ศีลธรรมแม้ทั้งปวงจะดำรงอยู่ได้นานก็ด้วยการบัญญัติสิกขาบท เพราะเมื่อมีการ

^{๑๔} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : บจก.เอส.อาร์.พรินต์แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒๗.

บัญญัติสิกขาบท ภิกษุทั้งหลายย่อมเล่าเรียนสิกขาบท วิภังค์แห่งสิกขาบทนั้น และพุทฺธพจน์อื่น เพื่อส่องความสิกขาบทและวิภังค์แห่งสิกขาบทให้ชัดเจนขึ้นก็เมื่อปฏิบัติตามพระบัญญัติบำเพ็ญข้อปฏิบัติแล้ว ย่อมได้บรรลุโลกุตระธรรมที่ควรบรรลุด้วยการปฏิบัติด้วยเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า “เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม”

๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย (วินยานุคฺคหยา)^{๑๕} เมื่อมีการบัญญัติสิกขาบท ประกอบด้วยวินัย ทั้ง ๔ อย่าง คือ สังวรวินัย ๑ ปหานวินัย ๑ สมถวินัย ๑ ปญฺญุตติวินัย ๑ ย่อมได้รับอนุเคราะห์ คือ อุปถัมภ์สนับสนุนไว้เป็นอันดี นั่นคือการมีสิกขาบทก็เพื่อความเอื้อเพื่อการรักษาพระวินัยอื่น ๆ ข้อ ๑ ข้อ ๒ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมคือสงฆ์ ข้อ ๓ ข้อ ๔ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่บุคคล ข้อ ๕ ข้อ ๖ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต ข้อ ๗ ข้อ ๘ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน ข้อ ๙ ข้อ ๑๐ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา ข้อ ๑๐ คำว่า “เพื่อเอื้อเพื่อวินัย” หมายถึง เพื่อเชิดชูค้ำจุน ประคับประคองพระวินัย ๔ อย่าง คือสังวรวินัย ปหานวินัย สมถวินัย ปญฺญุตติวินัย.

พระผู้มีพระภาคครั้งทรงแสดงอานิสสแห่งการบัญญัติสิกขาบทอย่างนี้แล้วเมื่อจะทรงแสดงกิจที่ภิกษุทั้งหลายพึงทำในสิกขาบทนั้น จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอพึงยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง (เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยถ)” พระองค์ทรงแสดงว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงยกสิกขาบทนี้ คือ มีอานิสสที่เราชี้แจงอย่างนี้ขึ้นแสดงไว้ในปาติโมกข์เทศอย่างนี้ พึงเล่าเรียนจำไว้ และบอกแก่ภิกษุอื่น ๆ^{๑๖}

อำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการนี้ สอดคล้องกับพระดำรัสว่า “เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรม บางอย่างในสงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น” และเพื่อรักษาอายุพระศาสนาให้ยืนนานสืบไป อำนาจประโยชน์ข้อที่ ๙ แสดงชัดเจนว่า สิกขาบททั้งหลายที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติแล้วนั้นเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของพระสัทธรรม เพื่อเป็นการรักษาพระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ รักษาพระวินัยที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ การรักษาพระธรรมวินัยเท่ากับได้รักษาพระศาสนา ดังคำที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระอานนท์ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า ธรรมวินัยที่พระองค์กล่าวไว้ดีแล้วจักเป็นศาสนาแทนพระองค์เมื่อรักษาพระธรรมวินัยไว้ได้ ย่อมทำให้การรักษาแบบแผนการปฏิบัติไว้ได้ เมื่อรักษาทั้งธรรมและวินัย รักษาระเบียบแบบแผนการปฏิบัติไว้ได้ ย่อมรักษาอริยมรรคมีองค์ ๘ สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น ถ้าภิกษุเหล่านี้เป็นอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย”^{๑๗} วินยเปยฺยาล^{๑๘}

^{๑๕} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๒๓๖-๒๓๗.

^{๑๖} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๓๓๑. แปลจากบาลี (ปฐมปาราชิกวณฺณนา) หน้า ๓๑๙ ว่า

เอวํ สิกฺขาปทปฺปณฺณตฺติยา อานิสฺสํ ทสฺเสตฺวา ตสฺมिํ สิกฺขาปเท ภิกฺขุทฺธิ กตฺตพฺพกิจฺจํ ทิเปนโต เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยถาติ อาห ๑ ก็ วุตฺตํ โหติ ๑ ภิกฺขเว อิมํ ปน มยา อิติ สนทสฺสีตานิสฺสํ สิกฺขาปทํ เอวํ ปาฏิมกฺขุทฺเทส อุทฺธิเสยฺยถ จ ปรียาปุณฺณยถ จ ธาเรยฺยถ จ อณฺณสณฺจ วาเจยฺยถาติ ๑ อติเรกานยนตฺโถหิ เอตฺถ จสทฺโท เตนยมตฺโถ อานิสฺสํ โหติติ ๑

^{๑๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

ได้แบ่งหมวดหมู่ อำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการนี้ออกเป็นคู่ ๆ อำนาจประโยชน์ ๒ ประการโดยจัดแบ่งเป็น ๑๐ คู่ คือ

- คู่ที่ ๑. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คู่กับ เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
- คู่ที่ ๒. เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก คู่กับ เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
- คู่ที่ ๓. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
คู่กับ เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- คู่ที่ ๔. เพื่อปิดกั้นเวรทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
คู่กับ เพื่อกำจัดเวรทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- คู่ที่ ๕. เพื่อปิดกั้นโทษทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
คู่กับ เพื่อกำจัดโทษทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- คู่ที่ ๖. เพื่อปิดกั้นภัยทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
คู่กับ เพื่อกำจัดภัยทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- คู่ที่ ๗. เพื่อปิดกั้นอกุศลธรรมทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
คู่กับ เพื่อกำจัดอกุศลธรรมทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- คู่ที่ ๘. เพื่ออนุเคราะห์คฤหัสถ์คู่กับ เพื่อตัดฝักฝายของภิกษุผู้ปรารถนาขั้ว
- คู่ที่ ๙. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
คู่กับ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่เลื่อมใสแล้ว
- คู่ที่ ๑๐. เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม คู่กับ เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย

๓.๓ ความสำคัญในฐานะรวมอยู่ในไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา

ความสำคัญของสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้แล้วมีความสำคัญคือเป็นที่รวมของสิกขา ๓ ดังมีพุทธดำรัสใน ปฐมสิกขาสูตฺร ทุตติยสิกขาสูตฺร ตติยสิกขาสูตฺร ว่า

ภิกษุทั้งหลาย สิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อที่กุลบุตรผู้ปรารถนาประโยชน์
ศึกษาอยู่ มาถึงวาระที่จะยกขึ้นแสดงเป็นข้อ ๆ ตามลำดับทุกกึ่งเดือน
สิกขา ๓ ประการนี้เป็นที่รวมของสิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อนั้นทั้งหมด
สิกขา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา
สิกขา ๓ ประการนี้แลเป็นที่รวมของสิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อนั้นทั้งหมด^{๑๙}

ในสูตรต่อมาพระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงอธิศีลสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายนี้เรียกว่า อธิศีลสิกขา^{๒๐}

^{๑๘} วจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๐๑/๑๓๔-๑๓๕.

^{๑๙} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗-๘๘/๓๑๒-๓๑๗. ในขณะนั้นมีสิกขาบทจำนวน หนึ่งร้อยห้าสิบกว่าสิกขาบท
สำนวนในพระไตรปิฎกฉบับ มจร. แปลว่า ๑๕๐ ถ้วน แต่จากงานค้นคว้าในงานวิจัยครั้งนี้ควรแปลว่า หนึ่งร้อยห้า
สิบกว่าสิกขาบท แปลจากบาลี ว่า สาริกมิตฺถิ ภิกขเว ทิยพฺพตฺตสิกขาปทสฺส อนวทฺตมาสํ อุทเทสํ อคฺคจฺฉติ ยตถ
อตฺถกามา กุลปฺตฺตา สิกฺขนฺติ ฯ ติสฺโส อีมา ภิกขเว สิกฺขา ยตฺถเอตํ สพฺพํ สโมธานํ คจฺฉติ กตฺมา ติสฺโส
อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา อีมา โข ภิกขเว ติสฺโส สิกฺขา ยตฺถเอตํ สพฺพํ สโมธานํ คจฺฉติ ฯ

^{๒๐} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๐-๙๑/๓๑๘-๓๑๙.

การที่ภิกษุหมั่นฝึกฝนอบรมตนในสิกขาบททั้งหลายเพื่อให้มีสุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ (กายสุจริต วจิสฺสุจริต มโนสุจริต) เป็นเหตุปัจจัยให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์^{๒๑} นอกจากนี้ยังมีพระดำรัสในสูตรอื่นที่กล่าวถึงเรื่องทำเบื้องต้นของกุศลกรรม (ศีล) ให้บริสุทธิ เช่นใน ภิกขุสูตร^{๒๒} พาหิยสูตร^{๒๓} อุตติยสูตร^{๒๔} ว่า “เธอจงทำเบื้องต้นในกุศลธรรมทั้งหลายให้หมดจดก่อน อะไรเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย คือ ศีลที่บริสุทธิและความเห็นที่ตรง” ปาติโมกขสังวรสูตร^{๒๕} มีพระดำรัสเกี่ยวกับสิกขาบทแม้เล็กน้อยก็จำต้องสำรวมระวังศึกษา ไว้ดังนี้ ว่า

เบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย คือ การสำรวมด้วยสังวรในพระปาติโมกข์
เพียบพร้อมด้วยอาจารย์ (มารยาท) และโคจร (การเที่ยวไป) มีปกติเห็นภัยในโทษ
เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย
เมื่อใด สำรวมด้วยสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร
มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อยสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย
เมื่อนั้น เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้วพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

สมจิตตวรรค (บุคคลผู้มีสังโยชน์ ๒ จำพวก) สีสสูตร อารกตีสสูตร พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงบุคคลมีอาสวะที่เกิดเพราะต้องอาบัติ ไว้ดังนี้

บุคคลใดใดต้องอาบัติ ไว้ดังนี้ มีวิปปฏิสาร
และไม่รู้ชัดเจตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไม่เหลือ
แห่งบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง
บุคคลนั้นพึงเป็นผู้ควรถูกกล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า
อาสวะที่เกิดเพราะความการต้องอาบัติของท่านยังมีอยู่
อาสวะที่เกิดเพราะวิปปฏิสารของท่านยังเจริญอยู่
ขอท่านจงละอาสวะที่เกิดเพราะการต้องอาบัติ จงบรรเทาอาสวะ
ที่เกิดเพราะวิปปฏิสารแล้วจึงเจริญจิตและปัญญา
เพราะการเจริญอย่างนี้ ท่านก็จักเป็นผู้หลุดเทียมน
กับบุคคลจำพวกที่ ๕ นั้น^{๒๖}

พระพุทธดำรัสว่าภิกษุที่เข้าร่วมฟังการสวดพระปาติโมกข์พึงเป็นผู้บริสุทธิผู้ที่ปกปิดอาบัติไว้นั้น ว่าเป็นอันตรายิกธรรม คือธรรมที่ก่ออันตราย มีอธิบายว่า อันตรายิกธรรม คือ ธรรมที่ทำอันตรายต่อสวรรค์และนิพพาน มี ๕ ประการคือ ๑) กรรม ได้แก่ อนันตริยกรรม ๕ ได้แก่ ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำโลหิตุปบาท และสังฆเภท ๒) กิเลส ได้แก่ นียตมิจฉาทิฏฐิ ๓) วิบาก ได้แก่ ปฏิสนธิของบัณฑิต ๔) สัตว์เดรัจฉาน และอุกโตพยัญชนก ๕) อุปวาทะ ได้แก่การว่าร้ายพระอริยเจ้า

^{๒๑} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๕-๑๓๗.

^{๒๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๖๙/๒๑๒.

^{๒๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๘๑/๒๓๖.

^{๒๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๘๒/๒๓๘.

^{๒๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๑๒/๒๖๙.

^{๒๖} อัง.ปญจ. (ไทย) ๒๒/๑๔๒/๒๓๕.

๕) อาณาวิติกมะ ได้แก่การล่วงละเมิดข้อบัญญัติ อาบัติที่ภิกษุภิกษุจงใจล่วงละเมิด ชื่อว่า อันตรายิทธิกรรม คืออาณาวิติกมะ อาบัติเหล่านั้นสามารถทำอันตรายตราบเท่าที่ยังปฏิญญาความเป็นภิกษุ (ผู้ต้องปาราชิก) ยังไม่ประพฤติฐานวิธี (ผู้ต้องสังฆาติเสส) และยังไม่แสดงคืนเท่านั้น แต่หลังจากทำคืนแล้วหาทำอันตรายได้ไม่^{๒๗} ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการปกปิดอาบัติถือเป็นการจงใจละเมิดพระพุทธบัญญัติว่าให้เปิดเผย อาบัติเพียงเล็กน้อยหากปกปิดไว้จึงถือว่าเป็นธรรมอันตรายไม่อาจทำให้ภิกษุนั้นบรรลุมรรคผลได้

ตัวอย่างใน อากังขสูตร^{๒๘} มีพระพุทธดำรัสให้ภิกษุ สรรวมระวังในสิกขาบททั้งหลาย ว่า “เธอทั้งหลายจงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยปาติโมกข์ สรรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์” สังวรในพระปาติโมกข์ มีอรรถาธิบายแต่ละคำดังนี้ สังวร หมายถึงการไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา สังวรคือปาติโมกข์ ชื่อว่าปาติโมกข์สังวร ภิกษุผู้สรวมแล้ว^{๒๙} เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเถิด พระดำรัสเดียวกันนี้มีปรากฏอยู่อีกหลายพระสูตรเช่น สามัญญผลสูตร^{๓๐} ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ฯ การสรวม สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายจัดเป็นข้อหนึ่งของนาถกรรมธรรม (ธรรมเครื่องกระทำที่พึง)^{๓๑} พระดำรัสใน ทสุตตรสูตร^{๓๒} หมวดธรรม ๘ ประการ มีพระดำรัสกล่าวถึงคุณของการสรวม ในสิกขาบท ว่า “สรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์ (มารยาท) และโคจร (การเที่ยวไป) มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้ เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๔ เป็นไปเพื่อได้อาติพรหมจริยกปัญญา ที่ยังไม่ได้ เพื่อภิกษุญาณภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว”

พระพุทธเจ้าได้มีพระดำรัสถึง พรหมจรรย์มีสิกขาเป็นอันสงส์ คือ

อภิสมาจาริกสิกขา เราบัญญัติ (อาติพรหมจริยกา สิกขา ปญตตา)

แก่สาวกทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส

เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่ยังเลื่อมใสแล้ว

อภิสมาจาริกสิกขาเราบัญญัติแล้วแก่สาวก

เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส

เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่ยังเลื่อมใสแล้วด้วยโดยวิธีใด ๆ

สาวกนั้นไม่ทำสิกขานั้นให้ขาด ไม่ให้ทะลุ ไม่ให้ต่าง ไม่ให้พร้อย

สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายโดยวิธีนั้น ๆ^{๓๓}

ในพระสูตรเดียวกันนี้ เมื่อพระพุทธเจ้าดำรัสถึงสิกขาบทพระองค์ทรงใช้คำว่าบัญญัติแล้ว

^{๒๗} วิ.อญ. ๒/๔๑๗/๔๑๘, อ้างใน พระมหาธิติพงศ์ อุตตปณฺโณ , ภิกขุปาติโมกข์แปล หน้า ๖๓.

^{๒๘} อญ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๑/๑๕๔.

^{๒๙} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๑๔/๒๖.

^{๓๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๓/๙๕, ที.สี. (ไทย) ๙/๔๐๐/๑๗๐.

^{๓๑} ที.ปา (ไทย) ๑๐/๓๔๕/๓๕๙, อญ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗/๓๑, อญ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘/๓๔.

^{๓๒} ที.ปา (ไทย) ๑๐/๓๕๘/๔๐๔-๔๐๕.

^{๓๓} อญ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๕/๓๖๔.

แก่สาวกทั้งหลาย แต่ครั้งจะดำรงถึงพระธรรม ทรงใช้คำว่า แสดงแล้วแก่สาวกทั้งหลาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พรหมจรรย์มีวิมุตติเป็นแก่น เป็นอย่างไร คือ
 ธรรมทั้งหลายเราแสดง (ธมมา เทสิตา) แก่สาวกทั้งหลายในธรรมวินัยนี้
 เพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์โดยชอบทุกประการ
 ธรรมทั้งหลายเราแสดงแล้วแก่สาวกทั้งหลาย
 เพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์โดยชอบทุกประการโดยวิธีใด ๆ
 ธรรมทั้งหลายนั้นเป็นธรรมอันวิมุตติถูกต้องแล้วโดยวิธีนั้น ๆ
 พรหมจรรย์มีวิมุตติเป็นแก่น เป็นอย่างนี้แล

จากพุทธพจน์ที่ยกตัวอย่างมานี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการที่จะมีสิกขา ๓ ที่บริบูรณ์ได้นั้น ต้องเริ่มจาก การมีอริศัลที่บริบูรณ์ อริศัลที่บริบูรณ์คือความสมบูรณ์ด้วยปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วย อาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย จึงจะเป็นเหตุปัจจัยให้มีอริจิตตสิกขาที่บริบูรณ์และอริปัญญาที่บริบูรณ์เป็นลำดับ คือเริ่มต้นที่การสมาทาน สิกขาบททั้งหลายที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้แล้วทุกสิกขาบทให้บริบูรณ์ แม้โทษเพียงเล็กน้อยเช่น อาบัติต่าง ๆ แม้เล็กน้อยก็ควรสำรวมระวัง ไม่ควรปกปิด ควรกระทำให้แจ้ง แสดงความเป็นผู้บริสุทธิ์ นั้นเอง

ในปฐมอการวสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงลำดับการไม่บำเพ็ญสัมมาทิฐิให้บริบูรณ์ และ ไม่บำเพ็ญสัมมาสมาธิให้บริบูรณ์ โดยตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

- ๑) เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง
 ไม่มี ความประพฤติเสมอภาคในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย
 จักบำเพ็ญอภิสมาจาริกธรรม ให้บริบูรณ์ได้
- ๒) เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุไม่บำเพ็ญอภิสมาจาริกธรรมให้บริบูรณ์แล้ว
 จักบำเพ็ญเสขธรรม ให้บริบูรณ์ได้
- ๓) เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุไม่บำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์แล้ว
 จักบำเพ็ญ ศีลทั้งหลาย ให้บริบูรณ์ได้
- ๔) เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุไม่บำเพ็ญศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์แล้ว
 จักบำเพ็ญสัมมาทิฐิ ให้บริบูรณ์ได้
- ๕) เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุไม่บำเพ็ญสัมมาทิฐิให้บริบูรณ์แล้ว
 จักบำเพ็ญสัมมาสมาธิ ให้บริบูรณ์ได้

ในพระสูตรเดียวกันนี้ได้ตรัสถึงธรรมอีกฝ่ายหนึ่งที่ทำให้การบำเพ็ญสัมมาทิฐิให้บริบูรณ์ และบำเพ็ญสัมมาสมาธิให้บริบูรณ์ โดยตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

- ๑) เป็นไปได้ที่ภิกษุมีความเคารพ มีความยำเกรง มีความประพฤติเสมอภาค
 ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย จักบำเพ็ญอภิสมาจาริกธรรมให้บริบูรณ์ได้
- ๒) เป็นไปได้ที่ภิกษุบำเพ็ญอภิสมาจาริกธรรมให้บริบูรณ์แล้ว
 จักบำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์ได้

- ๓) เป็นไปได้ที่ภิกษุบำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์แล้ว
 จักบำเพ็ญศีลทั้งหลาย ให้บริบูรณ์ได้
 ๔) เป็นไปได้ที่ภิกษุบำเพ็ญศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์แล้ว
 จักบำเพ็ญสัมมาทิฐิให้บริบูรณ์ได้
 ๕) เป็นไปได้ที่ภิกษุบำเพ็ญสัมมาทิฐิให้บริบูรณ์แล้ว
 จักบำเพ็ญสัมมาสมาธิ ให้บริบูรณ์ได้^{๓๔}

คัมภีร์อรรถกถาและฎีกาท่านอธิบายว่า อภิสมาจาริกธรรม^{๓๕} หมายถึงอภิสมาจาริกศีล คือ ศีลที่บัญญัติว่าด้วยเรื่องวัตรอันเป็นระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียมชั้นสูง ได้แก่ ชั้นธวัตร ๘๒ มหาวัตร ๑๔ เช่น เจตียังคณวัตร (ระเบียบปฏิบัติที่ลานพระเจดีย์) โพธิยังคณวัตร (ระเบียบปฏิบัติที่ลานต้นโพธิ์) อุปัชฌายวัตร (ระเบียบปฏิบัติที่สัทธิวิหาริกพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์) อาจริยวัตร (ระเบียบปฏิบัติที่อันตเวาสิกพึงปฏิบัติต่ออาจารย์) ชันตาขรววัตร (ระเบียบปฏิบัติที่เรือนไฟ) อุโปสการวัตร (ระเบียบปฏิบัติที่โรงอุโบสถ) เสขธรรม^{๓๖} ในที่นี้หมายถึง เสขปณณัตติศีลกล่าวคือศีลบัญญัติที่ว่าด้วยเสขยวัตร (ระเบียบปฏิบัติที่พึงศึกษา) ศีลทั้งหลาย^{๓๗} ในที่นี้หมายถึงมหาศีล ๔ ได้แก่ ปาราชิก ๔ สัมมาทิฐิ^{๓๘} ในที่นี้หมายถึงวิปัสสนาสัมมาทิฐิ สัมมาสมาธิ^{๓๙} ในที่นี้หมายถึงมัคคสมาธิ สมาธิที่ช่วยให้ตรัสรู้ หรือสมาธิที่เป็นองค์แห่งมรรค มีชื่อเรียก พิเศษว่า อนันตริกสมาธิ แปลว่า สมาธิที่ให้ผลต่อเนื่องไปทันที และหมายถึงผลสมาธิ หรือ อรหัตตผลสมาธิ ได้แก่ เจโตวิมุตติ ความหลุดพ้นด้วยกำลังจิตที่ประกอบด้วยสมาธิ ซึ่งการปราบราคะลงได้ ทำให้หลุดพ้นจากกิเลสเครื่องผูกมัดทั้งหลายได้

คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้อธิบายการจำแนกไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา แสดงไว้ด้วยศีล อธิจิตตสิกขาแสดงไว้ด้วยสมาธิ อธิปัญญาสิกขาแสดงไว้ด้วยปัญญา สาระสำคัญในระดับอธิศีลสิกขา คือ ความหมัดจดแห่งศีล คือประพฤตินี้ เลี้ยงชีวิตถูกต้อง มีศีลบริสุทธิ์ตามภูมิขั้นของตน หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ คือ ๑) ปาติโมกข์สังวรศีล ศีลคือความสำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นจากข้อห้ามทำตามพุทธานุญาต รักษาวินัย ประพฤติเคร่งครัดศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ๒) อินทริยสังวรศีล คือความสำรวมอินทริย์ ได้แก่ ระวังไม่ให้กุศลกรรมความชั่วต่าง ๆ ครอบงำจิตใจเมื่อขณะรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้ง ๖ ๓) อาชีวปาริสุทธิศีล คือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ ได้แก่การเลี้ยงชีวิตโดยทางชอบธรรม และ ๔) ปัจจยสันนิสิตศีล ได้แก่ การใช้สอยปัจจัย ๔ ด้วยปัญญา ไม่บริโภคด้วยตัณหา^{๔๐} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า

ในระบบแห่งพุทธธรรมนั้น ศีลเป็นข้อปฏิบัติขั้นเริ่มแรกสุด มุ่งไปที่ความประพฤติพื้นฐานจึงเน้นไปที่การละเว้นความชั่วต่าง ๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น พุทธยาให้เห็น

^{๓๔} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑/๒๔-๒๕.

^{๓๕} อภ.ปญจก.อ. ๓/๒๑/๖, วิ.อ.๑/๑๖๕/๔๕๓. สารตถ.ฎีกา. ๒/๑๖๕/๒๔๑-๒๔๒.

^{๓๖} อภ.ปญจก.อ. ๓/๒๑/๖, อภ.นกก.อ. ๓/๖๕-๖๗/๑๕๑, อภ.นกก.ฎีกา. ๓/๖๕-๖๗/๑๗๔.

^{๓๗} อภ.ปญจก.อ. ๓/๒๑/๖, อภ.ติก.อ. ๒/๘๗/๒๔๑, อภ.ติก.ฎีกา. ๒/๘๗/๒๓๔.

^{๓๘} อภ.ปญจก.อ. ๓/๒๑/๖.

^{๓๙} อภ.ปญจก.อ. ๓/๒๑/๖.

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ. (แปลโดย พม.สมลักษณ์ คนธสาโร), หน้า ๒๕-๑๔๑.

สิ่งที่ต้องการกำจัดอย่างชัดเจนเสียก่อนแล้วจึงขยายขอบเขตยกระดับความประพฤติกให้สูงขึ้นในด้านความดี ด้วยอาศัยการปฏิบัติในขั้นสมาธิและปัญญาเข้ามาช่วยมากขึ้น ๆ โดยลำดับ ในระบบการฝึกฝนพัฒนาของไตรสิกขา ศีลยังมีใช้เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงจุดหมายสูงสุดโดยตัวของมันเองแต่เป็นการเตรียมสภาพทั่วไปของชีวิตให้พร้อมสำหรับความเจริญงอกงามที่เป็นเนื้อหาของชีวิตต่อไปคือการพัฒนาจิตใจที่เรียกสั้น ๆ ว่าสมาธิ ซึ่งเข้ามาต่อทอดงานพัฒนาชีวิตสืบต่อจากศีลและรับผลจากศีล โดยนัยนี้คุณค่าด้านจิตใจของศีล จึงมีความสำคัญมาก คุณค่าทางจิตใจในขั้นศีลก็คือเจตนาที่จะงดเว้น หรือการไม่มีความด่าริในการจะทำความชั่วโดยอยู่ในใจ ซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ปลอดโปร่ง ไม่มีความคิดวุ่นวายขุ่นมัวหรือกังวลใด ๆ มารบกวน จิตใจจึงสงบ ทำให้เกิดสมาธิได้ง่าย เมื่อมีจิตใจสงบเป็นสมาธิแล้ว ก็เกิดความแจ่มชัดและคล่องตัวในการที่จะใช้ปัญญา คิดหาเหตุผล และหาทางดำเนินการสร้างสรรค์ความดีต่าง ๆ ให้ได้ผลในขั้นต่อไป”^{๔๑}

พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร แสดงความเห็นเพิ่มเติมไว้ว่า “อาทิพรหมจาริกศีลย่อมสำเร็จได้ด้วยความสำเร็จแห่งอาภิสมาจาริกศีล หมายความว่า เมื่อภิกษุรักษาอาภิสมาจาริกศีลคือสังฆาติเสสเป็นต้นได้ด้วยการหลีกเลี่ยงจากโทษเล็กน้อย เธอย่อมไม่ล่วงละเมิดอาทิพรหมจาริกศีลคือปาราชิก ๔ ข้อ ที่มีโทษมากอย่างแน่นอน”^{๔๒}

ในบทที่ ๒ ผู้วิจัยได้จำแนกประเภทของพระบัญญัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในวินยเปยยาลสูตร ว่ามี ๒ ประเภท คือ สิกขาบทบัญญัติและพระบัญญัติทั่วไปที่ไม่ได้เรียกว่าสิกขาบท เรียกโดยรวมว่า พระวินัย สิกขาบทจึงเป็นส่วนหนึ่งของพระวินัย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านได้แสดงความเห็นถึงความสำคัญของพระวินัยไว้ว่า ศีลระดับวินัยที่ได้บัญญัติวางไว้แล้วอย่างครบถ้วน สำหรับเป็นแบบแผนแห่งความเป็นอยู่ หรือเป็นระบบชีวิตด้านนอกทั้งหมดของชุมชนหมู่หนึ่ง ๆ ในทางพุทธศาสนามีแบบอย่างเด่นชัดคือ วินัยของสงฆ์ ครอบคลุมเกี่ยวกับเรื่องของความเป็นอยู่ทั่ว ๆ ไปที่เรียกว่าชีวิตด้านนอกของภิกษุสงฆ์ทุกแห่ง^{๔๓}

สิกขาบทมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชน คือทั้ง ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา (ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา มีจำนวนสิกขาบทที่แตกต่างออกไปจากภิกษุ) เมื่อปฏิบัติศึกษาแล้วทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองจนถึงขั้นสูงสุดคือเป็นเหตุปัจจัยให้พ้นไปจากทุกข์ และประโยชน์ผู้อื่นสร้างสรรค์ให้เกิดความสงบสุขในหมู่คณะและสังคม

๓.๔ ความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หลังจากช่วงเวลาพระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมคืออริยสัจสี่ แล้วได้ทรงออกประกาศเผยแผรคำสอนของพระองค์ โดยมีพระพุทธสาวกทั้งที่เป็นภิกษุ ภิกษุณี และต่อมามีฆราวาสผู้เลื่อมใส

^{๔๑} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๖๐), หน้า ๗๑๕.

^{๔๒} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรค (ไทย), แปลโดย คันธสาราภังค์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร) (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาสน์ไทย การพิมพ์ ๒๕๕๘), หน้า ๕๙.

^{๔๓} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๙๓๓.

ประกาศตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา เรียกว่าพุทธบริษัทที่สี่ ทุกคนมีพระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดา แต่ในเวลาใกล้เสด็จดับขันธปรินิพพานพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา ข้อนี้นั้นพวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๔๔}

พระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ว่า ธรรมและวินัยนั้น ผู้วิจยได้ทำการรวบรวมข้อมูลมาแล้วนี้ พบว่าสิกขาบทก็คือส่วนหนึ่งของวินัยนั่นเอง ดังนั้นสิกขาบทจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เหตุการณ์หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วไม่นาน ได้มีพราหมณ์ชื่อ โคปกโมคคัลลานพราหมณ์ และ วัสสการพราหมณ์ สอบถามพระอานนท์ว่า

มีภิกษุสักกรูปหนึ่งใหม่ที่ท่านพระโคตมพระองค์นั้นทรงแต่งตั้งไว้ว่า
เมื่อเราล่วงลับไป ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งของท่านทั้งหลาย
พระอานนท์ตอบว่า พราหมณ์ ไม่มีภิกษุสักกรูปหนึ่งเลยที่สงฆ์สมมติ
คือภิกษุที่ภิกษุผู้เป็นเถระจำนวนมากแต่งตั้งไว้ว่า
เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่วงลับไป ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย
และพระอานนท์ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า พราหมณ์ อาตมภาพทั้งหลาย
มิใช่เป็นคนไม่มีที่พึ่ง อาตมภาพทั้งหลายเป็นคนมีที่พึ่ง คือมีธรรมเป็นที่พึ่ง
ที่พึ่งนั้นคือ การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า
การปฏิบัติตามคำสอนเหมือนเป็นที่พึ่ง นั่นคือ มีอยู่ พราหมณ์
พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลาย ทุกวันอุโบสถ
อาตมภาพเท่าที่มีอยู่นั้น จะเข้าไปอาศัยคามเขตแห่งหนึ่งอยู่
ทุกรูปจะประชุมร่วมกัน แล้วเชิญภิกษุรูปที่สวดปาติโมกข์ได้ให้สวด
ถ้าขณะสวดปาติโมกข์ มีภิกษุต้องอาบัติ มีโทษที่ล่วงละเมิดอยู่
อาตมภาพทั้งหลายจะให้เธอทำตามธรรม
ตามพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคทรงพร่ำสอนไว้”

นอกจากนี้ พระอานนท์ได้อธิบายต่อไปว่า

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสบอกธรรม
เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสไว้ ๑๐ ประการ ในคณะของอาตมภาพ
ภิกษุรูปใดมีธรรมเหล่านั้น อาตมภาพทั้งหลายย่อมสักการะ
เคารพ นับถือ บูชา ภิกษุรูปนั้น แล้วเข้าไปอาศัยอยู่ในบัดนี้^{๔๕}

ที่ได้นำมาแสดงนี้ พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ และให้สาวกของพระองค์เคารพเลื่อมใสในบุคคลที่ประพฤติดุติธรรม ๑๐ ประการ พระพุทธเจ้าท่านก็

^{๔๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๔๕} ดุราละเยียดโน ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๗๙-๘๒/๘๕-๙๒.

ทรงเคารพในพระสัทธรรม^{๔๖} แม้พระภิกษุผู้เป็นอรหันต์ผู้ที่พ้นจากอาสวะแล้วยังต้องให้ ความสำคัญ กับสิกขาบทและการร่วมฟังสวดพระปาติโมกข์ ดังเช่นตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระกัปปิยะให้ เข้าร่วมฟังการสวดพระปาติโมกข์^{๔๗}

๓.๕ ความสำคัญในฐานะเป็นอายุของพระพุทธศาสนา

พระวินัย ซึ่งประกอบด้วยพระบัญญัติข้อต่าง ๆ ระเบียบ สิกขาบท การปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และ สังคมสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์ ๑๐ ประการดังที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้แล้วในหัวข้อ ๓.๒ นั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออายุพระศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสกับพระสารีบุตรที่ปรากฏ ในเวรัญชกัณฑ์^{๔๘} เมื่อครั้งที่พระสารีบุตรได้ทูลถามเรื่องอายุของพระศาสนาและต่อมาได้ขอให้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ในครั้งนั้นทำให้ทราบได้ว่า อายุของพระพุทธศาสนาในกาลก่อนของ พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์นั้น บางพระองค์อยู่ได้นาน บางพระองค์อยู่ได้ไม่นาน และในกาลต่อมา พระพุทธเจ้าพุทธโคดมจึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน ซึ่งมีทั้งหมด ๒๒๐ สิกขาบท และอธิกรณสมณะ ๗ ข้อ ในครั้งปฐมสังคายนา พระมหากัสสปเถระได้ปรึกษาภิกษุทั้งหลายว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย พวกเราจะสังคายนาอะไรก่อน พระธรรมหรือพระวินัย” ภิกษุทั้งหลายเรียนว่า “ข้าแต่ท่านพระมหากัสสป ชื่อว่าพระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระ วินัยยังตั้งอยู่ พระพุทธศาสนาจักดำรงอยู่ เพราะฉะนั้น พวกเราจะสังคายนาพระวินัยก่อน”^{๔๙} พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงอานิสงส์ ๕ ประการ ของการทรงวินัยและในการเรียนวินัยกับ พระอุบาลี ไว้ คือ

- ๑) เป็นอันคุ้มครองรักษากองศีลของตนไว้ดีแล้ว
- ๒) ผู้ที่ถูกความรังเกียจครอบงำย่อมหวนระลึกได้
- ๓) กล้าพูดในท่ามกลางสงฆ์
- ๔) ช่มด้วยดีซึ่งข้าศึกโดยสหธรรม
- ๕) เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม^{๕๐}

อานิสงส์ข้อที่ ๕ นี้ สอดคล้องกันกับที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระสารีบุตรเรื่องการดำรง อยู่ของพระพุทธศาสนา คัมภีร์สมันตปาสาทิกาได้อธิบายถึงอานิสงส์ไว้ดังนี้

บุคคลผู้ฉลาดในการเรียนพระวินัย ตั้งอยู่ในทั้งมารดาและบิดา (ห้ามมิให้ทำในสิ่งที่ไม่ควร ทำ ให้ประพฤตินิสัยที่พึงทำ) ของเหล่ากุลบุตรผู้ได้ศรัทธาในพระศาสนา เพราะการบรรพชา อุปสมบท วัตรใหญ่ วัตรน้อย และการปฏิบัติ ความฉลาดในอาจารย์ (คือความประพฤติดี มารยาทอันงดงาม อาจารย์ของสมณะเช่น เว้นอนาจารทางกายและวาจา) และโคจร (คือสถานที่ที่เที่ยวไปมี ๓ อย่าง ได้แก่อุปัชฌายโคจร อารักขโคจร และอนุนิพันธโคจร) เพราอาศัยการเรียนพระวินัย กองศีลของตน ย่อมเป็นอันบุคคลผู้ฉลาดในการเรียนพระวินัย คุ้มครองอย่างแน่นหนารักษาไว้ดี เป็นที่พึงของภิกษุ

^{๔๖} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๓/๒๓๓-๒๓๔, อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๓๓-๓๔.

^{๔๗} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๗/๒๑๔.

^{๔๘} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๘-๒๐/๑๐-๑๒.

^{๔๙} วิ.อ. (ไทย) ๑ หน้า ๑๗.

^{๕๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๕/๔๗๖, วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๒๓/๖๐๐.

ผู้มีกิ้งเกียจ กล่าวพูดในท่ามกลางสงฆ์ ข่มฝ่ายตรงกันข้ามได้แนบเนียนโดยสธรรม ปฏิบัติเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม^{๕๑}

พระคันธสารากิวงศ์ (พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร) ได้แสดงความเห็นความสำคัญของพระวินัยว่า “พระวินัยนี้เป็นชีวิตของศาสนา เมื่อศาสนทายาทคือพระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนพระวินัยแล้วปฏิบัติตาม ย่อมจะมีศาสนทายาทที่เพียบพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติ แต่ถ้าศาสนทายาทไม่ศึกษาเล่าเรียนพระวินัยอย่างถูกต้อง ย่อมไม่อาจเข้าใจหลักวินัย หรือแม้จะเข้าใจพระวินัยดีแต่ไม่ประพฤติปฏิบัติตามก็จะทำให้ศาสนทายาทขาดสูญเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ศาสนาพุทธก็จะเสื่อมสูญไปตามกาลเวลา เพราะขาดศาสนทายาทผู้สืบทอดนั่นเอง”^{๕๒}

^{๕๑} วิ.อ. (ไทย) ๑ หน้า ๑๒๙.

^{๕๒} พระพุทธโฆษาจารย์, กังขาวิตรณีย์ คัมภีร์อรรถกถาของปาติโมกข์ (๑), แปลโดย พระคันธสารากิวงศ์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร), (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้าคำนำ ๙.

บทที่ ๔

การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์

ประเด็นปัญหาการนับจำนวนสิกขาบทปาติโมกข์มีขึ้นเพราะผู้ที่ศึกษาพระไตรปิฎก มีความเห็นเป็น ๒ ฝ่ายคือ ฝ่ายหนึ่งถือเอาตามที่มีปรากฏมาในพระวินัยปิฎกมหาวิภังค์เล่มที่ ๑ และ ๒ และในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๘ (คัมภีร์ปริวาร) ฝ่ายหนึ่งถือเอาตามจำนวนตัวเลขสิกขาบทที่ปรากฏใน วัชชีปุตตสูตร เสขสูตรที่ ๑ เสขสูตรที่ ๒ และเสขสูตรที่ ๓ พระสูตรต้นตูปิฎก อังคุตรนิกาย ติกนิบาต ประไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ จากพระบาลีว่า “สาธิกมิตฺถ...ทียทฺธสสิกขาปทสฺส” ทั้งนี้ซึ่งผู้วิจัยจะได้ ทำการศึกษาวิเคราะห์เพื่อความถูกต้องต่อไป

๔.๑ ประเด็นปัญหาในการนับจำนวนสิกขาบท

ประเด็นปัญหาในการนับจำนวนสิกขาบท ว่ามีจำนวนสิกขาบทที่ต้องยกขึ้นแสดงในการ สวดพระปาติโมกข์ ว่ามีจำนวน ๒๒๐ (รวมอธิกรณสมณะอีก ๗ เป็น ๒๒๗) หรือมีจำนวน ๑๕๐ ถ้วน (๑๕๐ ถ้วนนี้ได้รวมอธิกรณสมณะ ๗ ข้อยไว้แล้ว) ประเด็นปัญหานี้ มีผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนา บางท่านสงสัยกันมานาน ตัวอย่างในคัมภีร์มิลินทปัญหาได้กล่าวถึงการสนทนาตอบถามกันระหว่าง พระเจ้ามิลินกับพระนาคเสนเกี่ยวกับประเด็นว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท ในจำนวน ๑๕๐ กว่า ๆ ในคราวเดียว (บางท่านแปลว่า ๑๕๐ ถ้วน อ้างแล้วในบททวนวรรณกรรม) ดังมีรายละเอียดได้นำเสนอไปแล้ว ในบทที่ ๑ สำหรับประเทศไทยเริ่มมีเค้าโครงปรากฏหลักฐานการ เกิดความเห็นสันนิษฐานว่ามีจำนวนสิกขาบท ๑๕๐ ข้อ จากความคิดเห็นสันนิษฐานของสมเด็จพระ มหาสมณเจ้า ที่บันทึกไว้ในหนังสือวินัยมุข (อ้างแล้วในบทที่ ๑) ในสมัยของพระองค์ยังทรงสวดพระ ปาติโมกข์โดยนำสิกขาบทขึ้นสวดจำนวน ๒๒๐ รวมกับอธิกรณสมณะ ๗ ข้อ รวมเป็น ๒๒๗ ข้อ เวลา ต่อมา มีผู้ที่เขียนหนังสือเกี่ยวกับจำนวนสิกขาบทและตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับจำนวนสิกขาบทว่ามีจำนวน ๑๕๐ ข้อ เช่น เสถียรพงษ์ วรรณปก สุธีพ ปุณฺณญาณภาพ ฯลฯ ดังได้แสดงไว้ในบทที่ ๑

ประเด็นปัญหาที่สร้างความแตกต่างเรื่องจำนวนสิกขาบทในพระปาติโมกข์นี้ ในอดีต ที่ผ่านมานั้นเป็นปัญหาระดับทางวิชาการ แม้ว่าจะมีผู้ที่ศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ตั้งข้อสังเกต มีความเห็นที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังหลักฐานที่ได้นำเสนอไว้ในบททวนวรรณกรรมบทที่ ๑ แต่ภิกษุทั้งหลายในครั้งหลังปฐมสังคายนาถึงปัจจุบันยังคงยอมรับและปฏิบัติตามกันว่าการสวดพระ ปาติโมกข์นั้นเป็นการทำตามพระบัญญัติคือต้องนำสิกขาบทจำนวน ๒๒๐ ข้อ รวมกับอธิกรณสมณะอีก ๗ ข้อ รวมนิยมนเรียกว่า ๒๒๗ ข้อ คือนำสิกขาบทที่ปรากฏมาในพระวินัยปิฎกภิกขุวิภังค์ เล่มที่ ๑ และ ๒ ขึ้นสู่อุทเทส (สวดแสดงพระปาติโมกข์) จนกระทั่งประมาณปีพุทธศักราช ๒๕๕๓ วัดหนองป่าพงได้ ประกาศตัดวัดนาป่าพงออกจากวัดสาขา ซึ่งมีพระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล เจ้าอาวาสวัดนาป่าพง อ.ลำลูกกา จ.ปทุมธานี ได้นำภิกษุในวัดสวดพระปาติโมกข์โดยมีจำนวนสิกขาบท ๑๕๓ ข้อ รวมกับ อธิกรณสมณะอีก ๗ ข้อ รวมเป็น ๑๕๐ ข้อ หลักฐานจากประกาศราชกิจจานุเบกษา ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗ หน้า ๑๘๑ ถึง ๑๘๕

ผู้วิจัยขอนำเสนอความเห็นว่าเป็นประเด็นปัญหาในการนับจำนวนสิกขาบทปาติโมกข์ที่มีร่องรอยปรากฏขึ้นตั้งแต่ครั้งปฐมสังคายนาถึงปัจจุบัน ดังจะได้นำตัวอย่างกล่าวถึงต่อไป

๔.๑.๑ ญัตติการรวบรวมสิกขาบทในการสังคายนาครั้งที่ ๑

ประวัติการสังคายนาในครั้งแรก พระอานนท์ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงปรารภให้ตัดสิกขาบทเล็กน้อย มีข้อความดังนี้ว่า “เมื่อเราล่องลับไป ถ้าสงฆ์ปรารภจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างก็ถอนได้”^๑

สิกขาบทเล็กน้อยคือสิกขาบทข้อใดนั้นพระอานนท์มิได้ทูลถามจากพระพุทธเจ้า ในการประชุมสังคายนานั้นมีความเห็นต่าง ๆ ฤษัษผู้เระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า

ยกเว้นปาราชิก ๔ สิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย

ฤษัษผู้เระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ยกเว้นปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาติเสส ๑๓

สิกขาบทที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย ฤษัษผู้เระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า

ยกเว้นปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท อนียต ๒

ที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย ฤษัษผู้เระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า

ยกเว้นปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท อนียต ๒

นิสัสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบท

ที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย ฤษัษผู้เระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า

ยกเว้นปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท อนียต ๒

นิสัสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ สิกขาบท ปาจิตตีย์ ๙๒

สิกขาบทปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท ที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย^๒

พระเถระทั้ง ๕๐๐ รูปมีญัตติร่วมกันว่าเพื่อเป็นการรักษาพระบัญญัติสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้แล้ว ไม่ตัดสิกขาบทใด ๆ ออกจากการรวบรวมสังคายนาในครั้งนั้น “ถ้าสงฆ์พร้อมแล้วก็ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ได้ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้ พึงสมาทานประพทิตตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว นี่เป็นญัตติ”^๓

ในปฐมสังคายนานั้นพระเถระทั้งหลายมีมติร่วมกันไม่ตัดไม่เพิกถอนสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้แล้ว ไม่มีท่านใดทราบได้ว่าสิกขาบทเล็กน้อยที่จะสามารถตัดออกได้นั้นคือสิกขาบทใด ทั้งยังเป็นการเคารพพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ด้วยการรวบรวมพระธรรมวินัยพระพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอบรมสั่งสอนไว้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความหมายคำว่าสิกขาบท ที่กล่าวถึงในครั้งปฐมสังคายนานี้ หมายถึงเฉพาะพระบัญญัติที่ต้องนำขึ้นแสดงในพระปาติโมกข์เท่านั้นจึงเรียกว่าสิกขาบท ซึ่งสอดคล้องตรงกับพระพุทธพจน์ที่มาในสูตร วินยเปยยาลที่แบ่งประเภทของพระบัญญัติออกเป็น ๒ ประเภท คือ พระบัญญัติที่เรียกว่าสิกขาบท และพระบัญญัติทั่วไปที่ไม่มีคำเรียกว่าสิกขาบท ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอไว้แล้วในบทที่ ๒ อีกทั้งในการประชุมทำสังคายนานี้เมื่อกล่าวถึงสิกขาบทตามจำนวนที่ได้นำมาแสดงข้างบนนี้ ไม่ได้กล่าวถึงพระบัญญัติ

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๕.

^๒ วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๔๐/๓๘๒.

^๓ วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๔๑/๓๘๓.

อื่น ๆ ทั้งหลาย เช่นพระบัญญัติว่าด้วยวิธีการทำโบล การอุปสมบท การเข้าพรรษา เป็นต้น และในตอนท้าย คำว่า “ที่เหลือเป็นสิกขาบทเล็กน้อย” ในความเห็นภิกษุผู้เถระบางพวกกลุ่มท้ายสุดนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หมายถึงสิกขาบทในเสขยิกัณฑ์ ทั้ง ๗๕ สิกขาบท และในที่สุดพระเถระทั้ง ๕๐๐ รูป มีความเห็นร่วมกันว่า สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้มีจำนวน ๒๒๐ ข้อ

๔.๑.๒ คัมภีร์มิลินทปัญหฎีกา

ในการทบทวนวรรณกรรมบทที่ ๑ ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลคัมภีร์ มรุตตลุปกาสินี นาม มิลินทปัญหฎีกา ซึ่งรจนาขึ้นประมาณปี พ.ศ. ๒๐๑๗ โดยพระมหาติปิฎกจุฬากายเถระ ได้แต่งอธิบายคัมภีร์มิลินทปัญหฎีกา ประเด็นที่ผู้วิจัยนำเสนออีกคือส่วนที่เกี่ยวข้องกับจำนวนสิกขาบท ที่ปรากฏเนื้อความมาในมิลินทปัญหฎีกา (คัมภีร์มิลินทปัญหารจนาขึ้นประมาณปี พ.ศ. ๕๐๐) ซึ่งเป็นประเด็นการถาม ตอบ ปัญหาว่า เพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทจำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบกว่า สิกขาบทในคราวเดียว ในการถามตอบปัญหาที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหฎีกานั้นได้มีการจำแนกสิกขาบทไว้ (ดูรายละเอียดในบทที่ ๑ การทบทวนวรรณกรรม ในงานวิจัยนี้) ต่อมา ผู้รจนาคัมภีร์มิลินทปัญหฎีกา ได้อธิบายเพิ่มเติมตอนที่เกี่ยวกับสิกขาบทนี้ ไว้ที่หน้า ๔๐ เป็น ภาษาบาลี ว่า “อญญ์ อุตตริ ทิยทตฺตสิกขาปทสตนฺติ ขุทฺททานฺขุทฺทกโถ อญญ์ อุตตริ จตฺตปาราชิกเตรสสงฺฆาติเสส เทวอนิยตตฺสนิสสคฺคิยทวานวุติปาจิตติยจตฺตปาฏิทฺสเนยสตตอจิรณสมณสิกขาปทสงฺฆาตฺตติยทตฺตสิกขาปทสโต” แปล สิกขาบท ๑๕๐ ข้อที่ยิ่งขึ้นไปอื่นจากสิกขาบทเล็กน้อย สิกขาบทที่ยิ่งขึ้นไปอื่นคือ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคีย์ ๓๐ ปาจิตติย์ ๙๒ ปาฏิทฺสเนย ๔ และอจิรณสมณะ ๗ นอกจากนี้ในหนังสือเล่มเดียวกันในหน้า ๑๐๓ กล่าวไว้ว่า ทิยทตฺตสิกขาปทสตนฺติ ปญจสตุตติเสขิเย อปเนตฺวา เสสํ นวเสน ทิยทตฺตสิกขาปทสโต เวทิตพฺพนฺติ” แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ข้อ เป็นสิกขาบทที่ยกเว้นเสขยวัตร ๗๕

ผู้วิจัยมีความเห็นในการวิเคราะห์ ดังนี้ คือ

๑. จำนวนสิกขาบทหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อที่ปรากฏมาในพระไตรปิฎก วัชชีปุตตสูตร เสขสุสูตรที่ ๑ เสขสูตรที่ ๒ และ เสขสูตรที่ ๓ อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต นี้ ต่อมาปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหฎีกา ไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้มีท่านใดจำแนกแยกหมวดหมู่สิกขาบทไว้ การจำแนกสิกขาบทใส่ลงไป ใน สิกขาบทหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อที่มีมาในคัมภีร์มิลินทปัญหฎีกา ในหน้า ๔๐ ว่า ประกอบด้วย ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคีย์ ๓๐ ปาจิตติย์ ๙๒ ปาฏิทฺสเนย ๔ และอจิรณสมณะ ๗ การจำแนกนี้ถ้านับรวมสิกขาบทและอจิรณสมณะเข้าด้วยกันจะได้จำนวน ๑๕๒ เป็นการยืนยันว่าหมายถึงจำนวนเกินกว่าหนึ่งร้อยห้าสิบ หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า หนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อ ตัวเลขในจำนวน ๑๕๒ นี้ ประกอบด้วยสิกขาบท ๑๔๕ สิกขาบท และอจิรณสมณะ ๗ นอกจากนี้มีข้อความในคัมภีร์ดังกล่าวหน้า ๑๐๓ เขียนกำกับว่า สิกขาบทในจำนวนนั้นเว้นสิกขาบทเสขยวัตร ผู้วิจัยไม่เห็นด้วยและมีความเห็นว่าการจำแนกดังกล่าว อาจมีข้อผิดพลาดได้ พอสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ ดังนี้ คือ

๑) ไม่มีพุทธพจน์จำแนกไว้ ว่าในจำนวนดังกล่าวคือสิกขาบทข้อใดบ้าง มีหลักฐานอธิบายของอรรถกถาจารย์ว่า ในขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทได้จำนวนเท่านั้น ไม่ได้จำแนกแจกแจงสิกขาบทไว้

๒) ในจำนวนสิกขาบทหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อนี้ ไม่มีท่านใดทราบได้ว่ากว่าไปกี่ข้อ อาจมากเกินไป ตั้งแต่ ๑ ถึง ๙ ข้อ ดังนั้นการลงความเห็นว่ามีจำนวน ๑๕๒ ข้อ จึงอาจผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้

๓) ในจำนวนสิกขาบทหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อนี้ หมายถึงเฉพาะสิกขาบท ไม่ควรนำอธิกรณสมถะ ๗ มานับรวมเข้าไว้ด้วย อธิกรณสมถะ ๗ ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท ดังมีพระพุทธพจน์ปรากฏในคัมภีร์ปวิวารเล่มที่ ๘ พระพุทธเจ้าตอบคำถามพระอุบาลีว่า สิกขาบทที่มาในภิกขุปาติโมกข์มีจำนวน ๒๒๐ สิกขาบทนั้นไม่นับรวมอธิกรณสมถะ ๗ กรณิ์ ไม่นับอธิกรณสมถะ ๗ เข้าไปในจำนวน ๑๕๒ ข้อ ตามที่ผู้รจนาคัมภีร์นี้นำมาแสดงไว้ ก็จะได้จำนวนสิกขาบทเพียง ๑๔๕ สิกขาบท ซึ่งผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากพระบาลีพุทธพจน์

๔) การตัดสิกขาบทเสขิยะออกจากอุทเทส เป็นการขัดแย้งต่อพระบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระดำรัสก่อนที่จะบัญญัติสิกขาบทให้ยกสิกขาบทข้อต่าง ๆ ในเสขิยกัณฑ์ขึ้นสู่อุทเทส คือมีรับสั่งว่า “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมิ สิกขาปทํ อุททิสเยยาล” ซึ่งความเห็นนี้สอดคล้องตรงกันกับคัมภีร์สมันตปาสาทิกา^๔ ความเห็นของพระมหาธิติพงศ์ อุตมปญโญ^๕

๕) ไม่ทราบแน่ชัดว่า เวลาที่พระพุทธเจ้าตรัสวิชิปัตตสูตร เสขสูตรที่ ๑ เสขสูตรที่ ๒ และเสขสูตรที่ ๓ นั้น อยู่ในช่วงเวลาพรรษาใดของพุทธกาล สิกขาบทบางสิกขาบทพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติช่วงท้ายพุทธกาล เช่น สิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับพระเวทที่ดำรัสสั่งขมเกลเป็นต้น ถ้าพระสูตรทั้ง ๔ พระสูตรดังกล่าวที่ได้จำแนกสิกขาบทลงใน ๑๔๕ ข้อนั้นมีขึ้นก่อนที่จะบัญญัติสิกขาบทบางข้อ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ถ้าสิกขาบทบางข้อในจำนวน ๑๔๕ สิกขาบทนั้นทรงบัญญัติขึ้นมาภายหลังจากการมีพระสูตรทั้ง ๔ แต่ผู้รจนาคัมภีร์ได้บรรจุ จำแนกสิกขาบทนั้นลงไป เป็นการสร้างความผิดพลาดคลาดเคลื่อน

๖) การตัดเสขิยะออกจากอุทเทส เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบการสวดโดยพิสดาร ซึ่งต้องนำสิกขาบททั้งหมดที่ทรงบัญญัติในขณะนั้นขึ้นสู่อุทเทส แม้ว่าในเวลานั้นไม่ทราบแน่ชัดว่ามีจำนวนสิกขาบทเสขิยะกี่ข้อก็ตาม อนึ่งการสวดโดยพิสดารซึ่งเป็นแบบการสวดอุทเทสที่ ๕ นี้ ต้องนำสิกขาบทในทุกอุทเทสขึ้นแสดง

๔.๑.๓ หนังสือวินัยมุขของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ

กรณิ์งานวรรณกรรมหนังสือวินัยมุขของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมวชิรญาณวโรรส มีประเด็นข้อแตกต่างเกี่ยวกับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ คือ สมเด็จพระท่านได้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ ผู้วิจัยได้แสดงไว้แล้วในบทที่ ๑ หัวข้อบทวรรณกรรม จะได้นำบางส่วนมาแสดงซ้ำอีกครั้งหนึ่งคือ ภิกขุทั้งหลายสิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ย่อมมาสู่อุทเทส ตามพระสูตรนี้ยังจัดสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์เป็นสำคัญที่ว่าเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์บ้างก็เป็นสิกขาบทเล็กน้อยบ้างก็มี ในที่นี้จัดเอาสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ทั้งหมดเป็นสิกขาบทสำคัญก็กว้างกว่าในพระสูตรอยู่แล้ว สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ บาลีพระสูตรซึ่งแปลมาไว้ในที่นี้แสดงว่าสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์มี ๑๕๐

^๔ วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๔/๓๓๑.

^๕ พระมหาธิติพงศ์ อุตมปญโญ, *ภิกขุปาติโมกข์แปล*, (พร้อมมาติกาสำหรับวินิจฉัยสิกขาบท), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๖๐), หน้า ๖๖๘.

ถ้วน นับให้ครบจำนวนได้ดังต่อไปนี้ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ สุทธิกปาจิตติย ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗ รวมเป็น ๑๕๐ ถ้วน แต่ในพระปาติโมกข์ที่สวดกันอยู่ และในคัมภีร์วิวัฏฐะแห่งสิกขาบทแสดงว่ามี ๒๒๗ สิกขาบทคือเดิมอนียต ๒ เสขยวัตร ๗๕ ตามนัยนี้ สันนิษฐานเห็นว่าชะรอยเดิมจะมีเพียง ๑๕๐ ถ้วน ตามที่กล่าวไว้ในพระสูตร ก่อนแต่ทำสังคายนาครั้งใดครั้งหนึ่งที่แจกอรธแห่งสิกขาบทซึ่งเรียกว่าบทภาชนะและสงเคราะห์เข้าเป็นส่วนอันหนึ่งแห่งคัมภีร์วิวัฏฐะนั้นหรือในครั้งนั้นเองจะได้เดิมอนียต ๒ และเสขยวัตร ๗๕ เข้าด้วย”^๖

ประเด็นที่เกี่ยวข้องก็คือ ๑) การแปลความหมายบาลี “สาธิกมิตฺ..ทียพฺพสิกขาปทสฺ” ท่านแปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน ๒) สมเด็จพระท่านได้ลงข้อสันนิษฐานและจำแนกสิกขาบทว่าในจำนวน ๑๕๐ ถ้วนนี้มีสิกขาบทข้อใดบ้าง นั่นคือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ สุทธิกปาจิตติย ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗ รวมเป็น ๑๕๐ ถ้วน อย่างไรก็ตามสมเด็จพระท่านได้นำสวดพระปาติโมกข์โดยยึดถือตามที่มีมาในพระวินัยดังมีหลักฐานที่สมเด็จพระท่านเขียนแสดงไว้ในหนังสือเล่มเดียวกัน หน้า ๒๑๖ ว่า สิกขาบทที่แสดงมานี้ มีจำนวน ๒๒๗ มีพระพุทธานุญาตให้สวดในที่ชุมนุมสงฆ์ในวันอุโบสถทุกกึ่งเดือน รวมเข้าทั้งนั้นเรียกว่าพระปาติโมกข์ ถ้าเพ่งบางประการเรียกว่าสิกขาบทมาในพระปาติโมกข์ควรถือเป็นหลักพระวินัย หากจะติดขัดเพราะกาลเทศะอย่างไร ก็ยังควรถืออยู่โดยบรรยายไม่ควรเลิกเสียทีเดียว ไม่เช่นนั้นจักไม่มีอะไรเป็นหลัก หมั่นตั้งอยู่ด้วยไม่มีหลักย่อมไม่มั่นคงยั่งยืน ข้าพเจ้าจึงขอแนะนำไว้อย่างนี้

๔.๑.๔ กรณีการตัดสิกขาบทปาติโมกข์เหลือ ๑๕๐ ข้อของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล เจ้าอาวาสวัดนาป่าพง

กรณีการตัดสิกขาบทปาติโมกข์เหลือ ๑๕๐ ข้อ โดยการนำของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล เจ้าอาวาสวัดนาป่าพง เป็นเหตุให้ถูกตัดออกจากวัดสาขาของวัดหนองป่าพงและต่อมามีพุทธบริษัทได้ยื่นเรื่องร้องเรียนไปยังมหาเถรสมาคมและในที่สุดมหาเถรสมาคมมีมติให้สวดพระปาติโมกข์โดยให้สวดพระปาติโมกข์มีสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ อ้างอิงตามพระวินัยปิฎก พร้อมทั้งมีประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา กรณีพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล นำภิกษุสวดพระปาติโมกข์มีสิกขาบทจำนวน ๑๕๐ ข้อนี้ ท่านได้อ้างอิงว่า ทำตามพุทธวจนะที่มาในพระสูตรคือ วัชชีปุตตสูตร ปฐมสิกขาสูตร ทุตติยสิกขาสูตร และตติยสิกขาสูตร คือ บาลีว่า “สาธิกมิตฺ..ทียพฺพสิกขาปทสฺ” และยึดถือคำแปลจากพระไตรปิฎกแปลไทย ๔ ฉบับ ที่แปลไว้ว่า สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน พร้อมกับยอมรับข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมวชิรญาณวโรรส ที่เขียนแสดงความเห็นเป็นข้อสันนิษฐานไว้ในหนังสือวินัยมุข และนอกจากนี้ คณะทำงานที่ใช้ชื่อว่าตถาคตสาวโก ภายใต้การนำของพระคึกฤทธิ์ ในนามมูลนิธิพุทธโฆษณ์ ได้จัดทำหนังสืออริยวินัย เขียนข้อความแสดงความเห็นอ้างอิงจากหนังสือวินัยมุขไว้ว่า “ในหนังสือวินัยมุข เล่ม ๑ หน้า ๒๕ พ.ศ.๒๔๕๙ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ให้ความเห็นว่า บาลีพระสูตรซึ่งแปลมาไว้ในที่นี้แสดงว่า สิกขาบทมาในพระปาติโมกข์มี ๑๕๐ ถ้วน... แต่ในพระปาติโมกข์ที่สวดกันอยู่และในคัมภีร์วิวัฏฐะแห่งสิกขาบท แสดงว่ามี ๒๒๗ สิกขาบท คือเดิม

^๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข นกธรรมชั้นตรี พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๒-๒๔ และ ๒๑๖.

อนิยต ๒ และ เสขยวัตร ๗๕ ต่อจากนั้นผู้จัดทำหนังสือนี้ได้ให้ความเห็นต่อไปว่า ดังนั้น อนิยต และ เสขยวัตร ควรจัดอยู่ในภาค อภิสมัจจาริกสิกขาบท”

การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ และการถือเอา ข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ของพระคัมภีร์ โสตติโธ เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับ ที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์คัมภีร์มิลินทปัญหาฎีกา

เมื่อเรียงลำดับประวัติความเป็นมาของปัญหาในการนับจำนวนสิกขาบทในพระปาติโมกข์ เริ่มพบหลักฐานในการแสดงความคิดเห็นในการจัด จำแนก แจกแจง หมวดหมู่สิกขาบทลงใน พระบาลีว่า “สาธิกมิตฺ ทิยพฺพสิกขาปทสฺส” โดยเริ่มจากคัมภีร์มิลินทปัญหาฎีกา ต่อมา สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงลงข้อสันนิษฐานไว้ ว่าในจำนวนตัวเลขพระบาลีนั้นประกอบด้วยสิกขาบทข้อใดบ้าง และ ต่อมาพระคัมภีร์ โสตติโธ ได้ถือเอาข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ มาเป็นแบบ ในการสวดพระปาติโมกข์

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่างานพระราชนิพนธ์พระธรรมวินัยของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ พระองค์ท่านมิได้ปิดกั้นโอกาสในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม พระองค์ท่านทรงเขียนบันทึก หลังจากที่ได้ทรงได้อธิบายอธิบายความไว้ เช่นข้อความว่า “ถ้าการสันนิษฐานตามทางนี้ ... อย่างไรชอบแก่เหตุ ข้าพเจ้าขอฝากนักวิจัยไว้พิจารณาต่อไป”^๗ ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้อธิบายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการตัดเย็บ การใช้ผ้าจีวร และมีบันทึกไว้ว่า “ในที่นี้ข้าพเจ้าทำให้ดู ทั้ง ๓ อย่าง ขอฝากพระวินัยธรไว้พิจารณาและสันนิษฐานต่อไป” นี่คือตัวอย่างที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้า ไม่รวบรัดการตัดสินใจผิดไว้แต่พระองค์ผู้เดียว แต่ทรงเผื่อแผ่ให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมในการวินิจฉัยข้อปัญหาพระธรรมวินัยต่าง ๆ ด้วย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เขียนระลึกพิเศษในพระคุณของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ว่า “พระองค์นั้น เป็นข้อที่เด่นในใจคือ ความที่ทรงมีพระทัยกว้าง หนักในเหตุผล ยังจำแนกถึงข้อความใน หนังสือวินัยมุขมากหลายแห่ง ที่ทรงไว้ ดังเช่นว่า ข้าพเจ้าฝากความข้อนี้ไว้ เพื่อพระวินัยธรพิจารณาต่อไป ดังนั้นบ้าง ข้าพเจ้าขอฝากความเรื่องนี้เรื่องนี้ไว้เพื่อพระวินัยธรสอดส่องต่อไป ดังนั้นบ้าง ข้อนี้พระวินัยธรพึงพิจารณาเถิด ดังนั้นบ้าง ที่ทรงไว้เช่นนี้ เป็นตัวอย่างแสดงถึงพระประสงค์ที่หนุนหรือโน้มนำ พุทธบริษัทมาในทางการศึกษา เป็นข้อที่มุ่งหมายเพื่อความเจริญในการศึกษาทั้งสิ้น”^๘

๔.๒ เกณฑ์ในการวิเคราะห์จำนวนสิกขาบททักขุปาติโมกข์

พระพุทธเจ้าคือผู้ประกาศธรรมวินัย หลังจากที่พระองค์ตรัสรู้และต่อมา มีสาวกสำเร็จเป็น พระอรหันต์จำนวน ๖๐ รูป ทรงอนุญาตให้สาวกของพระองค์ออกไปประกาศพระศาสนา^๙ โดยกำชับ ให้สาวกของพระองค์จาริกไปรูปเดียว ไม่ไปทางเดียวกัน เพื่อเผยแพร่คำสอน เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ ชาวโลก ให้แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด

^๗ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่มที่ ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖.

^๘ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), แก้ปัญหาข้างหน้าเสียแต่วันนี้, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๗), หน้า ๓๘-๓๙.

^๙ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

ประกาศพรหมจรรย์ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า พระพุทธเจ้าทรงกำชับเสมอว่า ในการแสดงธรรมนั้น ให้สาวกของพระองค์แสดงพร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ทั้งนี้ เพื่อความถูกต้องแม่นยำของเนื้อหาพระธรรมยังประโยชน์ให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและนำไปถ่ายทอดบอกสอนได้ถูกต้องในโอกาสต่อ ๆ ไป หากการถ่ายทอดไม่ถึงพร้อมในอรรถและพยัญชนะอาจส่งผลให้มีการเรียนรู้ถ่ายทอดบอกสอนกันผิด ๆ ต่อไปก็มีการทรงจำกันผิด ๆ เป็นเหตุให้ธรรมอันตรธาน ดังมีพระพุทธดำรัสว่า

ธรรม ๒ ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญหายไปแห่งสัทธรรม คือ

๑) บทพยัญชนะที่สืบทอดกันมาไม่ดี ๒) อรรถที่สืบทอดขยายความไม่ดี
แม้อรรถแห่งบทพยัญชนะที่ตั้งไว้ไม่ดีก็ถือว่าเป็นการสืบทอดขยายความไม่ดี

ธรรม ๒ ประการนี้แลย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญหายไปแห่งสัทธรรม

ธรรม ๒ ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่หายไป

แห่งสัทธรรม คือ ๑) บทพยัญชนะที่สืบทอดกันมาดี ๒) อรรถที่สืบทอดขยายความดี
แม้อรรถแห่งบทพยัญชนะที่ตั้งไว้ดีก็ถือว่าเป็นการสืบทอดขยายความดี

ธรรม ๒ ประการนี้แลย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น

ไม่เสื่อมสูญ ไม่หายไปแห่งสัทธรรม^{๑๐}

ภิกษุผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนานั้น มีความจำเป็นต้องเรียนรู้พระธรรมวินัย หมั่นเพียรสอบถามความรู้จากครูอุปัชฌายาจารย์ซึ่งมีหน้าที่ให้ความรู้ ดังมีพระพุทธดำรัส ในอุปัชฌายวัตรว่า “ถ้าอุปัชฌาย์ต้องการจะให้เรียนฟังเรียน ถ้าอุปัชฌาย์ต้องการจะให้สอบถามอรรถพึงสอบถาม”^{๑๑} ส่วนสัททวิหาริกนั้นควรต้องปฏิบัติตามที่พระครูอุปัชฌาย์อบรมบอกสอน ดังมีพระพุทธดำรัสว่า “อุปัชฌาย์พึงสงเคราะห์อนุเคราะห์สัททวิหาริก ด้วยอุทเทสปริปุจฉา โอวาท และอนุศาสน์”^{๑๒} หลังจากได้บรรพชาอุปสมบทในระยะ ๕ ปีแรกก็ต้องถือนิสสัยกับพระครูอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ หรืออาจจะต้องถือนิสสัยเกินกว่า ๕ ปีจนกว่าจะเป็นผู้ที่ผ่านการศึกษาโดยต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนของเหตุแห่งการไม่ต้องถือนิสสัยได้แล้วจึงจะพ้นจากการถือนิสสัย ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้นำข้อเหตุแห่งความจำเป็นแห่งการถือนิสสัย ไม่ถือนิสสัย ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยมาแสดงไว้เพียงบางข้อ ดังนี้ คือ พุทธดำรัสว่า ผู้ที่ไม่ต้องถือนิสสัยนั้น “จำปาติโมกข์ทั้งสองโดยพิสดารได้ดี จำแนกได้ดี คล่องแคล่วดี วินิจฉัยโดยสุตตะโดยอนุพยัญชนะได้ดี”^{๑๓}

จากพระพุทธดำรัสนี้แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าพระภิกษุ จะสามารถท่องจำสิกขาบทปาติโมกข์ได้แล้วยังต้องมีความเข้าใจสามารถจำแนก เข้าใจ ข้อกำหนดปลีกย่อยต่าง ๆ ของสิกขาบท ความสำคัญในประเด็นการต้องจำปาติโมกข์และคล่องแคล่ววินิจฉัยโดยสุตตะโดยอนุพยัญชนะได้ดีนี้ มีข้อบ่งชี้ว่าสำคัญยิ่ง เพราะหากไม่สามารถวินิจฉัยได้จะขาดคุณสมบัติของการทำหน้าที่พระวินัยธร

^{๑๐} อก.ทก. (ไทย) ๒๐/๒๐-๒๑/๗๒-๗๓.

^{๑๑} ดุรายละเอียดเพิ่มเติมใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๔.

^{๑๒} ดุรายละเอียดเพิ่มเติมใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๗/๘๘.

^{๑๓} ดุรายละเอียดเพิ่มเติมใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๓-๑๐๔/๑๕๗-๑๖๔.

มีพระพุทธดำรัส ในการระงับอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกวิธี^{๑๔} ผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นคณะผู้ร่วมวินิจฉัยอธิกรณ์ จำต้องมีคุณสมบัติ ๑๐ ประการ ในที่นี้ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์คุณสมบัติข้อที่ว่าเป็นพหุสูตรตรงสูตร สังสมสูตร ธรรมเหล่านั้นใด ที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด ย่อมสรรเสริญพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ธรรมทั้งหลายเห็นปานนั้น ย่อมเป็นอันเธอสุดับมาก ทรงไว้ สังสมด้วยวาจาเข้าไปเพ่งด้วยใจ ประจักษ์ชัดดีแล้ว ด้วยทิวฐิ และ จำปาติโมกข์ทั้ง ๒ ได้ดีโดยพิสดาร จำแนกดี สวดดี วินิจฉัยถูก ต้องโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ ซึ่งคุณสมบัตินี้สอดคล้องตรงกันกับทุกขวินยธโรภณสูตร^{๑๕} กล่าวถึงคุณสมบัติของพระวินยธโร ให้มีความสง่างาม ไว้ว่า “ทรงจำปาติโมกข์ทั้งสอง”^{๑๖} (ปาติโมกข์ทั้งสอง ในที่นี้หมายถึง วิภังค์ ๒ คือ ภิกขุวิภังค์ ว่าด้วยภิกขุปาติโมกข์ กล่าวคือสิกขาบทในปาติโมกข์ฝ่ายภิกษุ ๒๒๗ ข้อ และ ภิกขุณีวิภังค์ ว่าด้วยภิกขุณีปาติโมกข์ กล่าวคือสิกขาบทฝ่ายภิกษุณี ๓๑๑ ข้อ) ได้ดี จำแนกได้ดี ให้เป็นไปได้ดีโดยพิสดาร วินิจฉัยได้ดีโดยสูตร โดยอนุพยัญชนะ^{๑๗} (วินิจฉัยได้ดีโดยสูตร ในที่นี้หมายถึง วินิจฉัยได้ดีด้วยคัมภีร์ชั้นธกะและปวารแห่งพระวินยปิฎก วินิจฉัยได้ดีโดยอนุพยัญชนะ หมายถึง วินิจฉัยบทอักษรให้สมบูรณ์ ไม่ตกหล่น)

ผู้วิจัยได้นำประเด็นนี้มากล่าวไว้เนื่องจาก แม้ภิกษุผู้จำปาติโมกข์ได้แต่ไม่สามารถวินิจฉัยโดยอนุพยัญชนะก็จะถูกขับออกจากคณะวินิจฉัยอธิกรณ์ ดังมีพุทธดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุเหล่านั้นวินิจฉัยอธิกรณ์นั้นอยู่
ในบริษัทนั้นเกิดมีภิกษุธรรมกถึก ท่านจำสูตรได้ แต่จำวิภังค์แห่งสูตรไม่ได้เลย
ท่านไม่ได้สังเกตใจความย่อมนำใจความตามเค้าพยัญชนะ
ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้ภิกษุเหล่านั้นทราบด้วยญัตติกรรมวาจา
ขอท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนี้รูปนี้เป็นธรรมกถึก
ท่านจำสูตรได้แต่จำวิภังค์แห่งสูตรไม่ได้เลย ท่านไม่สังเกตใจความ
ย่อมนำใจความตามเค้าพยัญชนะ ถ้าท่านทั้งหลายพร้อมกันแล้ว
พวกเราพึงขับภิกษุชื่อนี้ให้ออกไป แล้วที่เหลือพึงระงับอธิกรณ์นี้^{๑๘}

คัมภีร์สมันปสาทิกาอธิบายว่า พระธรรมกถึกนั้นถือเพียงพยัญชนะเท่านั้นคำนึงเนื้อความ คือเห็นภิกษุทั้งหลายถูกพระวินยธโรปรับอาบัติเพราะรับทอง เงิน นา และสวนเป็นต้น จึงกล่าวเหตุเพียงดเว้นเท่านั้น ในพระวินัย (สุตเต) อย่างนี้ว่า เหตุไรพวกท่านจึงปรับอาบัติภิกษุเหล่านั้น ภิกษุทั้งหลายเว้นจากการรับทองและเงินแล้วมิใช่หรือ อาบัติในเรื่องนี้ย่อมไม่มี พระธรรมกถึกอีกรูปหนึ่งเมื่อพระวินยธรรายกอาบัติขึ้นแก่ภิกษุผู้มุ่งหมั่นไม่เรียบริ้อยด้วยพระวินัยที่มาแล้วจึงกล่าวเพียงสำเนียง

^{๑๔} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๑/๓๔๙.

^{๑๕} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๗๖/๑๗๒-๑๗๓.

^{๑๖} วิ.อ. (ไทย) ๒/๑๔๕-๑๔๗/๓๑๙.

^{๑๗} วิ.อ. (ไทย) ๒/๑๔๕-๑๔๗/๓๑๙.

^{๑๘} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๑/๓๕๑-๓๕๒.

เท่านั้นอย่างนี้ว่า เหตุใดพวกท่านจึงยกอาบัติขึ้นแก่ภิกษุเหล่านี้ พึงสำเหนียกมิใช่หรือว่า เราจักนุ่งห่มให้เรียบร้อย จึงกล่าวว่ อาบัติในเรื่องนี้ย่อมไม่มี^{๑๙}

จากตัวอย่างพระพุทธานุญาตที่นำมาแสดงนี้ พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของการเล่าเรียนธรรมวินัย ต้องทำความเข้าใจทั้งสูตรและวิภังค์ ทั้งบทและพยัญชนะให้ถูกต้องสมบูรณ์ ทรงมีพระดำรัสให้พระภิกษุต้องหมั่นเล่าเรียนสอบถามอุทเทส ปริจจณา ธรรมจากพระครูอุปัชฌาย์อาจารย์^{๒๐}

เมื่อพระพุทธศาสนามีการเผยแพร่ออกไปจากบุคคลหนึ่งสู่คนอีกกลุ่มหนึ่งย่อมมีโอกาสเป็นไปได้ว่า คำสอนที่พระพุทธเจ้าได้บอกสอนไว้นั้นอาจมีการจำกัดกันผิด ถ้อยทอดบอกสอนกันผิด พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นประเด็นนี้ พระองค์จึงได้บอกแสดงหลักเกณฑ์การตัดสินพิจารณาพระธรรมวินัยไว้ ดังจะได้เขียนถึงต่อไปนี้ คือ

๔.๒.๑ มหาปเทศ ๔ ตามแนวพระวินัย

ในครั้งพุทธกาล แม้ว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุสาวกของพระองค์ทรงสามารถวินิจฉัยธรรมวินัยได้ แม้กระนั้นก็ยังมิมีภิกษุที่มีความเคลือบแคลงสงสัยในพระวินัย ทั้งนี้เพราะเกรงว่าจะมีความเข้าใจผิดพลาดคลาดเคลื่อน จึงได้กราบทูลถามจากพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงมีพระดำรัสวางกฎเกณฑ์ในการพิจารณาพระวินัยดังนี้คือ พระผู้มีพระภาคได้ประทานมหาปเทศไว้ ๔ ข้อ คือ

- ๑) ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควร
ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร
- ๒) ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควร
ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร
- ๓) ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราได้อนุญาตไว้ว่า สิ่งนี้ควร
ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร
- ๔) ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราได้อนุญาตไว้ว่า สิ่งนี้ควร
ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร^{๒๑}

๔.๒.๒ มหาปเทศ ๔ ตามแนวพระสูตร

หลักการตรวจสอบพระธรรมวินัยแนวพระสูตร คือ มหาปเทศ ๔ ประการ ดังนี้

- ๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ ข้าพเจ้าได้สดับ
รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย
นี่เป็นสัตถุศาสน์ เธอทั้งหลายยังไม่พึงชื่นชม ยังไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น
พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้ว พึงสอบดูในสูตร เทียบดูในวินัย
ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้

^{๑๙} วิ.อ. (ไทย) ๓/๒๒๓/๓๓๕-๓๓๖.

^{๒๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๕.

^{๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙-๑๔๐.

ฟังลงสันนิษฐานว่า นี่มิใช่พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน
และภิกษุนี้รับมาผิด เธอทั้งหลายฟังทั้งคำนั้นเสีย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้

ฟังลงสันนิษฐานว่า นี่เป็นพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน

และภิกษุนี้รับมาด้วยดี เธอทั้งหลายฟังจําหาปเทศประการที่ ๑ นี้ไว้

๒) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีสงฆ์อยู่พร้อมกับ
พระเถระ พร้อมด้วยปาติโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า ...

เธอทั้งหลายฟังจําหาปเทศ ประการที่ ๒ นี้ไว้

๓) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้น มีภิกษุผู้เป็นพระเถระ
อยู่จำนวนมาก เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย

ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมา เฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า ...

เธอทั้งหลายฟังจําหาปเทศ ประการที่ ๓ นี้ไว้

๔) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีภิกษุผู้เป็นเถระ

อยู่รูปหนึ่ง เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัยทรงมาติกา

ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า...

เธอทั้งหลายฟังจําหาปเทศ ประการที่ ๔ นี้ไว้^{๒๒}

หลักมหาปเทศ ๔ ตามแนวพระสูตรที่นำมาแสดงนี้ เรียกโดยย่อ คือ

- ๑) พุทธาปเทศ ผู้พูดยกอ้างว่าฟังมาจากพระพุทธเจ้า
- ๒) สังฆาปเทศ ผู้พูดยกอ้างว่าฟังมาจากพระสงฆ์ทั้งหมด
- ๓) สัมพหุสัถเกราปเทศ ผู้พูดยกอ้างว่าฟังมาจากพระเถระมารูป
- ๔) เอกเกราปเทศ ผู้พูดยกอ้างว่าฟังมาจากพระเถระรูปหนึ่ง

ความหมายคำว่าฟังเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดีที่ปรากฏในหลักมหาปเทศ ๔ นี้
มีอธิบายไว้ว่า หมายถึงการเรียนที่สามารถรู้ได้ ตรงนี้แสดงบาลีไว้ ตรงนี้แสดงอรรถาธิบายไว้ ตรงนี้
แสดงอนุสนธิไว้ ตรงนี้แสดงเบื้องต้นและเบื้องปลายไว้^{๒๓}

พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าคำสอนของพระองค์เป็นจริง ย่อมไม่ขัดแย้งกัน ดังมีพระ
พุทธพจน์ ว่า “เพราะตถาคตตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในราตรีใด และปริณิพพานด้วยอนุปาทิ
เสสนิพพานธาตุในราตรีใด ในระหว่างนี้ ย่อมภาสิต กล่าว แสดงออกซึ่งคำใด คำนั้นทั้งหมดเป็นจริง
อย่างนั้นแล ไม่เป็นอย่างอื่น”^{๒๔}

^{๒๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๘/๑๓๔-๑๓๖, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘๐/๒๕๓-๒๕๖.

^{๒๓} อัง.จตุกก.อ. ๒๒/๑๘๐/๔๐๒, อ้างใน เชิงธรรม อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘๐/๒๕๓.

^{๒๔} ขุ.จุฬ. (ไทย) ๓๐/๘๓/๒๙๒.

๔.๒.๓ หลักตัดสินพระธรรมวินัย ๘

หลักการนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงให้แนวทางโดยกล่าวไว้กับพระนางมหาปชาบดี ดังนี้
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า โคตมี ท่านรู้ธรรมเหล่าใดว่า

- ๑) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อคลายความกำหนด
- ๒) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความประกอบไว้ ไม่เป็นไปเพื่อความพราก
- ๓) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อการสะสม ไม่เป็นไปเพื่อการไม่สะสม
- ๔) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความมักมาก ไม่เป็นไปเพื่อความมักน้อย
- ๕) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ ไม่เป็นไปเพื่อความสันโดษ
- ๖) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลุกคลีหมู่คณะ ไม่เป็นไปเพื่อความสงัด
- ๗) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ไม่เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร
- ๘) ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยยาก ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยง่าย^{๒๕}

พระพุทธเจ้าได้ทรงให้แนวทางโดยกล่าวไว้กับพระอุบาลี ในสัทธสาสนสูตร มี ๗ ข้อ ดังนี้

อุบาลี เธอรู้ธรรมเหล่าใดว่า ธรรมเหล่านี้ เป็นไป
เพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด (เอกัณฺตนิพพิทา)
เพื่อคลายกำหนด (วิราคะ) เพื่อความดับ (นิโรธ) เพื่อสงบระงับ (อุปสมะ)
เพื่อรู้ยิ่ง (อภิญญา) เพื่อตรัสรู้ (สัมโพธิ) เพื่อนิพพาน (นิพพาน)
เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้ให้ดีว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นสัทธสาสน^{๒๖}
แต่ถ้าเป็นไปในทางตรงข้ามกับที่กล่าวข้างต้นนี้ ก็ไม่ใช่ธรรมไม่ใช่วินัย ไม่ใช่สัทธสาสน
ลำดับความน่าเชื่อถือพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สืบทอดกันมาในรุ่นหลัง
ต่อ ๆ มา ท่านได้วางหลักเกณฑ์วินิจฉัยคำสอน ไว้ ๔ ชั้น ดังนี้คือ^{๒๗}

- ๑) สุตตะ ได้แก่พระไตรปิฎก
- ๒) สุตตานุโลม (มหาปเทศ) ยอมรับอรรถกถาด้วย
- ๓) อาจารย์วาท ได้แก่ อรรถกถาซึ่งวินิจฉัยท้องเรื่องให้เป็นไป (รวมฎีกาและอนุฎีกา)
- ๔) อัตตโนมติ ได้แก่ มติของบุคคลที่นอกเหนือจาก ๓ ข้อ ข้างต้น
กล่าวตามอาการที่ปรากฏด้วยอนุमान คือด้วยความรู้แห่งตน
ด้วยการถือเอานัย หรือการถือเอาใจความ

ตัวอย่างการเรียนรู้ศึกษาพระธรรมที่ผู้ศึกษาต้องใช้หลักการพิจารณาธรรม หลักมหาปเทศ
๔ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของพระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ เนื่องจากการแสดงธรรม
ของพระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาลนั้น พระองค์เสด็จไปเผยแผ่พระธรรมคำสอนในเขตเมืองที่แตกต่าง
กัน บางครั้งแสดงไว้โดยสังเขป บางครั้งแสดงไว้โดยพิสดาร ถ้าผู้ฟังธรรมไม่หมั่นสอบถามหรือใช้หลัก

^{๒๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๕๒๓/๔๐๖.

^{๒๖} อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๘๓/๑๗๘-๑๗๙.

^{๒๗} วิ.อ. (ไทย) ๑/๔๕/๓๓๘-๓๔๐.

พิจารณาตัดสินพระธรรมวินัย ก็อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดพลาดคลาดเคลื่อน ทำให้เกิดการโต้แย้งถกเถียงกันได้ ไม่ค่อยตามกัน

เรื่องความเข้าใจผิดการโต้แย้งในพระธรรมของพระพุทธเจ้าเคยมีมาแล้วในครั้งพุทธกาล เช่น พระอรุณธะ^{๒๘} ภิกษุสาติ (มหาตัมหาสังขยสูตร)^{๒๙} ผู้วิจยนำเหตุการณ์เรื่องการโต้แย้งเรื่องเวทนาตัวอย่างใน พหุเวทนิยสูตร^{๓๐} ปัญจกัณฐสูตร^{๓๑} ช่างไม้ชื่อ ปัญจกะสอบถามเรื่องเวทนากับพระอุทายี ต่อมาพระอานนท์นำเรื่องไปกราบทูลต่อพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้มีพระดำรัสว่า

อานนท์ ช่างไม้ชื่อปัญจกะจะไม่ค่อยตามบรรยาย ที่มีอยู่ของอุทายี
ส่วนอุทายีก็ไม่ค่อยตามบรรยายที่มีอยู่ของช่างไม้ชื่อปัญจกะ
อานนท์ เรากล่าวเวทนา ๒ ประการไว้โดยบรรยายก็มี
กล่าวเวทนา ๓ ประการไว้โดยบรรยายก็มี
กล่าวเวทนา ๕ ประการไว้โดยบรรยายก็มี
กล่าวเวทนา ๖ ประการไว้โดยบรรยายก็มี
กล่าวเวทนา ๑๘ ประการไว้โดยบรรยายก็มี
กล่าวเวทนา ๓๖ ประการไว้โดยบรรยายก็มี
กล่าวเวทนา ๑๐๘ ประการไว้โดยบรรยายก็มี
ธรรมอันเราแสดงไว้แล้วโดยบรรยายอย่างนี้
เมื่อธรรมอันเราแสดงไว้แล้วโดยบรรยายอย่างนี้
ชนเหล่าใดจักไม่รู้ ไม่สำคัญ ไม่ขึ้นชมตามคำที่เรากล่าว
เจรจาดีแล้วแก่กันและกัน ชนเหล่านั้นพึงหวังได้ว่า จักบาตหมางัน
ทะเลาะกัน วิวาทกันใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่

ตัวอย่างนี้ ทั้ง ๒ ฝ่ายมีความรู้ถูกต้องทั้ง ๒ ฝ่ายแต่ไม่เข้าใจเนื้อความโดยพิสดาร นี่คือตัวอย่างที่เกิดขึ้นในครั้งพุทธกาลที่ต่างคนต่างก็เข้าใจว่าธรรมที่ตนเองได้ฟังมานั้นมีเนื้อความเพียงเท่านั้น คือฟังมาเท่านั้นมีนัยยะความหมายเท่าที่ได้ฟังมานั้นถูกต้องแล้วไม่มีโดยนัยยะอื่น โดยขาดการไตร่ตรองพิจารณาตรวจสอบหลักธรรม จึงทำให้เกิดการถกเถียงกัน ตัวอย่างภิกษุมีความเห็นผิดในมหาตัมหาสังขยสูตร^{๓๒} ภิกษุสาติ มีความเห็นผิดโดยเข้าใจว่า ตนเองนั้นรู้ทั่วถึงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า วิญญูณนี้นั่นแลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป เล่นไป แต่ความเข้าใจนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจผิดแม้จะมีพระภิกษุรูปอื่นได้ทักท้วงปรับความเข้าใจก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขความเห็นผิดของภิกษุสาติ ภิกษุทั้งหลายจึงได้นำเรื่องดังกล่าวไปกราบทูลพระพุทธเจ้าและต่อมาพระพุทธเจ้าทรงแก้ไขทิฐิความเห็นผิดของภิกษุสาติลงได้ กรณีประเด็นการโต้แย้งถกเถียงกันในเรื่องพระธรรมวินัยในครั้ง

^{๒๘} ดุราละเยียดใน วิ.ม. (ไทย) ๒/๔๑๗-๔๒๑/๕๒๕-๕๓๑, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๕-๓๔๘/๒๔๗-๒๖๗.

^{๒๙} ดุราละเยียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๖-๔๑๕/๔๒๗-๔๕๑.

^{๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๘-๘๙/๙๐-๙๑.

^{๓๑} ส.ส. (ไทย) ๑๘/๒๖๗/๒๙๓-๒๙๕.

^{๓๒} ดุราละเยียดเพิ่มเติมใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๙๖-๔๑๔/๔๒๗-๔๕๑.

พุทธกาลนั้นผู้ที่พิจารณาตัดสินตอบข้อสงสัยคือพระพุทธเจ้า ในกาลปัจจุบันหากมีประเด็นปัญหาถกเถียงกันในเรื่องพระธรรมวินัย จำเป็นต้องใช้หลักมหาปเทศทั้ง ๔ และหลักพิจารณาธรรมเป็นเครื่องมือ อุปกรณ์ในการตรวจสอบ

ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการพิจารณาตัดสินพระธรรมวินัยนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านให้ความเห็นไว้ว่า เมื่อสงสัยคำหรือความใดแม้แต่ในพระไตรปิฎกก็ไม่จำเป็นต้องเชื่อทันทีอย่างผูกขาด แต่สามารถตรวจสอบก่อน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักทั่วไปไว้แล้ว ซึ่งสำหรับพวกเราบัดนี้ก็คือการใช้คำสั่งสอนในพระไตรปิฎกตรวจสอบ แม้แต่คำสั่งสอนในพระไตรปิฎกด้วยตนเอง คือหลักมหาปเทศ ๔ เกณฑ์วินัจฉัยคำสอน หลักพิจารณาธรรมชุดที่ตรัสแก่พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี และ ชุดที่ตรัสแก่พระอุบลี^{๓๓}

๔.๓ วิเคราะห์การนับสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์

หลักการสำคัญที่จำเป็นอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยนำมาใช้พิจารณาคือ หลักมหาปเทศ ๔ ตามแนวพระวินัย^{๓๔} ตามแนวพระสูตร^{๓๕} หลักพิจารณาธรรม ๘ ประการ^{๓๖} ดังที่ได้นำข้อมูลมาแสดงไว้ในหัวข้อ ๔.๒ ธรรมและวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้อย่อมเป็นจริง ไม่ขัดแย้งกัน^{๓๗} ต่อจากนั้นจึงใช้ข้อมูลชั้นรองลงมาตามลำดับ อรรถกถา ฎีกา ความเห็นชั้นอรรถโนมตีของผู้มีความรู้ได้ทำการศึกษาค้นคว้ารุ่นหลังที่ได้แสดงข้อมูลหลักฐานไว้

๔.๓.๑ วิเคราะห์จำนวนสิกขาบทที่มีในพระวินัย

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการติดต่อสื่อสารในครั้งพุทธกาลนั้นต้องใช้วิธีบอกต่อ ๆ กันไป ดังนั้นจึงมีโอกาสเป็นไปได้ว่า การรับรู้ข้อมูลของแต่ละเมืองแต่ละพื้นที่ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมรวมถึงการบัญญัติสิกขาบทที่ต้องนำสู่การแสดงในพระปาติโมกข์เพิ่มเติมอาจล่าช้า อีกทั้งการบัญญัติสิกขาบทนั้นบางครั้งบางคราวมีเหตุ (นิทาน) ที่ต้องบัญญัติในเขตวัด เขตเมือง ที่อยู่ห่างไกลกันออกไปทั้งหมด ๗ เมือง^{๓๘} เช่น เมืองเวสาลี หรือไพสาลี เมืองราชคฤห์ เมืองสาวัตถี เมืองอาฬวี เมืองโกสัมพี แคว้นสักระ แคว้นภคคะ เป็นต้น พื้นที่ระยะทางที่อยู่ห่างกันนี้ทำให้การรับรู้ข่าวสารเรื่องการบัญญัติและมีพระดำรัสให้ยกสิกขาบทที่ทรงบัญญัติขึ้นสู่อุทเทสอาจไม่สามารถรับรู้ได้ทั่วถึงในเวลาพร้อม ๆ กัน ในบางเวลาในแต่ละเมืองอาจสวดพระปาติโมกข์มีจำนวนสิกขาบทไม่เท่ากัน ตัวอย่างที่มีมาในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ เรื่องปาติโมกขุเทศกัณเฐสนาธิ ว่าด้วยการอาราธนาผู้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงเป็นต้น เรื่องภิกษุชาวเมืองโจทนาวัตฤไม่รู้จักอุโบสถ^{๓๙} แสดงไว้ว่าภิกษุบางวัดที่อยู่ห่างไกลออกไป

^{๓๓} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๓๖-๔๐.

^{๓๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙-๑๔๐.

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๘/๑๓๔-๑๓๖, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘๐/๒๕๓-๒๕๖.

^{๓๖} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๕๒๓/๔๐๖, อัง.สตุตถ. (ไทย) ๒๓/๘๓/๑๗๘-๑๗๙.

^{๓๗} ชุ.จุฬ. (ไทย) ๓๐/๘๓/๒๙๒.

^{๓๘} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๕/๕๐๕-๕๐๖.

^{๓๙} *ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๕๕/๒๓๗-๒๓๙.*

จากเขตเมือง ไม่ทราบการสวดแสดงปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปและบอกให้ภิกษุในเขตนั้น เดินทางไปเรียนปาติโมกข์จากวัดอื่น

มีตัวอย่างสิกขาบทมีต้นบัญญัติและอนุบัญญัติต่างเมืองต่างพื้นที่ เช่น “เมื่อจีวรของภิกษุ สำเร็จแล้ว เมื่อถูกฐินเคาะแล้ว ถ้าภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้สิ้นราตรีหนึ่ง ต้องอาบัตินิสัคคีย ปาจิตตีย์ เว้นแต่ภิกษุได้รับสมมติ” ต้นบัญญัติที่เมืองสาวัตถิ อนุบัญญัติที่เมืองโกสัมพีซึ่งอยู่ห่างไกล กัน ผู้วิจัยจะเสนอให้พิจารณาว่าหากต้องมีการนำสิกขาบทขึ้นสวดในปาติโมกข์ ต้องนำต้นบัญญัติขึ้น แสดงก่อน และในเวลาต่อมาเมื่อมีพระอนุบัญญัติแล้วจึงนำอนุบัญญัติขึ้นแสดงแทนต้นบัญญัติ ซึ่งการ ที่ภิกษุในแต่ละเมืองแต่ละพื้นที่จะทราบถึงการเปลี่ยนแปลงคงต้องใช้เวลาในการสื่อสาร ดังนั้นจึงมี ความเป็นไปได้ว่า บางครั้งบางคราวในแต่ละอารามที่ต่างเมืองต่างพื้นที่ที่ห่างไกลกันอาจมีการสวด พระปาติโมกข์โดยมีจำนวนสิกขาบทไม่เท่ากัน จนกว่าภิกษุในเขตอารามต่างเมืองจะรับรู้ได้ทราบว่า พระพุทธเจ้าได้มีพระบัญญัติหรือพระอนุบัญญัติใหม่เพิ่มเติม

ลำดับกาลเวลาการบัญญัติสิกขาบท มีพระดำรัสให้นำสิกขาบทที่พระองค์บัญญัติไว้แล้ว ขึ้นแสดง (เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยถ) ไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทล่วงหน้า คือ บัญญัติตามเหตุการณ์ที่มีเหตุปัจจัยให้ ภิกษุสาวกของพระองค์ได้กระทำเหตุ ข้อสังเกตพุทธดำรัส เกี่ยวกับเรื่องสังฆิตตปาติโมกข์ทเทศสาติ ๕ แบบที่มาในพระวินยปิฎกเล่มที่ ๔ นี้ มีขึ้นหลังจากมี พุทธานุญาติให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์ในครั้งแรกหลายปี^{๔๐} คือเนื่องจากในครั้งแรกนั้น พระพุทธเจ้า ยังมีได้บัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ และ ๑๑ เป็นต้น ได้แสดงเหตุผลไว้ในงานวิจัยนี้ บทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๙ หน้า ๗๒ ถึง ๗๕

สังฆิตตปาติโมกข์ทเทศสาติ แสดงไว้ว่าการยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงนี้มี ๕ แบบ^{๔๑} นอกจาก ได้บอกแสดงถึงแบบการสวดปาติโมกข์ ๕ แบบ ยังเป็นแนวทางตอบข้อสงสัยให้สรุปได้ว่า จำนวน สิกขาบทที่ต้องนำขึ้นสวดแสดงมีเท่าใดบ้าง ซึ่งพอสรุปจำนวนสิกขาบท ในการสวดแต่ละแบบได้ดังนี้

ปาราชิก ๔ สิกขาบท สังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท อนียต ๒ สิกขาบท และโดยพิสดารผู้วิจัย ตั้งข้อสังเกตว่า แบบแสดงการสวดปาติโมกข์ ๕ แบบนี้ มีมาแต่เดิม แต่จำนวนสิกขาบทในการสวดแต่ละแบบก็เพิ่มเติมขึ้นมาเรื่อย ๆ ตามกาลเวลาที่ทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติม เช่น ในช่วงเวลาก่อน หน้าที่จะบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ ๑๑ ๑๒ และ ๑๓ จำนวนสิกขาบทในสังฆาติเสสทเทศ ก็จะมีสิกขาบทสังฆาติเสสเพียง ๙ ข้อ เป็นต้น และต่อมาจนถึงปลายพุทธกาล มีภิกษุสงสัยว่า จำนวนสิกขาบทที่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทสนั้นมีกี่แบบ ภิกษุจึงได้ทูลถามพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าได้ ตอบไว้แล้วภิกษุผู้เฒ่าผู้ร่วบรวบสังคายนาพระวินยได้สรุปไว้ตอนท้ายว่ามีจำนวนสิกขาบทเท่าที่ได้ รวบรวมไว้แล้วนี่ถือเป็นที่สุด

^{๔๐} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๓๓/๒๐๙.

^{๔๑} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๒๘-๒๒๙.

ตารางที่ ๔ แสดง วิตถารุทเทศ (สวดโดยพิสดาร)

ชื่อแบบอุทเทศ	วิธีการ-สิกขาบทที่ต้องแสดง
นิทานุทเทศ	ยกนิทานขึ้นแสดง สวดอุทเทศที่เหลือด้วยสุตบถ
ปาราชิกุทเทศ	ยกนิทานขึ้นแสดง ยกปาราชิก ๔ ขึ้นแสดงสวดอุทเทศที่เหลือด้วยสุตบถ
สังฆาทิเสสุทเทศ	ยกนิทานขึ้นแสดง ยกปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ ขึ้นแสดง สวดอุทเทศที่เหลือด้วยสุตบถ
อนียตุทเทศ	ยกนิทานขึ้นแสดง ยกปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนียต ๒ ขึ้นแสดง สวดอุทเทศที่เหลือด้วยสุตบถ
วิตถารุทเทศ (โดยพิสดาร)	ยกนิทานขึ้นแสดง ยกสิกขาบททั้งหมดขึ้นแสดง

อาจมีผู้ศึกษาสงสัยว่า คำว่าโดยพิสดารในปาติโมกข์อุทเทศที่ ๕ นั้น นอกจากสิกขาบทที่มาในอุทเทศที่ ๑-๔ แล้ว จะทราบได้อย่างไรว่า คำว่าสวดโดยพิสดารนั้น ประกอบด้วยสิกขาบทข้ออื่นข้อใดอีกบ้าง ผู้วิจัยจะได้ทำการวิเคราะห์ดังนี้

ก่อนหน้าที่จะมีการกล่าวถึง สังฆิตตปาติโมกข์อุทเทศสาติ ที่มีมาในวินัยปิฎกเล่มที่ ๔ นี้ ซึ่งได้แสดงไว้ว่าการยกปาติโมกข์ขึ้นสู่อุทเทศนี้มี ๕ แบบ ดังได้แสดงไว้ที่ตารางที่ ๔ แล้วนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า มีพุทธดำรัสบอกแสดงแบบการสวดมี ๕ แบบตั้งแต่ครั้งที่มิพุทธานุญาติสวดพระปาติโมกข์ตั้งแต่ครั้งแรก แต่มีจำนวนสิกขาบทในแต่ละแบบเพิ่มขึ้นเป็นระยะ ๆ ตามการบัญญัติเพิ่มเติมสิกขาบทในแต่ละกัณฑ์บรรจลงไปในแบบนั้น ๆ กล่าวคือ ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งแต่เดิมอาจมีสิกขาบทในหมวดสังฆาทิเสสเพียง ๙ ข้อ ดังนั้นแบบในการสวดแบบที่ ๓ ก็จะกล่าวถึงจำนวนสิกขาบท สังฆาทิเสสเพียง ๙ ข้อ เป็นต้น ผู้วิจัยจัดทำตารางเพื่อแสดงข้อมูลดังนี้

ตารางที่ ๕ จำนวนสิกขาบท ใน อุทเทศ ๕ แบบ โดยพิสดาร ตามช่วงเวลา

หมวดสิกขาบท	พุทธานุญาตสวด ปาติโมกข์ครั้งแรก	กลางพุทธกาล	พระเจ้าพิมพิสาร สวรรคต	พระพุทธเจ้า ปรินิพพาน
ปาราชิก	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	๔
สังฆาทิเสส	ไม่ทราบจำนวนข้อ แต่ทราบได้ว่าไม่มี ข้อที่ ๑๐ และ ๑๑	ไม่ทราบจำนวนข้อ แต่ทราบได้ว่าไม่มี ข้อที่ ๑๐ และ ๑๑	ไม่ทราบจำนวนข้อ แต่ทราบได้ว่ามี ข้อที่ ๑๐ และ ๑๑	๑๓
อนียต	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	๒
นิสสัคคียปาจิต ติย	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	๓๐*
ปาจิตติย	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	๙๒*
ปาฏิเทสนียะ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	๔*

เสขียทั้งหลาย	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	๗๕*
รวมสิกขาบท	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	ไม่ทราบจำนวนข้อ	๒๒๐*
ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง มีจำนวนสิกขาบท เกินกว่า ๑๕๐ ข้อ “สาธิกัมมิต์ ... ทิยพหุสิกขาบทสฺ” ไม่สามารถระบุได้ว่ามีสิกขาบทข้อใดบ้าง				

หมายเหตุ* รวบรวมจากพระดำรัส “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาบทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” และจำนวนสิกขาบทที่มาสู่อุทเทสทุกวันอุโบสถ สรุปไว้ในวินัยปิฎกเล่มที่ ๒^{๔๒} เล่มที่ ๘^{๔๓}

พิจารณาคำว่าโดยพิสดาร ซึ่งหมายถึงยกสิกขาบททั้งหมดขึ้นแสดงโดยไม่ต้องกล่าวสุตบทยังที่พบคำอธิบายในคัมภีร์กัณฺหาวิตรณีอรรถกถาว่า พึงสวดหัวข้อของวิตถาระตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่พึงสวดด้วยสุตบทย^{๔๔} ผู้ศึกษาจะทราบได้อย่างไรว่ามีสิกขาบทอื่น ๆ นอกเหนือจากสิกขาบทที่มีพระดำรัสบ่งชี้เฉพาะเจาะจงที่ปรากฏในแบบที่ ๑ ถึง ๔ ที่เพิ่มเติมเข้ามาคือในกัณท์อื่น ๆ คือนิสสัคคียปาจิตติย ปาจิตติย (สุทธิกปาจิตติย) ปฏิหะสนียะ และเสขียะทั้งหลาย มีหลักในการพิจารณาดังนี้ คือ

๑. ทราบจากการรวบรวมจำนวนสิกขาบท ที่มีมาในพระวินัยปิฎกท้ายเล่มที่ ๒

๒. ทราบได้จากการรวบรวมจำนวนสิกขาบทที่มีมาในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๘ (คัมภีร์ปริวาร) ซึ่งในข้อความที่ว่า “สิกขาบทของภิกษุ ๒๒๐ ข้อถึงการสวดทุกวันอุโบสถเธอจงพึงสิกขาบทเหล่านั้นในลำดับต่อไป”^{๔๕} นี้เป็นพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบคำถามพระอุบาลี

๓. เปรียบเทียบและนับจากพระดำรัสบอกให้ยกสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติและบอกให้ยกขึ้นแสดง “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาบทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” นี่คือการแปลกันของพระบัญญัติทั่วไปและพระบัญญัติที่ทรงเรียกว่าสิกขาบท

หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า มีการเพิ่มขึ้นของสิกขาบทในการแสดงปาติโมกข์

ภิกษุ ๒ รูป ต้องอาบัติสังฆาทิเสส เมื่อภิกษุกำลังยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่
ภิกษุเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายทราบเดี๋ยวนี้เองว่า ได้ยินว่า
ธรรมเมื่อนั้นในสูตร นับเนื่องในสูตร มาสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน
ภิกษุเหล่านั้นมีความเห็นในอาบัติสังฆาทิเสสว่าเป็นอาบัติสังฆาทิเสส
รูปหนึ่งปิดไว้ รูปหนึ่งไม่ได้ปิดไว้ รูปใดปิดไว้ สงฆ์พึงให้รูปนั้นแสดงอาบัติทุกกฏ
และพึงให้ปริวารในกองอาบัติตามที่ปิดไว้แก่รูปที่ปิดนั้น
แล้วให้มานัตแก่ภิกษุทั้ง ๒ รูป^{๔๖}

^{๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๒/คํานิคม/๗๓๗.

^{๔๓} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๘/๕๑๒-๕๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๓๔/๖๑๕.

^{๔๔} พระพุทธโฆษาจารย์, กัณฺหาวิตรณี คัมภีร์อรรถกถาของปาติโมกข์ เล่ม ๑, แปลโดย พระคันธสาราภิวงศ์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร), (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๙.

^{๔๕} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๘/๕๑๒-๕๑๓.

^{๔๖} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๘๑/๒๘๑-๒๘๒.

การที่พระภิกษุอ้างสาเหตุการได้ฟังธรรมนี้เป็นครั้งแรกในปาติโมกข์นี้ เป็นเหตุให้ต่อมา พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ โดยทรงสอบถามพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า พวกเธอ เมื่อภิกษุกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่
ก็กล่าวอย่างนี้ว่า พวกกระผมเพิ่งทราบเดี๋ยวนี้เองว่า
ทราบว่าธรรมเมื่อนี้มาในพระสูตร อยู่ในพระสูตร
มีการยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน จริงหรือ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทูลรับว่า
จริง พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำหนิว่า ฯลฯ
โมฆบุรุษทั้งหลาย โฉนพวกเธอ เมื่อภิกษุกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่จึงกล่าวอย่างนี้ว่า
พวกกระผมเพิ่งทราบเดี๋ยวนี้เองว่า ทราบว่า ธรรมเมื่อนี้มาในพระสูตร
อยู่ในพระสูตร มีการยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือนเล่า
โมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้มีได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส
หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสมยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ
แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้^{๔๗}
ก็ ภิกษุใด เมื่อภิกษุกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่ทุกกึ่งเดือน กล่าวอย่างนี้ว่า
กระผมเพิ่งทราบเดี๋ยวนี้เองว่า ทราบว่า ธรรมเมื่อนี้มาในพระสูตร
อยู่ในพระสูตร มีการยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน ถ้าภิกษุเหล่านี้จำภิกษุนั้นได้ว่า
เมื่อภิกษุกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่ ภิกษุนั้นเคยนั่งอยู่ ๒-๓ ครั้งมาแล้ว
ไม่จำต้องกล่าวถึงมากครั้งยิ่งกว่า
ภิกษุนั้นย่อมไม่พ้นเพราะความไม่รู้ แต่ภิกษุนั้นจะต้องอาบัติใด
เพราะประพฤตินี้ไม่เหมาะสมนั้น พึงปรับอาบัตินั้นตามธรรม
และพึงยกโมหาโรปนกรรมขึ้นมาปรับเพิ่มให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า
ท่าน ไม่ใช่ลาภของท่าน ท่านได้ไม่ดี ที่เมื่อภิกษุกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่
ท่านไม่ใส่ใจฟังให้สำเร็จประโยชน์ด้วยดี
ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะสร้างทำผู้อื่นให้หลงนั้น^{๔๘}

พระบัญญัติ ๒ พระบัญญัติที่นำมาแสดงนี้เพื่อให้ผู้ศึกษาพิจารณา ว่าเมื่อใดที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทที่พระองค์ทรงมีพระดำรัสรับสั่งให้นำขึ้นสู่อุทเทส ภิกษุบางรูปไม่ทราบมาก่อน เพิ่งได้ทราบเป็นครั้งแรกจากการร่วมในการสวดพระปาติโมกข์ถ้าในครั้งนั้น ประกาศว่าเพิ่งทราบ แม้จะเป็นเรื่องจริง ต้องอาบัติทุกกฏ นี่เป็นพระบัญญัติที่ไม่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทสหากภิกษุนั้นประกาศว่า เพิ่งทราบแต่ถูกภิกษุอื่นจำได้ว่า ภิกษุนั้นเคยฟังธรรมเมื่อนี้มาในพระสูตร นั้นมาแล้ว ๒-๓ ครั้ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ นี่เป็นพระบัญญัติที่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส

ตัวอย่างนี้แสดงว่ามีการเพิ่มขึ้นของจำนวนสิกขาบทในการสวดพระปาติโมกข์เป็นระยะ เมื่อใดก็ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมโดยมีพระดำรัสรับสั่งให้นำขึ้นสู่อุทเทส

^{๔๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๔๓/๕๕๒-๕๕๓.

^{๔๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๔๓/๕๕๒-๕๕๓.

(เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ) ภิกษุแม้ไม่ทราบมาก่อนก็ควรมีหน้าที่ชวนชายศึกษาเรียนรู้สิกขาบทนั้น ๆ เพื่อจะได้รู้พระวินัยสิกขาบทได้ถูกต้องแม่นยำ โดยเฉพาะพระองค์ทรงขึ้นชมการเรียนรู้พระวินัยในสำนักพระอุบาลี^{๔๙} และทรงยกย่องว่า “พระอุบาลีเลิศกว่าภิกษุสาวกหลายผู้ทรงวินัย”^{๕๐}

การสวดโดยพิสดารนี้ หมายความว่าต้องนำสิกขาบททั้งหมดที่ได้บัญญัติและมีพระดำรัสให้นำสิกขาบทขึ้นแสดง พระอมราภิกษิต อธิบายเพิ่มเติมจาก ปาราชิกุทเทส สังฆาติเสสุทเทส และ อนียตุทเทส ว่า ตั้งแต่ นิสสัคคียุทเทส ถึง สมถุทเทส เป็นเทสที่ ๕^{๕๑} (นิสสัคคียุทเทส สวณภิกษุ ๓๐ สิกขาบท ปาจิตตียุทเทส สวณภิกษุมีสิกขาบท ๙๒ ปาฏิเทสนียุทเทส สวณภิกษุมีสิกขาบท ๔ เสขียุทเทส สวณภิกษุมีสิกขาบท ๗๕) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ท่านจำแนกไว้ว่า “สิกขาบทมาในพระปาติโมกข์นั้น จัดเข้าเป็นพวกตามชนิดแห่งอาบัติ เช่น ปาราชิกพวก ๑ สังฆาติเสสพวก ๑ เป็นต้น เรียกว่าอุทเทสอันหนึ่ง ๆ เช่น ปาราชิกุทเทส สังฆาติเสสุทเทส เป็นต้น แต่เสขียวัตถ์นั้นเรียกเสขียุทเทส อุทเทสเหล่านี้มีนิทานุทเทส นำหน้ากล่าววิธีอันภิกษุผู้ฟังปาติโมกข์ควรประพฤติอย่างไรรวมเป็น ๙ อุทเทส”^{๕๒}

จากการรวบรวมข้อมูลในการค้นคว้าวิจัยนี้พบว่าจำนวนสิกขาบทที่มีในพระวินัยปิฎก ต้องนำขึ้นสู่อุทเทสแบบพิสดารมีมาในพระวินัยคือ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสสัคคีย ปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขียะ ๗๕ รวมสิกขาบท ๒๒๐ ข้อ และอภิสกนสมณะ ๗ ข้อ จำนวนสิกขาบทดังกล่าวนี้สอดคล้องกับหนังสือทบทวนวรรณกรรม สมันตปาสาทิกา กังขาวิตรณิ พระอมราภิกษิต (หนังสือ สัตตปัปพพฬิกขาและบุพพฬิกขาวรรณนา) สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ วินัยมุขเล่มที่ ๑ (ขยายอธิบายสิกขาบทในพระปาติโมกข์) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร สุชีป ปุณฺณานุภาพ พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญฺโญ บทสัมภาษณ์ของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญาร)

๔.๓.๒ วิเคราะห์จำนวนสิกขาบทที่ปรากฏในพระสูตร

จำนวนสิกขาบท “สาธิกมิตํ ... ทิยชฺฌสสิกขาปทสฺส” แปลว่า สิกขาบทเกินกว่า ๑๕๐ ข้อ ที่ปรากฏมาในวัชชีปุตตสูตร ปฐมสิกขาสูตร ทุตติยสิกขาสูตร และ ตุตติยสิกขาสูตร ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการแปลพระบาลีพุทธพจน์นี้ ควรเป็นไปตามการแปลของพระไตรปิฎกฉบับภาษาอังกฤษสมาคมบาลีปกรณ์ ๒ ฉบับ พระไตรปิฎกฉบับแปลพม่า พระไตรปิฎกแปลฉบับอักษรสิงห (ศรีลังกา) การอธิบายการแปลของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในหนังสือ รู้จักพระไตรปิฎกให้ชัดให้ตรง การแปลของ พระคันธสाराภังค์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร) ตามที่ผู้วิจัยได้ทำการนำเสนอไว้

^{๔๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๒๐/๑๓๘.

^{๕๐} อง.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๒๘/๒๙.

^{๕๑} พระอมราภิกษิต (อมโร เกิด), สัตตปัปพพฬิกขาและบุพพฬิกขาวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

^{๕๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖.

ในบทที่ ๑ ข้อ ๑.๖ ทบทวนวรรณกรรม จำนวนสิกขาบทเกินกว่าหนึ่งร้อยห้าสิบนี้ มีความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่จะอยู่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งก่อนที่จะสิ้นพุทธกาล คือ

๑. ตั้งแต่เริ่มมีพุทธาณุญาตให้สวดพระปาติโมกข์จนถึงก่อนพระเจ้าพิมพิสารสวรรคต

๒. ตั้งแต่เริ่มมีพุทธาณุญาตให้สวดพระปาติโมกข์จนถึงหลังพระเจ้าพิมพิสารสวรรคต และก่อนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานระยะเวลาหนึ่ง โดยที่ขณะนั้นมีจำนวนสิกขาบทเพียงเท่านั้นดังที่มีหลักฐานมาในอรรถกถาอธิบายว่า “วัชชีปัตตสูตรที่ ๔ บุตรของราชตระกูลวัชชี ทิยทุผลสิกขาปทสตร์ ได้แก่ สิกขาบท ๑๕๐ ภิกษุวัชชีบุตรหมายเอา ๑๕๐ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ในสมัยนั้นจึงกล่าวกันว่า ทิยทุผลสิกขาปทสตร์”^{๕๓}

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พระไตรปิฎกฉบับแปลพม่า พระไตรปิฎกศรีลังกา และ สมาคมบาลีปกรณ์อังกฤษ แปล ทิยทุผลสิกขาปทสตนติ ปณณาสาธิก สิกขาปทสตร์ ฯ สิกขาบทบัญญัติไว้เกินกว่าร้อยห้าสิบ (more than a hundred and fifty rules)

ตารางที่ ๖ แสดงจำนวนสิกขาบท ใน สาธิกมัท ... ทิยทุผลสิกขาปทสตร์

หมวดสิกขาบท	จำนวนสิกขาบท ที่จำแนกไว้ในชั้นพระบาลี และ อรรถกถา	มิลินทปัญหฎีกา	ข้อสันนิษฐาน* สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ
ปาราชิก	ไม่ปรากฏหลักฐาน	๔	๔
สังฆาทิเสส	ไม่ปรากฏหลักฐาน	๑๓	๑๓
อนิยต	ไม่ปรากฏหลักฐาน	๒	(-)
นิสสัคคียปาจิตตีย์	ไม่ปรากฏหลักฐาน	๓๐	๓๐
ปาจิตตีย์	ไม่ปรากฏหลักฐาน	๙๒	๙๒
ปาฏิเทสนิยะ	ไม่ปรากฏหลักฐาน	๔	๔
เสขิยะทั้งหลาย	ไม่ปรากฏหลักฐาน	(-)	(-)
รวม	เกินกว่า ๑๕๐	๑๔๕	๑๔๓
อภิรณสมถะ (ไม่มีคำเรียกอภิรณสมถะว่าสิกขาบท)		๗	๗

หมายเหตุ* ข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ดูรายละเอียดใน บทที่ ๑ ทบทวนวรรณกรรม หน้า ๕ (ในงานวิจัยนี้)

จากการรวบรวมข้อมูลในการค้นคว้าศึกษาวิจัยนี้ไม่พบการจำแนกสิกขาบทที่มีในพระสูตร (พระสูตรต้นปิฎก) มีพระดำรัสกล่าวถึง “สาธิกมัท ... ทิยทุผลสิกขาปทสตร์” แปลว่า สิกขาบทเกินกว่าหนึ่งร้อยห้าสิบข้อ แต่ไม่ได้จำแนกสิกขาบทข้อต่าง ๆ ไว้ ซึ่งอรรถกถาได้อธิบายไว้ว่า ในช่วงเวลาที่ตรัสพระสูตรนั้นมีจำนวนสิกขาบทจำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อ ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับคัมภีร์อรรถกถาว่า พระดำรัสนี้ตรัสในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่ยังไม่สิ้นพุทธกาล ในเวลาต่อมาพบว่าคัมภีร์มิลินทปัญหฎีกา ได้จำแนกสิกขาบทไว้ ๑๔๕ สิกขาบท คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ และ อภิรณสมถะ อีก ๗ รวมเป็น ๑๕๒ บางท่านหมายถึง

^{๕๓} อ.ต.อ. (ไทย) หน้า ๓๒๒.

จำนวน หนึ่งร้อยห้าสิบถ้วน เช่น การสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ หนังสือวินัยมุขพระคัมภีร์ โสตถิโณ และคณะฯ จัดทำหนังสืออริยวินัย ได้จำแนกสิกขาบทไว้ ๑๔๓ สิกขาบท คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ ปาจิตติย ๙๒ และ อธิกรณสมณะ อีก ๗ รวมเป็น ๑๕๐ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าการจำแนกสิกขาบทลงในจำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อนี้มีความขัดแย้งกับพระบัญญัติของพระพุทธเจ้า มีเหตุผลดังนี้คือ

๑. ขัดแย้งกับพระดำรัสที่พระพุทธเจ้า ทรงมีรับสั่งให้ภิกษุนำสิกขาบทขึ้นสู่อุทเทส “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุทฺธิเสยยาถ” ซึ่งมีทั้งหมดจำนวน ๒๒๐ ข้อ และอธิกรณสมณะ ๗ ข้อ (ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์แล้วในหัวข้อ ๔.๗.๑)

๒. ขัดแย้งกับญัตติของพระเถระเมื่อร่วมกันสังคายนาที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงไว้ในหัวข้อ ๔.๑.๑ ญัตติการรวบรวมสิกขาบทในการสังคายนาครั้งที่ ๑ หน้า ๑๐๔ ในงานวิจัยนี้

๓. ขัดแย้งกับการรวบรวมจำนวนสิกขาบทภิกษุปาติโมกข์ที่มาในคัมภีร์ปวิวาร (คัมภีร์ปวิวาร ไม่เรียก พระบัญญัติอธิกรณสมณะ ๗ ว่าคือสิกขาบท) ดังนั้นการจำแนกสิกขาบทในจำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อ (รวมทั้งกลุ่มที่สรุปว่า หนึ่งร้อยห้าสิบข้อ) ที่ได้รวมอธิกรณสมณะ ๗ ไว้ด้วยนั้น จึงเป็นการรวมที่ขัดแย้งกับพระบัญญัติที่เรียกว่าสิกขาบททั้งในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๑ , ๒ และ เล่มที่ ๘ สอดคล้องกับ ความเห็นของพระมหาสมณลักษณะ คนธสาโร ที่เขียนไว้ในหนังสือข้อบทรความเพื่อพุทธวงษาฯ (หนังสือบททวนวรรณกรรมในบทที่ ๑ หมายเลขที่ ๑๔ หน้า ๑๐ ในงานวิจัยนี้)

๔. ขัดแย้งกับพระดำรัสมาในแบบการสวดปาติโมกข์อุทเทส ท่านที่มีความเห็นว่า ตัดสิกขาบท อนียต ๒ ออกจากการนำขึ้นสู่อุทเทส ขัดแย้งตามข้อ ๑ ข้อ ๒ ข้อ ๓ ที่ได้กล่าวมาแล้ว และยังขัดแย้งกับพระบัญญัติแบบในการสวดปาติโมกข์แบบที่ ๔ ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า อนียตอุทเทส ซึ่งมีพระดำรัสให้ยกสิกขาบทอนียต ๒ ขึ้นสู่อุทเทส ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้แล้วในบทที่ ๒ หน้า ๒.๑๐.๓ หน้า ๗๘ – ๗๙ ในงานวิจัยนี้ การสวดปาติโมกข์โดยไม่ยกสิกขาบท อนียต ๒ ขึ้นสู่อุทเทสเป็นการสวดที่ไม่ครบ และไม่ควรเรียกว่าเป็นการสวดย่อ ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าไม่ควรเรียกว่าสวดย่อเนื่องจากการสวดย่อมีพระบัญญัติไว้ชัดเจนว่าเกิดจากมีเหตุปัจจัย ๑๐ ประการ และการสวดย่อก็จำต้องสวดด้วยสูตรบทที่มีอนียต ๒ รวมอยู่ด้วย ดังนั้นการตัดอนียต ๒ ออกจากการสวดพระปาติโมกข์ จึงเป็นการยกเลิกเพิกถอนพระบัญญัติเดิมและเป็นการบัญญัติแบบในการสวดขึ้นมาใหม่

๕. ท่านที่มีความเห็นตัดสิกขาบท เสาขิยะ ๗๕ มีความเห็นขัดแย้งตามข้อ ๑ ข้อ ๒ ข้อ ๓ และข้อ ๔ ที่ได้กล่าวมาแล้ว การสวดปาติโมกข์โดยไม่ยกสิกขาบทเสาขิยะ ๗๕ ขึ้นสู่อุทเทสเป็นการสวดที่ไม่ครบ และไม่ควรเรียกว่าเป็นการสวดย่อ ผู้วิจัยเห็นว่าไม่ควรเรียกว่าสวดย่อเนื่องจากการสวดย่อมีพระบัญญัติไว้ชัดเจนว่าเกิดจากมีเหตุปัจจัย ๑๐ ประการ และต้องสวดด้วยสูตรบทที่มีเสาขิยะ ๗๕ รวมอยู่ด้วย ดังนั้นการตัดเสาขิยะ ๗๕ ออกจากการสวดพระปาติโมกข์จึงเป็นการยกเลิกเพิกถอนพระบัญญัติเดิมและเป็นการบัญญัติแบบในการสวดขึ้นมาใหม่

๖. จำนวนสิกขาบท ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จำแนกไว้นั้น มีเพียง ๑๔๓ ข้อ ทั้งนี้ ไม่มีหลักฐานชั้นพระบาลีเรียกอธิกรณสมณะ ๗ ว่าคือ สิกขาบท ในคัมภีร์ปวิวารมีหลักฐานพระอุบาลีกราบทูลถามพระพุทธเจ้ากรณีจำนวนสิกขาบทของภิกษุมี ๒๒๐ ข้อ ก็ไม่ได้กล่าวถึงอธิกรณสมณะ ๗ ไว้ ดังนั้น การจำแนกตามแบบที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ นั้นจึงมีสิกขาบทจำนวน ๑๔๓ ข้อ

การสวดย่อ ในปาติโมกข์ทุเทศแบบที่ ๑ ถึง ๔ นั้นจักต้องสวดด้วยสุตบท กังขาวิตรณี อรรถกถาอธิบายว่า สุตบทคือ บทที่เคยได้สดับมาแล้วในขณะที่ฟังหัวข้อของคำเริ่มเรื่อง^{๕๔} ผู้วิจัยได้นำเสนอไปแล้วในบทที่ ๒ หน้า ๘๔

๔.๓.๓ วิเคราะห์จำนวนสิกขาบทในพระวินัยและพระสูตร สอดรับไม่ขัดแย้งกัน

ผู้วิจัยได้รวบรวมจำนวนสิกขาบทที่มีพระดำรัสสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง รวมถึงการใช้สัญลักษณ์ ฯลฯ แทนการย่อคำที่มีความหมายเดียวกันคือเหตุผลในการบัญญัติสิกขาบท และพระดำรัสให้ยกสิกขาบทขึ้นแสดง (อธิบายไว้แล้วในข้อ ๒.๘.๑.๗ หน้า ๕๔ , ๖๔ และ ๖๕)

ตารางที่ ๗ นับจำนวนสิกขาบทจากพุทธดำรัสบอกให้นำขึ้นสู่อุทเทส

หมวดหมู่สิกขาบท	มีพระดำรัส ให้ภิกษุทั้งหลาย ยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง “เอวญจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุทฺธิเสยยาถ”	ใช้สัญลักษณ์ ฯลฯ	รวม
ปาราชิก	๔	-	๔
สังฆาทิเสส	๑๓	-	๑๓
อนิยต	๒	-	๒
นิสสัคคียปาจิตตีย์	๓๐	-	๓๐
สุทธกปาจิตตีย์	๙๒	-	๙๒
ปฎิเทศนียะ	๔	-	๔
เสขิยะทั้งหลาย	๘	๖๗	๗๕
รวมสิกขาบท	๑๕๓	๖๗	๒๒๐
อภิรณสมถะ วิธีการระงับอภิรณ (ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท)			๗

ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัยนี้ นับจำนวนสิกขาบทที่ภิกษุต้องนำขึ้นแสดงในการสวด ปาติโมกข์ได้จำนวน ๒๒๐ ข้อ รวมกับอภิรณสมถะอีก ๗ ข้อนี้ จำนวนสิกขาบทที่นับได้ ๒๒๐ สิกขาบทนี้ ขัดแย้งกับจำนวนสิกขาบทเกินกว่าหนึ่งร้อยห้าสิบข้อ ที่ปรากฏในวัชชีปุตตสูตร และ สิกขสูตรที่ ๑ สิกขสูตรที่ ๒ และสิกขสูตรที่ ๓ หรือไม่ ต่อไปผู้วิจัยจะได้ใช้หลักการตรวจสอบพระธรรมวินัย ทั้งจากพระวินัยและพระสูตร หลักมหาปเทศ ๔ หลักพิจารณาธรรม ต่อไปนี้ คือ

๑) การบัญญัติสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติครั้งละสิกขาบทและบางคราวเมื่อมีเหตุให้ต้องบัญญัติเพิ่มเติมในสิกขาบทนั้น ๆ พระองค์ก็ทรงบัญญัติเพิ่มเติมเรียกว่าพระอนุบัญญัติ การเพิ่มขึ้นของจำนวนสิกขาบทนี้ ย่อมเริ่มจาก ๑ เป็น ๒ เป็น ๓ เพิ่มจำนวนมากขึ้นไปตามลำดับ ขณะที่บัญญัติสิกขาบททรงมีพระดำรัสบ่งชี้ว่านี่คือสิกขาบทที่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส ไม่ได้มีบันทึกแสดงไว้ว่าบัญญัติสิกขาบทใดก่อนหรือหลังกัน ในลำดับต่อมาหากการบัญญัติสิกขาบทใดแล้วเนื้อหาไม่

^{๕๔} พระพุทธโฆษาจารย์, กังขาวิตรณี คัมภีร์อรรถกถาของปาติโมกข์ (แปล) เล่ม ๑, แปลโดย พระคันธสาราภิวงศ์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร), (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๗.

ครอบคลุมต่อมาเมื่อเหตุภิกษุกระทำละเมิดหรือมีเหตุจำเป็นให้ละเว้น ทรงมีพระอนุบัญญัติเพิ่มความรัดกุมหรือละเว้นผ่อนปรนสิกขาบทนั้น อาจมีเหตุการณ์สำคัญบางเหตุการณ์ที่นำมาพิจารณาร่วมได้ว่า สิกขาบท นั้น ๆ บัญญัติไว้ในช่วงเวลาใกล้เคียงกับอีกเหตุการณ์หนึ่ง เช่น กรณีสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ และสังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ ทรงบัญญัติประมาณพรรษาที่ ๓๗ ซึ่งผู้วิจัยได้แสดงหลักฐานเหตุผลไว้แล้วในหัวข้อ ๒.๙ หน้า ๗๓ และ ๗๔ ย่อมมีฐานะที่จะเป็นได้ว่า ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งกลางพุทธกาลที่มีจำนวนสิกขาบท ๑๕๐ กว่าข้อ หรืออาจจะเป็นช่วงเวลาที่เพิ่งมีพุทธาณุญาตเริ่มสวดพระปาติโมกข์ครั้งแรก ๆ ก็อาจเป็นไปได้ ต่อจากนั้นก็ยิ่งทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นจนในที่สุดถึงเวลาสิ้นพุทธกาลนับรวมกันได้ทั้งหมดจำนวน ๒๒๐ สิกขาบท ข้อมูลนี้ไม่ขัดแย้งกับหลักมหาปเทศ ๔ และไม่ขัดแย้งกับ สังฆิตตปาติโมกขุทเทสสาติ (แบบในการสวดพระปาติโมกข์) ๕ แบบ

๒) ถ้าถือเอาจำนวนสิกขาบทที่มากในพระสูตรวัชชีปุตตสูตร ปฐมสิกขาสูตร ทุตติยสิกขาสูตร และตติยสิกขาสูตร คือจำนวน ๑๕๐ กว่าข้อ กรณีนี้ จะไม่สามารถจำแนกสิกขาบทให้ถูกต้องแม่นยำได้ว่ามีสิกขาบทใดบ้าง การที่มีผู้ที่ศึกษาได้สันนิษฐานโดยเลือกสิกขาบทหมวดต่าง ๆ จำแนกลงไปย่อมมีโอกาสผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในหนังสือทบทวนวรรณกรรม เช่น หนังสือวินัยมุข การสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ และต่อมา พระอธิการศีกฤทธิ์ โสถดิโธ นำมาเป็นแบบอย่างยึดถือ คือรวบถือเอาว่า สิกขาบทที่มาสู่อุทเทส มีจำนวน ๑๕๐ ข้อโดยรวมอภิสกขสมถะ ๗ เข้าไว้ด้วย อภิสกขสมถะทั้ง ๗ ข้อนี้ ไม่มีพระดำรัสเรียกว่าสิกขาบท ในการทบทวนจำนวนสิกขาบทระหว่างพระพุทธเจ้าและพระอุบาลีปรากฏในคัมภีร์ปวารพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๘ กล่าวถึงจำนวนสิกขาบทมีสิกขาบทจำนวน ๒๒๐ ข้อ ไม่ได้รวมอภิสกขสมถะ ๗ นี้ไว้ด้วย^{๕๕} และนอกจากนี้ สูตรที่มีผู้รวบรวมสิกขาบทในหนังสืออริยวินัย (หนังสือทบทวนวรรณกรรมในบทที่ ๑ เลขที่ ๑๙ หน้า ๑๑ และ ๑๒) โดยตถาคตสาวโกและคณะ ของมูลนิธิพุทธโฆษณ์ ผู้รวบรวมอ้างอิงพุทธพจน์จากพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๑ (พระสูตรตันตปิฎกเล่มที่ ๓๓) อ้างอิงจาก อาปตติยวรรคที่ ๕ (ต้นฉบับเขียนอ้างอิงว่า บาลี จตุกก.อ. ๒๑/๓๒๖/๒๔๔) เป็นการอ้างอิงจากพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ (เล่ม/หน้า/ข้อ) ตรงกับข้อ อาปตติยสูตร^{๕๖} ฉบับแปล มจร. โดยตีความหมายและนำมาอ้างว่าในสูตรดังกล่าวนี้มีสิกขาบทที่ต้องนำขึ้นสู่การสวดพระปาติโมกข์ (อุทเทส) มีจำนวน ๑๔๓ ข้อให้ตรงกับข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ (อธิบายไว้ที่ หน้า ๑๔๐ ในงานวิจัยนี้)

จากการค้นคว้าศึกษาอาปตติยสูตร ปรากฏว่าไม่มีการจำแนกชื่อสิกขาบท หากผู้ศึกษาจะสรุปเอาอาปตติยทั้งหลายคือสิกขาบท จำนวน ๑๔๓ ข้อตามที่อ้าง ผู้วิจัยเห็นว่าไม่สมเหตุสมผล นั่นคือ สูตรนี้กล่าวถึงภัยจากการละเมิดอาบัติที่ภิกษุพึงต้องเกรงกลัวระมัดระวังนอกจากนี้ ยังมีอาบัติปาจิตติยที่มากในพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๔ ว่าด้วยเรื่องภิกษุเป็นไข้กับการปวารณาในวันปวารณาอีกหลาย

^{๕๕} วิ.ป. (ไทย). ๘/๓๓๘/๕๑๒-๕๑๓.

^{๕๖} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๔/๓๖๑-๓๖๔.

พระบัญญัติที่มีการปรับอาบัติปาจิตตีย์^{๕๗} หากนำพระบัญญัติที่ไม่มีคำเรียกว่าสิกขาบท และมีคำว่า สิกขาบทที่ปรับอาบัติปาจิตตีย์ นำมารวมกันแล้วจะได้จำนวนมากกว่า ๙๒ สิกขาบท

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า อาปัตติภยสูตร กล่าวถึงภัยที่เกิดจากอาบัติในหมวดนั้น ๆ คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ และ ปาฏิเทสนียปาจิตตีย์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นสาวกของพระองค์ ได้ทราบว่า ภัยที่เกิดจากอาบัติที่มีในสูตรนี้อย่างน้อยที่สุดคือปาจิตตีย์ ถ้ามีความละเมิดแล้วส่งผลให้ กุศลธรรมให้ตกไป ทำอริยมรรคให้เสียไป เป็นเหตุทำให้จิตลุ่มหลง^{๕๘}

ตารางที่ ๘ แสดงสิกขาบทจาก อาปัตติภยสูตร สามคามสูตร สิกขานิสังสสูตร จากการวิเคราะห์ หนังสืออริยวินัย (หนังสือทบทวนวรรณกรรมในบทที่ ๑ เลขที่ ๑๙ หน้า ๑๑)

ภิกขุปาติโมกข์ (หนังสืออริยวินัย)	หนังสืออ้างอิงจากพุทธวจนะในพระ สูตร*บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๓๒๖/๒๔๔, อุปริ.ม. ๑๔/๕๓/๕๗.	การจำแนกจำนวนสิกขาบท ในแต่ละกองอาบัติที่ปรากฏในสูตร
ปาราชิก	๔	ในสูตร อาปัตติภยสูตร สามคามสูตร ไม่พบการจำแนกสิกขาบท ในกองอาบัติ ต่างๆ มีพระดำรัสถึงอาปัตติภย ๔ ประการ ของภิกษุและภิกษุณี คือ อาบัติ ปาราชิกทั้งหลาย อาบัติสังฆาทิเสส ทั้งหลาย อาบัติปาจิตตีย์ทั้งหลายอาบัติ ปาฏิเทสนียะทั้งหลาย สิกขานิสังสสูตร กล่าวถึงวิธีการระงับอธิกรณ์ ประกอบด้วยอธิกรณ์สมถะ ๗
สังฆาทิเสส	๑๓	
อนียต	(-)	
นิสัคคียปาจิตตีย์	๓๐	
ปาจิตตีย์	๙๒	
ปาฏิเทสนียะ	๔	
อธิกรณสมถะ	๗	
รวม	๑๕๐	ไม่สามารถจำแนกสิกขาบท
เสขิยะ	(-)	
รวม	๑๕๐	

หมายเหตุ พุทธวจนะในพระสูตร* อ้างอิงตามหนังสืออริยวินัย ตารางที่ ๒ หน้า ๑๑๑๑ ซึ่งตรงกับพระไตรปิฎกฉบับ มจร. คือ อาปัตติภยสูตร สามคามสูตร และ สิกขานิสังสสูตร

ผู้จัดทำหนังสือ (ตถาคตสาวโกและคณะ) หมายเอาจำนวนสิกขาบทที่มีในสูตรนี้โดยนับ จำนวนด้วยอัตโนมติตนเองว่ามีจำนวน ๑๕๐ สิกขาบท (รวมอธิกรณสมถะ ๗) เพื่อให้ตรงกับจำนวน สิกขาบท “สาธิกมิต์ ...ทียทตสิกขาปทสत्” ที่มาใน วัชชีปุตตสูตร และเสขสูตรที่ ๑ ถึงสูตรที่ ๓ เท่ากับว่า สิกขาบทที่มาสู่อุทเทศของภิกษุณีย่อมมีจำนวน ๑๕๐ ตามที่ผู้จัดทำหนังสือได้อ้างสูตรนี้ เพราะในสูตรได้กล่าวรวมถึงอาปัตติภย ๔ ประการของทั้งภิกษุและภิกษุณีไว้ด้วย ผู้วิจัยยกตัวอย่าง พุทธพจน์มาแสดงบางส่วนดังนี้

^{๕๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๔๐/๓๘๖-๓๘๙.

^{๕๘} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๙/๕๑๖.

อาบัติติภัย ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

- ๑) ภิกษุหรือภิกษุณีบางรูปเข้าไปตั้งสัญญาในอาบัติปาราชิกทั้งหลาย
ว่าเป็นภัยอย่างแรงกล้า
- ๒) ภิกษุหรือภิกษุณีบางรูปเข้าไปตั้งสัญญาในอาบัติสังฆาติเสสทั้งหลายว่า...
- ๓) ภิกษุหรือภิกษุณีบางรูปเข้าไปตั้งสัญญาในอาบัติปาจิตตีย์ทั้งหลายว่า...
- ๔) ภิกษุหรือภิกษุณีบางรูปเข้าไปตั้งสัญญาในอาบัติปาฏิเทสนียะทั้งหลายว่า...

หากผู้ศึกษาหมายเอาว่าพระบัญญัติที่มีการปรับอาบัติจะต้องนำขึ้นสู่อุทเทสแล้วไซ้ พระบัญญัติปรับอาบัติปาจิตตีย์ที่มีมาในพระวินยปิฎกเล่มที่ ๔ ถึงเล่มที่ ๗ ซึ่งถ้านำรวมกับสิกขาบทที่ปรับอาบัติปาจิตตีย์ในพระวินยปิฎกเล่มที่ ๒ แล้วจะมีจำนวนมากกว่า ๙๒ ข้อ กรณีนี้เมื่อนำหลักตรวจสอบพระธรรมวินยคือมหาปเทศ ๔ ตรวจสอบแล้วพบว่าขัดแย้งกับพุทธดำรัส “สังฆิตตปาติโมกขุทเทสสาติ ๕ แบบ” ซึ่งมีพระดำรัสไว้ชัดเจนว่าต้องนำสิกขาบท อนียต ๒ ขึ้นสู่อุทเทส นอกจากนี้ อาปัตติภยสูตร ได้กล่าวถึงภิกษุณีไว้ด้วย จำนวนสิกขาบทนำขึ้นสู่อุทเทสของภิกษุณีจะมีจำนวนเท่าไร หากอ้างอิงจากสูตรนี้เป็นเกณฑ์จะมีความขัดแย้งกับพระวินยปิฎกเล่มที่ ๓ และเล่มที่ ๘ ว่าด้วยอุทเทสของภิกษุณีซึ่งมีจำนวนสิกขาบท ๓๐๔ สิกขาบท รวมกับอธิกรณสมณะ อีก ๗ อนียต ทั้ง ๒ สิกขาบท คือสิกขาบทที่มีพระดำรัสให้ยกขึ้นสู่อุทเทส มีพุทธดำรัสก่อนที่จะบัญญัติสิกขาบท ว่า “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุทฺธิเสยยาถ” รวมทั้งมีแบบเฉพาะในการยกสิกขาบทอนียตขึ้นสู่อุทเทส เรียกว่า อนียตุทเทส วิธีการคือ ยกนิทานขึ้นแสดง ยกปาราชิก ๔ ขึ้นแสดง ยกสังฆาติเสส ๑๓ ขึ้นแสดง ยกอนียต ๒ ขึ้นแสดงจบแล้วพึงสวดอุทเทสที่เหลือนด้วยสุตบถ นี่เป็นการยกปาติโมกข์แบบที่ ๔^{๕๙} ถ้าตัด (ยกเลิกการนำสู่อุทเทส) อนียต ๒ สิกขาบทนี้ออกไป นั่นหมายถึง เป็นการตัด (ยกเลิกเพิกถอน) อนียตุทเทส การยกปาติโมกข์แบบที่ ๔ ออกไปด้วยแล้วปาติโมกขุทเทสก็จะคงเหลือเพียง ๔ แบบ ไม่ใช่ ๕ แบบ ดังพระพุทธบัญญัติ เป็นเสมือนหนึ่งการสวดพระปาติโมกข์ของภิกษุเหมือนกับในแบบของภิกษุณีซึ่งไม่มีอนียตุทเทส นั่นคือเป็นการไม่ประพฤติปฏิบัติตามที่พระองค์ได้บัญญัติไว้ ขัดกับพุทธพจน์ที่ว่า “สงฆ์ไม่บัญญัติสิ่งที่เราไม่ได้บัญญัติและไม่พึงเพิกถอนสิ่งที่เราบัญญัติไว้”^{๖๐} หากตัดทอนยกเลิกพระบัญญัติ จะเป็นเหตุ วัตถุสังฆเภทสำคัญประการหนึ่งที่เข้ากับหลักพระธรรมเรียกว่า “แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้” เป็นเหตุการณ์ทำให้เกิดสังฆเภท มาในเรื่องที่ทำให้สังฆ์แตกกัน ๑๘ ประการ^{๖๑} และสังฆเภทสูตร^{๖๒}

มีบางท่านมีความเข้าใจไปว่า สิกขาบทอนียตทั้ง ๒ นั้นปรับอาบัติไม่แน่นอนและการปรับอาบัติในสิกขาบททั้ง ๒ มีอยู่ในสิกขาบท ปาราชิก สังฆาติเสส และปาจิตตีย์ จึงไม่จำเป็นต้องยกขึ้นสู่อุทเทส ประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเหตุผลดังกล่าวขัดแย้งกับพุทธดำรัส ๔ ประการ คือ

- ๑) ขัดแย้งกับพระดำรัส “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมํ สิกขาบทํ อุทฺธิเสยยาถ”(แปลว่า แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้) ที่ให้นำสิกขาบททั้ง ๒ ขึ้นสู่อุทเทส มีคำอธิบาย

^{๕๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๒๘-๒๒๙.

^{๖๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๕๖-๒๕๖/๙๑ , ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒.

^{๖๑} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๕๒/๒๑๔.

^{๖๒} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๗/๘๘.

จากคัมภีร์สมันตปาสาทิกาอธิบายพุทธพจน์นี้ว่า “เธอทั้งหลายพึงยกสิกขาบทนี้ คือ มีอาณิสสที่เราชี้แจงอย่างนี้ขึ้นแสดงไว้ในปาติโมกขุทเทสอย่างนี้ พึงเล่าเรียนจำไว้ และบอกแก่ภิกษุอื่น”^{๖๓}

๒) ขัดแย้งกับการสวดปาติโมกขุทเทสแบบที่ ๔ คือ อนินยตุทเทส ซึ่งมีพระดำรัสให้ยกสิกขาบทอนินยตทั้ง ๒ ขึ้นสู่อุทเทส

๓) ขัดแย้งกับปาติโมกขุทเทสแบบที่ ๕ ให้สวดโดยพิสดาร นั่นคือ ต้องนำสิกขาบททั้งหมดขึ้นแสดง ต้องรวมถึงสิกขาบทที่แสดงไว้ในแบบที่ ๔ ไว้ด้วย แสดงว่า ต้องนำสิกขาบทอนินยตทั้ง ๒ ขึ้นสู่อุทเทส ดังนั้นจำนวนสิกขาบทมาในสูตรนี้ คือ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ และอนินย ๒ สิกขาบทส่วนที่เหลือนอกจากนั้น คือ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ และเสขิยะ ๗๕ แบบในการสวดที่ ๕ นี้มิได้แสดงการจำแนกจำนวนสิกขาบทไว้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ไว้ที่ตารางที่ ๔ และ ๕ หน้า ๑๑๑ และ ๑๑๒ สิกขาบทต้องนำสู่อุทเทสหรือไม่ พิจารณาจากพุทธดำรัสว่า “เอวณจ ปน ภิกขเว อิมิ สิกขาบทิ อุตฺทิสฺเสยฺยาถ” แปลไทยว่า “ จึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้” นี่คือเหตุผลที่ต้องนำสิกขาบททั้งหลายที่ได้กล่าวถึงแล้วนี้ขึ้นสู่อุทเทส

๔) รายละเอียดของสิกขาบทแตกต่างกันกับการบัญญัติสิกขาบทในหมวดปาราชิก สังฆาติเสส และ ปาจิตตีย์ กล่าวคือ ในสิกขาบทอนินยต มีพุทธานุญาตให้รับฟังการโจทก์ของมาตุคามผู้มีวาจาเชื่อถือได้พร้อมกับให้ปรับอาบัติตามที่มาตุคามนั้นได้กล่าวโจทก์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นการป้องกันภิกษุผู้ที่ได้กระทำละเมิดสิกขาบท มีอาบัติเกิดขึ้นแล้วไม่ยอมรับ เหตุการณ์เคยมีมาแล้วว่า ภิกษุมีอาบัติติดตัวแม้อยู่ต่อหน้าพระพุทธเจ้า ภิกษุนั้นก็ไม่ยอมแสดงตนว่ามีอาบัติ ในครั้งนั้นพระพุทธเจ้าทรงมีพระดำรัสว่า “อานนทฺ ภริยํไม่บริสุทธิ์”^{๖๔}

การมีพุทธานุญาตให้มาตุคามผู้มีวาจาเชื่อถือได้กล่าวโจทก์ภิกษุในสิกขาบทอนินยตทั้ง ๒ นี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าจะไม่แตกต่างกันกับการกล่าวโจทก์ภิกษุผู้กระทำผิดอยู่ในที่ลับหู ที่ลับตา ตลอดจนการเสพเมถุนกับมาตุคาม จำต้องลบล้าง หรือพูดเกี่ยวพาราสักกับมาตุคามแล้วมีบันทึกหลักฐานด้วย วิทยาการสมัยใหม่เช่นบันทึกเป็นภาพถ่ายหรือ ภาพเคลื่อนไหว บันทึกเสียง เป็นต้น แม้ภิกษุผู้อยู่ในที่ลับตานั้นไม่ยอมรับแต่ต่อมาเมื่อมีภาพถ่ายเป็นหลักฐานก็ต้องยอมจำนนด้วยหลักฐาน เรียกว่าเชื่อถือในหลักฐานดังเช่นสิกขาบทอนินยตที่เชื่อถือในคำพูดของมาตุคามผู้มีวาจาเชื่อถือได้เป็นผู้กล่าวโจทก์

พระพุทธเจ้าได้บัญญัติสิกขาบทอนินยต มีคำประกาศให้ยกขึ้นสู่อุทเทส มีแบบการสวดอนินยตุทเทส แม้การสวดโดยพิสดารก็ต้องรวมอนินยตุทเทสไว้ด้วย ถ้าตัดสิกขาบทอนินยต ๒ ออกไปแล้วเมื่อเปรียบเทียบกับคำสอนของ พระพุทธเจ้าที่ทรงกล่าวว่า “สงฆ์ไม่บัญญัติสิ่งที่เราไม่ได้บัญญัติ และไม่พึงเพิกถอนสิ่งที่เราบัญญัติไว้ พึงสมาทานประพฤติในสิกขาบทตามที่เรายกบัญญัติไว้”^{๖๕} จะกลายเป็นว่า เป็นการเพิกถอนพระดำรัสของพระพุทธเจ้าพระพุทธานุญาตของพระองค์ยอมไม่ขัดแย้งกันดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า “เพราะตถาคตตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในราตรีใดและปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในราตรีใด ในระหว่างนี้ ย่อมภาษิต กล่าว แสดงออกซึ่งคำใด คำนั้นทั้งหมดเป็นจริงอย่างนั้นแล ไม่เป็นอย่างอื่น”^{๖๖}

^{๖๓} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๒๓๖-๒๓๗.

^{๖๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๓/๒๗๘-๒๗๙, อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๒๐/๒๕๒-๒๕๖.

^{๖๕} วิ.ม. (ไทย) ๒/๕๖๕/๙๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๘/๘๒.

^{๖๖} พ.จ. (ไทย) ๓๐/๘๓/๒๙๒.

นั่นคือ คำประกาศ พระบัญญัติ ธรรมของพระองค์ย่อมเป็นจริง ไม่ขัดแย้งกัน ในกรณีสิกขาบทอนียต ๒ หากพระพุทเจ้าไม่ประสงค์จะให้นำขึ้นสู่อุทเทส ผู้วิจัยมีความเห็นว่าพระองค์ จะทรงมีพระดำรัสตรัสไว้ชัดเจนว่าให้ยกเลิกอนียตอุทเทส ยกเลิกสิกขาบทอนียต แต่พระองค์มิได้ทรงประกาศยกเลิกเพิกถอน ดังนั้นผู้ที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนจึงจำเป็นต้องนำขึ้นสู่อุทเทสตามที่พระองค์ได้บัญญัติไว้ ในทำนองเดียวกันกับสิกขาบทเสขิยะ ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส

จากการศึกษาวิจัยนี้มีข้อสรุปได้ว่า สิกขาบทในเสขิยะกัณฑ์ ทั้งหลายจำนวน ๗๕ สิกขาบท ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส ด้วยเหตุผลตามหลักฐาน นี้คือ

๑) พระดำรัส “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” ที่ให้นำสิกขาบทในหมวดเสขิยะขึ้นสู่อุทเทส

๒) หลักฐานจากคัมภีร์พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๒ และเล่มที่ ๓

๓) หลักฐานจากคัมภีร์ วินัยปิฎกเล่มที่ ๘

พระอรหันต์เถระ ๕๐๐ รูป ที่ได้รวบรวมสิกขาบทในพระปาติโมกข์ไว้ในครั้งปฐมสังคายนา และการสังคายนาครั้งต่อ ๆ มา ยังคงปรากฏหลักฐานจำนวนสิกขาบทที่ต้องยกสู่อุทเทสเช่นเดิม ผลการค้นคว้าวิจัยนี้ที่มีพุทธพจน์ชี้ชัดว่าต้องนำสิกขาบทในเสขิยะกัณฑ์ขึ้นสู่อุทเทสมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล ไม่มีหลักฐานใด ๆ ที่แสดงว่าหลังจากที่พระพุทเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วได้มีการนำสิกขาบทในเสขิยะกัณฑ์ทั้ง ๗๕ ข้อ มาเติมในการสวดพระปาติโมกข์

เว็บไซต์ www.suttacentral.net^{๖๗} ได้รวบรวมจำนวนสิกขาบทภิกขุพระปาติโมกข์ ของพระพุทศาสนาิกายต่าง ๆ ที่บันทึกไว้เป็นภาษาบาลี สันสกฤต จีน ทิเบต ผู้วิจัยได้นำมาแสดงไว้ที่ตารางภาคผนวกหน้า ๑๔๕ ปรากฏว่า นิกายในพุทธศาสนาส่วนใหญ่มีสิกขาบท อนียต ๒ สิกขาบท แต่มีจำนวนสิกขาบทเสขิยะแตกต่างกันคือตั้งแต่ ๖๕ ถึง ๑๑๓ สิกขาบท (ยกเว้น Mūlasarvāsti vāda gilgit2) มีจำนวนสิกขาบท คือ ปาราชิก ๓ สังฆาทิเสส ๑๒ ปาจิตตีย์ ๔๘ เสขิยะ ๔๓ รวม ๑๐๖ และ อธิกรณสมณะ ๗)

มีข้อสังเกตว่า ธรรมคือ อธิกรณสมณะ ๗ ไม่มีปรับอาบัติ ผู้วิจัยยังไม่พบหลักฐานว่า อธิกรณสมณะธรรมแต่ละข้อนั้นนำสู่อุทเทสในช่วงเวลาใด จากข้อมูลการวิจัยพบว่าการนำสิกขาบทขึ้นสู่อุทเทสจะต้องนำขึ้นหลังจากที่พระพุทเจ้าได้ทรงบัญญัติและมีประกาศให้ยกขึ้นสู่อุทเทสไว้แล้ว การบัญญัติอธิกรณสมณะทั้ง ๗ ข้อนี้พระพุทองค์ทรงบัญญัติในเวลาที่แตกต่างกันอีกทั้งไม่มีหลักฐานชี้ชัดว่าได้บัญญัติในช่วงเวลาใด มีความเป็นไปได้ทั้ง ๒ กรณีคือ ๑) ในการแสดงภิกขุปาติโมกข์ครั้งแรก มีพระบัญญัติอธิกรณสมณะเพียงบางข้อ อาจมีจำนวน ๑ ข้อ หรือ ๒ ข้อ หรือ ๓ ข้อ ต่อมาเมื่อมีการพิจารณาความที่ไม่ถูกต้องจึงมีเหตุให้ บัญญัติอธิกรณสมณะ เพิ่มเติม ครบทั้ง ๗ และ ๒) บัญญัติอธิกรณสมณะครบทั้ง ๗ ข้อ ก่อนมีพุทธานุญาตให้แสดงภิกขุปาติโมกข์ครั้งแรก ถ้าเป็นเช่นนี้ แสดงว่าการแสดงภิกขุปาติโมกข์ครั้งแรก ย่อมมีการแสดงอธิกรณสมณะ ทั้ง ๗ ข้อ

จากการค้นคว้าวิจัย ไม่พบพระดำรัสเรียกอธิกรณสมณะทั้ง ๗ ว่า สิกขาบท และไม่พบคำบอกให้นำขึ้นสู่อุทเทส คือไม่ปรากฏพระดำรัสว่า “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ”

^{๖๗} Vinaya [ออนไลน์]; แหล่งที่มา : <https://suttacentral.net/>, [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๐].

แต่พบที่คำนิคมท้ายพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๒ และ ๓ ได้สรุปไว้นำน้อธิกรณสมณะ ๗ ขึ้นสู่อุทเทส ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการนำอธิกรณสมณะ คือวิธีระงับอธิกรณนำขึ้นสู่อุทเทสนี้เป็นการทบทวนพร้อมไปกับการสวดพระปาติโมกข์ การวิจัยพบว่ามีพระบัญญัติเพียง ๗ ข้อนี้เท่านั้น ที่นำขึ้นสู่อุทเทสโดยไม่มีพระดำรัสที่เรียกว่าสิกขาบท

๔.๓.๔ วิเคราะห์วรรณกรรมยุคหลังพุทธกาลถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้พบว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทครั้งละ ๑ สิกขาบท ในการบัญญัตินั้นทรงมีพระดำรัสประกาศให้นำสิกขาบทขึ้นสู่อุทเทสทุกสิกขาบท ในสมัยหนึ่งมีจำนวนสิกขาบทที่ต้องยกขึ้นสู่อุทเทส จำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อ และต่อมาทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมจนถึงสิ้นพุทธกาลมีสิกขาบทในกองอาบัติ หมวดหมู่ต่าง ๆ รวมกันได้ทั้งหมดจำนวน ๒๒๐ ข้อ หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน การสวดพระปาติโมกข์ในพระพุทธศาสนา เถรวาทได้ปฏิบัติตามพระพุทธรูปบัญญัติโดยการนำสิกขาบทจำนวน ๒๒๐ ข้อและอธิกรณสมณะ ๗ ข้อ ขึ้นสู่อุทเทส และได้มีผู้ที่รณาคัมภีร์ วรรณกรรม บันทึก อธิบาย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับจำนวนสิกขาบทและวิธีการสวดพระปาติโมกข์ทั้งที่มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันและขัดแย้งกัน สาเหตุปัจจัยหลักที่พบคือ การสันนิษฐานและจำแนกจัดหมวดหมู่สิกขาบทลงไปในพระบาลี ว่า “สาธิกมิตฺ ... ทิยพฺพตฺติกาปทสฺส” อันทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนจากความจริง ผู้วิจัยได้จัดลำดับความเห็นเป็นหมวดหมู่ได้พอสังเขปดังนี้คือ

๑.งานวรรณกรรม คัมภีร์สมันตปาสาทิกา คัมภีร์กัณหาวิตรณโดยพระพุทธโฆษาจารย์ คัมภีร์มิลินทปัญหา (ที่นำมาอ้างอิงถึงนั้นมีเนื้อหาเกี่ยวข้องเพียงการถามถึงว่าทำไมพระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทจำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อในคราวเดียวมิได้จำแนกสิกขาบทไว้) งานวรรณกรรมของพระอมราภิกขิต (อมโร เกิด) สมเด็จพระพุทธิสวามิภักดิ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สุชีพ ปุญญานุภาพ พระคันธสราภิมังค (พระมหาสมลักษณ์ คนธสโร) พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญญากร) หนังสือพระไตรปิฎกวิเคราะห์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยมีความเห็นด้วยกับคู่มือ นักธรรมชั้นตรี (ส่วนที่จำแนกสิกขาบทตามพระวินัยและกำหนดให้สวดพระปาติโมกข์ มีสิกขาบท ๒๒๐ และอธิกรณสมณะ ๗) วิชา วินัยมุขและเบญจศีล-เบญจธรรม และหนังสือพระวินัยปิฎก เสถียรพงษ์ วรรณปก ซึ่งไม่ได้ชี้ชัดว่าจากเดิมในช่วงเวลาหนึ่ง มีจำนวน ๑๕๐ ข้อแล้วมาเพิ่มเติมเป็น ๒๒๗ ข้อในเวลาใด งานวรรณกรรมของพระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ งานวิทยานิพนธ์ของพระจักรกริช ปิยธมฺโม (โสภณ)

๒.งานวรรณกรรมที่มีความเห็นบางส่วนตรงกับพระพุทธบัญญัติ บางส่วนไม่ตรงกับพระพุทธบัญญัติ คือส่วนที่ผู้วิจัยไม่เห็นด้วย จำแนกได้ดังนี้ว่า ส่วนที่ผู้วิจัยเห็นด้วยคือส่วนของงานฯ ที่สรุปไว้ว่า สิกขาบทพระปาติโมกข์มีจำนวน ๒๒๐ ข้อและอธิกรณสมณะ ๗ ข้อ รวมเป็น ๒๒๗ ข้อ แต่ส่วนที่ผู้วิจัยไม่เห็นด้วยคืองานวรรณกรรมและความคิดเห็นกลุ่มนี้ได้ชี้ชัดลงไปว่า สิกขาบทแต่เดิมมีจำนวน ๑๕๐ ข้อ ต่อมาภายหลังจึงเติม อนียต ๒ และ เสขิยะ ๗๕ ลงไป การจัดหมวดหมู่ จำแนกสิกขาบทระบุชี้ชัดลงในจำนวนหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อ (รวมถึงอีกกลุ่มหนึ่งที่ระบุว่ามิหนึ่งร้อยห้าสิบถ้วน) ว่า เติม อนียต ๒ และ เสขิยะ ๗๕ ลงไปในคราวเดียวนั้นผิดหลักการการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้าที่ทรงบัญญัติสิกขาบทเพียงครั้งละ ๑ สิกขาบท และทุกครั้งที่บัญญัติสิกขาบทนั้น

พระพุทธเจ้าทรงมีพระดำรัสให้นำแสดงขึ้นสู่อุทเทส จึงไม่ใช่ฐานะที่จะเพิ่มสิกขาบทในครั้งเดียว รวมกันจำนวนมากถึง ๗๗ สิกขาบท (คือ อนียต ๒ และ เสขียะ ๗๕) อีกทั้งไม่มีหลักฐานชั้นพุทธพจน์ เดิมได้จำแนกไว้ว่าในจำนวนสิกขาบทในช่วงเวลาหนึ่งที่มีจำนวนสิกขาบทหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อนั้นคือ สิกขาบทใด ผลงานวรรณกรรมและความคิดเห็นนี้ได้แก่ พระมหาดิปัญญาภยาณเถระ (มธุรสตปกา สินี นาม มลิณฑปญฺหิกา) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (วินัยมุขเล่ม ๑ เฉพาะส่วนที่เป็นข้อสันนิษฐาน) พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจาโร) สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) หนังสือ ความเข้าใจเรื่องพระพุทธศาสนา พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญฺโญ) หนังสือ อริยสัจจากพระโอษฐ์ภาคปลาย คณาจารย์ (คณะบรรณากรผู้พัฒนาเนื้อหาวิชากระทุ้งธรรม) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระวินัยปิฎก Vinaya Pitaka) ฉบับปรับปรุง

๓. งานวรรณกรรมที่ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่ตรงกับพระพุทธบัญญัติ คือ ผลงานวรรณกรรมที่ถือเอาสิกขาบทปาติโมกข์มีจำนวน ๑๕๐ ข้อ ชี้ชัดจำแนกสิกขาบทลงไปและสวดปาติโมกข์โดยมี สิกขาบทจำนวน ๑๔๓ ข้อ รวมกับ อธิกรณสมถะ ๗ ข้อ ได้แก่ ของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล (รวมถึงการบันทึกการบรรยายธรรมหลายสถานที่) ตถาคตสาวโกและคณะ (หนังสืออริยวินัย) รวมถึงการบรรยายธรรมที่บันทึกลงในอุทูปของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล ซึ่งผู้วิจัยนำมาแสดงไว้ที่ภาคผนวก ข.

๔. วิทยานิพนธ์ ของเกียรติศักดิ์ พันธวงศ์ ศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำความผิด ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ผู้วิจัยมีความเห็นว่า อธิกรณสมถะ ๗ ที่มาในพระปาติโมกข์นั้น ได้ถูกนำมาเป็นแบบอย่างในวิธีพิจารณาความ ซึ่งเป็นบทสำคัญที่จำต้องนำมาทบทวนทุกครั้งที่ในการพิจารณาคดี เช่นเดียวกันกับการสวดพระปาติโมกข์ที่ต้องมีการนำมาทบทวนทุกครั้งที่มีการสวด

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ พบสาเหตุที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับจำนวน สิกขาบทในพระปาติโมกข์ ๒ ประการ คือ ๑) การแสดงความเห็นชี้ชัดและจำแนกหมวดหมู่สิกขาบท ลงในพระบาลี “สาธิมิห...ทียชฺชสิกขาปทสฺส” (สิกขาบทหนึ่งร้อยห้าสิบกว่าข้อ) และ ๒) การแปลพระบาลี “สาธิมิห...ทียชฺชสิกขาปทสฺส” คลาดเคลื่อนไปจากความจริง นอกจากแปลคลาดเคลื่อนแล้วได้พยายามชี้ชัดจัดจำแนกหมวดหมู่สิกขาบทลงไปเป็นจำนวนดังกล่าวจึงทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ การศึกษาค้นคว้าคำสอนในพระพุทธศาสนาซึ่งได้สืบทอดกันมาเป็นภาษาบาลี จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ค้นคว้าศึกษาต้องรู้จักภาษาบาลีเป็นพื้นฐาน ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อความที่ปรากฏในหนังสือ ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา^{๖๘} พร้อมกันนี้ควรมีการศึกษาลำดับความเป็นมาของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีในพระไตรปิฎก การใช้หลักพิจารณาธรรม ๘ ประการ หลักมหาปเทศ ๔ รวมถึงอรรถกถา ฎีกา เพราะถ้าไม่ศึกษาอย่างรอบคอบอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดและถ่ายทอดพระธรรมวินัยที่ผิดอันจะเป็นเหตุปัจจัยให้พระศาสนาเสื่อม ดังมีพระพุทธพจน์ว่า เหตุให้พระธรรมวินัยอันตรธาน^{๖๙} แต่หากมีการศึกษาอย่างถูกต้องคือเรียนรู้อย่างถูกวิธีและปฏิบัติตามคำสอนจะทำให้พระศาสนาดำรงอยู่ได้ยาวนาน ดังมีพระพุทธพจน์ว่า การเคารพ ยำเกรงใน

^{๖๘} รัชชี่ สุพนธ์, ความจำเป็นของการเรียนบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓.

^{๖๙} อง.ทก. (ไทย) ๒๐/๒๐-๒๑/๗๒-๗๓.

สิกขาเป็นเหตุให้พระศาสดาดำรงอยู่ได้นานแต่การไม่เคารพไม่ยำเกรงในสิกขาจะเป็นเหตุให้พระศาสดาไม่ดำรงอยู่ได้นาน^{๗๐}

ตารางที่ ๙ แสดงจำนวนสิกขาบทจากการทบทวนวรรณกรรม

หนังสือ/บุคคลอ้างอิง	จำนวนสิกขาบท	สิกขาบทที่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทส	หมายเหตุ
สมันตปาสาทิกา	สิกขาบท ๒๒๐ อธิกรณสมถะ ๗	๒๒๗	
มิลินทปัญหา	กล่าวถึงการบัญญัติสิกขาบท จำนวน “สาธิมิทั ทิยพณสิกขาปทสโต” ไม่พร้อมกัน	ไม่ได้จำแนกไว้	
มิลินทปัญหาฎีกา	สิกขาบท ๑๔๗ ข้ออธิกรณสมถะ ๗ ข้อ (ไม่มีเสขียะ ๗๕)		
สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ / วินัยมุข	สันนิษฐานว่า เดิมมี ๑๕๐ ข้อ ต่อมาภายหลัง จึงเติมอนียต ๒ และเสขียะ ๗๕	๒๒๗	
พระญาณวโรดม	มาในสูตร ๑๕๐ ข้อ เช่นเดียวกับหนังสือวินัยมุข	๒๒๗	
สมเด็จพระญาณสังวร	ในชั้นแรกมีประมาณ ๑๕๐ ข้อ ต่อมาเพิ่มอนียต ๒ และเสขียวัตร ๗๕ รวมเป็น ๒๒๗ ข้อ	๒๒๗	
พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ)	สิกขาบทในครั้งพุทธกาล ๑๕๐ ข้อ	๒๒๗	เพิ่มตอนหลังเป็น ๒๒๗
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)	สิกขาบท ๒๒๐ อธิกรณสมถะ ๗	๒๒๗	
สุชีพ ปุญญานุภาพ	วัชชีปุตรสูตร ๑๕๐ ข้อ และต่อมาบัญญัติเพิ่มจนครบ ๒๒๐ และอธิกรณสมถะ ๗	๒๒๗	
เสถียรพงษ์ วรรณปก	วัชชีปุตรสูตร ๑๕๐ ข้อ และต่อมาบัญญัติเพิ่มจนครบ ๒๒๐ และอธิกรณสมถะ ๗	๒๒๗	อาจเพิ่มก่อนหรือหลังปรินิพพาน
พระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล	ใช้ข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จากหนังสือวินัยมุข จำนวน ๑๕๐ ข้อ	๑๕๐	
พระมหาสมลักข์ณฺ์ คนธสาโร	สิกขาบท ๒๒๐ และอธิกรณสมถะ ๗ ข้อ	๒๒๗	
ผู้พัฒนาเนื้อหาวิชากระทุ้งธรรม (มจร.)	มาในสูตร ๑๕๐ ข้อ	๒๒๗	
พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)	พระสูตร ๑๕๐ ข้อและต่อมาบัญญัติเพิ่มจนครบ ๒๒๐ และอธิกรณสมถะอีก ๗	๒๒๗	
พระไตรปิฎกวิเคราะห์ คณาจารย์ มจร.	แต่เดิมตามบาลีพระสูตรมี ๑๕๐ สิกขาบท ต่อมาภายหลัง เพิ่ม อนียต ๒ และ เสขียะ ๗๕ เข้าไป จึงรวมเป็น ๒๒๗	๒๒๗	
พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ	สิกขาบท ๒๒๐ และอธิกรณสมถะ ๗ ข้อ (เสขียวัตร ๗๕ ต้องนำขึ้นสวด เนื่องจากมีพระดำรัสประกาศให้ยกขึ้นสวด)	๒๒๗	

^{๗๐} งาม.ทูก. (ไทย) ๒๒/๒๐๑/๓๔๓-๓๔๔, งาม.ทูก. (ไทย) ๒๓/๕๙/๑๑๔-๑๑๕.

การวิจัยครั้งนี้ พบว่าสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ จำนวน ๒๒๐ ข้อ และอธิกธรรมาสังหาร ๗ ข้อ มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล พระเถระได้รวบรวมไว้และนำขึ้นสู่อุทเทส (การสวดพระปาติโมกข์) ปฏิบัติตามแบบแผนที่ยิ่งยศจึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติและวางระเบียบวิธีไว้ สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี ดังนั้นการที่ผลงานวรรณกรรมในยุคหลังที่ระบุว่า แต่เดิมมี สิกขาบทในพระปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อ พร้อมกับจำแนกสิกขาบทต่าง ๆ ลงไปในจำนวนนี้ และต่อมาภายหลัง ได้เติมอนียต ๒ และ เสขียะ ๗๕ ลงไปในคราวเดียว จึงเป็นความเห็นที่ขัดแย้งกับพระพุทธรักษา การเติมสิกขาบท อนียต ๒ และเสขียะ ๗๕ ลงไปภายหลังแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเด็นคือ เติมในช่วงพุทธกาลหลังจากที่มี ๑๕๐ ข้อ (ตามที่ได้มีผู้จำแนกไว้แล้ว) และ ๒ เติมหลังจากพระพุทธรักษาปริณิพพาน ความเห็นทั้ง ๒ ประเด็นนี้ขัดแย้งกับพระคัมภีร์ในการบัญญัติสิกขาบทและพระคัมภีร์บอกให้ยกสิกขาบทขึ้นแสดง ซึ่งไม่มีพุทธรักษาจำแนกลำดับก่อนหลังในการบัญญัติสิกขาบทไว้ ไม่มีหลักฐานระบุชี้ชัดว่าการเพิ่มเติมสิกขาบทในการสวดแต่ละครั้งนั้นมีการจัดลำดับสิกขาบทข้อใด ๆ ที่เพ่งบัญญัติใหม่และเพิ่มเข้าไปในการสวด และยังเป็นการขัดแย้งกับพระคัมภีร์ที่แสดงไว้ในแบบการสวดปาติโมกข์พุทธ ๕ การกระทำดังกล่าวเป็นการสร้างเหตุในวัตรอุสสังเขปดังมีพุทธรักษา มาในสังเขปชั้นธกะ ว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อุบาลี ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

ข้อ ๑. แสดงธรรมว่า เป็นธรรม...

๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้

๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้

๑๑...๑๗...

๑๘. แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า เป็นอาบัติชั่วหยาบ

ภิกษุเหล่านั้นย่อมแยกพวกออกมา ประกาศตัวด้วยเหตุ ๑๘ อย่างนี้

แยกกันทำอุโบสถ แยกกันทำปวารณา แยกกันทำสังฆกรรม

อุบาลี สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุเท่านั้นแล^{๗๑}

การเปลี่ยนแปลงการสวดพระปาติโมกข์โดยการยกเลิกแบบเดิมและสร้างแบบในการสวดขึ้นมาใหม่ เช่น ไม่นำสิกขาบท อนียต ๒ และ เสขียะ ๗๕ ขึ้นแสดงในอุทเทสนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สอดคล้องกับเหตุวัตรอุสสังเขปข้อที่ ๙ และ ๑๐ คือ ข้อที่ ๙ เป็นการบัญญัติรูปแบบในการสวดพระปาติโมกข์ขึ้นมาใหม่ (แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้) และข้อ ๑๐ คือ ยกเลิกพระบัญญัติในการสวดแบบเดิม (แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้) เป็นเหตุในวัตรอุสสังเขปทำให้สงฆ์แตกสามัคคี พระพุทธรักษานี้มีปรากฏมาในทั้งพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎกซึ่งผู้วิจัยได้นำมาแสดงไว้แล้ว

^{๗๑} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๒/๒๑๔-๒๑๕, อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๗/๘๘.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท ๒) เพื่อศึกษาความสำคัญของสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท

จากการศึกษาวิจัยพบว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทตามเหตุปัจจัยที่ทำให้ภิกษุประพฤติอันไม่สมควรทำให้เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม ทรงบัญญัติสิกขาบทด้วยพระองค์เองโดยมีขั้นตอนต่าง ๆ คือ

- ๑) เมื่อภิกษุประพฤติเรื่องมัวหมองอันเป็นเหตุให้เกิดอาสวัฏฐานิยธรรมขึ้นในสงฆ์
 - ๒) ทรงมีรับสั่งเรียกให้ภิกษุผู้ก่อเหตุเข้าพบและสอบถามเหตุที่เกิดขึ้น พร้อมกับการยอมรับของภิกษุที่ได้ประพฤติไปแล้วนั้น
 - ๓) ทรงชี้โทษแห่งการประพฤติอันไม่เหมาะสมนั้น ๆ
 - ๔) ตรัสอานิสงส์ของการสำรวมระวัง อำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ
 - ๕) ทรงประกาศให้นำสิกขาบทขึ้นแสดงตามด้วยพระบัญญัติสิกขาบท
- พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทครั้งละ ๑ ข้อ หากสิกขาบทที่บัญญัติแล้วยังไม่รัดกุม และพระองค์เห็นว่าควรมีข้อควรเพิ่มเติมให้รัดกุมยิ่งขึ้นหรืออาจมีข้อยกเว้นพระองค์จะเพิ่มเติมในภายหลังเรียกว่า พระอนุบัญญัติ

๕.๑.๒ ความสำคัญของสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์

สิกขาบท คือ บทที่ต้องศึกษา การสำเหนียก การเรียน ข้อสำหรับการฝึกฝนปฏิบัติ การเล่าเรียน ให้อ่านเข้าใจ และฝึกปฏิบัติให้เป็นคุณสมบัติให้เกิดมีขึ้นในตน หรือให้ทำได้ ทำเป็น ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไปจนถึงขั้นสมบูรณ์ ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมบุคคล ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีเป้าหมายประพฤติปฏิบัติตนให้ก้าวล่วงพ้นไปจากทุกข์คือ ก้าวขึ้นสู่ความเป็นพระอรหันต์บุคคลในระดับต่าง ๆ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี จนถึงพระอรหันต์เป็นที่สุด จึงมีระเบียบแบบแผนในการฝึกปฏิบัติตนในทางกาย วาจา ใจ เพื่อนำทางสู่การศึกษา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา พระพุทธเจ้าท่านได้กล่าวว่าสิกขาบททั้งหลายที่พระองค์ได้บัญญัติไว้แล้วรวมอยู่ในสิกขา ๓ ประการที่กล่าวมาแล้วนี้^{๕๔๙} ในขณะนั้นมี

^{๕๔๙} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๗-๙๐/๓๑๒-๓๑๘.

สิกขาบทตามจำนวนที่ปรากฏในสูตรนั้น ผู้วิจัยมีความเห็น ว่า เมื่อบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติม สิกขาบททั้งหมดย่อมมีความหมายรวมอยู่ในนัยยะเดียวกันคืออยู่ในอธิศีลสิกขานี้ด้วย สิกขาบทจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ภิกษุจะต้องศึกษาและปฏิบัติตามสิกขาบทบัญญัติ หากล่วงละเมิดสิกขาบทแล้วไม่แสดงอาบัติ ไม่ออกจากอาบัติ การจะสำเร็จมรรคผลก็ไม่ใช่ฐานะที่จะเป็นได้ โดยเฉพาะมีพระพุทธพจน์กำกับว่า สิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ หากภิกษุใดละเมิดสิกขาบทนี้ก็จะเป็เหตุปัจจัยให้พลาดโอกาสบรรลุมรรคผล

กำเนิดการสวดแสดงภิกขุปาติโมกข์ มีลำดับเหตุการณ์เกิดขึ้นในครั้งพุทธกาลคือ หลังจากที่พระเจ้าพิมพิสารได้ทูลขอพระพุทธเจ้าให้พระภิกษุประชุมกันและแสดงธรรมในวันอุโบสถเหมือนอย่าง ที่นักบวชลัทธิอื่น ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาต ให้ภิกษุสงฆ์ประชุมกันและนำสิกขาบทที่พระองค์ได้ทรงบัญญัติไว้แล้วขึ้นสู่อุทเทสทุกกึ่งเดือน นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้ภิกษุที่ได้มาประชุมกันได้รู้ระเบียบวินัยและข้อบัญญัติสิกขาบททั้งเก่าและใหม่ที่อาจมีเพิ่มเติม (ในครั้งพุทธกาล) แม้ภิกษุที่สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วพระองค์ก็ทรงกำชับให้เข้าร่วมฟังการสวดพระปาติโมกข์

๕.๑.๓ วิเคราะห์ การนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าการนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ โดยวิธีค้นคว้าศึกษาอ้างอิงจากพระไตรปิฎกทั้งฉบับบาลีและฉบับแปล ทั้งภาษาไทย อังกฤษ สิงหฬ (ศรีลังกา) พม่า ตลอดจนคัมภีร์ หนังสือวรรณกรรมชั้นรองลงมา และนำมาวิเคราะห์ด้วยหลักมหาปเทศ ๔ หลักตรวจสอบพระธรรมวินัย สรุปได้ว่า จำนวนสิกขาบทในภิกขุปาติโมกข์คือ ๒๒๐ ข้อ ดังนี้คือ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๑๓ อนียต ๒ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ ปาจิตติย ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสขียะ ๗๕ และ อภิกรณสมณะ ๗ ข้อ รวมกับสิกขาบทเป็น ๒๒๗ ข้อ สรุปการวิเคราะห์ได้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑) การสวดแสดงภิกขุปาติโมกข์ในครั้งแรกไม่ทราบจำนวนสิกขาบท มีพระดำรัสให้นำสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แล้วนำขึ้นสู่อุทเทส (ไม่มีพระดำรัสระบุจำนวนสิกขาบท) ทั้งนี้พระพุทธเจ้าทรงแยกพระบัญญัติของพระองค์ออกเป็นหมวดใหญ่ ๒ หมวด ไว้ชัดเจนคือ หมวดที่เรียกว่า สิกขาบทที่ต้องนำขึ้นสู่อุทเทสหมวดหนึ่ง และพระบัญญัติอื่น ๆ ทัวไปอีกหมวดหนึ่ง

๒) ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง มีจำนวนสิกขาบท “สาธิกมิต์ ... ทิยพณสิกขาปทสดี” ดังที่ปรากฏในวัชชีปัตตสูตร ปฐมสิกขาสูตร ทุตติยสิกขาสูตร และ ตุตติยสิกขาสูตร แปลว่า สิกขาบทเกินกว่า ๑๕๐ ข้อ ไม่มีระบุจำแนกหมวดหมู่ของสิกขาบท

กรณีการแปล “สาธิกมิต์ ... ทิยพณสิกขาปทสดี” ว่า จำนวนสิกขาบท ๑๕๐ ถ้วน โดยไม่มีหลักฐานเดิมว่าในจำนวนนี้มีสิกขาบทข้อใดบ้าง ทำให้มีผู้ศึกษาได้ลงข้อสันนิษฐานพร้อมกับจำแนก จำนวนสิกขาบทแต่ละหมวดหมู่นั้น การที่สันนิษฐานว่าในจำนวนนี้คือสิกขาบทข้อใดพร้อมกับจำแนกสิกขาบทลงไป จึงมีโอกาสทำให้เกิดความผิดพลาดได้ ควรต้องใช้ หลักมหาปเทศ ๔ และหลักตัดสินพระธรรมวินัย ในการสอบทาน

๓) พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามกาลเวลา เมื่อบัญญัติก็ทรงมีประกาศบอกให้นำสิกขาบทนั้นขึ้นสู่อุทเทส ภิกษุมีหน้าที่นำไปปฏิบัติเรียนรู้ มีข้อมูลที่ชัดเจนคือ ในการสวดภิกขุปาติโมกข์ในครั้งแรกนั้นพระเจ้าพิมพิสารยังทรงพระชนม์อยู่ ต่อมาอีกหลายปีจึงสวรรคต

หลังจากสวรรคตแล้วจึงบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ และ สังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ และปาจิตติยข้อที่ แสดงให้เห็นว่าในการสวดครั้งแรก ไม่มีสิกขาบท สังฆาติเสสข้อที่ ๑๐ และ สังฆาติเสสข้อที่ ๑๑ และปาจิตติยข้อนี้ คือ “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย เพราะฉนคณโกชนะนอกสมัย สมัยใน ข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายเป็นจิรวร สมัยที่ทำจิรวร สมัยที่เดินทางไกล สมัยที่โดยสารเรือ มหาสมัย สมัยที่เป็นภัตตาหารของสมณะ นี่เป็นสมัยในข้อนั้น” เป็นต้น

๔) ในการสวดพระปาติโมกข์ครั้งแรก ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่า นำอธิกรณสมณะขึ้นแสดงครบทั้ง ๗ ข้อหรือไม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการบัญญัติอธิกรณสมณะแต่ละข้อตามเหตุปัจจัยเพื่อระงับอธิกรณคือมีความเป็นไปได้ว่าการสวดพระปาติโมกข์ครั้งแรกนี้อาจมีครบและไม่ครบทั้ง ๗ ข้อ แต่สรุปในที่สุดว่ามีการนำอธิกรณสมณะทั้ง ๗ ข้อขึ้นสู่อุทเทส

๕) พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทตามเหตุที่เกิดในเมืองต่าง ๆ ๗ พระนครซึ่งอยู่ห่างไกลกัน ในช่วงเวลาเดียวกันของแต่ละเขตพื้นที่ ที่ห่างไกลกัน ในแต่ละวัดที่อยู่ห่างไกลกัน อาจมีจำนวนสิกขาบทที่นำขึ้นสู่อุทเทสไม่เท่ากัน ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ที่พระพุทธเจ้าได้เผยแผ่พระศาสนาอยู่ห่างไกลกันด้วย เหตุปัจจัยข้อจำกัดในการสื่อสารในครั้งนั้นไม่สะดวกและรวดเร็วอย่างเช่นปัจจุบัน แต่ต่อมาเมื่อภิกษุต่างที่ต่างถิ่นได้เรียนรู้ข้อบัญญัติสิกขาบทใหม่ ๆ จากภิกษุผู้เถระได้นำมาบอกจึงได้ทราบและนำสิกขาบทที่ทรงบัญญัติขึ้นใหม่นั้นเพิ่มเติมในการสวดปาติโมกข์ในครั้งต่อ ๆ ไป

กรณีปัญหาการสวดปาติโมกข์โดยมีจำนวนสิกขาบทเพียง ๑๕๐ ข้อที่เกิดขึ้นนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งคือเรื่องการแปลบาลีพระไตรปิฎก คำว่า “สาธิกมิต์ ... ทิยทุตฺตสิกขาปทสฺส” โดยได้มีคณะผู้แปล แปลไว้ว่า หนึ่งร้อยห้าสิบถ้วน และ ได้ลงข้อสันนิษฐานไว้ในจำนวนนั้นคือสิกขาบทข้อใดบ้าง ทำให้ต่อมาเมื่อเหตุปัจจัยในการสวดพระปาติโมกข์มีการดัดสิกขาบทบางข้อ คือ อนียต ๒ ข้อ และ เสขิยะ ๗๕ ข้อ ออกจากการสวดพระปาติโมกข์ อันเป็นการขัดแย้งพระวินัยบัญญัติ ขัดแย้งต่อปาติโมกข์อุทเทส ๕

กรณีสิกขาบท อนียต ๒ สิกขาบท มีพระบัญญัติให้ยกขึ้นแสดงคือ ในการบัญญัติสิกขาบท มีพระดำรัสรับสั่งว่า “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ” พร้อมทั้งในปาติโมกข์อุทเทสแบบที่ ๔ เรียกว่า อนียตอุทเทส มีรับสั่งให้ยกสิกขาบทอนียตทั้ง ๒ ข้อ ขึ้นแสดงในอุทเทส

กรณีสิกขาบท เสขิยะ ๗๕ สิกขาบท มีพระบัญญัติให้ยกขึ้นแสดงคือ ในการบัญญัติสิกขาบทมีรับสั่งว่า “เอวณฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกขาปทํ อุทฺธิเสยฺยาถ”

การสวดพระปาติโมกข์โดยไม่นำอนียต ๒ สิกขาบท และ เสขิยะ ๗๕ สิกขาบทขึ้นแสดงนั้นเป็นการไม่ทำตามพระบัญญัติ คือเป็นการสร้างแบบในการสวดขึ้นมาใหม่

การพิจารณาจำนวนสิกขาบทในพระปาติโมกข์ควรพิจารณาเนื้อความทั้งจากพระวินัยและพระสูตร และสอบสวน ตรวจสอบความถูกต้องตามหลักมหาปเทศ ๔ หลักตรวจสอบพระธรรมวินัยกรณีจำนวนสิกขาบทที่กล่าวถึงในพระสูตรว่า “สาธิกมิต์ ... ทิยทุตฺตสิกขาปทสฺส” หากจะถือเอาจากพระสูตรเพียงอย่างเดียวซึ่งไม่มีพุทธพจน์จำแนกแจกแจงไว้ ผู้ศึกษาจะไม่สามารถทราบได้เลยว่าในจำนวนดังกล่าวนี้มีสิกขาบทข้อใดบ้าง นอกจากนี้หากพิจารณาเปรียบเทียบกับกรณีสิกขาบทในพระปาติโมกข์ของพระภิกษุณีจะทราบจำนวนได้จากที่ใด คือจะดูข้อสรุปจากพระสูตรหรือพระวินัย ผู้ศึกษาควรพิจารณา ต้องดูจากพระสูตรเช่นเดียวกับพระภิกษุได้หรือไม่ หากใช้บรรทัดฐานเดียวกันว่าภิกษุณีปาติโมกข์ต้องพิจารณาอ้างอิงจากพระสูตรเช่นเดียวกันกับภิกษุด้วยแล้วไซ้ก็จะไม่สามารถหา

ข้อยุติได้ เพราะจำนวนภิกขุณีปาติโมกข์ไม่มีกล่าวไว้ในพระสูตร แต่มีกล่าวไว้ในภิกขุณีวิวัฏฐกัมม์คือพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๓ เท่านั้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้งานวิจัยนี้มีความถูกต้องแม่นยำ ผู้วิจัยได้พยายามรวบรวมค้นคว้าหาหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์มานำเสนอให้แม่นยำที่สุด แต่อย่างไรก็ตามหากมีข้อความหรือเนื้อหาส่วนใดที่ผู้วิจัยได้รวบรวม วิเคราะห์ ตีความหมาย อ้างอิง ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากพระบาลีพุทธพจน์ ขอให้ท่านที่อ่านศึกษางานวิจัยนี้ได้ตระหนักว่าต้องถือเอาพระบาลีพุทธพจน์ที่มีสืบทอดมาในพระไตรปิฎกขึ้นมาไว้เป็นอันดับหนึ่ง ผู้วิจัยขอเสนอแนะการค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับงานวิจัยการศึกษาคำสอนในพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่าง ๆ เกี่ยวกับสิกขาบทในพระปาติโมกข์ในครั้งต่อไป

๑) ค้นคว้าศึกษาจำนวนสิกขาบทในจำนวน “สาธิกมัท ... ทิยพณสิกขาปทสฺส” โดยหาข้อมูลชั้นพระบาลีพุทธพจน์ ที่แน่ชัดชี้ชัดจำแนกได้ชัดเจนลงไปว่าคือสิกขาบทข้อใดบ้าง

๒) ค้นคว้าศึกษาพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติก่อนการบัญญัติสิกขาบท และ ค้นคว้าศึกษาการบัญญัติสิกขาบทข้อต่าง ๆ มีในปีพรรษาที่เท่าไร เพื่อจะได้ทราบแน่ชัดว่า สิกขาบทที่มีอยู่นี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ในช่วงเวลาใดบ้าง มีลำดับก่อนหลังอย่างไร

๓) ค้นคว้าศึกษาจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์ของพระพุทธศาสนานิกายอื่น ๆ เปรียบเทียบกับเถรวาท

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

(๑) พระไตรปิฎก :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับ สยามราษฎร์ เตปิฎก ๒๕๕๓ . นครปฐม : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาเถรสมาคม. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับ ทวยราษฎร์ เตปิฎก ๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัมรินทร์พรินตติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๙.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัมรินทร์พรินตติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๙.

(๒) ปกรณวิเสส อรรถกถา และ ฎีกา :

กรมศิลปากร (รวบรวบการแปลสมัยรัชกาลที่ ๓), มิลินทปัญหา. (ไทย). พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินตติ้งจำกัด, ๒๕๕๐.

พระพุทธโฆษาจารย์. กังขาวิตรณ คัมภีร์อรรถกถาของปาดิโมกข์. แปลโดย พระคันธสาราภังค์ (พระมหาสมลักษณ์ คนธสาโร). กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๗.

_____. วิสุทธิมรรค. (ไทย), แปลโดย พระคันธสาราภังค์ (สมลักษณ์ คนธสาโร), กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๘.

พระมหาตีปิฎกจุฬายเถระ, มรุตตปปกาลินี นาม มิลินทปัญฎีกา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๑.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สมนตปาสาทิกา ภาค ๑-๓ อรรถกถาภาษาไทย .กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

_____. มโนรปุรณิ ภาค ๒ อรรถกถาภาษาไทย . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

- _____ . **มนอธปฐณี ภาค ๓ อรรถกถาภาษาไทย** . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- _____ . **มิลินทปัญหา** (ไทย). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- _____ . **วิสุทธิมรรค**. (ไทย) .กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- _____ . **มหามกุฏราชวิทยาลัย. มิลินทปัญหา** (ไทย). พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ข. ข้อมูลวิทยานิพนธ์

(๑) หนังสือ:

- _____ . **คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกวิเคราะห์ (Tipitaka Analysis)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- _____ . **พระวินัยปิฎก (Vinaya Pitaka) ฉบับปรับปรุง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- _____ . **ตถาคตสาวโกและคณะ. อริยวินัย รวบรวมศีลและสิกขาบททั้งหมดของภิกษุอันตถาคตบัญญัติแล้ว**. ปทุมธานี : ม.ป.พ, ๒๕๕๙.
- _____ . **ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พันตรี. พจนานุกรม มคอ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : เรื่องปัญญา, ๒๕๔๐.
- _____ . **พระคันธสาราภิวงศ์ (พม.สมลักษณ์ คนธสาโร) และ พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัศน์,ดร. บทความเพื่อพุทธวณะ ศีลสิกขาบท ๑๕๐-๒๒๗ พุทธวณะ รู้จัก รู้จริง รู้แจ้ง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๗.
- _____ . **พระคึกฤทธิ สดตถิโธ และ คณะผู้จัดทำ. อริยวินัย (รวบรวมจากพระไตรปิฎก)**. พิมพ์ครั้งที่ ๗ . กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา, ๒๕๔๘.
- _____ . **พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจาโร) . ประมวลปัญหาและเฉลยวินัยบัญญัติ** (สำหรับนักธรรมชั้นตรี). พิมพ์ครั้งที่ ๑๖ . กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- _____ . **พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ. ภิกขุปาติโมกข์แปล (พร้อมมาติกาสำหรับวินิจฉัยสิกขาบท)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๖๐.
- _____ . **พระอมราภิรักขิต (อมโร เกิด). สัตตปพพบุพพิชชาและบุพพิชชาวรรณนา** . พิมพ์ครั้งที่ ๗ . กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- _____ . **พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญโญ). อริยสัจจากพระโอษฐ์ภาคปลาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. ม.ป.พ., ๒๕๕๒. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **คู่มือ นักธรรมชั้นตรี วิชา วินัยมุขและเบญจศีล-เบญจธรรม**. กรุงเทพมหานคร : หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- _____ . **รังษี สุทนต์, ผศ. ความจำเป็นของการเรียนภาษาบาลีในการศึกษาพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๖.
- _____ . **สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). ความเข้าใจเรื่องพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ปัญญฉัตรบุ๊ค บายดิ้ง, ๒๕๕๖.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข นักธรรมชั้นตรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

_____ **วินัยมุข นักธรรมชั้นโท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เพ็ญใจ, ๒๕๖๐.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส.อาร์.พรินต์แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินต์แมสโปรดักส์, ๒๕๕๑.

_____ **พระไตรปิฎกอยู่ที่นี่ อยู่ที่ชวนกันไม่ประมาทในการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เพ็ญใจ, ๒๕๕๔.

_____ **รู้จักพระไตรปิฎกให้ชัดให้ตรง**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๕๙.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ เล่มที่ ๑-๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. **พระไตรปิฎกวิเคราะห์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ชันดีการพิมพ์, ๒๕๔๖.

สุชีพ ปุณฺณธมฺมา. **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

อภิชาติ โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. **พระพุทธศาสนายาน**. สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(๒) วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ :

เกียรติศักดิ์ พันธวงศ์. “ศึกษาเปรียบเทียบหลักการลงโทษผู้กระทำความผิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระครูปลัดอาทิตย์ อดุลเวที (ชองดี). “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระจักรกริช ปิยธมฺโม (โสภณ). “ศึกษาวิเคราะห์การสวดพระปาติโมกข์ในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระบุญเกิด อภิธิมนฺโต (ชูบุตร). “การศึกษาภิกขุปาติโมกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาอเนก มหคฺชปญฺโญ (พัดไธสง). “การศึกษาวิเคราะห์การล่วงละเมิดพระพุทธรูปปฏิมาของ
ภิกษุณีพหุคคีย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระอุบล กตปุญฺโญ (แก้ววรงค์ล้อม). “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลที่มีต่อสังคมไทย”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๗.

วิวรรธ สายแสง. “การศึกษาเปรียบเทียบพระวินัยของภิกษุกับภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเถรวาท :
ศึกษาเฉพาะกรณีปาจิตตีย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

(๓) เว็บไซต์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ World Wide Web (www)

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศ.ดร. เรื่องศีลของพระภิกษุว่ามี ๒๒๗ หรือ ๑๕๐ ข้อ,
<https://www.youtube.com/watch?v=_avLvafIbmK>

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร) รศ.ดร., **ชี้แจงกรณีลิดลศีลเหลือ ๑๕๐ ข้อ**, Thai PBS
News, <https://www.youtube.com/watch?v=F_uw7bhs40E>

ราชกิจจานุเบกษา ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗ หน้า ๑๘๑-๑๘๕.

<<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2557/D/130/181.PDF>>

(๔) ภาษาอังกฤษ

I. Primary Sources:

Angutaranikaya Samanavagga vol 1. Yangon : Buddha Sasana publisher., n.d.

Buddha Jayanti Tripitaka Series, **Anguttanikaya** (I) vols 18. Sri Lanka : Dharma Chakka
Child Foundation, B.E.2550.

The Buddhist Institute Phnom Penh, **Suttata Pitaka** (Tripitaka vols 41) .Japan : Hirosaki
Sogo Printing Ltd, 1994.

The Pali Text Society, **The Book of The Discipline (Sutavibhanga)** vol 1, tr by
I.B.Horner., 2nd Reprinted. Great Britain, Antony Rowe Ltd, 1992.

_____. **The Book of The Discipline (Sutavibhanga)** vols 3. tr by I.B.Horner. 3rd
reprinted. Great Britain : Antony Rowe Ltd, 1993.

_____. **The Book of The Discipline (Mahavibhanga)** vols 4. tr by I.B.Horner. 5th
Reprinted. Great Britain : Antony Rowe Ltd, 1993.

_____. **The Book of The Discipline (parivara)** vols 6. tr by I.B.Horner. 3rd Reprinted.
Great Britain : Antony Rowe Ltd, 1993.

_____. **The Book of The Gradual Sayings (Anguttara-Nikaya)** vol 1. tr by
F.L.Woodward . Great Britain : Antony Rowe Ltd, 1995.

_____.The Numerical Discourses of the Buddha. A Translation of the
Anguttara-Nikaya. tr by Bhikkhu Bodhi. USA : WisdomPublications 2012.

II. SECONDARY SOURCES:

G.P.Malalasekera, D.Litt. **Dictionary of Pali Proper Names** vols 2. Deli India : Motial
Banarsidass Publishers Private Ltd, 2007.

ภาคผนวก

ก.ประกาศพระราชกิจจานุเบกษา ๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

ประกาศมติมหาเถรสมาคม

เรื่อง กรณีพระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล วัดนาป่าพง จังหวัดปทุมธานี

ในการประชุมมหาเถรสมาคมครั้งที่ ๑๗/๒๕๕๗ เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗ เลขาธิการมหาเถรสมาคมเสนอว่า มีผู้ร้องเรียนเรียนผ่านศูนย์ฮอตไลน์ เมื่อวันที่ ๑๗ และวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗ กรณีพระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล วัดนาป่าพง จังหวัดปทุมธานี มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมหลายประการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ขอนมัสการดังนี้

๑. วัดนาป่าพง ตำบลลำลูกกา อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เป็นสาขาของวัดหนองป่าพง ตำบลโนนผึ้ง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาวัดหนองป่าพงได้มีแถลงการณ์รายงาน การประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๕๓ วันพุธที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๓ เรื่อง วัดนาป่าพง ตำบลลำลูกกา อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี โดยมี พระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล เป็นเจ้าอาวาส ได้กระทำสังฆกรรมทางพระวินัย โดยสวด พระปาติโมกข์เพียง ๑๕๐ ข้อ โดยเป็นที่ทราบกันแล้ว จวบจนปัจจุบัน พระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล ได้กระทำสังฆกรรมทางพระวินัย โดยสวดพระปาติโมกข์ ๑๕๐ ข้อ เหมือนเดิม ไม่สามารถที่จะกระทำตามมติของคณะสงฆ์วัดหนองป่าพงได้ ที่ประชุมมีมติให้ตัดวัดนาป่าพง ออกจากสาขาวัดหนองป่าพง ถือว่าการกระทำใด ๆ ของพระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล อันจะก่อให้เกิดความเสียหายทางคณะสงฆ์วัดหนองป่าพงจะไม่รับผิดชอบใด ๆ ทั้งสิ้น

๒. กรณีวัดนาป่าพง สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้รับการร้องเรียนจาก นายบรรพต ทรัพย์ธรณี ที่อยู่ ๔๑๓/๑ ซอยชานเมือง แขวงดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร จดหมายเปิดผนึก นมัสการมหาเถรสมาคม ลงวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๔ เรื่อง ขอให้พิจารณาแก้ปัญหาเรื่องการสวดปาติโมกข์เพียง ๑๕๐ ข้อ ของวัดนาป่าพงซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มอบให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานีประสานเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์จังหวัดปทุมธานี พิจารณาทางการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว ตามการให้ปากคำของพระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล ลงวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๕

๓. มีผู้ร้องเรียนผ่านศูนย์ฮอตไลน์ จำนวน ๒ ราย เมื่อวันที่ ๑๗ และวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗ ว่ามีพฤติกรรมไม่เหมาะสมหลายประการ เช่น

หน้า ๑๘๒

เล่ม ๑๓๑ ตอนที่ ๑๓๐ ง

ราชกิจจานุเบกษา

๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

- สั่งสอนประชาชนทั่วไปว่าพระไตรปิฎกเชื่อถือได้เฉพาะส่วนที่เป็นพุทธพจน์ ส่วนอรรถกถา เป็นของสาวกเชื่อถือไม่ได้

- รับพระวินัยเพียง ๑๕๐ ข้อ ส่วนที่เกินพระพุทธเจ้ามิได้บัญญัติไว้ กรณีนี้เป็นเหตุ ให้ผู้ถูกร้องเรียนถูกขับออกจากวัดหนองป่าพง

- รวบรวมพระไตรปิฎกเหลือเพียงปิฎกเดียว เป็นต้น

ผู้ร้องเห็นว่า ผู้ถูกร้องเรียนมีพฤติกรรมเป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนาบิดเบือนคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงขอให้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้แจ้งให้ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานี ดำเนินการแล้วโดยตรวจสอบข้อเท็จจริงร่วมกับเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ ประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอลำลูกกา เจ้าคณะตำบลทุกตำบลในเขตอำเภอลำลูกกา และเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๗ สรุปดังนี้

๑. กรณีสั่งสอนประชาชนทั่วไปว่าพระไตรปิฎกเชื่อถือไม่ได้เป็นบางส่วน เชื่อถือได้เฉพาะส่วนที่เป็นพุทธพจน์ ส่วนอรรถกถาที่เป็นของสาวกเชื่อถือไม่ได้ พระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล ชี้แจงว่า ได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดาและเป็นไปตามพระสูตรทุกประการ

๒. กรณีรับพระวินัยเพียง ๑๕๐ ข้อ ส่วนที่เกินพระพุทธเจ้ามิได้บัญญัติไว้ กรณีนี้เป็นเหตุให้ ผู้ถูกร้องเรียนถูกขับออกจากวัดหนองป่าพง พระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล ชี้แจงว่า รับพระวินัยทั้งหมด ที่พระศาสดาทรงบัญญัติ ที่มีอยู่ในพระวินัยปิฎก จำนวน ๘ เล่ม ซึ่งมีมากกว่า ๒,๔๐๐ ข้อ จากพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐและฉบับหลวง การรักษานั้นได้รักษาทั้งหมด

๓. กรณีรวบรวมพระไตรปิฎกเหลือเพียงปิฎกเดียว ผู้ร้องเห็นว่า ผู้ถูกร้องเรียนมีพฤติกรรม เป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนา บิดเบือนคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิผโล ชี้แจงว่า ได้รวบรวมคำสอนจากพระโอษฐ์ของพระศาสดาทั้งชีวิตที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ ภาษาบาลีอักษรสยาม และฉบับหลวงที่เป็นภาษาไทยไว้ในหนังสือพุทธวจนปิฎก ซึ่งมีจำนวน ๓๓ เล่ม นำมาจัดระเบียบให้เรียบร้อย โดยไม่มีการดัดแปลงแก้ไขแต่อย่างใด

เจ้าคณะอำเภอลำลูกกาและเจ้าคณะตำบลได้ให้คำแนะนำ ให้พระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิโธ ได้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศมหาเถรสมาคม ซึ่งท่านก็รับฟังด้วยดี และได้ยอมรับคำแนะนำจากคณะกรรมการฯ เพื่อนำไปสู่ความเป็นเอกภาพของคณะสงฆ์ไทย

ส่วนพระปาติโมกข์ ที่พระสงฆ์สวดทุกวันพระ ๑๔ และ ๑๕ คำ มี ๒๒๗ ข้อ แต่พระอธิการศีกฤทธิ์ โสตถิโธ รับพระวินัยเพียง ๑๕๐ ข้อ ประกอบด้วย ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗ ส่วนที่พระศีกฤทธิ์ ไม่รับ คือ อนียต ๒ และ เสขยวัตร ๗๕ หากยังให้มีการทำสังฆกรรมทางพระวินัย โดยสวดพระปาติโมกข์เพียง ๑๕๐ ข้อ อาจลุกลามเป็นการแตกแยกความสามัคคีของสงฆ์และก่อให้เกิดวิวาทะระหว่างพุทธศาสนิกชน ไม่รู้จบ อันอาจลุกลามการแบ่งแยกเป็นฝักฝ่ายซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในแผ่นดินไทยได้ จึงเห็นควรนำเสนอมหาเถรสมาคมเพื่อโปรดพิจารณา รายละเอียดตามเอกสารที่แนบถวายในที่ประชุม

ที่ประชุมพิจารณาแล้วเห็นว่า ประเพณีการสวดพระปาติโมกข์ของคณะสงฆ์ไทยได้กำหนดให้สวด ๒๒๗ สิกขาบท ตามที่ปรากฏหลักฐานยืนยันในพระวินัยปิฎก ทั้ง ๘ เล่ม โดยเฉพาะพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๑ และเล่มที่ ๒ ที่ชื่อว่ามหาวิภังค์ ได้แสดงรายละเอียดของการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ พร้อมด้วยต้นบัญญัติและอนุบัญญัติ พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๒ ได้สรุปไว้ชัดเจนว่า สิกขาบทในพระปาติโมกข์ที่มาสู่อุเทศคือการสวดทุกครั้งเดือนมีจำนวน ๒๒๗ ข้อ ซึ่งรวมอนียต ๒ และเสขยวัตร ๗๕ ไว้ด้วย

การกล่าวอ้างว่าสิกขาบทในพระปาติโมกข์มีเพียง ๑๕๐ ข้อโดยตัดอนียต ๒ และเสขยวัตร ๗๕ ออกจากการสวดพระปาติโมกข์นั้น เป็นการอ้างอิงจากพระสูตรต้นตอปิฎก โดยเฉพาะพระสูตร ๔ สูตรคือ วัชชีบุตรสูตร ปฐมสิกขาสูตร พุติยสิกขาสูตรและตติยสิกขาสูตร ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต มีข้อความที่กล่าวถึงสิกขาบทในพระปาติโมกข์จำนวน ๑๕๐ ข้อ

ประเด็นที่ต้องวินิจฉัยก็คือสิกขาบทในพระปาติโมกข์มีเพียง ๑๕๐ ข้อตามที่ระบุไว้ในพระสูตรดังกล่าว เมื่อตรวจสอบหลักฐานพระไตรปิฎกฉบับที่แปลเป็นภาษาต่าง ๆ แล้วพบว่า มีการแปลแตกต่างกันออกไป คือมีทั้งฉบับที่แปลว่า “สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนมาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน” และฉบับที่แปลว่า “สิกขาบทเกินกว่า ๑๕๐ ข้อมาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน” คำในต้นฉบับภาษาบาลี ที่เป็นเหตุแห่งการแปลว่า “ถ้วน” และ “เกินกว่า” ก็คือคำว่า “สาธิก” ซึ่งอรรถกถาหลายแห่ง กำหนดให้แปลว่า “เกินกว่า” เช่น คำว่า “สาธิกนวุติ” ให้หมายถึง “อติเรกนวุติ” แปลว่า “เกินกว่า ๙๐” ดังนั้น การแปลที่ว่า “สิกขาบทเกินกว่า ๑๕๐ ข้อ” ถือว่ายึดตามการแปลตามแนวอรรถกถา และแสดงว่าสิกขาบทในพระปาติโมกข์ตามแนวแห่งพระสูตรทั้งสี่มีมากกว่า ๑๕๐ ข้อ แม้จะยึดตาม แนวการแปลพระสูตรทั้งสี่ที่ว่า “สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนมาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน” ก็ไม่สามารถสรุปได้ว่า สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ทั้งหมดมีเพียง ๑๕๐ ข้อเท่านั้น ทั้งนี้เพราะอรรถกถาของวัชชีปุตตสูตร ระบุว่า เป็นการกล่าวถึงจำนวนสิกขาบทเท่าที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเวลาที่แสดงพระสูตรนี้เท่านั้น นั่นหมายถึงว่า หลังจากที่ทรงแสดงพระสูตรนี้ ก็ได้มีการบัญญัติสิกขาบทในพระปาติโมกข์เพิ่มเติมจนครบ ๒๒๗ ข้อ ดังที่พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๘ คัมภีร์ปริวารบันทึกไว้ว่า พระอุบาลีได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า สิกขาบทในพระปาติโมกข์มีจำนวนเท่าไร พระพุทธเจ้า ตรัสตอบว่า มี ๒๒๐ ข้อ เมื่อรวมกับ อธิกรณสมณะตามคัมภีร์มหาวิงค์อีก ๗ ข้อ ก็ได้สิกขาบทในพระปาติโมกข์จำนวน ทั้งสิ้น ๒๒๗ ข้อ ซึ่ง พระสังคีติการจารย์ผู้ทำการสังคายนาครั้งที่ ๑ ได้ให้การรับรองตามนั้นและได้มีมติยืนยันในการสังคายนาครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ ว่าสิกขาบทในพระปาติโมกข์มี ๒๒๗ ข้อ โดยถือเป็นประเพณี ปฏิบัติในการสวดพระปาติโมกข์สืบต่อกันมาจนทุกวันนี้ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ประชุมจึงมีมติดังนี้

๑. อาศัยอำนาจตามมาตรา ๑๕ ตรี (๔) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่กำหนดให้มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา จึงให้คณะสงฆ์ไทยถือปฏิบัติตามพระวินัยปิฎกด้วยการสวดพระปาติโมกข์ ๒๒๗ สิกขาบท

หน้า ๑๘๕

เล่ม ๑๓๑ ตอนที่ ๑๓๐ ง

ราชกิจจานุเบกษา

๔ ธันวาคม ๒๕๕๗

๒. เพื่อการนี้ ให้ทำเป็นประกาศมหามติมหาเถรสมาคมและมอบให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแจ้งเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาคเพื่อทราบ แจ้งเจ้าคณะจังหวัดทั้งสองฝ่ายเพื่อแจ้งวัด ในเขตปกครองทราบและถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและให้ดำเนินการได้ทันที โดยไม่ต้องรอรับรองรายงานการประชุม

จึงประกาศให้ทราบทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

นพรัตน์ เบญจวัฒนานันท์

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

เลขาธิการมหาเถรสมาคม

หมายเหตุ : คัดลอกพระราชกิจจานุเบกษาทั้งหมด คงเนื้อความและหน้าตามเดิม แต่ปรับตัวอักษร
และระยะตัวอักษรตามระเบียบวิธีวิจัย

ที่มา : <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2557/D/130/181.PDF>, [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๐].

ภาคผนวก

ข.ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ฯ ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ข.ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ฯ ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ผู้วิจัยได้รวบรวมบันทึกการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกรณีศึกษาบทในภิกขุปาติโมกข์ มาไว้ในภาคผนวก โดยสรุปจากการบรรยายไว้แต่พอสังเขปคือการบรรยายของพระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศ.ดร. และ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ. จำนวน ๕ รายการ ดังนี้

๑) พระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล (สวัสดิมผล) บรรยายธรรม ณ สาวิกาสิกขาลัย วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๒ ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญจากคลิปนี้ คือ

๑) การแปลบาลี สาทิกมิตฺ ... ทิยพฺพสิกขาปทสฺสํ จากพระไตรปิฎกแปลไทย ๓ ฉบับ คือ ฉบับหลวง ฉบับมหาสมณเจ้าฯ ฉบับ มจร. การแปลของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ และท่านพุทธทาส แปลตรงกันว่า ๑๕๐ ส่วนฉบับแปลภาษาอังกฤษของสมาคมบาลีปกรณ์ แปลว่า หนึ่งร้อยห้าสิบกว่า

๒) ยอมรับการจำแนกสิกขาบทจากการสันนิษฐานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ในจำนวน สาทิกมิตฺ ... ทิยพฺพสิกขาปทสฺสํ ซึ่งประกอบด้วย ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗

๓) ถ้าสวดปาติโมกข์ทบทวนแบบที่ ๔ ต้องน่านิยต ๒ ขึ้นสวด แต่ถ้าสวดโดยพิสดาร (แบบที่ ๕) ไม่ต้องสวดนนิยต ๒ และไม่สามารถฟันธงได้ว่าการสวดเต็มต้องสวดนนิยต

๔) ไม่ต้องนำเสขียวัตถ ๗๕ ขึ้นสู่อุทเทส เพราะเสขียวัตถเป็นอภิสมการโดยตรงบิตพลัว ไม่ได้เลย เสขียวัตถเอามาสวดไม่ได้

ชื่อคลิป : พุทธวจน คำสอนจากพระโอษฐ์ [ออนไลน์], แหล่งที่มา

<https://www.youtube.com/watch?v=02Rf2rzuBY&feature=youtu.be> [๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

๒) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ตอบคำถามเรื่อง พระปาฏิโมกข์ จะสวดให้เหลือ ๑๕๐ ข้อ ได้หรือไม่ ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญจากคลิปนี้คือ

๑) สาทิกมิตฺ....ทิยพฺพสิกขาปทสฺสํ แปลว่า สิกขาบท ๑๕๐ พร้อมทั้งส่วนเกิน

๒) ไม่ทราบแน่ชัดว่า การตรัสพระบาลี(สาทิกมิตฺ...ทิยพฺพสิกขาปทสฺสํ) นี้ มีขึ้นใน ช่วงเวลาใด แต่หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ ตรัสพระบาลีสิกขาบทจำนวนดังกล่าวแล้วยังคงมีการบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมอีกจนครบ ๒๒๐ ข้อ รวมกับอธิกรณสมณะ ๗ ข้อ

๓) ในแง่จำนวนสิกขาบทหนึ่งร้อยห้าสิบกว่า ๆ นี้ ไม่สามารถชี้ชัดลงไปได้ว่ามีสิกขาบทข้อใดบ้าง การจำแนกสิกขาบทลงไปอาจเกิดความผิดพลาดได้

๔) ในแง่ผลดีผลเสียในการนำสิกขาบทจำนวน ๒๒๗ ขึ้นสู่อุทเทส ถ้าสวด ๒๒๗ ก็จะมี สิกขาบทข้อต่าง ๆ ในจำนวน ๑๕๐ กว่า ๆ ไว้ได้ครบ

ชื่อคลิป : พระปาฏิโมกข์ จะสวดให้เหลือ ๑๕๐ ข้อ ได้หรือไม่ [ออนไลน์].แหล่งที่มา

https://www.youtube.com/watch?v=K6g_nIFbs4I [๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

๓) พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศ.ดร. เรื่องศีลของพระภิกษุว่ามี ๒๒๗ หรือ ๑๕๐ ข้อ ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญจากคลิปนี้คือ

ศีลสิกขาบทปาติโมกข์ของภิกษุนั้น พระพุทธเจ้าได้บัญญัติเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามการกระทำ ความผิดของพระ และเมื่อมีการบัญญัติก็ได้มีการประกาศให้ทราบ (คล้ายกับการประกาศใช้กฎหมาย ของบ้านเมืองผ่านราชกิจจานุเบกษา) จนถึงสิ้นพุทธกาลรวบรวมสิกขาบทของพระภิกษุได้จำนวน ๒๒๐ ข้อ รวมกับอธิกรณสมณะอีก ๗ รวมเป็นทั้งหมดจำนวน ๒๒๗ ข้อ ของภิกษุณี ๓๑๑ ข้อ ทั้งนี้ มตินี้ ได้รับการยอมรับร่วมกันตั้งแต่ครั้งปฐมสังคายนาโดยพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป นับตั้งแต่ปีที่ พระพุทธเจ้าปรินิพพานมาจนถึงปัจจุบัน ๒๕๕๗ ปี ประเทศที่นับพุทธศาสนาเถรวาท ที่นับถือ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ทุกประเทศไม่มีข้อสงสัยจำนวนสิกขาบท ๒๒๗ ในพระปาติโมกข์ โดยยึดถือ เอาตามพระวินัยปิฎก

ชื่อคลิป : เรื่องศีลของพระภิกษุว่ามี 227 หรือ 150 ข้อ, [ออนไลน์].แหล่งที่มา https://www.youtube.com/watch?v=_avLvafibmk [๘ ตุลาคม ๒๕๖๐]

๔) รศ.พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากร) รศ.ดร. ตอบคำถาม Thai PBS News กรณีสิกขาบท ๒๒๗

ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญจากคลิปนี้คือ เวลาที่ พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ในสูตรนี้ ในเสขสูตร พระพุทธเจ้าพยายามจะอธิบายในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เวลาที่พระพุทธเจ้าเดินทางไปในที่ต่าง ๆ แล้วเจอเรื่องปัญหาเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าก็บัญญัติไล่หลังไปเรื่อย ๆ พระสูตรนี้อยู่ในบางช่วง ของเวลาที่พระพุทธเจ้ากำลังเผยแผ่ศาสนาพุทธและบัญญัติได้ ๑๕๐ ข้อ ฉะนั้น คำว่า สาสิกัมม มันมีอะไร มากกว่านั้น มันไม่ได้แปลว่าถ้วน ฉะนั้นเวลาที่เรารู้สึกความหลักการหรือพระไตรปิฎกสิ่งสำคัญที่เราไม่ควรหลงลืมก็คือคำว่าบาลี

ที่มา Thai PBS News เผยแพร่เมื่อ ๑๙ ส.ค. ๒๕๕๗ (เวลาในคลิปนาทีที่ ๓.๐๑ – ๓.๔๐) [ออนไลน์], แหล่งที่มา https://www.youtube.com/watch?v=F_uw7bhs40E , [๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

๕) พระคึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล (สวสดีผล) ให้สัมภาษณ์หลังจากมีมติมหาเถรสมาคม สัมภาษณ์พิเศษ “พระคึกฤทธิ์” กรณี ศีล ๑๕๐ ข้อ ตอนที่ ๑ และ ตอนที่ ๒

ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญจากคลิปนี้คือ

๑) อ้างว่าสิกขาบทมี ๑๕๐ นั้น (สาธิกัมมิต ... ทิยพณฺณสิกขาบทสฺส) คือ พุทธวจนะโดยนำมา จากการแปลของพระไตรปิฎก แปลไทยฉบับต่าง ๆ รวม ๔ ฉบับ ที่แปลไว้ตรงกัน รวมถึงการแปลบาลี คำนี้ของพุทธทาส และหนังสือวินัยมุข ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ พร้อมทั้งยึดถือตามข้อ สันนิษฐานการจำแนกสิกขาบทในจำนวน ๑๕๐ ข้อนี้จากหนังสือวินัยมุขเล่มที่ ๑ กล่าวในตอนท้าย คลิปว่า ถ้าตนเองสวด ๑๕๐ แล้วมีความผิด ก็ควรต้องเอาผิดกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ด้วย

๒) สิกขาบทจำนวน ๒๒๗ ข้อนั้นเป็นคำขึ้นอรรถกถา (พระคึกฤทธิ์นิยามว่าเป็นคำแต่ง ใหม่โดยอ้างว่าพระพุทธเจ้ามิให้ฟัง)

๓) ยินดีปฏิบัติตามมติมหาเถรสมาคมที่มีมติประกาศให้พระภิกษุ สวดปาติโมกข์ตาม ประเพณี มีสิกขาบทจำนวน ๒๒๗ ข้อ

๔) ประเด็นการแปล สาธิมิท ภณเต ทิยทตฺตสิกฺขาปทสฺส อนวทตฺตมาสํ อุทเทสํ อากจฺฉติ บาลี ทิยทตฺตสิกฺขาปทสฺส แปลว่า ๑๕๐ คำที่เป็นปัญหาคือคำว่า สาธิมิท ที่อาจจะมีพระบางรูป แปลว่าเกินกว่า ๑๕๐ ถ้าเห็นว่าการแปลว่า เกินกว่า ๑๕๐ ถูกต้อง ก็ให้แก้ไขคำแปลในพระไตรปิฎก

ที่มา : TNN 24 เผยแพร่เมื่อ ๒๑ ส.ค. ๒๕๕๗

ตอนที่ ๑ : <https://www.youtube.com/watch?v=m-4KWdszF4c> [๘ ตุลาคม ๒๕๖๐]

ตอนที่ ๒ : <https://www.youtube.com/watch?v=ff7dz7tL0LQ> [๘ ตุลาคม ๒๕๖๐]

ตารางที่ ๑๐ แสดงการนับจำนวนสิกขาบทภิกขุปาติโมกข์แต่ละนิกายที่บันทึกไว้ในภาษาบาลี จีน สันสกฤต และทิเบต^๑

Bhikkhu Pātimokkha	Pāli	Chinese								Sanskrit						Tibet
	Theravāda	Mahā sanghika	Mahī śāsaka	Dharma guptaka(๑)	Dharma guptaka(๒)	Sarvāsti vāda(๑)	Sarvāsti vāda(๒)	Mūlasar Vāstivāda	Kāśyapīya	Mahā saṅghika	Lokuttara Vāda	Sarvāstivāda (Turfān II)	Sarvāstivāda (finot)	Mūlasarvāsti vāda(gilgit3)	Mūlasarvāsti vāda(gilgit2)	Mūlasar Vāstivāda
PĀRĀJIKĀ	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๓(เว้นข้อ๔)	๔	๓(เว้นข้อ๑)	๔
SAṄGHĀDISESĀ	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๓	๑๒(เว้นข้อ๓)	๑๓
ANĪYATĀ	๒	๒	๒	๒	๒	๒	๒	๒	๒	๒	๒	๒	๒	๒	-	๒
NISSAGGIYĀ PĀCITTIYĀ	๓๐	๓๐	๓๐	๓๐	๓๐	๓๐	๓๐	๓๐	๓๐	๓๐	๓๐	๓๐	๓๐	๓๐	-	๓๐
PĀCITTIYĀ	๙๒	๙๒	๙๑	๙๐	๙๐	๙๐	๙๐	๙๐	๙๐	๙๒	๙๒	๙๐	๙๐	๙๐	๔๘	๙๐
PĀṬIDESANĪYĀ	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	๔	-	๔
SEKHIYĀ	๗๕	๖๖	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐	๑๑๓	๑๐๗	๑๐๒	๙๖	๖๗	๖๗	๑๑๓	๑๑๓	๑๐๘	๔๓	๑๐๘
ADHIKARAṆASAMATHĀ	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗	๗
Total	๒๒๗	๒๑๘	๒๕๑	๒๕๐	๒๕๐	๒๖๓	๒๕๗	๒๕๒	๒๔๖	๒๑๙	๒๑๙	๒๖๓	๒๖๒	๒๕๘	๑๑๓	๒๕๘

^๑ Vinaya [ออนไลน์]; แหล่งที่มา : <https://suttacentral.net/> [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๐]

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล	:	นายประเทือง หัสแดง
เกิด	:	๙ พฤศจิกายน ๒๕๐๖
สถานที่เกิด	:	จ.อุทัยธานี
ประวัติการศึกษา	:	
พ.ศ.๒๕๒๓		มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนตลุกดู่วิทยาคม ต.ตลุกดู่ อ.ทัพทัน จ.อุทัยธานี
พ.ศ.๒๕๒๕		มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ.๕) โรงเรียนอุทัยวิทยาคม จ.อุทัยธานี
พ.ศ.๒๕๒๘		วิทยาศาสตร์บัณฑิต คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ.๒๕๕๑		นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ประวัติการทำงาน	:	
พ.ศ.๒๕๒๙		บริษัท มาบุญครองศรีชัยมะม่วงหิมพานต์ จำกัด
พ.ศ.๒๕๓๑		บริษัท เอร่าวันเคมีเกษตร จำกัด
พ.ศ.๒๕๓๗-ปัจจุบัน		ตัวแทนประกันชีวิต บริษัท เอ.ไอ.เอ.จำกัด ตัวแทนประกันวินาศภัย บริษัท เอ.ไอ.จี (สาขาประเทศไทย)
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	๒๒๖/๒๐๐ อาคารริเวียร์ ๒ ถ.บอนด์สตรีท ต.บางพูด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี
เข้าศึกษา	:	๑ มิถุนายน ๒๕๕๘
สำเร็จการศึกษา	:	ธันวาคม ๒๕๖๐